

דברי הימים ב (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט ל
לא לב לג לד לה לו

דברי הימים ב פרק-א

[א] ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו ויהנה אלהיו עמו ויגדלהו למעלה :

רס"י ויתחזק שלמה וגו'. מפני שה' אלהיו עמו : (רס"י)

מצודת דוד ויתחזק שלמה וגו'. וה' וגו'. ר"ל על כי היה ה' עמו לכן
התחזק : (מצודת דוד)

רלב"ג ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו וגו'. עד ויעש אסא הטוב והישר
בעיני ה' (י"ד א'). ויתחזק שלמה בן דוד על מלכותו. ידמה שרמז בזה
החזוק אל מה שהסיר כל מי שאפשר שיהיה לו לשטן והם אדוניה בן
חגית ויואב בן צרויה והרג שמעי בן גרא כי אז הממלכה נכונה ביד שלמה
כמו שכתוב בס' (מ"א ב' מ"ו) גם התחזק שהיה מושל בכל הממלכות
וכלם היו מגישים לו מנחה : (רלב"ג)

[ב] ויאמר שלמה לכל ישראל לשרי האלפים והמאות ולשפטים ולכל
נשיא לכל ישראל ראשי האבות :

רס"י ויאמר שלמה לכל ישראל. ומי הם אותם כל ישראל הם שרי

האלפים כדכתיב (לעיל כח) ויקהל דוד את כל שרי ישראל ומה אמר להם
ציבאו עמו לבמה אשר בגבעון : (רס"י)

מצודת דוד ויאמר שלמה וכו'. אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר בגבעון
קצר בדבר המובן : לכל ישראל. וחזר ופירש שאמר להשרים שבהם :
ראשי האבות. שהם ראשי האבות : (מצודת דוד)

ג וילכו שלמה וכל הקהל עמו לבמה אשר בגבעון כי שם היה אהל מועד
האלהים אשר עשה משה עבד יהוה במדבר :

רס"י וילכו שלמה וכל הקהל עמו וגו'. וכן דרך הפסוקים לקצר ויאמר
ה' לדג ויקח את יונה אמר לו להקיא ויקח וכן (לעיל כ"א) ו אמר ה'
למלך וישב חרבו אל נדנה : (רס"י)

ד אבל ארון האלהים העלה דוד מקרית יערים בהכין לו דויד כי נטה
לו אהל בירושלם :

מצודת דוד בהכין. במה שהכין לו מקום : כי נטה. הטה ופרש : (מצודת דוד)

רלב"ג בהכין לו דוד. ר"ל באשר הכין לו דוד : (רלב"ג)

ה ומזבח הנחשת אשר עשה בצלאל בן אורי בן חור שם לפני משכן יהוה
ונידרשהו שלמה והקהל :

מצודת דוד וידרשהו. ר"ל הקריב עליו קרבנות : (מצודת דוד)

ו ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת לפני יהוה אשר לאהל מועד ויעל
עליו עלות אֶלֶף :

מצודת דוד ויעל עליו. לפי שהפסיק בדברים אמר שוב ויעל וכן דרך
המקרא : (מצודת דוד)

ז בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר לו שאל מה אֶתְּךָ לֵךְ :

רס"י שאל מה אתן לך. בחר ושאל כל מה שתראה ואני אתן לך : (רס"י)

[ח] וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְאֱלֹהִים אֶתָּה עָשִׂיתָ עִם דָּוִיד אָבִי חֶסֶד גָּדוֹל וְהַמְלִכְתָּנִי תַחְתָּיו :

מצודת דוד **והמלכתני**. במה שהמלכת אותי מבין שאר בניו הראית לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב: (מצודת דוד)

[ט] עָתָה יְהוָה אֱלֹהִים יֵאֱמֹן דְּבָרְךָ עִם דָּוִיד אָבִי כִּי אֶתָּה הַמְלִכְתָּנִי עַל עַם רַב כְּעַפְרָה

רס"י **עתה ה' אלהים יאמן**. פראצריט"ס בלע"ז : **כי אתה המלכתני**. כלומר כיון שהמלכתני על עם רב כזה צריך אני שיהא בי חכמה וכח ללכת לפנייהם וללחום מלחמותיהם כענין שנאמר בשמואל (א' ח') וספטנו מלכנו וינא לפנינו ונלחם את מלחמותינו והואיל ועלי לשאול מה שבלבי אשאל מה שאני צריך וזה שתתן לי חכמה : (רס"י)

מצודת דוד **יאמן**. יקוים דברך מה שדברת עם דוד אבי להיות המלוכה נכון בידי : **על עם רב**. וא"כ עסקיהם מרובים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יאמן**. מל' אמנה וקיום : (מצודת ציון)

[י] עָתָה חֲכָמָה וּמִדָּע תֶּן לִי וְאַצָּא לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְאַבִּוְאָה כִּי מִי יִשְׁפֹּט אֶת עַמִּי הַזֶּה הַגָּדוֹל :

רס"י **ואלחא לפני העם הזה ואבואה**. וגם למלך צריך שיהא לב חכם לידע לשפוט העם ואני נער ורך אפי' אלף אנשים חכמים היה קשה להם לשפוט עם גדול כזה אי אפשר בלא עסקים רבים שבאים לדון ואין לו מתון לעיין בדינם שעוד זה קובל ואינו מפסיק דבריו והנה בא אחר ולועק ומי יוכל לפסוק אלף דינין ביום אחד אם לא חכם ונבון אשר רוח אלהים בו וזה אני שואל שתתן לי חכמה ומדע לשפוט עמך זה הגדול כי זה אני צריך שתתן לי : (רס"י)

מצודת דוד **עתה**. הואיל וכן שאלתי היא לתת לי חכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה : **כי מי ישפוט**. א"א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבו מבלי

עזר מן השמים : (מצודת דוד)

[יא] וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְשִׁלְמָה יַעֲן אֲשֶׁר הִיְתָה זֹאת עִם לְבַבָּךְ וְלֹא שָׁאַלְתָּ עֲשֹׂר נְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵת נַפְשׁ שְׁנֹאִידָךְ וְגַם יָמִים רַבִּים לֹא שָׁאַלְתָּ וַתִּשְׁאַל לָךְ חֲכָמָה וּמַדָּע אֲשֶׁר תִּשְׁפּוּט אֶת עַמִּי אֲשֶׁר הִמְלַכְתִּידָךְ עָלָיו :

רס"י יַעֲן אֲשֶׁר הִיְתָה זֹאת עִם לְבַבָּךְ. שְׂאִין אִדָּם שׂוֹאֵל דְּבַר זֶה חֲלָא מִי שֵׁיךְ יִרְאֵת שְׁמִים בְּלִבּוֹ כַּעֲנִין שְׁנֹאִידָךְ וְאֵת תַּחֲזָה מְכָל הָעָם חֲנָשִׁי חֵיל יִרְאֵי אֱלֹהִים (שְׁמוֹת י"ח) : וְאֵת נַפְשׁ שְׁנֹאִידָךְ. לְנַחֵם : (רס"י)

מצודת דוד זאת. השאלה הזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון יַעֲן. בַּעֲבוּר : נְכָסִים. הוּא כּוֹלֵל לְמַטְלָטְלִין וּמִקְנָה וּשְׂדוֹת : (מצודת ציון)

[יב] הַחֲכָמָה וְהַמַּדָּע נָתַן לָךְ וְעֲשֹׂר וְנְכָסִים וְכָבוֹד אָתָּן לָךְ אֲשֶׁר לֹא הָיָה כֵּן לְמַלְכִּים אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא הָיָה כֵּן :

רס"י הַחֲכָמָה וְהַמַּדָּע נָתַן לָךְ. מֵה שְׁאֵלָת : עוֹשֶׁר וְנְכָסִים וְכָבוֹד. אֲשֶׁר לֹא שְׂאֵלָת אֲתָן לָךְ : אֲשֶׁר לֹא הָיָה כֵּן לְמַלְכִּים אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא הָיָה. מוֹסֵב עַל עוֹשֶׁר וְכָבוֹד אֲשֶׁר לֹא שְׂאֵלָת כִּי הַחֲכָמָה שְׂאֵנִי נָתַן לָךְ בִּה תְּלוּי גַם עוֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד גַּם אֲרִיכוֹת יָמִים דְּכַתִּיב (מִשְׁלֵי ג') אֲוֹרֵךְ יָמִים בִּימִינָהּ וּבִשְׂמֹאלָהּ עוֹשֶׁר וְכָבוֹד וְזֶהוּ שְׂכָתוֹב בְּמַלְכִּים (א' י"א) וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מְכָל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעוֹשֶׁר וּלְחֲכָמָה וְגוֹמֵר : (רס"י)

מצודת דוד נתון לך. עתה נתון לך מאתי : (מצודת דוד)

רלב"ג וְאַחֲרֶיךָ לֹא יִהְיֶה כֵּן. הִנֵּה הַשְּׁמִיט מִזֶּה מֵה שֶׁאָמַר בְּסִי מַלְכִּים שֶׁאִם יֵלֶךְ בְּדַרְכֵי הַיִּתִּי יֵאָרֵךְ יָמָיו כִּי סִמַּךְ בִּזְהָ עַל מֵה שֶׁנִּכְתַּב מִזֶּה בְּסִי שְׁמוּאֵל וְלִזֶּה תִּמְצָא בְּהִרְבֵּה מִהַסְּפוּרִים הַנִּזְכָּרִים בִּזְהָ הַסֵּפֶר שֶׁכָּבַר קֶצֶר בָּהֶם : (רלב"ג)

[יג] וַיָּבֹא שְׁלֹמֹה לְבָמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן יְרוּשָׁלַם מְלָפְנֵי אֱהֵל מוֹעֵד וַיִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל : (פ)

מצודת דוד לבמה וכו'. ר"ל מהדרך אשר הלך לבמה וכו' שב ובא

לירושלים מלפני אוהל מועד: **וימלוך**. ר"ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו בלילה ההוא: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויבא שלמה לבמה אשר בגבעון וגו'.** ירצם לפי מה שאחשוב שהוא בא אל הבמה אשר בגבעון לזבוח זבחים לה' ולתת לו תודה על מה שיעד לו מהטוב ובא אל ירושלים וסר מלפני אהל מועד אשר היה בגבעון ומלך על ישראל מפני מה שנתפרסם להם מחכמתו בענין הזונות אשר באו לפניו כמו שנזכר בספר מלכים (ג') כי אז מלך שלמה על כל ישראל כי הכירו כלם כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: (רלב"ג)

[יד] **ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אֶלֶף ואַרְבַּע מאות רָכָב ושָׁנִים עֶשֶׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיִּנְיָחם בְּעָרֵי הָרָכָב וְעַם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלַם:**

רס"י **ויניחם בערי הרכב.** הניח מקלת אותם פרשים ורכב בערי הרכב ועל שם שרוכבי המלך שם היו קוראים אותן העיירות ערי הרכב ומקלתם הניח עמו בירושלים (ענין מלכים א' על פסוק זה מה שפירס"י שם ולריך עיון)

מצודת דוד **בערי הרכב.** הערים המיוחדים להעמיד בהם הרכב: **ועם המלך.** ומקצתם היו עמו בירושלים: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויאסף שלמה רכב ופרשים וגו'.** זאת הפרשה כתובה כן כס' מלכים ושם פירשנוה עד ומלכי ארם בידם יוציאו (מ"א י' כ"ו כ"ט): (רלב"ג)

[טו] **ויתן המלך את הכסף ואת הזהב בירושלם כַּאֲבָנִים וְאֵת הָאֲרָזִים נָתַן בְּשָׁקִמִים אֲשֶׁר בְּשֹׁפְלָה לָרֶב:**

רס"י **כאבנים.** מרוב כסף וזהב שהיה לו לא היה מקפיד על נתינת כסף וזהב בכל העיר לעשות קולחנות וכסאות ורבותינו אמרו כאבני עשר וי"א אמות שהיה לו אבני גזית כן עשה מן הכסף: (רס"י)

מצודת דוד **יתן וכו'.** ר"ל עזבם בחוצות כי בעבור שהיה רבי המשקל היו נשמרים כי לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם: **אשר כשפלה.** הגדלים בעמק הרבה מאוד: (מצודת דוד)

מצודת ציון **כשקמים.** מין אילני תאנים: (מצודת ציון)

[טז] וּמוֹצֵא הַסּוֹסִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה מִמִּצְרַיִם וּמִקְנֵא סִחְרֵי הַמֶּלֶךְ מִקְנֵא יִקְחוּ
בְּמַחִיר :

רפ"י וּמוֹלֵא הַסּוֹסִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה. כְּלוּמַר כֹּל מוֹלֵא סוֹסִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה
לֹא הָיָה כִּי אִם מִמַּלְכֵי : וּמִקְנֵא סִחְרֵי הַמֶּלֶךְ. וּמִקְנֵא אֲסִיפַת הַסּוֹסִים
בְּמַלְכֵי וְקוֹרִין לֵה זֶלְ"א שְׁטוּט"א : (רפ"י)

מצודת דוד וּמוֹצֵא הַסּוֹסִים. מִקּוֹם מוֹצֵא הַסּוֹסִים הָיוּ לוֹ מִמִּצְרַיִם וּמִן
קוֹא וְהוּא שֵׁם מִקּוֹם וְהַסּוֹסִים מִצְוִיִּים שֵׁם : סוֹחְרֵי הַמֶּלֶךְ. ר"ל שִׁלְמָה
שֶׁלַח סוֹחְרֵי וְהֵם יִקְחוּ הַסּוֹסִים מִן קוֹא בְּמַחִיר וּלְפִי עֵרֶךְ שׁוֹיָו שֶׁל כ"א :
(מצודת דוד)

מצודת ציון וּמִקְנֵא. הַתִּרְגוּם לֹא תִרְגֹּם מִלֵּת מִקְנֵא וְלִזֶּה נִרְאֶה כִּי קוֹא שֵׁם
מִקּוֹם וְהַמ"ס הוּא בְּמִקּוֹם מִן : בְּמַחִיר. עֵנִין עֵרֶךְ הַדָּבָר וְשׁוֹיָו כְּמוֹ אִקְנָה
מֵאִיתָךְ בְּמַחִיר (ש"ב כ"ד) : (מצודת ציון)

[יז] וַיַּעֲלוּ וַיּוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם מֶרְכָּבָה בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוֹסִים בְּחִמְשָׁיִם וּמֵאָה
וְכֵן לְכָל מַלְכֵי הַחֲתִיִּים וּמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יוֹצִיאוּ :

מצודת דוד וַיַּעֲלוּ וַיּוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם. ר"ל אֲבָל לְמִצְרַיִם לֹא שֶׁלַח סוֹחְרֵי כִּי
אֲנָשֵׁי מִצְרַיִם עֲצָמָם הָיוּ מַעֲלִים וּמוֹצִיֵּאִים לוֹ מִרְכָּבָה שֶׁהֵם ד' סוֹסִים
בְּעֶבֶר שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף כִּי כֵן הָיָה הַמֶּקֶחַ קָצוּב בִּינְיָהֶם : וְסוֹס
בְּחִמְשָׁיִם וּמֵאָה. וּמִזֶּה נִשְׁמַע שֶׁהַמִּרְכָּבָה הֵם ד' סוֹסִים : וְכֵן לְכָל מַלְכֵי
הַחֲתִיִּים. גַּם לָהֶם מָכְרוּ אֲנָשֵׁי מִצְרַיִם בְּמִקְחַת הַקָּצוּב הַזֶּה עִם שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים
לָהֶם וְלֹא הָיָה לָהֶם מִרְחָק רַב לְהוֹלִיךְ הַסּוֹסִים : בִּידָם יוֹצִיאוּ. אֲנָשֵׁי
מִצְרַיִם עֲצָמָם הוֹצִיאוּ הַסּוֹסִים בִּידָם לְהַבִּיאֵם לְמִקּוֹם הַקּוֹנֶה אוֹתָם אוֹ
שַׁעַל מַלְכֵי הַחֲתִיִּים וְכו' יֹאמַר שֶׁהֵם יוֹצִיאוּם בִּידָם וְר"ל עִם שֶׁגַם הֵם נִתְּנוּ
עֵרֶךְ קִצְבַת שִׁלְמָה מ"מ בְּהַבָּאָה לְמִקְוֹמָם לֹא הָיָה לָשֵׁם יְפוּי הַכַּח כְּשִׁלְמָה :
(מצודת דוד)

[יח] וַיֹּאמֶר שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת בֵּית לָשֵׁם יְהוָה וּבֵית לְמַלְכוּתוֹ :

מצודת דוד לְמַלְכוּתוֹ. לְפִי הָרָאוּי וְהַהֲגוּן לְמַלְכוּתוֹ : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-ב

[א] וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה שְׁבַעִים אֶלֶף אִישׁ סָבֵל וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף אִישׁ חֹצֵב בָּהָר וּמִנְצָחִים עֲלֵיהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: **(פ)**

מצודת דוד **ומנצחים עליהם.** רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה: **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **סבל.** נושא משא כמו והנושא בסבל (נחמיה ד): **חוצב.** כן יקרא כריתת האבן: **ומנצחים.** מל' נצחון ונגישה: **(מצודת ציון)**

רלב"ג **ויספר שלמה שבעים אלף איש סבל וגו'.** כבר בארנו בפ' מלכים כי לא יסתור מה שכתוב בזה המקום ומנצחים עליהם שלשת אלפים ושש מאות מה שכתוב שם (ה' ל') שלשת אלפים ושלוש מאות הרודים בעם העושים במלאכה וזה כי השלש מאות הנשארים היו מנצחים על שלשת האלפים ושלוש מאות והיו אחד עשר תחת כל אחד מהם באופן שהיו הוא ואשר תחתיו שנים עשר: **(רלב"ג)**

[ב] וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל חוּרם מֶלֶךְ צֹר לֵאמֹר כִּפְאֶשֶׁר עָשִׂיתָ עִם דָּוִיד אָבִי וַתִּשְׁלַח לוֹ אֲרָזִים לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת לְשָׁבֶת בּוֹ:

מצודת דוד **כאשר עשית וכו'.** כאומר כן עשה עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו: **להקדיש לו.** נדרי קרבנות: **(מצודת דוד)**

רלב"ג **כאשר עשית עם דוד אבי וגו'.** הנה בזה הספור קצר מאד בס' מלכים ולזה ראינו לבארו. הנה כמו שעשית חסד עם דוד ששלחת לו ארזים לבנות לו בית לשב' בו כן אשאל ממך שתעשה לי חסד: **(רלב"ג)**

[ג] הִנֵּה אָנִי בֹנֶה בַּיִת לַשֵּׁם יְהוָה אֱלֹהֵי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְטִיר לִפְנֵי קֹדֶשׁ סָמִים וּמַעֲרֶכֶת תַּמִּיד וְעֹלוֹת לְבָקָר וְלָעֶרֶב לְשִׁבְתוֹת וְלַחֲדָשִׁים וּלְמוֹעֲדֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם זֹאת עַל יִשְׂרָאֵל:

רס"י **להקדיש לו.** לאורך מה: **להקטיר לפניו קטורת.** שהוא דרך כבוד וגם מכפיל כי אם להקטיר לפניו: **לעולם זאת על ישראל.** לכך אני מבקש לשלוח אלי בנין טוב וחזק לפי שלעולם זקוק על ישראל להקריב קרבנם בבית זו אשר אני בונה: **(רס"י)**

מצודת דוד **ומערכת תמיד.** הם לחם הפנים: **ועולות.** להעלות לו עולות

תמיד בבקר ובערב : לשבתות וכו'. הם המוספין : לעולם זאת. הדבר הזה קבוע הוא לעולם על ישראל וכאומר בעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים : (מצודת דוד)

רלב"ג כי אני בונה בית לשם ה' אלהי. שיפרסם קדושת ה' ית' לאנשים ושם יהיה מקום להקטיר לפניו קטורת תמיד והוא מזבח הזהב אשר הוא מקום להקטיר לפניו קטורת תמיד והוא מזבח הזהב אשר הוא בקודש ולערוך שם תמיד נרות המנורה ולחם הפנים על שלחן הזהב ועולות תמיד לבוקר ולערב ולשבתות עולות נוספות ולחדשים והם המוספין אשר בראשי חדשים ובמוספי המועדים. הנה זאת על ישראל תמיד כי כבר נצטוו על זה בתורה : (רלב"ג)

[ד] וְהִבִּית אֲשֶׁר אָנִי בֹנֶה גָדוֹל כִּי גָדוֹל אֱלֹהֵינוּ מִכָּל הָאֱלֹהִים :

רפ"י והבית אשר אני בונה גדול. לפיכך צריך אני שתשלח לי מבניינך וא"ת תקטין את הבית כדי שלא תצטרך לאחרים איני יכול כי גדול אלהינו מכל האלהים ולכך איני יכול להקטין ולהמעיטו : (רפ"י)

מצודת דוד גדול. אעשנהו גדול בבנין וביופי : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה הבית אשר אני בונה הוא גדול כי גדול אלהינו מכל האלהים אשר בשמים ובארץ כי הוא שליט על הכל והם עלולים ממנו ולפי גדולתו ראוי שיהיה גם כן הבית הנעשה לו גדול ונכבד מאד בדרך שיהיה עדות קצת על גדולתו : (רלב"ג)

[ה] וְמִי יַעֲצֹר כַּח לְבָנוֹת לוֹ בֵּית כִּי הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלֶהוּ וְמִי אָנִי אֲשֶׁר אֶבְנֶה לוֹ בֵּית כִּי אִם לְהַקְטִיר לְפָנָיו :

רפ"י ומי יעצר כח לבנות לו בית. לפי שאמר והבית אשר אני בונה גדול שמה יהא משמע כך גדול כל סיפוקו ואין זה כי מי יעצור כח מי יכול לדחוק ולעצור כח עצמו כל כך לבנות לו בית הראוי לו ודוגמא למעלה (כט) כי נעצור כח להתנדב : כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. ולכך הוא אומר ומי אני אשר אבנה לו בית ומה שאני בונה לו לא כלום כי אם להקטיר בו לפניו : (רפ"י)

מצודת דוד ומי וכו'. כאומר הנה עם כל גודל הבית אל תחשוב שתהיה לשבתו כי מי יעצר כח וכו' : ושמי וכו'. הם השמים העליונים אשר ממעל

השמים הנראים : לא וכו'. לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו : ומי אני. עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין : כי וכו'. אינה עשויה כ"א להקטיר בה לפניו : (מצודת דוד)

מצודת ציון יעצר. ענין עכבה וכן נעצר כח (דה"א כט) : יכלכלהו. ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז) : (מצודת ציון)

רלב"ג ומי הוא שימנע כח לבנות לו בית. ר"ל כי אין ראוי לאדם שיבנה לו בית שיעצר מכחו בזה הבנין אבל יחויב לו שישתדל בכל מאמצי כחו לבנות הבית באופן שיהיה היותר גדול והיותר נכבד שיוכל לעשותו כי עם כל מה שיעשי בו מההגדלי וההדור לא יהיה נחשב למאומה למעלת ה' ית' וזה כי השמים ושמי השמי' לא יכילו שיעור מעלת ה' ית', וחכמתו כי הנמצא בהם ובחלקיהם כלם מנימוס הנמצאות המושכל לה' ית' וסדרם וישרם הוא רחוק מאד לאין שיעור משלמות הנימוס המושכל אצל ה' ית' עד שאין יחס אליו כלל כמו שבארנו זה בבאור שלם בחמישי מס' מלחמות ה'. ובהיות הענין כן מי אני שאבנה לו בית יעוד בשלמות על קדושתו ורוממותו והנה היה המציאות כלו קצר בזה אך יהיה זה להקטיר לפניו להעיר על קצת הערות מסודות המציאות הרוחני. כמו שבארנו בבאורנו לדברי התורה : (רלב"ג)

וְעָתָה שְׁלַח לִי אִישׁ חָכָם לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת וּבַבְּרָזָל וּבָאָרְגָן וּכְרָמִיל וּתְכֵלֶת וְיִדַּע לַפֶּתַח פְּתוּחִים עִם הַחֲכָמִים אֲשֶׁר עָמִי בִיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר הָכִין דָּוִד אָבִי :

רפ"י ובארגון. זה ארגמן : וכרמיל. זו תולעת שני תדע שהרי לא נזכר כאן תולעת שני : ויודע לפתח פתוחים. דוגמת פתוחי חותם שיודע לחתום ולכאיר באבנים גראצי"ר כל"א : (רפ"י)

מצודת דוד עם החכמים. לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובארגון. הוא ארגמן וכן תרגומו : וכרמיל. הוא תולעת שני : לפתח פתוחים. ענין חתירת הצורות באבנים כמו פתוחי חותם (שמות כח) : (מצודת ציון)

רלב"ג ובארגון. ר"ל ארגמן בעבור הפרוכת : וכרמיל. הוא תולעת שני : ויודע לפתח פתוחים. היא עשיית הציורים בעצים או באבנים או במתכות בדרך שיהיו בולטים או שוקעים בדרך המכוון בהם : (רלב"ג)

[ז] וְשַׁלַּח לִי עֲצֵי אֲרָזִים בְּרוֹשִׁים וְאַלְגּוּמִּים מִהַלְבִּנוֹן כִּי אֲנִי יֹדַעְתִּי אֲשֶׁר
עֲבָדִיךָ יוֹדְעִים לְכָרוֹת עֲצֵי לְבָנוֹן וְהִנֵּה עֲבָדִי עִם עֲבָדֶיךָ :

מצודת דוד **מהלבנון**. אשר בארצך : **יודעים לכרות וכו'**. לפי הקצב הנראה
למלאכת הבנין : **עם עבדיך**. יהיו עם עבדיך לסייע להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואלגומים**. הוא הפוך מן אלמוגים האמור במ"א והוא מין עץ
יקר וחשוב : (מצודת ציון)

רלב"ג **ואלגומים מהלבנון**. הנה אמרו מהלבנון שב אל עצי ארזים
והברושים כי האלגומים ילקחו בים כי הוא עץ צומח בקרקע הים.
קוראליי בלע"ז :

[ח] וּלְהַכִּין לִי עֲצִים לָרֶב כִּי תִבְנֶה אֲשֶׁר אֲנִי בּוֹנֶה גָדוֹל וְהַפְּלֵא :

מצודת דוד **ולהכין**. צוה להכין לי וכו' : **והפלא**. ברוב הגודל ומהצורך א"כ
לעצים מרובים : (מצודת דוד)

רלב"ג גדול והפלא. ר"ל הפלא בגודל : (רלב"ג)

[ט] וְהִנֵּה לַחֲטָבִים לְכַרְתִּי הָעֲצִים נָתַתִּי חֲטָיִם מִכּוֹת לְעֲבָדֶיךָ כָּרִים עֲשָׂרִים
אֶלְף וּשְׁעָרִים כָּרִים עֲשָׂרִים אֶלְף וַיֵּין בְּתִים עֲשָׂרִים אֶלְף וְשָׁמֶן בְּתִים עֲשָׂרִים
אֶלְף :

רס"י **נתתי חטים מכות**. כל"א (פול אויף) ויש אומרים מכות כתותין
להוליא חטים מן הסבולת : ויין בתים. לשון צדקה כור ציבץ :
(רס"י)

מצודת דוד **לחוטבים**. ולתוספת ביאור אמר לכורתי העצים : **נתתי**. כמו
אתן : **מכות**. כתות וטחון, או הוא מלשון נכת והוא תרגום של נשך ור"ל
לנשוך בשיניהם ולאכלם ויהיה כמש"כ במ"א מכולת שהוא כמו
מאכולת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כורים**. שם מדה של שלשים סאין : **בתים**. בת היא מדת הלח
מחזקת שלשה סאין : (מצודת ציון)

רלב"ג חטים מכות. ר"ל חטים טחונים גם והם חטין כתותין : **בתים**
עשרים אלף. בת היא שלש סאין כמו האיפה. והנה בס' מלכים לא זכר
מה שהיה נותן שלמה לעבדי חורם שנה בשנה אך זכר מה שהיה נותן

שלמה לחורם ללחם ביתו בעבור מה שהיה עוזר לו בזאת המלאכה :
(רלב"ג)

[יא] וַיֹּאמֶר חוֹרָם מֶלֶךְ צַר בְּכֶתֶב וַיִּשְׁלַח אֶל שְׁלֹמֹה בְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת עֲמֹ
נֶתֶןָד עֲלֵיהֶם

מצודת דוד **באהבת.** בעבור שה' אוהב את עמו לזה העמיד אותך עליהם
למלך להיות להם לפאר ולעזר : (מצודת דוד)

[יב] וַיֹּאמֶר חוֹרָם בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִיד הַמֶּלֶךְ בֶּן חָכָם יוֹדֵעַ שְׂכָל וּבִינָה אֲשֶׁר יָבִנָה בֵּית
לַיהוָה וּבֵית

מצודת דוד **אשר יבנה.** אשר יהיה בונה בית ה' ובית ההגון למלכות ישראל
וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיה בתכלית הפאר והיופי : (מצודת דוד)

רלב"ג **אשר יבנה בית לה' ובית למלכותו.** ידמה שהודיע אותו שלמה כי
רצונו גם כן לבנות בית למלכותו : (רלב"ג)

[יג] וַעֲתָה שְׁלַחְתִּי אִישׁ חָכָם יוֹדֵעַ בִּינָה לְחוֹרָם אָבִי :

רס"י **יודע בינה לחורם חכמי.** חכמי חכם של חכמי היה גם שלי הוא : (רס"י)

מצודת דוד **ועתה וכו'.** גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל
בה לומר באהבת וכו' לזה הפסיק וסמך לו שאמר אז להעומדים לפניו
ברוך ה' וכו' וחוזר לדברי הכתב : **לחורם חכמי.** כמו לחורם ולאבי ור"ל
יודע בינה ואומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של אבי, או הלמד
היא במקום את ועל האומן אמר כי גם שמו היה חירם כמ"ש במ"א
וקראו אבי בלשון חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר וחשוב :
(מצודת דוד)

רלב"ג **שלחתי איש חכם.** הנה הוא היה בן ישראלית ואביו היה מעם צור
:

[יד] בֶּן אִשָּׁה מִן בָּנוֹת דָּן וְאָבִיו אִישׁ צָרִי יוֹדֵעַ לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף בְּנִחָשֶׁת
בְּבַרְזֵל בְּאֲבָנִים וּבְעֵצִים בְּאַרְגָּמָן בְּתִכְלֶת וּבְבוּץ וּבַכֶּרְמִיל וּלְפִתְחָם כָּל פְּתוּחַ
וּלְחֹשֶׁב כָּל מַחֲשָׁבֶת אֲשֶׁר יִנָּתֶן לוֹ עִם חֲכָמֶיךָ וְחֲכָמֵי אֲדָנֶיךָ דָּוִיד אָבִיךָ :

רס"י בן אשה. אלמנה היתה : מן בנות דן. משבט דן : ואביו איש כורי. יהודי היה יושב בצור דוגמא עובד אדום הגתי (שמואל ב' ו) שהיה יושב בגת ולוי היה ובמלכים (א ז) כתיב ובן אשה אלמנה ממטה נפתלי ואביו איש כורי אללל אמו מדין ואביו מנפתלי ומה צריך לייחס מאיזה שבט היה אביו ואמו זהו שכתוב (ראשית ל') דנני אלהים וגם נפתולי אלהים וגו' (שם) אמרה רחל מעתה עקמתי פתולים עקמומיות עשיתי עד שאני יכולה לדמות עצמי לללא אחותי אם ללא תתפאר בצללאל בנה שיעשה המשכן יטריך להשתתף במלאכתו אחד מבני דן שנה ואתו אהליאז בן אחיסמך למטה דן ואם שלמה בן אחותי יבנה צ"ה צריך להשתתף עמו מבני דן ונפתלי : ואביו איש כורי. ללמדך אע"פ שאמו אלמנה צריך אדם לתפוס אומנות אביו (ולאחיות אמו סא"א) (כך שמעתי מפי רבינו שלמה בר לוי ממנטיול"א בן אחותו של רבינו משה הדרכון) : (רס"י)

מצודת דוד **איש צורי.** ר"ל מאז התגורר בצור : **ולחשוב.** להמציא מלאכות יקרות הבאה ממחשבת הלב וכן מעשה חושב (שמות כו) ויאמר על מעשה האריגה מחולף הצורות בהעבר מזה מן העבר מזה : **אשר ינתן לו.** לעשות אותם עם חכמיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובבוץ.** הוא פשתן : **רפסדות.** הם דוברות האמור במלכים א' והם הקורות הקשורות יחד להשיטם במים אל מקומם הנרצה ולשון רפסודות הוזכר בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד') : (מצודת ציון)

[יד] ועתה החטים והשערים השמן והזין אשר אמר אדני ישלח לעבדיו : **[טו]** ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך ונביאם לך רפסדות על ים יפו ואתה תעלה אתם ירושלים : **(פ)**

רס"י **רפסדות.** (ובמלכים א' ה') דוברות כל"א פליאי"ץ : **על ים יפו.** פי' על חוף הים כמו וירד יפו ליונה : (רס"י)

מצודת דוד **ואנחנו.** ר"ל עבדי : **על ים יפו.** היו קרוב אל הלבנון ועל הים ההוא השיטו את העצים : **ואתה.** ר"ל עבדיך יעלו אותם מן המים לשאתם ירושלים : (מצודת דוד)

רלב"ג **רפסודות.** רדיל"ן בלע"ז : (רלב"ג)

[טז] וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה כָּל הָאֲנָשִׁים הַגֵּירִים אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַסֶּפֶר
אֲשֶׁר סִפֵּרם דָּוִד אָבִיו וַיִּמָּצְאוּ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ
מֵאוֹת :

רס"י ויספר שלמה כל האנשים הגירים. מלא צב' יודי"ן ומתחילה
כספרם דוד נקראו שם גרים ציו"ד אחת אבל שלמה ספרם בשעת מעשה
כצבנה ולכך כתיב מלא ודוגמא והעליתם את עצמותי מזה חסר אתכם
צפ' ויחי בשעת מעשה כשלקחן (צפ' בשלח) כתיב אתכם : ויספר וכו'.
אחרי הספר. למעלה דכתיב (לעיל כ"צ) ויאמר דוד לכנוס את הגרים :
(רס"י)

מצודת דוד הגירים. הם הגבעונים : (מצודת דוד)

רלב"ג אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו. ר"ל אחרי המספר מנה אותם
דוד אביו וידמה מזה המקום כי כאשר כנס דוד את הגרים לעשות את
בית המקדש אז מנה אותם : (רלב"ג)

[יז] וַיַּעַשׂ מֵהֶם שִׁבְעִים אֶלֶף סָבֵל וּשְׁמָנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת מְנַצְחִים לְהַעֲבִיד אֶת הָעָם :

רס"י ויעש מהם שבעים אלף וגו'. מה שחזר ומזכירן ומזכיר המספר
בצביל שהפסיק הענין לכך הולך לומר אף עתה ולא יפסוק עד שיכלה
כל הבנין ואומר מיד ויחל שלמה לבנות וגו' ואפילו בפסוק א' מנהגו
שיפסיק הענין ומתחיל לדברי הראשון כמו זאת עשו קחו לכם מחתות
קרח וגו' (מדבר טו), ולמחרתו כתיב (שם) ויאמר משה אל קרח אתה וכל
עדתך וגו' וחוזר ואמר וקחו איש מחתתו וגו' אלל לפי שהפסיק בכמה
פסוקים הולך שנית להכתב וכ"ס כאן : (רס"י)

מצודת דוד ויעש מהם וכו'. עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו
לספור הבנין : **מנצחים.** רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו
ידיהם מן מלאכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מנצחים. מל' נצחון והתגברות ונגישה : **ויחל.** מל' התחלה :
(מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-ג

[א] וַיַּחַל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בַּיִת יְהוָה בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בַּמָּקוֹם דָּוִד בָּגָרָן אֲרָנָו הַיְּבוּסִי:

רס"י **בהר המוריה.** לפי אשר שם נראה הקב"ה לדוד בגרן ארנן בהעלך המגפה והוא הר המוריה מקום דוד : (רס"י)

מצודת דוד **אשר נראה.** אשר שם נראה המקום ב"ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש שעל המזבח כמ"ש ויענהו באש מן השמים (ד"ה א' כ"א): **אשר הכין.** על שלמה יאמר שהוא הכין לבנות במקום שקבע דוד בגורן וכו': (מצודת דוד)

רלב"ג **בהר המוריה.** למדנו מזה כי במקו' שנעקד יצחק שם היה בהמ"ק : (רלב"ג)

[ב] וַיַּחַל לִבְנוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי בַּשָּׁנָה אֲרָבַע לַמַּלְכוּתוֹ:

רס"י ויחל לבנות בחדש השני. מפורש בתחילת ראש השנה ירושלמי ופתרון בחדש השני בשני בחדש אייר לפי שרואה לומר בשנת ארבע למלכותו הוצרך לכפול ולומר בשני ודוגמא והמים היו הלך וחסור עד החודש העשירי (ראשית ח') ודוגמא במלכים (א' ו') בשנה הרביעית בחדש זיו הוא חדש השני למלך שלמה וגו' מוסב על השנה הרביעית ואז בשנת ארבע למלכותו התחיל בשני כי כל ימי החורף לא היה יכול מפני הקור ובניסן לא היה יכול מפני הפסח : (רס"י)

מצודת דוד **בשני.** ביום שני בשבת או בחודש ורז"ל דרשו בו בר"ה : (מצודת דוד)

רלב"ג **בחדש השני בשני.** ר"ל בשני לחדש השני והוא אייר : (רלב"ג)

[ג] וְאַלֶּה הוֹסֵד שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת הָאֱלֹהִים הָאֲרָדָּה אֲמוֹת בַּמָּדָה

הָרִאשׁוֹנָה אַמּוֹת שְׁשִׁים וָרֶחֶב אַמּוֹת עֶשְׂרִים :

כ"י הארך אמות במדה. ולפי שהפסיק ואמר במדה הראשונה אומר עוד אמות כלומר אורך אמות הבית ששים אמה בין דביר להיכל ורחב אמות ד' (כ"י) :

מצודת דוד ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הניח היסוד לבנות וכו' : **במדה הראשונה**. במדת האמה שנעשה בה המשכן שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים : (מצודת דוד)

רלב"ג ואלה הוסד שלמה. הנה הוסד הוא מקור והרצון בו ההתיסד שעשה שלמה לבנות את בית האלהים על היסוד ההוא : **הארך אמות במדה הראשונה**. אחשוב שאמר במדה הראשונה כי מה שנכלל בזה היסוד היה המכוון הראשון בבנין הבית כי בו היה הקדש וקדש הקדשים אך במדה השני' שהיתה כוללת חצר הכהנים והיה זה הבית באמצעה באופן מה היה גדול מזה השעור הרבה. והנה לא זכר בזה המקום רוחב האולם וזכר בסי' מלכים שכבר היה רחבו עשר אמות ולא זכר בספר מלכים קומת האולם וזכר בזה המקום שקומתו היתה מאה ועשרים אמה (רלב"ג) :

יד והאולם אשר על פני הארץ על פני רחב הבית אמות עשרים והגבה מאה ועשרים ויציפהו מפנימה זקב טהור :

כ"י והאולם אשר על פני הארך. אורך של אולם שעל פני רוחב הבית ד' שהרי אורך האולם בכל רוחב הבית ד' אמה מלפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה אורך והפחותה קרויה רוחב ולפי שבהיכל מדתו ממזרח למערב יתירה קרויה אורך ומן הצפון לדרום פחותה קרויה רוחב ובאולם שמדתו מן הצפון לדרום יתירה קרויה אורך ומדתו מן המזרח למערב שהיא פחותה קרויה רוחב האולם עשר כמפורש (במלכים א' ז') עשר באמה רחבה על פני הבית : והגובה מאה ועשרים. ובמלכים (ס) כתיב ושלשים אמה קומתו הא כיכל גובה הקומה מקרקעית הבית עד קרוי עלייה ראשונה שלשים אמות ומעלייה לעלייה עד גג העליון תשעים אמות כדכתיב (ד"ה א' כ"ח) ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגזכיו ועליותיו מכלל שהיו שם עליות : ויציפהו מפנימה זהב. בפנים ההיכל שהוא הבית הגדול חפה זהב ולא האולם וזהו שמפרש והולך היאך עשה ואת הבית הגדול חפה מצפנים כל הבית זהב טהור חפה עץ ברוקים

שכל הבית הדביר וההיכל כפה מתחילה עצי ברוקים ואחר כך ויחפהו זהב טוב על קירות הברוקים ומסוס כפוי זהב שרלה לכפות הבית חפהו מתחילה בעצים כדי שיתקיים הזהב בחוזק שהיה מחזק לזהב במסמרים בציורי העץ שהיה מצייר ציורין בעץ תמורים הם חילנות כמין תמרים וכרובים ובמלכים (סס) כתיב וקלע עליהם מקלעות כרובים ותמורות ופטורי לצים כמו (מדבר י"ח) ויכץ לץ. ופטורי כמו פוטר אדם אשתו אנטווארפין בל"א, (מפי רבינו אלעזר ב"ר משולם ז"ל) : (רס"י)

מצודת דוד אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה ארבעים על עשרים והאולם היתה רחבה עשרה כמו שנאמר במ"א וארכה עשרים אם כן עמד אורך האולם ע"פ רוחב ההיכל : והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם, או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש תבנית האולם וכו' ועליותיו (ד"ה א' כ"ח) : מפנימה. בעבור הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויצפהו מפנימה זהב טהור. ידמה שזה שב אל בית האלהים שזכר תחלה כי האולם לא היה מצופה זהב מבפנים אבל היה כל אשר בו מנחשת וזה יתבאר לך מהעמודים אשר היו תחתיו שהיו מנחשת וראוי היה להיות כן כי כל מה שהיה חוץ מהקדש היה נחשת במשכן שעשה משה וכן והענין בבית המקדש. או יהיה הרצון באמרו פנימה מה שהוא מבפנים לאולם והוא בית האלהים. והנה באר אחר זה איך צפה הבית מבפנימה זהב טהור והשמיט הרבה מאלו הדברים : (רלב"ג)

[ה] ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות :

רס"י ויחפהו זהב. כלומר כשצייר כל הציורים כפה הקורות זהב אחר הציורין ומחזקן במסמרות בכותל העץ כדי שלא ימוט מה שלא היה יכול לעשות בכותל האבן ומסוס זה הטעם היה מחפה כל הבית מתחילה בעצי ברוקים : ושרשרות. פתרונו צייר ציורין הרבה מלא כל וכשראה שהיה כולם חלק בין ציור לציור היה מצייר ציור כעין שרשרת שמדציקין זו כל דבר כמו כן היה עושה כאן בין ציור לציור כדי שלא יהיה חלק בנתיים, ענין אחר ממך שרשרות של זהב עשה ודבק הצורות בהן יחד : (רס"י)

מצודת דוד **הבית הגדול.** זה ההיכל שהיתה גדולה מכולם מ' על כ': **חפה.** את קרקע הבית חפה בעצי ברושים וכן נאמר במ"א: **ויחפהו.** על העצים חפה הזהב: **ויעל עליו.** העלה על החיפוי ציורי אילני חמר ושרשרות: (מצודת דוד)

מצודת ציון **חפה.** ענין צפוי וכסוי: **ושרשרות.** שלשלאות: (מצודת ציון)

רלב"ג **ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים.** ר"ל קרקע הבית ונכלל בזה הבית הקדש וקדש הקדשים וכן נתבאר בס' מלכים כי קרקע הבית צפה בצלעות ברושים (ו' ט"ו) ולא היו נסרים אך היו בדמות צלעות וקורות כדי שיהיה יותר חזק. ויעל עליו תמורים ושרשרות. הנה התמורים היו כדמות ביצה ששני ראשיה חדין ושרשרות היו משל לחריות אשר התמורים בהם והנה היו הצורות האלו חרותות על עץ הברושים ואחר כן כשחפה אותו זהב נראו אלו הצורות בולטות בזהב ואולי היו שם גם כן דמיון פטורי ציצים כמו שנזכר בס' מלכים באלו התמונות אך קצר בזה המקום כמו שקצר במה שאמר אחר זה: **ופתח כרובים על הקירות.** ולא זכר מקלעות ופטורי ציצים. או נאמר כי בקרקע הבית לא היו מאלו התמונות כי אם התמורים ובמנורה התמורים ופטורי ציצים והם הגביעים המשוקדים כפתור ופרח כמו שבארנו בס' מלכים. ובקירות הבית היו עוד מקלעות כרובים והסבה בזה מבוארת במעט עיון ממה שזכרנו בזה בס' מלכים: (רלב"ג)

ו **וַיִּצַף אֶת הַבַּיִת אֲבָן יִקְרָה לְתַפְאֶרֶת וְהָזֶהב זָהָב פְּרָוִים:**

רש"י **וילף את הבית אבן יקרה.** שקע ורצץ אבנים יקרות בזהב בקירות הבית לתפארת ולנוי: **והזהב.** שאומר ויחפהו זהב טהור מזהב פרוים הי' פרוים שם מקום ורבותינו פירשו שדומה לדם פרים מרוב שזכו ואלדמימותו: (רש"י)

מצודת דוד **ויצף וכו'.** בקירות הבית שקע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר: (מצודת דוד)

מצודת ציון **פרוים.** שם מקום ורז"ל אמרו שדומה לדם הפרים (יומא מה) : (מצודת ציון)

רלב"ג **וילף את הבית אבן יקרה לתפארת וזהב זהב פרוים.** ידמה שזה שב ג"כ אל קרקע הבית לפי שאמר וזהב. ר"ל הזהב הנזכר במה שאמר בסמוך ויחפהו זהב טהור. או יהיה שב אל קרוי הבית וזה כי משלשים אמה שהיה קומתו היה שם קרוי גבהו עשרים אמה לבד כמו שנזכר בס' מלכים והקרוי ההוא ידמה שצפהו זהב פרוים והיו בו אבנים יקרות

לתפארת ולהדור. וזה הבאור יותר נכון לפי מה שאחשוב. והנה זכר
תחלה הצפוי אשר על הקרקע ואחר כן זכר צפוי הנכחי לו בקרוי הבית
ואחר כן צפוי הקירות : (רלב"ג)

יז ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו ודלתותיו וזָהָב ופֶתַח כְּרוּבִים
על הקירות : (ס)

כ"י ויחף. כמו וילף ומפרש מה לפה צבית הקירות והספים : וקירותיו.
ש' ספי הבית שהיו ש' אבנים ומפרש קירותיו ודלתותיו זהב ובמלכים (א)
(ו) כתוב עד קירות הספין ולכך קורא גג קירות הספון שהגג היה כמו
ספינה ועריזה הפוכה שכן מנהג לקרות את הקרוי עגול כעין ספינה :
(כ"י)

מצודת דוד הקורות. קורות התקרה : הספים. מזוזות הדלתות : וקורותיו.
הכתלים : ופתח. חתר צורות כרובים על הכתלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחף. ענין צפוי : כרובים. תרגום של נער הוא רביא כי פרצוף
תינוק להם : (מצודת ציון)

רלב"ג הקורות הספים. הנה הקורות הם צלעות הארזים שחפה בהם
קירות הבית. והספים הם המזוזות אשר יקבעו בהם הדלתות. או
האסקופות אשר למטה ולמעלה מהדלתות. או שני אלו הענינים יחד
והוא יותר נכון. והקירות הוא מה שנשאר נראה מעובי הקיר במקום
הדלתות ואותו העובי צפה גם כן זהב בדרך שלא היה נראה שם כי אם
זהב. וספח כרובים על הקירות. קצר בזה המקום זכירת תמורות ופטורי
ציצים : (רלב"ג)

יח ויעש את בית קדש הקדשים אֲרָכּוֹ עַל פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת אֲמוֹת עֶשְׂרִים
וּרְחִבּוֹ אֲמוֹת עֶשְׂרִים וַיַּחֲפֵהוּ זָהָב טוֹב לְכַפְּרִים שֵׁשׁ מְאוֹת :

כ"י ויעש את בית וגו'. כך היה לו לומר ויעש את בית קדש הקדשים
עשרים על עשרים אלא לפי שאמר למעלה כך ואולם על פני רחב הבית
אמות עשרים וגו' אמר כאן כמו כן : ויחפהו זהב טוב. אף בקדש הקדשים
בנה תחלה קירות עץ ועליו חפה הזהב ומה שאין מזכיר כאן בקדש
הקדשים שום עץ זהו מקום גדולתו ש' כלומר כל כותלי בית הארון
היה ש' ולא היה בהן עץ וזה כבוד לקדש הקדשים ובמלכים (ס)

מוכיח כן ותדע שבבביל כבוד הבית אין מזכיר שום עץ שהרי כתיב (סם) ויאף את הבית אבן יקרה ובמלכים לא כתיב אבן יקרה הא כיאל חלא לפי שהספר דברי הימים למלכי יהודה הודיעך כי שלמה כוונתו לכבוד הבית : לככרים. מככרים :

מצודת דוד ארכו על פני רוחב הבית. על שאמר כן באולם שהיתה כי על עשר אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כי על כי : אמות עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים : לככרים. עלה לככרים שש מאות : (מצודת דוד)

ט ומשקל למסמרות לשקלים חמשים זהב והעליות חפה זהב :

רס"י ומשקל למסמרות. לחזק בהם הזהב בקירות העץ : לשקלים. למשקל שקלים חמשים שקלום של זהב : (רס"י)

מצודת דוד למסמרות. הם היתדות שחבר בהם את חפוי הזהב על העצים : והעליות. כותלי בנין העליות : (מצודת דוד)

רלב"ג והעליות חפה זהב. ר"ל העליות אשר על הקדש ועל קדש הקדשים כי היו שם עליות גבהם כמו עשר אמות שנשארו מגובה הבית עד הקרוי : (רלב"ג)

יז ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שנים מעשה צעצעים ויצפו אתם זהב :

רס"י מעשה לעלועים. דוגמתו (ישעיה כ"ב) האלחאים והלפיעות ותרגומו ובניא תבנית ילדים וילדות עשה לכרובים כרביא ושל עץ היו וסוב וילפהו זהב (ובמלכים א' ו') ויעש בדביר שני כרובים עאי שמן וכל מה שבפנים מעץ אינו רואה להזכיר בזה הספר מקום כבודו : (רס"י)

מצודת דוד ויעשו וכו'. כרובים. הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון צעצעים. כמו צאצאים באל"ף והוא מל' הצאצאים והצפיעות (ישעיה כב) ותרגומו בניא ובני באף כי אמר כרובים אמר לתוספת ביאור מעשה צעצעים : (מצודת ציון)

רלב"ג מעשה צעצועים. פירשו בזה בצורת נערים קטנים ויהיה אם כן הענין כפול כי הרצון בכרובים גם כן צורת נערים והרצון בו כמו רובים שהם נערים. ונראה לי שהרצון בו מעשה פרישות. ר"ל שהיו פורשים בכנפיהם ויהיה מענין שק ואפר יוצע לרבים (אסתר ד' ג') אע"פ שהם שני שרשים. והנה היו הכרובים עומדים על רגליהם לשני צדדי הארון והיו אחוריהם דבקים לקיר המערבי שבקדש הקדשים ופניהם היו לצד הבית (רלב"ג):

[יא] וְכִנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָם אַמּוֹת עֶשְׂרִים כָּנֶף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חֲמִשׁ מִגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנֶף הָאֲחֶרֶת אַמּוֹת חֲמִשׁ מִגַּיעַ לְכָנֶף הַכְּרוֹב הָאֲחֵר:

רס"י וּכְנָפֵי הַכְּרוּבִים אֲרָכָם אַמּוֹת עֶשְׂרִים. כִּי־לֹד כָּנֶף הָאֶחָד לַעֲוֹמֶת חֲמֵשׁ וְסוֹף הַחֲמֵשׁ מִגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת לְדָרוֹם וְהַכָּנֶף הָאֲחֶרֶת מִגַּיעַ לְכָנֶף הַכְּרוֹב הָאֲחֵר שֶׁצִּלְדּוֹ הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת לְכְרוֹב הָאֶחָד וְכֵן לְאַחֵר נִמְלָא כָּנֶף כְּרוֹב אֶחָד מִגַּיעַ לְכָפּוֹן וְכָנֶף כְּרוֹב אֶחָד לְדָרוֹם נִמְלָא שֶׁהָיוּ אֲרוּכוֹת כָּל כּוֹתֵל הַמַּעֲרָב שֶׁהָיָה ד' אַמּוֹת וְגוֹפֶס אֲמָרוֹ רְבוּתֵינוּ בְּנֵם הָיוּ עוֹמְדִין וְלִפִּי פָּשׁוּטוֹ נִרְאֶה לִּי שֶׁהָיָה גוֹפֵן בּוֹלֵט מֵהֶם כַּעֲוֹף זֶה שְׁפוֹרֵץ כְּנָפָיו בּוֹלֵט גּוֹפּוֹ מִחוּץ כְּנָפָיו וְקוֹמָתוֹ מִפּוֹרֵץ בְּמַלְכִּים (ס) קוֹמַת הַכְּרוֹב הָאֶחָד י' בָּאֵמָה וְכֵן הַכְּרוֹב הַשֵּׁנִי :

[יב] וְכָנֶף הַכְּרוֹב הָאֶחָד אַמּוֹת חֲמִשׁ מִגַּיעַ לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנֶף הָאֲחֶרֶת אַמּוֹת חֲמִשׁ דְּבִקָּה לְכָנֶף הַכְּרוֹב הָאֲחֵר: **[יג]** כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פְּרָשִׁים אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְהֵם עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לְבַיִת: (ס)

רס"י עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם. בְּקִרְקַעִית הַבַּיִת לַמַּעֲרָב: וּפְנֵיהֶם לְבַיִת. לְפָנִים שֶׁלֹּא הָיוּ רֹאשֵׁיהֶם זְקוּפִים שֶׁנִּרְאֶה כְּמַצִּיטִין לְחוּץ אֲלֹא רֹאשָׁם הָיָה כְּפוּף וּמַצִּיטִין לְפָנֵיהֶם כְּדֹכְתִּיב וּפְנֵיהֶם אֵינָם אֵל אֲחִיו (שְׁמוֹת כ"ה) וְכֵאֵן אֹמֵר וּפְנֵיהֶם לְבַיִת אֲלֹא פּוֹנִים הָיוּ רֹאשָׁם זֶה כְּנֹגֵד זֶה וְגַם רֹאשֵׁיהֶם כְּפוּפִים לְבַיִת כְּלָפֵי פָנִים וְהָאֲרוֹן הָיָה עוֹמֵד בְּמָקוֹם פְּרִישַׁת שְׁנֵי הַכְּרוּבִים וְהָיוּ כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים מְטִין מִן הַכוֹתֵל וְסוֹכְכִין עַל הַכְּפוֹרֶת וְעַל הָאֲרוֹן בְּכַנְפֵיהֶם וְלִבְדֵּי מַכְרוּבִים אֲלוֹ הָיוּ הַכְּרוּבִים שְׁעָסָה מִשָּׁה מִן הַכְּפוֹרֶת עַדִּין אֲדוּקִין וּמְדוּבָקִים עַל הַכְּפוֹרֶת וְעוֹמְדִין עֲלָיו וְאֵל תַּתְמָה שֶׁהָיָה כְּמוֹ כֵּן עָסָה עֶשֶׂר שְׁלַחֲנוֹת וַי' מְנוֹרוֹת לִבְדֵּי מֵאוֹתָן שֶׁל מִשָּׁה: (רס"י)

מצודת דוד פורשים. כשהם פרושים ברוחב קה"ק : לבית. מול חלל הבית ולא פנו זה מול זה : (מצודת דוד)

[יד] ויעש את הפרכת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים : (ס)

רס"י ויעש את הפרכת תכלת וארגמן. ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין שבו נכנסין לפני ולפנים אע"פ שהיה בו דלתות תלה עליו כדלקמן ופתח הבית לדלתיו הפנימיות לקדש הקדשים וגו' : ויעל עליו כרובים. כרובים : (רס"י)

מצודת דוד את הפרוכת. מול פתח בית קה"ק ועם שהיו שם דלתות כמ"ש למטה ובמ"א : ויעל. צייר עליו כרובים במעשה רוקם : (מצודת דוד)

[טו] ויעש לפני הבית עמודים שנים אמות שלשים וחמש ארד והצפת אשר על ראשו אמות חמש : (ס)

רס"י שלשים וחמש ארד. קומה ובמלכים ויכר את שני העמודים נחשת י"ח אמות פירש רבינו שלמה זצ"ל ילקם שניהם כאחד ושזב חלקן לשנים והאמה החסרה אינה חושבה לפי שאינה דומה למלאכת שאר העמוד כמו שאמר שם בענין (ב' כ"א) ועל ראש העמודים מעשה פרח שזן וגם רבי יוסף פירש כן ולא נראה דמה לנו גבהה י"ח אלא כך שמעתי ודאי ילקם שניהם כאחד ואח"כ חלקם לשנים ונמצאו כל אחד י"ז אמה וחצי : והלפת. שהיא כותרת שנאמר שם עביו חצי אמה הרי כל אחד י"ח אמות, לפת הוא כפוי כמו וילפה אותם זהב כלומר היה עשוי כמין כובע חלול ועביו חצי אמה מלמטה וכשהופכו ונותנו על העמוד נמצא העובי חצי אמה הרי י"ח אמות (ובמלכים א' ז') קוראו כותרת לשון כתר כדכתיב וסתי כותרות וגו' : (רס"י)

מצודת דוד לפני הבית. בחלל האולם : שלשים וחמש אורד. של שניהם יחד : והצפת. היא הכותרת האמור במ"א וקרוהי צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל : (מצודת דוד)

רלב"ג אמות שלשים וחמש ארד. ר"ל בן שני העמודים ולזה היה גובה כל עמוד שבע עשרה אמה וחצי ואולם בסי מלכים זכר שגובה כל עמוד היה שמונה עשרה אמה ולא דקדק בחצי אמה או היה חצי הראמה

מכוסה בכותרת : **והצפת אשר על ראשו**. היא הכותרת שהיה על ראש העמוד כמו שנוכר בס' מלכים והיא מחובר משתי כותרות כל אחת בצורת מזרק כמו שבארנו שם : (רלב"ג)

[טז] וַיַּעַשׂ שְׂרָשָׁרוֹת בְּדַבֵּיר וַיִּתֵּן עַל רֹאשׁ הָעֲמֻדִים וַיַּעַשׂ רְמוֹנִים מֵאָה וַיִּתֵּן בְּשְׂרָשָׁרוֹת :

רס"י ויתן בשרשרות. עשה שרשרות כראש הלפת תחתיו ובתוך השרשרות קבע לורת רמונים כדי לכסות חלל הלפת כדכתיב (סס) לכסות את שתי גולות הכותרת ועל סס חללו קורא להם גולות כזו השצכה שכתב סס הם השרשרות לשון ועל שצכה יתהלך (איוצ י"ח) ל' ענפים כמו בסבך בקרניו (בראשית כ"ב) ויש אומרים קופיא ור' אלעזר פירש ענפים : (רס"י)

מצודת דוד ויעש שרשרות. הוא האמור במ"א ויעבר ברחוקות וכו' ור"ל שעשה בריחים משלשלאות זהב לפני המחיצה שבין ההיכל לבית קה"ק : בדביר. המחיצה ההיא נקראה דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה : ויתן על ראש העמודים. נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים חרוזים ולפי שזכר מלת שרשרות בתחלת המקרא חסרו כאן וסמך על המבין ועם שאינם במקום השרשרות ההם : מאה. לכל טור היו מאה ולכל עמוד היו שתי טורים כמ"ש במ"א : (מצודת דוד)

[יז] וַיִּקֶּם אֶת הָעֲמֻדִים עַל פְּנֵי הַהֵיכָל אֶחָד מִיָּמִין וְאֶחָד מִהַשְּׂמֹאל וַיִּקְרָא שֵׁם (הַיְמִינִי) הַיָּמִנִי יָכִין וְשֵׁם הַשְּׂמֹאלִי בָעֶז : (ס)

רס"י על פני ההיכל. על פתח ההיכל בחוץ באולם כדמוכח (במלכים א' ז') וכותרת אשר על ראש העמודים אולם ההיכל מעשה שוין : אחד מימין. הפתח : ואחד מהשמאל. הפתח : יכין. ובעז. יכין על סס מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם (תהלים פ"ט) : בעז. (כנגד השמש שהוא יולא בגבורה ועוז יוס"ה) שנאמר ישיש כגבור לרוץ (סס י"ט) והבי"ת בבעז כמו (בראשית ה') מ"ס בנח ינחמנו (בשמואל א' א') כי מה' שאלתיו : ויקרא סס הימיני יכין. אע"פ שירח קטן מהשמש שיועיל לו ויהיה נכון כירח יכון ולא כלבנה המתחסרת אמר שלמה אם הקב"ה כינה מלכותי לשמש וירח אף אני אעשה דבר נכון וקיים עמודי נחשת גדולים, ד"א חירם שהיה מבני דן עשה את העמודים קרא את האחד יכין על סס אביו שמשון שנאמר זו (סופטים ט"ז) וילפת שמשון שני עמודי התוך (וגו' נכון וגו')

וּסְלֵמָה קָרָא לִסְנֵי זֹעֵז ע"ס זָקֵנוּ זֹעֵז דּוֹגְמָא וִיקְרָא לוֹ לְבָן יִגְר שְׁהִדּוּתָא
(כר"א) : (כ"א) (כ"א)

מצודת דוד יכין. לסימן טוב שיכין הבית לעד : **זועז**. הוא מלה מורכבת בו
עז ר"ל בהבית הזה ימצא עוז וחוזק לישראל : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש שרשרות בדביר. ירצה לפי מה שאחשוב שהוא עשה
שרשרות בכותרת הפנימית והיא התחתונה כי הצפת הוא שתי כותרות
דבוקות זו בזו תמונת כל אחת מהן כמו תמונת מזרק. והנה כמו שקרא
דביר שם הבית הפנימי כן קרא דביר שם הכותרת הפנימית : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-ד

[א] וַיַּעַשׂ מִזְבֵּחַ נְחֹשֶׁת עֲשָׂרִים אַמָּה אָרְכוֹ וְעֲשָׂרִים אַמָּה רָחְבוֹ וַעֲשָׂר אַמּוֹת
קוֹמָתוֹ : (ס)

מצודת דוד מזבח נחושת. ר"ל מזבח אבן תחת מזבח נחשת שעשה משה
במדבר : (מצודת דוד)

רלב"ג ועשר אמות קומתו. אחשוב שהיה קומתו עשר אמות מחוט
הסקרא ולמעלה. והשאר מהדברים באלו העמודים והים כבר בארנוהו
בס' מלכים : (רלב"ג)

[ב] וַיַּעַשׂ אֶת הָיִם מוֹצָק עֲשָׂר בְּאַמָּה מִשְׁפָּתוֹ אֶל שְׁפָתוֹ עָגוֹל סָבִיב וְחִמֵּשׁ
בְּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקוֹ שְׁלֹשִׁים בְּאַמָּה יָסֵב אֹתוֹ סָבִיב :

כ"א עשר באמה משפתו אל שפתו. י' על י' באמצעיתו עגול סביב : וקו
שלשים באמה יסב אותו. כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח
: וחמש באמה קומתו. עומקו : (כ"א)

מצודת דוד את הים. כעין גיגית גדולה עשויה בדמות ים : **מוצק**. ביציקה
נעשה ולא בהקשת הקורנס : **משפתו**. משפת זה עד השפה שממולו : **עגול**
סביב. בכל סביבו היה עגול : **וקו שלשים**. כי כל מה שיש ברחבו אחד יש
בהקיפו שלשה : (מצודת דוד)

[ג] וּדְמוּת בְּקָרִים תַּחַת לוֹ סָבִיב סָבִיב סוֹבְבִים אֹתוֹ עֲשֹׂר בְּאַמָּה מְקִיפִים אֶת הֵימָּה סָבִיב שְׁנַיִם טוֹרִים הַבָּקָר יְצוּקִים בְּמִצְקָתוֹ :

רס"י וּדְמוּת בְּקָרִים תַּחַת לוֹ. לֹרֶת דְּמוּת בְּקָרִים יֵלֵךְ מִמֶּנּוּ לַעֲמוּד עֲלִיוֹ וְאֲדוּקִים זֶה כְּדֹאמֶר בְּסוּף הַפְּסוּק הַבָּקָר יִצְוֶקֶם בְּמִצְקָתוֹ : סָבִיב סוֹבְבִים אֹתוֹ עֲשֹׂר בְּאַמָּה מְקִיפִים אֶת הֵימָּה. אֵין מִפּוֹרֵץ כֹּאן מֵהַ דְּבַר שְׁסוֹבְבִין אֲלֵא בְּמַלְכִּים (א' ז') כְּתִיב לִפְקַעִים מִתַּחַת לִשְׁפָתוֹ סָבִיב וְגו' פְּקַעִים כְּגוֹן שְׁעוֹשִׂין לְכוֹסוֹת פִּימִילִי"ץ עֲגוּלִים מִשּׁוֹם נוֹי וּמִתַּחַת לִשְׁפָתוֹ וְסָבִיב הִיוּ עוֹמְדִים בְּשֵׁלֶךְ אֲמוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת מִרְבּוּעוֹת וְשָׁתִים עֲלִיוֹנוֹת עֲגוּלוֹת וְאִי אִפְשָׁר לְהַכִּיל אֲלֵפִים זֶת יָכִיל שֶׁהֵם מֵאָה וְחֲמִשִּׁים מְקוֹה טֶהֱרָה אֲלֵא בְּעֵנִין זֶה כִּמוֹ שֶׁמִּפּוֹרֵץ בְּעִירוֹבִין וְהַעֲלִיוֹנוֹת מִרְבּוּעוֹת וְתַחְתּוֹנוֹת עֲגוּלוֹת א"ל לֹמֵר דְּכִי כְּתִיב עֲגוּל סָבִיב סָבִיב מִשְׁפָּתוֹ כְּתִיב וְמֵהַ שֶׁאֲמֵר בְּפִקְעִים הֲלָלוּ עֲשֹׂר אֲמָה לְכָל רוּחַ אֲבָל בְּמִקּוֹם עֲגוּלוֹ אִי אִפְשָׁר לֹמֵר עֲשֹׂר בְּאַמָּה סָבִיב : שְׁנַיִם טוֹרִים. הִיוּ הַפְּקַעִים : יִצְוֶקֶם בְּמִצְקָתוֹ. הַכֹּל יִצְוֶקֶם יַחַד לֹא שְׁחָדָר לוֹ אֶת הַפְּקַעִים אַחֵר יִצְקָתוֹ עַל יְדֵי מִסְמְרוֹת אוֹ עַל יְדֵי דֶבֶק שְׁקוֹרִין שְׁלֹדוֹר"ל בְּלַע"ז :

מצודת דוד וּדְמוּת בְּקָרִים. כַּעֲיִן רֹאשֵׁי בְּקָרִים וּבִמ"א נֹאמֵר פְּקַעִים כִּי עָשׂוּ בְּפִקְעִים צוּרוֹת רֹאשֵׁי בְּקָרִים : תַּחַת לוֹ. ר"ל בְּשֵׁלֶשׁ הָאֲמוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת שֶׁהִיוּ מִרְבּוּעוֹת אֲבָל שְׁתֵּי הָאֲמוֹת הַעֲלִיוֹנוֹת הִיוּ עֲגוּלוֹת כִּמ"ש רז"ל בְּעִירוֹבִין וְז"ש עֲשֹׂר בְּאַמָּה מְקִיפִים וְכו' ר"ל אַרְבַּעַת הַפְּאֹת שֶׁבְּכָל אַחַת עֲשֹׂר אֲמוֹת הִיוּ הַבְּקָרִים מְקִיפִים וְכו' : שְׁנַיִם טוֹרִים. שְׁנֵי שׁוֹרוֹת בְּקָרִים הִקִּיפוּ זֶה לַמַּעֲלָה מִזֶּה : יְצוּקִים. הַבְּקָרִים הֵם הִיוּ נִיצוּקִים כְּאֶחָד עִם יְצִיקַת הֵימָּה וְלֹא יִצְקֶם בְּפִי"ע וְחֲבֵרֶם אַח"כ בְּמִלְאָכָה : (מצודת דוד)

[ד] עוֹמֵד עַל שְׁנַיִם עֲשֹׂר בְּקָר שְׁלֹשָׁה פָּנִים צְפוֹנָה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים יָמָה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים נֶגְבָּה וְשְׁלֹשָׁה פָּנִים מְזָרְחָה וְהֵימָּה עֲלִיָּהֶם מְלֻמָּעָה וְכָל אַחֲרֵיהֶם בְּיָתָה :

רס"י וְכָל אַחֲרֵיהֶם בְּיָתָה. אַחֲרֵיהֶם שֶׁל בְּקָרִים הֲלָלוּ הִיוּ פּוֹנִים בְּיָתָה אֶל תַּחְתֵּיהֶם שְׁלֹשָׁה פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם כְּנֶגֶד אֹתָן שְׁלֹשָׁה וְשֵׁל מִזְרַח כְּנֶגֶד שְׁמַעֲרָב :

מצודת דוד **עומד.** הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשויים מנחושת:
פונים. את פניהם: **והים עליהם.** לתוספת ביאור כפל הדבר: **וכל**
אחוריהם. אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה:
(מצודת דוד)

[ה] וְעָבְיוּ טַפַּח וּשְׁפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שִׁפְת כּוֹס פָּרַח שׁוֹשְׁנָה מַחְזִיק בְּתִים שְׁלֹשֶׁת
אַלְפִים **יָכִיל:** **(ס)**

רס"י **ועביו טפח.** שוליו ודפנותיו אלל שאלל פיו הי' דק מרוקע ומרודד
: כמעשה שפת כוס. שותין זו ומאור פרח שושן : מחזיק בתים שלשת
אלפים יכיל. אף זה מחזיק ובמלכים (סס) כתיב אלפים בת יכיל גודשא
תלתא שהבת ג' סאין שנאמר האיפה והבת תוכן אחד להם הרי לך ששת
אלפים סאין נמלאו מאה וחמשים מקוה טהרה לארבעים מאות סאין מאה
מקואות נמלא גם לעשרים מאות סאין הנותרים חמשים מקואות ואף
לכשתחלוק הכלי לפי המדה ששערו חכמים אמה על אמה בגובה שלש
אמות למקוה תמלא וכן לשלש אמות מרובעות קומה ועשר על עשר
משפתו אל שפתו מרובעות מאה מקואות ולשתים אמות עגולות קומה
עשר על עשר משפתו אל שפתו עגולות חמשי' מקואות שמרובע יותר על
העגול **רביע** :

מצודת דוד **ועביו.** שוליו ודפנותיו : **ושפתו.** שפת הים ממעל היה מעשה דק
ומרודד כמעשה שפת כוס המצויר בפרח ושושן : **מחזיק בתים.** וחזר
ומפרש שלש אלפים יכיל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יכיל.** יחזיק כמו קטן מהכיל (מ"א ח) : (מצודת ציון)

[ו] וַיַּעַשׂ כִּיּוֹרִים עֲשָׂרָה וַיִּתֶּן חֲמִשָּׁה מִיָּמִין וְחֲמִשָּׁה מִשְּׂמָאוֹל לְרַחֲצָה בָּהֶם
אֶת מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה וַיִּדְּחוּ בָּם וְהָיָה לְרַחֲצָה לַפְּהִיִּם בּוֹ : **(ס)**

רס"י **ויעש כיורים עשרה.** לבד אותן של משה : ויתן חמשה מימין. לכיור
של משה : וחמשה משמאל. לרחצה בהם קדוש ידים ורגלים : את מעשה
העולה ידיחו בם. מן מימי הכיור ידיחו קרבי העולה ודוקא עולה אצל
שלמים לא שהוא נאכל לבעלים בכל העיר, הכיורים היו לקדוש טבילה :
(רס"י)

מצודת דוד מימין. של הכיור שעשה משה : **לרחצה בהם**. את ידיהם ואת רגליהם כמ"ש בתורה : **את מעשה וכו'**. אף היו מדיחים בהם מעשה העולה כקרבנים וכיוצא : **לרחצה**. לכהנים לטבול בו מטומאתן וארז"ל שלא היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם באו המים מן המעיין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כיורים**. כעין דוד ולה דדים המריקים מים : **ידיחו**. ענין שטיפה : (מצודת ציון)

רלב"ג **לרחצה בהם את מעשה העולה ידיחו בם**. הנה הכיורות היו לרחוץ מהם הכהנים ידיהם ורגליהם כמו שנזכר בתורה והנה זכר שהיו מדיחים בהם מעשה העולה כמו הקרב והכרעים : **והים לרחצה לכהנים בו**. ר"ל כשהיו צריכן טבילה : (רלב"ג)

[ז] ויעש את מנורות הזהב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם וַיִּתֵּן בְּהִיכָל חֹמֶשׁ מִיָּמִין וְחֹמֶשׁ מִשְּׂמֹאל : (ס)

רס"י ויעש את מנורות הזהב עֶשֶׂר כְּמִשְׁפָּטָם. למה נאמר במנורות כמִשְׁפָּטָם לפי שמודיענו למה עשה עשרה מנורות והכל דרש מן התורה פרחים כפתורים גביעים משוקדים נאמרו צפ' שבעים הרי לכל עשרה מנורות שבעה נרות, (כן פי' אחי אמי דודי ר' קלונימוס ז"ר יהודה ומדרש הוא) ושבעה נרותיה כנגד ז' כוכבים חנכ"ל שצ"ס : ויתן בהיכל חמש מימין. למנורה של משה : וחמש משמאל. וכולם צדדוס : (רס"י)

מצודת דוד **כמשפטים**. כתמונת מנורת משה בגביעים וכו' : **מימין**. של מנורת משה וכן השלחנות : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש את מנורות הזהב עֶשֶׂר. ידמה שכלם היו מדליקין ובכל שלחנות שבהיכל היו עורכים גם כן לחם הפנים והראיה לזה מה שאמר אחר זה ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט : (רלב"ג)

[ח] ויעש שְׁלֹחָנוֹת עֶשְׂרָה וַיִּנַּח בְּהִיכָל חֹמֶשׁ מִיָּמִין וְחֹמֶשׁ מִשְּׂמֹאל וַיִּעַשׂ מִזְרְקֵי זָהָב : (ס)

רס"י משמאל. של שלחן בצפון : ויעש מזרקי זהב מאה. שזורקין בו הדם

על המזבח : (כ"י)

ט ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם צפה נחשת :

כ"י ויעש חצר הכהנים. עזרת הכהנים : והעזרה הגדולה. זו עזרת ישראל (כ"י)

מצודת דוד והעזרה הגדולה. היא עזרת ישראל וקרויה עזרה על כי נעזרים מה' כאשר יתפללו בה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעש חצר הכהנים והעזרה הגדולה. הנה חצר הכהנים היא אשר היה בתוכו מזבח הנחושת ולאמצע צד המערב ממנו היה האולם וההיכל והדביר. והעזרה הגדולה היא עזרת ישראל : (רלב"ג)

י ואת היסוד נתן מפתח הימנית קדמה ממוול נגבה :

כ"י מכתף הימנית קדמה ממוול נגבה. ריחוק אותו מן המזרח מן כנגד הפתח לדרומה של עזרה לפי שאין כבוד ונאה שיהו מטבילין כנגד פתח האולם (כ"י)

מצודת דוד מכתף הימנית. בפאת הדרום : קדמה ממוול נגבה. ר"ל משוך כלפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר הכהנים : (מצודת דוד)

יא ויעש חורם את הסירות ואת היעיס ואת המזרקות ויכל (חירם) חורם לעשות את המלאכה אשר עשה למלך שלמה בבית האלהים :

כ"י ויעש חורם את הסירות. סירות נחשת שעשויים לחתות הדשן לתת לתוך הסירות (כ"י)

מצודת דוד בבית האלהים. בעבור צורך בית האלהים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסירות. כעין קדרה כמו והיו הסירות בבית ה' (זכריה יד) : היעיס. מכבדות לגרף הדשן והוא מלי ויעה ברד (ישעיה כח) : (מצודת ציון)

[יב] עֲמוּדִים שְׁנִים וְהַגְלוֹת וְהַפְתָּרוֹת עַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים שְׁתֵּים וְהַשְּׁבָכוֹת שְׁתֵּים לְכִסּוֹת אֶת שְׁתֵּי גִלּוֹת הַפְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל רֹאשׁ הָעֲמוּדִים :

רס"י והגלות והכתרות על ראש העמודים שתיים. לשתי העמודים :
והשבכות שתיים. אלו השרשרות שנאמרו למעלה ותדע שכן הוא שהרי לא
בכאן ולא במלכים מזכיר בפרשה זו בקום מקום שרשרות : לכסות את
שתי גלות הכתרות. לכסות חלל הכותרת בשבכות ואותן ענפים כענפי
חריות כמו שפירשתי : (רס"י)

מצודת דוד והגלות והכתרות. הגולות של הכותרות : (מצודת דוד)

מצודת ציון והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעשהו
כספל והוא מלי' וגולה על ראשה (זכריה ד') : **והשבכות**. כן יקרא חלק
העליון מן הכותרת על כי מעשהו כעין שבכה ורשת : (מצודת ציון)

[יג] וְאֵת הָרְמוּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לְשְׁתֵּי הַשְּׁבָכוֹת שְׁנִים טוּרִים רְמוּנִים
לְשִׁבְכָה הָאֶחָת לְכִסּוֹת אֶת שְׁתֵּי גִלּוֹת הַפְתָּרוֹת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָעֲמוּדִים :

רס"י ואת הרמונים ארבע מאות. למעלה הוא אומר ויעץ רמוני מאה
הא כי לא כלל כך יס לנו לפרש ודאי ד' מאות רמונים עשה כאשר נאמר
כאן ומה שאמר מאה הרי מאה לכל טור וטור וד' טורים הם כדאמר ב'
טורים לשבכה אחת וכן שני טורי' רמוני' לשבכה אחת הרי ד' טורי'
והרמוני' היו מחוזרי' בתוך השבכות המשולבי' ותקועי' לכסות זה היטיב
את שתי גולות הכתרות : (רס"י)

מצודת דוד לשתי השבכות. לתלותן סביבן כמ"ש במ"א : **לכסות וכו'**. על
השבכה יאמר שכסתה על גולות הכותרות אשר על פני העמודים ומעשה
הכתרות מפרש במ"א : (מצודת דוד)

מצודת ציון על פני. ר"ל בגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה
על פני בלי שאלה : (מצודת ציון)

[יד] וְאֵת הַמְּכֹנּוֹת עָשָׂה וְאֵת הַפִּירוֹת עָשָׂה עַל הַמְּכֹנּוֹת :

רס"י ואת המכונות עשה. ובמלכי' כתיב ויעץ את המכונות עקר מכונות

הם כני הכיור וסס מפורס מללכתס : (רס"י)

מצודת דוד על המכונות. להושיבם על המכונות: (מצודת דוד)

מצודת ציון המכונות. מלי כן ובסיס : (מצודת ציון)

[טו] את היס אָחָד וְאֶת הַבֶּקֶר שְׁנַיִם עֶשֶׂר תַּחֲתָיו : [טז] וְאֶת הַסִּירֹת וְאֶת הַיַּעֲיִם וְאֶת הַמִּזְלָגוֹת וְאֶת כָּל כְּלִיָּהֶם עֲשֵׂה חֹרֶם אָבִיו לְמַלְךְ שְׁלֹמֹה לְבֵית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְרוֹק :

רס"י ואת הסירות ואת היעים ואת המזלגות. לע"פ שחמנוהו כזר למעלה זא וחזר וסנה ועוד להודיענו כי נחשת היו וגס מודיענו מזלגות סלא הזכר למעלה : מרוק. דוגמת מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו) ומורק וסוטף זמים (ויקרא ו') ובמלכים (א' ז') כתיב ממורט כמו כי ימרט ראסו (ויקרא י"ג) ותרגומו נחשת טב : (רס"י)

מצודת דוד ואת הסירות וכו'. עם שכבר נאמר למעלה אמר שוב לומר שהיו מנחשת מרוק : כל כליהם. של חצרות בית ה' : חורם אביו. הראוי כאביו ותחסר כ"ף השמוש וכן ייטיב גהה (משלי יז) והראוי כגהה ור"ל חורם עשאם טובים ויפיו כאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרוק. זכה ובהירה כמו מרקו הרמחים (ירמיה מו) : (מצודת ציון)

רלב"ג עשה חורם אביו למלך שלמה. אחשוב שהוא חסר וא"ו והרצון בו עשה חורם ואביו למלך שלמה וזה כי אביו ג"כ היה בקיא בזאת המלאכה כאמרו בס' מלכים ואביו איש צורי חרש נחשת : נחשת מרוק. ר"ל צרוף ונקי :

[יז] בְּכֹפֶר הִירְדּוֹ יִצְקֻם הַמֶּלֶךְ בַּעֲבֵי הָאֲדָמָה בֵּין סִכּוֹת וּבֵין צִרְדֹתָה :

רס"י בעבי האדמה. תרגומא גרגוסתא זארדי"לא זלע"ז : זין סכות וזין צרדתה. ובמלכים כתוב צרתן צרדתה הוא מקומו סל ירבעס וירבעס זן זבט אפרתי מן הצרדה וסס אמו צרועה אשה אלמנה (מלכים א' י"א) לפי סמת מטמא זאהל וגס מצורע כמו כן וכן עבודת כוכבים כמו ססנינו

בפרק ג' לעבודת כוכבים בסופו אלמנה שאלמן ישראל מאלהיו מן כרדתה
נראה שהלך התורה ולא הרחיבה הלך דת אלהינו כן פירש לי דודי ז"ל :
(רס"י)

מצודת דוד **בעבי האדמה.** חפר באדמה צורות הכלים ההם ושפך שם
הנחושת לאחר התכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בכר.** במישור : **צרדתה.** ובמ"א נאמר צרתן ובשתי השמות
נקראה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובין צרדתה.** היא צדתן בס' מלכים : (רלב"ג)

[ית] ויעש שלמה כל הכלים האלה לרב מאד כי לא נחקר משקל הנחשת :
(ס)

מצודת דוד **כי לא נחקר.** כ"כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת
משקלם : (מצודת דוד)

[יט] ויעש שלמה את כל הכלים אשר בית האלהים ואת מזבח הזהב ואת
השלחנות ועליהם לחם הפנים :

מצודת דוד **אשר בית.** אשר לבית האלהים : **ועליהם.** על השלחנות סדרו
לחם הפנים : (מצודת דוד)

[כ] ואת המנרות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור :

רס"י ואת המנרות ונרותיהם. להוציא מלבן של מפרשין נרות היו עושין
מגופה של מנורה ואדוקין זה שהרי כתיב ואת המנורה ונרותיהם מה
שהזכיר את הנרות בפני עצמן ולא שאר מעשה המנורה בפני עצמן גביעים
כפתורי' ופרחים מכלל שלא היו הנרות אדוקין והואיל ואין אדוקין זה
נראה כמעשה אחר ואריך להזכיר נרותיהם אבל שאר מלאכות שהיו אדוקין
זה אינו מזכירם שנקראים על שם המנורה ומה שעשה עשר מנורות ועשר
שלחנות ועשר כוורים והכרובים וכל אשר עשה מפורש בצרייתא דר' פנחס
בן יאיר :

(רס"י)

מצודת דוד **לבערם**. העשויים להדליק בהם הנרות כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונרתיהם**. הם העשויים כעין בזיכים ובהם השמן והפתילה: **לבערם**. מל' הבערה והדלקה: **הדביר**. זהו בית קה"ק: **סגור**. הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: (מצודת ציון)

[כא] **והפּרח וְהַנִּירוֹת וְהַמְּלָקָחִים זָהָב הוּא מְכֻלּוֹת זָהָב:**

רס"י **והפּרח**. פירשו רבותינו הוא כנגד אותו פרח שהוסיף משה בפרשה בהעלותך עד ירכה עד פרחו וגו' שלא נאמר בתרומה: **והמלקחים זהב**. שמגביהים הפתילה מן הגר שיש בו השמן: הוא מכלות זהב. מזוקק ולרוף פי"ן בלע"ז ובמנחות מפורש מכל זהב שהיה לו לשלמה מרוב הזהב שנכנס במנורה לזוקקה ולקיים מנורת זהב טהור: (רס"י)

מצודת דוד **והפּרח**. קבוצת הפרח: **זהב**. היו מזהב: **הוא מכלות זהב**. היה כלי זהב מבלי תערובות סיג: (מצודת דוד)

מצודת ציון **והפּרח**. כעין פרחי אילן הנעשים במנורה כמ"ש בתורה: **והמלקחים**. הצבתים שבהם לוקחים הפתילה למושכה ולהושיבה במקומה: **מכלות**. מל' כל: (מצודת ציון)

רלב"ג **הוא מכלות זהב**. מכלות הוא מקור בפלס משלוח והרצון שהכל בשלמות הוא זהב: (רלב"ג)

[כב] **וְהַמְזֻמְרוֹת וְהַמְזָרְקוֹת וְהַכְּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוֹר וּפְתֹחַ הַבֵּית דְּלֹתוֹתָיו הַפְּנִימִיּוֹת לְקֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים וְדֹלְתֵי הַבֵּית לַהֲיָכָל זָהָב:**

רס"י **והמזמרות**. כלי זמר: **והמזרקות**. לזרוק בהם דם על המזבח: **והכפות**. לבזיכי לבונה: **והמחתות**. לחתות בהם תרומת הדשן להרים מעל המזבח ולקח מלא המחת' וגומר: (רס"י)

מצודת דוד **דלתותיו**. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ביאור אמר לקדש הקדשים ובין דלתות ההיכל היה מצופים זהב: (מצודת דוד)

מצודת ציון **והמזמרות**. כלי הזמר: **והכפות**. הבזיכין שבהם הלבנה הנתון על מערכת לחם הפנים: **והמחתות**. הכלים העשויים לחתות

ולשאוב בו האש על הקטרת : (מצודת ציון)

רלב"ג דלתותיו הפנמיות לקדש הקדשים וגו'. ידמה שלקדש הקדשים היו ארבע דלתות בפתח אחד שתי דלתות הפנימיות היו זהב ושתי הדלתות החיצוניות היו עץ שמן והיו מצופות זהב וכן הענין להיכל : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-ה

[א] ותשלם כל המלאכה אשר עשה שלמה לבית יהוה (ס) ויבא שלמה את קדשי דוד אביו ואת הכסף ואת הזהב ואת כל הכלים נתן באצרות בית האלהים :

רש"י ויבא שלמה את קדשי. כל מה שבפסוק לפי פשוטו מה שנשאר לו מן הקדשות שהקדיש דוד כדכתיב למעלה גם אותם הקדיש המלך דוד לה' עם הכסף והזהב אשר נשא מכל הגוים וגו' ומה שהותיר לו נתן באוצרות בית האלהים, ומדרש אגדה יש מחכמים אומרים לפי שהיה יודע שסופו ליחרב ושלל יהו אומרים העובדי כוכבים קשה יראתנו שלקחה נקמתה מן הבית הזה שנבנה מן הגזילות וחמסים שגזל דוד מבתי עבודת כוכבים שלה ויש אומרים כך אמר (הקב"ה) ל"ל שלמה רעב היה בימי דוד (אבי) שלם שנים שנה אחר שנה והיה לו לבזז ההקדשו' הללו להחיות בהן עניי ישראל ואני מביא סיוע שהרי בכל ההקדשות שדוד הקדיש כמו שכתוב למעלה (ס) לא נאמר בהן עשה שלמה דבר פלוני זה כאשר נאמר בנחשת שנאמר (ס) ומטבח ומכון ערי הדדעזר לקח דוד נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחשת וגו' אבל מכסף ומזהב שלל נאמר בו עשה שלמה מהן שום דבר מכלל שלל עשה וזהו שאין כתיב כאן שום נחשת כי אם כסף וזהב ולפי פשוטו נראה לי מה שלל אמר נחשת לפי שהנחשת בזול ואינו ראוי וכדי והגון להביא נחשת באוצרות בית ה' : (רש"י)

מצודת דוד את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא (לבד כלי נחושת עשה ממה שלקח אביו מערי הדדעזר כמ"ש בדה"א יח) : ואת הכסף וכו'. יפרש מה הם קדשי

אביו והוי"ו יתירה : נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם
באוצרות העשויות בבית ה' : (מצודת דוד)

[ב] אֶזְרָא יִקְהִיל שְׁלֹמֹה אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאָבוֹת
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה מֵעִיר דָּוִיד הִיא
צִיּוֹן :

רס"י אִזּוּ יִקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. נהג במדת חכמה שהקהיל הזקנים
ולא הבחורים יותר מדוד שהקהיל הוא אף הבחורים כדכתיב ויקהל דוד
את כל ישראל ירושלים וגומר (לעיל כ"ח) : (רס"י)

[ג] וַיִּקְהְלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבַע :

רס"י בחג. הוא חג הסוכות : (רס"י)

[ד] וַיָּבֹאוּ כָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׂאוּ הַלְוִיִּם אֶת הָאֲרוֹן :

מצודת דוד הלויים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים : (מצודת דוד)

רלב"ג וישאו הלויים את הארון. ובס' מלכים כתיב וישאו הכהנים את
הארון. ואחשוב שהלויים נשאוהו עד בית ה' ומשם לקחוהו הכהנים
והביאוהו במקומו אל הדביר. ולזה יצדק בלויים שנשאוהו ובכהנים
שנשאוהו : (רלב"ג)

[ה] וַיַּעֲלוּ אֶת הָאֲרוֹן וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת כָּל כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל הָעֵלֹ
אֹתָם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם :

רס"י את אהל מועד. שעשה משה גנזו שלמה צבית אולרות האלהים עם
שאר כלים וההקדשות לפי שלא הורד לו ורבותינו אמרו שנגנזו : ואת כל
כלי הקדש אשר בזהל. אשר נתן (ס"א נטע) דוד לארון : העלו אותם
הכהנים הלויים. פתרונו מוסב למעלה שאמר וישאו הלויים את הארון
ומפרש מי היו אותם הלויים שאמרתי לך למעלה הכהנים הלוי' שאף
הכהנים מצני לוי הם ולא לויים ממס היו וכן כתוב במלכים (א' ח') וישאו
הכהנים את הארון וגם הכלים ואהל מועד העלו עמהם הלויים כמספוטם

מצודת דוד ואת אהל מועד. בגבעון היה ומשם העלוהו וגנזוהו באוצרות בית ה': **הכהנים הלויים**. הכהני' העלו את הארון והלויים את אוהל מועד: (מצודת דוד)

רלב"ג העלו אותם הכהנים הלויים. הרצון בו הכהנים והלויים וכן כתוב בס' מלכים :

ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו לִפְנֵי הָאָרוֹן מִזִּבְחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא יִסְפְּרוּ וְלֹא יִמְנוּ יֵרֵב:

מצודת דוד לפני הארון. ללכת לפני הארון: אל מקומו. אל המקום העשוי לו: אל תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ: (מצודת דוד)

מצודת ציון הנועדים. מל' וועד ואסיפה כמו הנועדים על ה' (במדבר טז): עליו. כמו אליו :

ו וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים אֶל תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים: **ו** וַיְהִיו הַכְּרוּבִים פְּרָשִׁים כְּנָפֵיהֶם עַל מְקוֹם הָאָרוֹן וַיִּכְסּוּ הַכְּרוּבִים עַל הָאָרוֹן וְעַל בִּדְיוֹ מִלְמַעְלָה:

רס"י והיו הכרובים פרשים כנפים על מקום הארון. במקום שהארון עומד שם לפיכך ויכסו הכרובים על הארון: ועל בדיו מלמעלה. למעלה לארון כך היו עומדים הבדים וגמסכו כ"כ לחוץ כלפי מזרח שהיה יכול הארון לעמוד תחת הכרובים ממך בלא עכוב הבדים ולפיכך ויכסו הכרובים על הארון וגם את הבדים כסו קצת אצל הארון ולא כולם שהיו מגיעים עד המזרח ואינך יכול לפרש שכו הכרובי' על כל הבדים וגם משום דבר זה ויאריו הכדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר שם לא כן אלא כאחד מדה אחת היו מוסכין זה מזה והלא הבדים שיעשה משה עדיין הם היו שם והם עומדים בקדש הקדשים של אהל מועד שלא היה כי אם עשר וזה היה עשרים והיה מגיע מקיר אל קיר והכרובים של משה שנאמר אחי בהם פורקים וסככים אין צריך לזוז כלל מן הבדים ממקומם שהרי הכרובים של משה עומדים היו למעלה לארון על הכפורת וכרובים שנאמר כאן אותם שיעשה שלמה עומדים על רגליהם בקרקע

ואעפ"כ אותן של משה עדיין היו אדוקין על הכפורת כך פי' ר' נתן (ורבי פי') הכהנים ראו להכניס הארון עם בדיו בדביר ולא הספיקו כי הענן מלא את בית ה' ולא יכלו להביא את הכרובים עד כותל מערבי ממזרח ועל כן היו בולטים בפרוכת אך קשה לי דכתיב ויהי כלאת הכהנים ואחר כן מלא כבוד ה' את בית אלהים (ור' יוסף ז"ל פי') ויתארכו לא נאמר דמשמע ויתארכו הן עצמן אלא ויארכו דמשמע אחרים מאריכין אותם ומפרש האומנין האריכו הבדים עד לעשרים והיו נוגעין שתי קלותם לכותל מזרחי ושתי קלותם לכותל מערבי ותימא יס' והיאך יכול לפרש כנפיהם ולכסות הארון שהיה עקר אמות מהן : (רס"י)

מצודת דוד ויהיו הכרובים. ר"ל מתחלה נעשו שיפרשו כנפיהם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככין עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון בדין. מוטות עשויים לשאת בהם את הארון : (מצודת ציון)

[ט] ויאריכו הבדים ויגראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר ולא יגראו החוצה ויהי שם עד היום הזה :

מצודת דוד ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקים ובולטין לפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים החוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לה : ויהי שם. על הבדים יאמר שכ"א היה שם באותה הנחה ומצב : עד היום הזה. ר"ל עד אשר נגזר הארון בימי יאשיהו : (מצודת דוד)

[י] אין בארון רק שני הלחות אשר נתן משה בחרב אשר כרת יהוה עם בני ישראל בצאתם ממצרים : (פ)

מצודת דוד אשר כרת. בעת שנתנם : (מצודת דוד)

[יא] ויהי בצאת הכהנים מן הקדש כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו אין לשמור למחלקות :

רס"י ויהי כלאת הכהנים מן הקדש. מיד היה לו לסמוך והבית מלא ענן בית ה' אלא שמפסיק בינתים וכן במלכים (א' ח') ויהי כלאת הכהנים מן

הקדש והענן מלא את בית ה' : כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו. לדבר זה : אין לשמור למחלקות. כ"ד של לויס וכ"ד של כהנים אלא כל הנמצאים התקדשו :

מצודת דוד מן הקדש. אחר שהניחו שם את הארון : **כי כל הכהנים.** בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים ששמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים טהרו לעבודה ולא היה אז מקום לשמור קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם : (מצודת דוד)

רלב"ג כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו. ר"ל הנה כל הכהנים הנמצאים בישראל התקדשו באופן שיהיו ראויים לעבודה לרבותי הקרבנות שהקריבו ביום ההוא כמו שזכר אחר זה ולזה לא שמרו בזה שתעבד המחלוקת המשמשת בשבת ההוא : (רלב"ג)

יב והלויים המשכרים לכלם לאסף להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלפשים בוך במצלתים ובנבלים וכנורות עמדים מזרח למזבח ועמיהם כהנים למאה ועשרים (מחצרים) מחצרים בחצרות :

מצודת דוד לכולם. את כולם העמידו וחוזר ומפרש את אסף וכו' : **מלפשים.** כולם היו מלובשים בגדי בוך ובידם מצלתים וכו' : **מחצרים.** היו מנגנים בחצוצרות ולתוספות ביאור אמר בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא : (מצודת דוד)

רלב"ג והלויים המשוררים לכלם לאסף להימן לידתון. כבר נתבאר במה שקדם כי אלו הם ראשי המשוררים : **עומדים מזרח למזבח.** הנה הדברים היותר נכבדים היו בצד המערבי והמעט בכבוד מהם היו בצד המזרחי וכבר בארנו סבת זה בביאורנו לדברי התורה בפרשת ויקרא. וזכר שהמחצרים והמשוררים בכלי שיר והמשוררים בפה להודות ולהלל לה' כלם היו מסכימים בקולם. ר"ל שכאשר ירים זה קולו ירים זה קולו וההפך : (רלב"ג)

יג ויהי כאחד (למחצרים) למחצרים ולמשכרים להשמיע קול אחד להלל ולהודות ליהוה וכהרים קול בחצרות ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו והפית מלא ענן בית יהוה :

כ"י ויהי כאחד. למחצרים. פתרון ויהיו אחדים יחד המחצרים כולם יחד וממה היו אחדים לדבר זה להשמיע קול אחד כאחד להלל ולהודות

לה'

:

(רס"י)

מצודת דוד ויהי כאחד. ר"ל כולם נגנו באחדות אחת להשמיע כאלו הוא קול אחד להלל וכו' ולא הקדים אחד לחברו : **וכהרים קול**. וכאשר הרימו את הקול בחצוצרות וכו' : **ובהלל לה'**. ר"ל בההלול האמור בו כי טוב וכו' והוא הנקרא הלל הגדול : **והבית**. ר"ל אז בעת שיצאו הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול וכו' אז נתמלא הבית ענן הרגיל להיות בבית השם :

מצודת ציון ענן. הוא כעין עשן : (מצודת ציון)

[יד] ולא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעָנָן כִּי מָלָא כְבוֹד יְהוָה אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים :

מצודת דוד מפני הענן. מפני חשכת הענן : **כבוד ה'**. הוא הענן שזכר : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-ו

[א] אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לְשָׁכֹן בְּעֶרְפֶּל :

רס"י אז אמר שלמה. הואיל והבית מלא עשן עכשיו אני יודע שהשכינה שרויה בו בערפל כי כן דרכו דכתיב (שמות כ') ומסה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ודאי שרצונו להתעכב בו ובספרי פירש אז אמר שלמה כשראה הענן אמר עתה אני רואה שהשכינה שרויה בבית אשר בניתי שהרי כך הבטיח לבוא ולשכן בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר (ויקרא ט"ז) כי בענן אראה על הכפורת :

מצודת דוד אז. בראות הענן אמר רואה אני כי באה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ) וערפל הוא עב הענן :

רלב"ג ... : (רלב"ג)

[ב] וְאֲנִי בְּנִיתִי בֵּית זָבֹל לָךְ וּמִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים :

רס"י **בית זבול. מדור :** לשבתך עולמים. שמענצחרה לא שרתה שכינה במקום אחר ולא הותרו הצמות : (רס"י)

מצודת דוד ואני בניתי. ר"ל הואיל ובאה השכינה בניתי א"כ בית זבול לך ולא היה עמלי בחנם ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד : **ומכון.** ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר : (מצודת דוד)

מצודת ציון זבול. מדור כמו מזבול קדשך (ישעיה סג) : **ומכון.** מל' הכנה : (מצודת ציון)

[ג] וַיֵּסֶב הַמֶּלֶךְ אֶת פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל קְהֵל יִשְׂרָאֵל וְכָל קְהֵל יִשְׂרָאֵל עֹמְדִים :

רס"י **ויברך את כל קהל ישראל.** ברכה האמורה בסוף הענין : (רס"י)

מצודת דוד ויסב וכו'. אל מול העם : **ויברך.** הברכה האמורה במ"א אחר התפלה : **עומד.** כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד : **ובידו מלא.** בכח ידיו השלים דברו אשר דבר לאמר : (מצודת דוד)

[ד] וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דְּוִיד אָבִי וּבְיָדוֹ מָלָא :

רס"י **אשר דבר בפיו.** שיתן לו בן שיבנה לו בית : **מלא.** קיים דברו הטוב : (רס"י)

[ה] מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת עַמִּי מִמִּצְרָיִם לֹא בְּחֶרְתִּי בְּעִיר מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לַיהוָה שְׁמִי שָׁם וְלֹא בְּחֶרְתִּי בְּאִישׁ לַיהוָה נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל :

רס"י **מן היום אשר הוצאתי.** שאף זה דברת אל אבי : (רס"י)

מצודת דוד לבנות בית. לבנות בה בית : (מצודת דוד)

[ו] וְאַבְחָר בִּירוּשָׁלַם לְהִיּוֹת שְׁמִי שָׁם וְאַבְחָר בְּדָוִיד לְהִיּוֹת עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל :

רס"י ואבחר בירושלים. מוסב על לא בחרתי בעיר : ואבחר בדויד. מוסב
על ולא בחרתי באיש : (רס"י)

[ז] וַיְהִי עִם לְבַב דָּוִיד אָבִי לְבָנוֹת בֵּית לָשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל : **[ח]** וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵל דָּוִיד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבַבְּךָ לְבָנוֹת בֵּית לָשֵׁם יְהוָה הִטִּיבוֹתָ כִּי
הָיָה עִם לְבַבְּךָ :

רס"י הטיבות כי היה עם לבבך. כלומר גם אני בוחר בבית אשר עלה
לבבך לבנותו לשכן שמו שם כמו שאמר למעלה : (רס"י)

מצודת דוד **הטיבות.** טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י באה ההכנה
לצוות עליו ולהכין הכל : (מצודת דוד)

[ט] רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי בְנָדָה הִיוּצֵא מִחֻלְצִידָה הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת
לְשָׁמִי :

מצודת דוד **רק אתה וכו'.** עם שתכין הכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מחלציד.** הם המתנים והוא כינוי לאבר המשגל על כי הוא
סמוך להם : (מצודת ציון)

[י] וַיִּקָּם יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וְאָקוּם תַּחַת דָּוִיד אָבִי וְאָשֵׁב עַל כְּסֵא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וְאַבְנֶה הַבַּיִת לָשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :

מצודת ציון **ויקם.** קיים : (מצודת ציון)

[יא] וְאָשִׁים שָׁם אֶת הָאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל :

מצודת דוד **ואשים שם.** בהבית הזה : אשר שם. בזה הארון : ברית ה'.
לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת שנתנם : (מצודת דוד)

[יב] וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי מִזְבֵּחַ יְהוָה נֹגֵד כָּל קָהָל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו :

רס"י ויפרש כפיו. היה לו לומר כך ויפרש כפיו השמימה ויאמר וגו' אלא שמפסיק צינתיים להודיע על מה עמד וכן במלכים (א' ח') ויפרש כפיו השמימה ויאמר :

מצודת דוד ויפרש כפיו. כדרך שואל החסד : (מצודת דוד)

[יג] כִּי עָשָׂה שְׁלֹמֹה כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וַיִּתְּנֶהוּ בְּתוֹךְ הָעֶזְרָה חֲמֵשׁ אַמּוֹת אָרְפוּ וְחֲמֵשׁ אַמּוֹת רָחְבוֹ וְאַמּוֹת שְׁלוֹשׁ קוֹמָתוֹ וַיַּעֲמֵד עָלָיו וַיִּבְרָךְ עַל בְּרָכָיו נֹגֵד כָּל קָהָל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו הַשָּׁמַיְמָה : **(פ)**

רס"י כי עשה שלמה. מוסב על נגד כל קהל ישראל כלומר היאך היה גבוה מכולם להשמיע דבריו : ויעמוד עליו. ועתה יכולין לראותו כל ישראל ומסום שמפסיק הענין לריך לומר כבראשונה נגד כל קהל ישראל וכן ויפרש כפיו השמימה :

מצודת דוד כי עשה שלמה. בא לפרש איך הי' נגד כל ישראל והאיך ראוהו הרחוקים ממנו ואמר כי עשה וכו' : ויעמוד עליו. וראהו א"כ כולם : השמימה. למעלה כלפי השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויברך. ענין כריעה ולתוספת ביאור אמר על ברכיו : (מצודת ציון)

[יד] וַיֹּאמֶר **(פ)** יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֵין כָּמוֹךָ אֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לַעֲבָדֶיךָ הַהֹלְכִים לִפְנֶיךָ בְּכָל לֵב :

רס"י אין כמוך אלהים. ממה שאתה שומר הברית והחסד שאתה גוזר מן השמים לתת לאוהביך אתה מכניעו וגונז הברית והחסד לקיים הבטחתך בארץ : ההולכים לפניך. כמו שהלך דוד אבי וזה אשר שמרת לעצדך דוד בל' אמנת הבטחה :

מצודת דוד שומר הברית. הגמול שהבטיח בברית : (מצודת דוד)

[טו] אֲשֶׁר שָׁמַרְתָּ לַעֲבֹדָה דָּוִיד אָבִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ וַתִּדְבֹּר בְּפִיָּהּ וּבִגְדֶיךָ מִלֵּאָה כִּיּוֹם הַזֶּה :

מצודת דוד **אשר שמרת.** ר"ל אשר נראה לכל ששמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית : **ותדבר.** כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מלאת.** ענין השלמה : (מצודת ציון)

[טז] וַעֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַר לַעֲבֹדָה דָּוִיד אָבִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ לֵאמֹר לֹא יִפְרֹת לָךְ אִישׁ מִלִּפְנֵי יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְנֶיךָ אֶת דִּרְכָּם לִלְכֹּת בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לִפְנֵי :

מצודת דוד **שמר וכו'.** ר"ל שמור גם ההבטחה ההיא אשר הבטחתו שאם זרעו יצדקו לא יופסק מהם המלוכה : (מצודת דוד)

[יז] וַעֲתָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יֵאָמֶן דְּבַרְךָ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לַדָּוִיד :

מצודת דוד **יאמן דברך.** ר"ל עשה דבר לשיהא נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יאמן.** מל' האמנה וקיום : (מצודת ציון)

[יח] כִּי הָאֱמָנִם יֹשֵׁב אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עַל הָאָרֶץ הִנֵּה שָׁמַיִם וּשְׁמַי הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלָלוּךָ אִף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי :

רס"י **כי האמנם יסב אלהים את האדם על הארץ.** ל' תמיה וכי אפשר שיאמין אדם שיסב אלהים על הארץ כי שמים ושמי השמים וגומר אלא מחמת חסד שגמלת לדוד חבי צמחמת שכינתך : **אף כי הבית הזה אשר בניתי.** ולמה בניתיו להתפלל לפני האלהים ולפנות הוא אל תפלתיו : (רס"י)

מצודת דוד **כי האמנם.** האם אמת הדבר שישב אלהים עם האדם בבית העשוי על הארץ בתמיה הלא שמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית וא"כ במה יהיה בית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האמנם.** אמנם הוא ענין אמת והיא בה"א התמיהה : **יכלכלוך.** ענין החזקה כמו שלשת אלפים יכיל (לעיל ד) : **אף כי.** הוא ענין

[יט] וּפְנִיתָ אֶל תְּפִלַּת עֲבָדְךָ וְאֶל תְּחִנָּתוֹ יְהוָה אֱלֹהֵי לְשֹׁמֵעַ אֶל הַרְנָה וְאֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר עֲבָדְךָ מִתְּפִלָּה לְפָנֶיךָ :

רס"י לְשֹׁמֵעַ אֶל הַרְנָה. זוֹ לַעֲקָה כִּמוֹ (מַלְכִים א' כ"ז) וְתַעֲבֹר הַרְנָה בְּמַחֲנֶה וְעַל כְּרַחֵךְ עַל לַעֲקָתָם שֶׁל כָּל אָדָם שֶׁהוּא נֹס מִפְּנֵי אֲרָצוֹ אֵל יִתְפַּלֵּל אֲלֹא בְּלַעֲקָתוֹ בְּסֵתֶר כִּךְ חֲצוֹר הַמַּקְרָאוֹת וְסוּף הָעֲנִין מוֹכִיחַ שֶׁאִמֵּר וְאִתָּה תִשְׁמַע מִמָּקוֹם שֶׁצִּתָּךְ לְמַדַּת שֶׁלֹּא בִּנְאוֹ אֲלֹא לְדַעַת כֵּן לְהוֹרִיד בּוֹ שְׂכִינָה כְּדִי שִׁיֻּצַּב עַל הָאָרֶץ לְשֹׁמֵעַ מִמְּכּוֹן שֶׁצִּתָּךְ אֵל הַתְּפִלוֹת שִׁיתְּפַלְלוּ בּוֹ : (רס"י)

מצודת דוד **ופנית.** לִזְאֵת פִּנָּה נָא אֶל תְּפִילָּתִי מֶה שֶׁאֵתְּפַלֵּל עַל עֵיקָר כּוֹוֶנֶת תּוֹעֵלֶת הַבַּיִת וּבִמָּה יִקְרָא בֵּית ה' : (מצודת דוד)

[כ] לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת אֶל הַבַּיִת הַזֶּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ לָשׁוּם שְׁמֶךָ שָׁם לְשֹׁמֵעַ אֶל הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר יִתְּפַלֵּל עֲבָדְךָ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה :

רס"י לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת. בְּכָל עֵת אֲשֶׁר יִתְּפַלְלוּ אֲלֶיךָ : (רס"י)

מצודת דוד **להיות וכו'.** וְזֶהוּ תְּפִלָּתִי לִהְיוֹת עֵינֶיךָ וְכו' : **אל המקום הזה.** בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְכֵן וְאֵל הָאָרוֹן (שְ�מוֹת כה) וּמִשְׁפָּטוֹ וּבַהָאָרוֹן : (מצודת דוד)

[כא] וְשִׁמְעָתָּ אֶל תְּחִנּוּנֵי עֲבָדְךָ וְעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְּפַלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאִתָּה תִשְׁמַע מִמָּקוֹם שֶׁבִּתְּךָ מִן הַשָּׁמַיִם וְשִׁמְעָתָּ וְסָלַחְתָּ :

מצודת דוד **ושמעתי וכו'.** ר"ל כִּמוֹ שֶׁאֲנִי מִתְּפַלֵּל שֶׁתִּשְׁמַע תְּפִלָּתִי כֵּן אֲנִי שׂוֹאֵל לְשֹׁמֵעַ תְּפִלָּתִי כָּל עַמְּךָ : **ואתה תשמע וכו'.** ר"ל לֹא שֶׁתִּשְׁבַּח פֶּה לְשֹׁמֵעַ כִּי־אֵל הַתְּפִלָּה הָעֲשׂוֹי פֶּה יִשְׁמַע אֶל הַשָּׁמַיִם וְתִקְבַּל בְּרַחֲמִים וְתִסְלַח לַעֲוֹן הַמִּתְּפַלֵּל : (מצודת דוד)

[כב] אִם יִחַטֵּא אִישׁ לְרַעְהוֹ וְנָשָׂא בּוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא אָלָה לְפָנֶי מִזְבִּיחְךָ בְּבֵית : הַזֶּה :

רס"י אִם יִחַטֵּא אִישׁ. מִקְרָא זֶה עַל כָּל יִסְרָאֵל הַמַּחֲיִיב חֲצֹרָה שְׂבֻעָה אִם

באמת הוא משציעו והגשצע נשצע לשקר אתה תשמע השמים ואם הדין
עם הגשצע שצעל הדין מזקיקו על שצועה של חנם אף המשציעו קרוי
רשע : (רש"י)

מצודת דוד **איש לרעהו**. בדבר ממון : **ונשא בו אלה**. ויחויב בו חוב שבועה
להשביעו : **ובא אלה**. ר"ל וישבע לפני המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונשא**. ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כד) : **אלה**. קללת
השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה) : (מצודת ציון)

{כג} ואתה תשמע מן השמים ועשית וּשְׁפַטְתָּ אֶת עַבְדִּיךָ לְהַשִּׁיב לְרַשָּׁע לְתֵת
דִּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לְתֵת לוֹ כְּצַדִּיקְתּוֹ : (ס)

רש"י ולהלדיק לדיק. שלא לענשו על השצועה שהרי באמת הוא נשצע
ותוספתא לכוטיה מפרש את אשר יחטא, בועל אשת איש, ונשא בו אלה,
ויחייב בו אלה כשם שהמים בודקים אותה כך המים בודקין אותו, לפני
מזבחך, כדכתיב (במדבר ה') והעמיד הכהן את האשה : לתת דרכו בראשו.
כדכתיב ולצתה צטנה (שם) : ולהלדיק לדיק. לכתיב ונקתה ונזרעה זרע
(שם) : (רש"י)

מצודת דוד **להשיב לרשע**. כגמולו ולהשיב דרכו בראשו אם הנשבע לשקר
אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא
תסלח הואיל וחלל הבית עם השבועה. ולהצדיק צדיק. אם הנשבע באמת
אם המשביע בצדק : (מצודת דוד)

{כד} ואם ינגף עמך ישראל לפני אויב כי יחטאו לך ושב ויהודו את שמך
והתפללו והתחננו והתחננו לפניך בבית ה' :

רש"י ואם ינגף עמך. ולא מפני שידך קצרה מלהוסיע אלא דבר זה גורם
כי יחטאו לך : ושב ויהודו את שמך. פתרון והתוודו את עונם והאחרון
מוכיח והודו את שמך ומחטאתם יסובון כי תענם : (רש"י)

מצודת דוד **כי יחטאו**. כאשר יחטאו : (מצודת דוד)

[כה] וְאַתָּה תִשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לַחַטָּאת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁיבוּתָם אֵל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָהֶם וּלְאַבְתִּיהֶם : **(פ)**

רס"י והשיבותם. והסב אותם אל האדמה כי כסנופלים ונגפים לפני אויביהם תופקים מה שיכולים ומציאים אותם בשביה אל ארץ אחרת : **(רס"י)**

מצודת דוד והשיבותם. ר"ל כאשר יצאו עוד למלחמה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם : **(מצודת דוד)**

[כו] בְּהֶעָצֵר הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יַחֲטְאוּ לָךְ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת שִׁמְךָ מִחַטָּאתָם יְשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֶם :

רס"י בהעצר השמים. כדכתיב ועלך את השמים ולא יהיה מטר (דברים יא) **(רס"י)**

מצודת דוד כי תענם. ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון בהעצר. ענין מניעה : **תענם.** מלי עניה והשבה : **(מצודת ציון)**

[כז] וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְסָלַחְתָּ לַחַטָּאת עֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כִּי תוֹרֵם אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָּהּ וְנִתְּנָה מָטָר עַל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר נָתַתָּה לְעַמְּךָ לְנַחֲלָה :

רס"י כי תורם אל הדרך. כמו שעשית כשהיה רעב בימי דוד ג' שנים (שמואל ב' כ"א) והורית ואמרת להם אל שאול ואל בית הדמים כמו כן תורם איזה חטא גורם להם על מה נעלמו השמים : **(רס"י)**

מצודת דוד ואתה תשמע. עם שלא שבו מאהבה : **כי תורם.** בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום : **ונתתה.** ולזה מלא משאלותם ותן המטר : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון תורם. תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כח) : **(מצודת ציון)**

[כח] רָעַב כִּי יִהְיֶה בְּאֶרֶץ דְּבַר כִּי יִהְיֶה שִׁדְפוֹן וַיִּרְקוּן אֲרָבָה וַחֲסִיל כִּי יִהְיֶה

כִּי יֵצֵר לוֹ אוֹיְבָיו בְּאֶרֶץ שְׂעָרָיו כָּל נֶגַע וְכָל מַחֲלָה:

רפ"י כל נגע. פתרון הרי זכרתי לך דבר שדפון וירקון נגיפה אף בעלזרת גשמים ומה עוד להרבות אלא כל נגע וכל מחלה כי יהיה והתפלל: (רפ"י)

מצודת דוד רעב כי יהיה. מסיבות אחרות לא מעצירת המטר: שדפון וכו'. והרעב מוכן לבוא: כי יצר לו. כשיבא אויב לצור עליו בארצו ובשערי: כל נגע. או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו: (מצודת דוד)

מצודת ציון שדפון. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול: ירקון. הכספת פני התבואה ונהפך למראה ירקון: וחסיל. מין ארבה: יצר. מל' מצור: מחלה. מל' חולי: (מצודת ציון)

[כט] כָּל תַּפְלָה כָּל תַּחֲנָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְכָל הָאָדָם וּלְכָל עַמָּד יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעוּ אִישׁ נִגְעוֹ וּמִכְאָבוֹ וּפְרָשׁ כַּפָּיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה:

רפ"י ופרש כפיו אל הבית הזה. וזה שאמר כל תפלה וכל תחנה שיתפלל ויתחנן על זאת מכל אחד הדברים האלה: אשר ידעו איש נגעו. כלומר אם יתפלל על נגעו ועל מכאובו להסירו ממנו: (רפ"י)

מצודת דוד לכל האדם. בין לאיש יחידי בין לכל עמד: אשר ידעו. אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא המכאוב בעבור נגע העון: (מצודת דוד)

[ל] וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבִתֶּךָ וְסִלַּחְתָּ וְנִתְּתָה לְאִישׁ כָּכָל דֶּרֶכּוֹ אֲשֶׁר תִּדַּע אֶת לִבּוֹ כִּי אַתָּה לְבַדָּךָ יֹדַעְתָּ אֶת לִבּוֹ בְּגִי הָאָדָם:

רפ"י וסלחת ונתתה לאיש ככל דרכיו וגו'. לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו שאל לא יסלם לרשע כפי רוע מעלליו יטיח דברים כלפי מעלה ויאמר אין אלהים (אז) יודע לבדו ויהיה חילול השם כמו כן תעשה לצדיק כצדקתו שתעשה לו כשיתפלל לפניך: (רפ"י)

מצודת דוד ככל דרכיו. כפי כל הדרכים ששאל: אשר תדע. וזה לאיש אשר תדע את לבבו שלם עמד: (מצודת דוד)

[לא] לְמַעַן יִירָאוּךָ לָלֶכֶת בְּדַרְכֶּיךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל פְּנֵי הָאָדָמָה

אֲשֶׁר נִתְּנָה לְאַבְתִּינוּ : (ס)

רס"י לַמַּעַן יִירָאוּךְ. וַיִּסּוּב הַרְשָׁע מִדְּרָכֹךְ וּלְכַךְ אֲנִי מִתְּפַלֵּל לָתֵת לּוֹ לֹאִישׁ
כְּדַרְכֹּי :

מצודת דוד לַמַּעַן יִירָאוּךְ. בְּרֵאוֹתֶם שַׁעַם הַתְּפִלָּה וְהַתְּשׁוּבָה הַלְכָה לָהּ
הַצָּרָה יָדְעוּ שִׁיד ה' עֲשֵׂתָהּ : (מצודת דוד)

[לב] וְגַם אֶל הַנֶּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מַעֲמִיד יִשְׂרָאֵל הוּא וַבָּא מֵאַרְצָךְ רְחוֹקָה לְמַעַן
שָׁמַךְ הַגְּדוֹל וַיִּדְדֶךָ הַחֲזָקָה וַיִּזְרְעֶךָ הַנְּטוּיָה וַבָּאוּ וְהִתְּפַלְּלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה :

מצודת דוד לַמַּעַן שָׁמַךְ. בַּעֲבוּר פְּרִסוּם שָׁמַךְ : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַנְּטוּיָה. מַלְשׁוֹן הַטִּיָּה : (מצודת ציון)

[לג] וְאַתָּה תִּשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם מִמְּכוֹן שְׁבִתֶּךָ וְעֲשִׂיתָ כָּכָל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ
הַנֶּכְרִי לְמַעַן יֵדְעוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ אֶת שְׁמֶךָ וְלִיְרָאָה אֹתְךָ כְּעַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
וְלִדְעַת כִּי שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי :

רס"י וְעֲשִׂיתָ כָּכָל אֲשֶׁר יִקְרָא אֶלֶיךָ הַנֶּכְרִי. בִּישְׂרָאֵל אֲנִי מִתְּפַלֵּל לָתֵת לוֹ
כְּדַרְכֹּי אֲבֹל לַעֲוֹ"ג כָּכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לְךָ לִפִּי שִׁישְׂרָאֵל מַכִּירִין בַּהֲקִב"ה
וְיֹודְעִין שֶׁהֵיכֹלֶת בִּידֹו לַעֲשׂוֹת אִם אֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת תּוֹלָה בַּעֲלָמוֹ בַּחֲטָאוֹ
וּמִפֶּסֶפֶס בַּמַּעֲשִׂיֹו אֲבֹל הַעֲוֹ"ג קוֹרֵא תִּגְר וְאוֹמֵר שְׁמַעֲתִי שְׁמַעוּ כָכָל הָעוֹלָם
וְנִתְּיָגַעֲתִי בַּדְּרָכִים הַרְבֵּה עַד שֶׁבָּאֲתִי וְהִתְּפַלֵּלְתִּי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא מִלֵּאֲתִי בּוֹ
מִמָּסָ כִּשְׂאֵר אֱלֹהוֹת לִפְיֶכָךְ וְעֲשִׂיתָ כָכָל אֲשֶׁר יִקְרָא אֶלֶיךָ הַנֶּכְרִי : (רס"י)

[לד] כִּי יֵצֵא עַמֶּךָ לְמִלְחָמָה עַל אוֹיְבָיו בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֲם וְהִתְּפַלְּלוּ אֵלֶיךָ
בְּדֶרֶךְ הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בְּחֶרֶת בָּהּ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ :

רס"י דֶּרֶךְ הָעִיר. פְּנִיָּהֶם לָלֶךְ יְרוּשָׁלַיִם : (רס"י)

מצודת דוד אֲשֶׁר תִּשְׁלַחֲם. כִּי אֵין יוֹצֵאִים בַּמִּלְחָמָה טֶרֶם יִשְׁאֲלוּ בָהּ : דֶּרֶךְ
הָעִיר. כִּי בַּהֲיוֹתֶם בַּדֶּרֶךְ לֹא יוֹכְלוּ לִבֹּא לְבֵית ה' לְהִתְּפַלֵּל בָּהּ וְלִזֶּה אָמַר
אִף כְּשִׁיכּוּנוֹ שֶׁתֵּלֵךְ תְּפִלָּתֶם הַשְּׁמִימָה דֶּרֶךְ הָעִיר וְהַבַּיִת : (מצודת דוד)

[לה] וְשָׁמַעְתָּ מִן הַשָּׁמַיִם אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תְּחִנָּתְךָ וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִים :

רס"י **ועשית משפטים.** נקמתם באויביהם ע"א לרכיהם דוגמא לעשות
משפט עבדו (מלכים א' ח') : (רס"י)

מצודת דוד **ועשית משפטים.** לנקום נקמתם מיד העובדי כוכבים : (מצודת דוד)

[לו] כִּי יַחֲטְאוּ לָךְ כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יַחֲטֶא וְאַנְפָּתְךָ בָּם וַיִּנְתְּתָם לִפְנֵי אוֹיֵב וְשָׁבוּם שׁוֹבֵיהֶם אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה אוֹ קְרוֹבָה :

מצודת דוד **כי אין אדם וכו'.** ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם ואז בודאי תאנף בם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואנפת.** ענין כעס כמו כי אנפת בי (שם יב) : **ושבו.** מלשון שביה : (מצודת ציון)

[לז] וְהָשִׁיבוּ אֶל לִבָּבָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָשְׁבוּ שָׁם וְשָׁבוּ וְהִתְחַנְּנוּ אֵלַיִךְ בְּאֶרֶץ שְׁבִיָּם לֵאמֹר חָטְאָנוּ הָעֲוִינוּ וְרָשָׁעֵנוּ :

מצודת ציון **והשיבו.** מל' השבה : **נשבו שם.** מל' שביה : (מצודת ציון)

[לח] וְשָׁבוּ אֵלַיִךְ בְּכָל לֵבָם וּבְכָל נַפְשָׁם בְּאֶרֶץ שְׁבִיָּם אֲשֶׁר שָׁבוּ אֹתָם וְהִתְפַּלְּלוּ דֶּרֶךְ אֲרָצָם אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבְוֹתָם וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּחִרְתָּ וְלִבִּיתָ אֲשֶׁר בָּנִיתִי לְשִׁמְךָ :

רס"י **אשר בניתי לשמך.** פתרון הבית הזה אשר בניתי כדי לגדל שמך כי אז כשתקבל תפלתם אז יתפללו לך בבית הזה או בכל מקום שהם ויפנו לביתך זה : (רס"י)

מצודת דוד **דרך ארצם.** כי בהיותם בארץ העובדי כוכבים תהיה הכוונה שתעבור התפלה דרך ארצם והעיר והבית : (מצודת דוד)

[לט] וְשָׁמַעְתָּ מִן הַשָּׁמַיִם מִמְּכוֹן שְׁבִתְךָ אֶת תְּפִלָּתְךָ וְאֶת תְּחִנָּתִיהֶם וְעָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִים וְסָלַחְתָּ לְעַמֶּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ לָךְ :

רפ"י ושמעת. תפלתם. ועל זה יתגדל שמך בעולם : (רפ"י)

מצודת דוד ועשית משפטם. לנקום מהעובדי כוכבים למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הכבדת עולם על ישראל: (מצודת דוד)

[מ] עתה אלהי יהיו נא עיניך פתחות ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה: **(ס)**

מצודת ציון קשובות. ענין שמיעה כמו ואין קשב (מ"א יח) : (מצודת ציון)

[מא] ועתה קומה יהוה אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה אלהים ילבשו תשובה וחסידך ישמחו בטוב:

רפ"י ועתה קומה ה'. שלא להטלטל כאשר עד עתה מסילה לנוז ומנוז לגבעון : אתה וארון עזך. שלא יטלטל עוד מעתה : עזך. על שם כן קרוי עוזך על שעה נפלאותיו ועוזות בפלסטים וכן כתיב (לעיל ט"ז) זהודו לה' דרשו ה' ועוזו ועוד אמרו רבותינו במסכת עבודת כוכבים וישרנה הפרות (שמואל א' ו') מה שירה אמרו הוסיפה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים ל"ח) : ילכשו תשובה. מחמת שלא יטלטלו ממקום למקום כמו והיה לדק אזור מתניו (ישעיה י"א) : וחסידך ישמחו בטוב. ברוב טובות ומעשרות הניתן ללוים בזכר שומרין את הארון ומסוררים לפניו : (רפ"י)

מצודת דוד קומה ה'. קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והיא בית קה"ק: ילבשו תשובה. ר"ל תשועתך יקיפם מסביב כבגד יעטה: בטוב. בהטובה הבאה ממך : (מצודת דוד)

מצודת ציון עזך. ענין חוזק : (מצודת ציון)

רלב"ג ועתה קומה ה' אלהים לנוחך וגו'. ידמה שבעת תפלת שלמה היה שם ארון ה' לפניו ואע"פ שזכר במה שקדם שיצאו הכהנים מן הקדש כי לא היו כלם נושאים הארון והנה קצתם היו משרתים בהקרבת הקרבנות בעת שהיו קצתם נושאים ולזה התפלל שיקום ה' וישרה שכינתו בזה הבית אשר יהיה לו בית מנוחה כי לא יבחר ה' ית' במקום זולתו עוד : אתה וארון עזך. ר"ל אתה תביא שכינתך לזה המקום לנוח בו תמיד וארון עזך גם כן ינוח בזה המקום כי עוד לא יעתק למקום אחר יבחר ה' ית' בו : כהניך ה' אלהים ילבשו תשובה. כשישרתוך שרות תדבק בו השגחתך

בישראל בדרך שחסידיך ישמחו בטוב שתביא עליהם : (רלב"ג)

[מב] יְהוָה אֱלֹהִים אֵל תֵּשֵׁב פָּנֶי מְשִׁיחֶיךָ זָכְרָה לְחִסְדֵי דָוִד עֲבָדְךָ : (פ)

[רפ"י] אֵל תֵּשֵׁב פָּנֶי מְשִׁיחֶךָ. מַלְעָסוֹת טוֹבָה עֲמָדִי וְאֵס לֹא לִמְעַנִּי עֲשֵׂה לִמְעַנִּי **[רפ"י]** :

[מצודת דוד] אֵל תֵּשֵׁב וכו'. ר"ל אֵל תֵּשֵׁב פָּנֶי רִיקָם לִבִּי לִקְבֹּל תַּפְלִית : **[לחסידי דוד]**. לִמְעַשֶׂה הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה דָוִד אֲבִי וּבִעְבוּרוֹ אֵל תֵּשֵׁב פָּנֶי רִיקָם : (מצודת דוד)

[רלב"ג] אֵל תֵּשֵׁב פָּנֶי מְשִׁיחֶךָ. קִרְא עֲצָמוֹ מְשִׁיחַ ה' יִתְּנֵה כִּי ה' יִתְּנֵה בְּחֹר בּוֹ וְעוֹד שֶׁכֵּבֶר נִמְשַׁח בְּשִׁמְן הַמִּשְׁחָה וְאָמַר שִׁישְׁמַע ה' תַּפְלִתוֹ בִּעְבוּר זְכוּת דָּוִד עֲבָדוֹ וְחִסְדֵּיו כִּי בְּאֵמֶת כָּל מַעֲשָׂיו וְכוֹנוֹתָיו הָיוּ בְּתַכְלִית מֶה שֶׁאִפְשָׁר מִהַשְׁלֵמוֹ כִּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר מִסְפּוֹר דְּבָרֵי קוֹרוֹתָיו. רַק בְּדִבְרֵי אֲוִרִיָּה הַחִיתִּי לִבִּי. וּבִעְבוּר חִסְדֵּיו בִּיתֵר עֲנִינֵיו הִעֲבִיר חֲטָאתוֹ ה' יִתְּנֵה כִּי אֲמָרוֹ גַּם ה' הִעֲבִיר חֲטָאתֶךָ לֹא תָמוֹת (ש"ב י"ב י"ג) כִּמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הֵן צָדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׁרָאֵל אֵף כִּי רָשָׁע וְחוֹטֵא (מִשְׁלֵי י"א ל"א) וְהֵנָּה מִלֵּת רָשָׁע הִיא אֲצִלְנוּ פֶּעַל עֲבֵר. וְהִרְצוֹן בְּזֵה הֵנָּה הַצָּדִיק יַעֲמֹד בְּשָׁלוֹם בְּאֶרֶץ גַּם כֹּאשֶׁר רָשָׁע לִעְבוֹר עֲבֵרָה בֵּה וְהוּא חוֹטֵא בֵּה הֵנָּה עִם כָּל זֶה יִגִּין עָלָיו בְּשֵׁלָא יַעֲנֹשׁ עַל הָעֲבֵרָה הַהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁהִיא נִעֲנֵשׁ לֹלָא עוֹצֵם צְדָקוֹ : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-ז

[א] וְכָכָלוֹת שְׁלֹמֹה לְהַתְפַּלֵּל וְהָאֵשׁ יָרְדָה מִהַשָּׁמַיִם וְתָאֵכַל הָעֹלָה וְהַזִּבְחִים וְכָבוֹד יְהוָה מָלָא אֶת הַבַּיִת :

[מצודת דוד] וכו'. ר"ל שֶׁכֵּן הִיא מִלָּא כֹּאשֶׁר הִיא קוֹדֵם יִרִידַת הָאֵשׁ מִעַתָּה שִׁיצְאוּ הַכֹּהֲנִים מִן הַקֹּדֶשׁ וְהִתְחִילוּ לְהַרִים קוֹל וכו' כִּמְ"שׁ לִמְעַלָּה : (מצודת דוד)

[ב] וְלֹא יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לָבוֹא אֶל בַּיִת יְהוָה כִּי מָלָא כְבוֹד יְהוָה אֶת בַּיִת יְהוָה : **[ג]** וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רָאִים בְּרִדַת הָאֵשׁ וְכָבוֹד יְהוָה עַל הַבַּיִת וַיִּכְרְעוּ אַפְּסֵי אֲרָצָה עַל הָרִצְפָּה וַיִּשְׁתַּחֲווּ וַהֲלֹדוּת לַיהוָה כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :

מצודת דוד **והודות לה'.** אמרו הודות לה' את ההלול האמור בה כי טוב וכו' והוא הלל הגדול : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הרצפה.** הקרקע הרצופה במצע אבנים וכן על רצפת בהט ושש (אסתר) : (מצודת ציון)

[ד] וְהַמֶּלֶךְ וְכָל הָעָם זָבָחַם לִפְנֵי יְהוָה : **(ס)** **[ה]** וַיִּזְבַּח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אֶת זָבַח הַבָּקָר עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף וְצֹאֵן מֵאָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וַיַּחֲנֹכוּ אֶת בֵּית יְהוָה הָאֱלֹהִים הַמֶּלֶךְ וְכָל הָעָם :

מצודת ציון **ויחנכו.** התחלת הדבר לעמוד בה משם והלאה קרוי חנוך בלשון מקרא : (מצודת ציון)

[ו] וְהַכֹּהֲנִים עַל מִשְׁמֹרוֹתָם לְעֹמְדִים וְהַלְוִיִּם בְּכָלִי שִׁיר יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְהַדּוֹת לַיהוָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ בְּהִלָּל דָּוִד בִּידָם וְהַכֹּהֲנִים (מחצצרים) מְחַצְרִים נִגְדָם וְכָל יִשְׂרָאֵל לְעֹמְדִים : **(ס)**

רס"י **והכהנים על משמרותם.** כאשר חלקן דוד לכ"ד משמרות לשרת כל משמרה ומשמרה שבע שנה והלויים כמו כן על כ"ד משמרות שלהם : להודות. בכלי שיר שהיו אומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו : **זהלל דויד.** הכלי שיר שהיו אומרים בו הלל של דוד וההודיות בידם של לויים : **והכהנים.** מחצרים נגדם. שעליהם לשורר בחלוצרות שנאמר ובני אהרן הכהנים יתקעו וגו' (מדבר י') : (רס"י)

מצודת דוד **על משמרותם.** כל משמרה במקום מיוחד : **להודות לה'.** ר"ל עמדו בכלי שיר להודות לה' בהלול האמור בה כי לעולם חסדו : **בהלל דוד בידם.** ר"ל בידם היו כלי שיר שעשה דוד להלל במ והוא כפל ענין במ"ש : **מחצרים.** תקעו בחצוצרות : **נגדם.** מול הלויים : **עומדים.** לשמוע ההלול : (מצודת דוד)

[ז] וַיִּקְדָּשׁ שְׁלֹמֹה אֶת תּוֹךְ הַחֹצֵר אֲשֶׁר לִפְנֵי בֵּית יְהוָה כִּי עָשָׂה שָׁם הָעֹלֹת וְאֶת חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים כִּי מִזֶּבֶח הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לֹא יָכוֹל לְהָכִיל אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת הַחֲלָבִים :

רס"י **ויקדש שלמה את תוך החצר.** רבותינו חולקין בדבר זה (זבחים נ"ט) רבי יהודה אומר קדש את רצפת העזרה בקדושת מזבח להקטיר על הרצפה

כי מזבח הנחשת קטן מהכיל קרבו קרבנות להביא אמר לו רבי יוסי והלא
כבר נאמר (לעיל ב' ח') אלף עולות יעלה שלמה על מזבח שעשה משה
וכשאתה מגיע לחשבון אמות ומנין עולות תמלא שזה של אבנים גדול משל
משה שהמזבח של משה מקום מערכתו אמה על אמה ושל שלמה מקום
מערכתו כ"ד על כ"ד הרי של שלמה חמשה מאות ושלשים ושש כשל משה
א"כ מה הוא קדש המלך את תוך החצר שקבע בו מזבח של אבנים מחובר
ברכפה : לא יכול להכיל. כשל משה הוא אומר כאדם האומר ננס פלוני
ופסול לעבודה :

מצודת דוד את תוך החצר. רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי
עשה וכו' : **מזבח הנחשת**. ר"ל מזבח אבנים תחת מזבח נחשת שעשה
משה במדבר : **לא יכול להכיל את**. מרבית הקרבנות : (מצודת דוד)

מצודת ציון להכיל : **להחזיק** : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקדש שלמה את תוך החצר אשר לפני בית ה'. הנה החצר הוא
חצר הכהנים ותוך החצר ההוא קדש להקריב בו כי מזבח העולה שעשה
שלמה שהיה עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו לא היה מספיק לכל
אלו הקרבנות :

[ח] ויעש שלמה את החג בעת ההיא שבעת ימים וכל ישראל עמו קהל
גדול מאד מלבוא חמת עד נחל מצרים :

רש"י מלבוא חמת. שהוא בצפון של ארץ ישראל : עד נחל מצרים. שהיא
כנגדו כמפורש באלה מסעי :

מצודת דוד ויעש וכו'. ר"ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי
החג בעבור חנוכת הבית : **מלבוא חמת**. מן המקום שבאים בה לחמת
והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי : (מצודת דוד)

[ט] ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג
שבעת ימים :

מצודת דוד כי חנוכת המזבח. ר"ל כאשר השלימו לעשות שבעת ימי חנוכה
ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה : (מצודת דוד)

[יג] וּבַיּוֹם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שָׁלַח אֶת הָעָם לְאַהֲלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב עַל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְדָוִיד וּלְשָׁלְמָה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:

רס"י וּבַיּוֹם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי שָׁלַח אֶת הָעָם. שְׁהוּא ט' לחנוכה הבית ובמלכים (א' ח') כתוב וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁהוּא כ"ב לַחֹדֶשׁ פִּתְרוֹן בַּיּוֹם ח' נָתַן לָהֶם רָקוֹת לִילֶךְ לְאַחֵר הַחֹג וּלְמַחֵר כְּשִׁנְאֵל הַחֹג אִזּוּ הִלְכּוּ כּוֹלָם יַחַד, ע"א בַּיּוֹם ח' נָתַן לָהֶם רָקוֹת וּשְׁלַח אֹתָם הַיּוֹשְׁבִים בְּתוֹךְ תַּחֲוֹם שְׁבַת וְכָל מִי שִׁירָאָה לִיסַע וּלִילֶךְ בְּאֹתוֹ הַיּוֹם בְּאֹתוֹ הַתַּחֲוֹם וּלְמַחֵר שָׁלַח כָּל הָעָם כּוֹלָם וּבַבֵּינִי מִפְּרָשׁ נִטְלוּ רָקוֹת מִמֶּנּוּ וְהִמְתִּינוּ עוֹד שָׁם יוֹם אֶחָד וַחֲזֵרוּ וְנִטְלוּ רָקוֹת עוֹד לְמַחֵר פַּעַם שְׁנִיָּה לְכָךְ נֹאמַר בַּיּוֹם כ"ג בַּחֹדֶשׁ : שְׁמַחִים וְטוֹבֵי לֵב וְגו'. לְדָוִיד וּלְשָׁלְמָה. כִּי מֵה שְׁדַּבֵּר בְּפִיו (לְעִיל כ"ח) בִּנְךָ שְׁלֹמֹה הוּא יִבְנֶה בֵּית לַשָּׁמַי מִלֵּא בִידוֹ שְׁנָתָן לוֹ בֶּן יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ שְׁבַת הַבֵּית לַשָּׁם ה' וּבַבֵּינִי מִפְּרָשׁ א"ר לוי כְּתִיב כִּי חֲנוּכַת וְגו' שְׁמַחִים מוֹסֵב עַל אֲשֶׁר אָמַר ה' לְדָוִד שְׁקִיִּים מֵה שְׁנֹדֵר לְשָׁלְמָה שְׁבַחַר בּוֹ מִכָּל אַחִיו כִּי חֲכָם הוּא : וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. כְּדִכְתִּיב בְּמַלְכִּים (א' ח') לֹא נִפְל דְּבַר אֶחָד וְגו', ע"א וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ שְׁהִיָּה לָהֶם מוֹשָׁל שְׁהִיוּ יוֹשְׁבִין בְּבִטְחוֹן וּבְהַשְׁקָט כְּדִכְתִּיב יוֹשֵׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל וְגו' (שָׁם ה') : (רס"י)

מצודת דוד וּבַיּוֹם עֲשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה. הוּא יוֹם הַמַּחֲרַת מִן יוֹם שְׁמִינִי הָעֶצְרַת : לְדָוִיד. שְׁקִיִּים לוֹ הַבְּטַחְתּוֹ אֲשֶׁר בָּנוּ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ בִּנְה הַבֵּית : וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. עַל כִּי רָאוּ אֲשֶׁר שְׂרַתָּה הַשְׁכִּינָה בַּהַבֵּית הַבְּנוּי : (מצודת דוד)

[יא] וַיְכַל שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאֶת כָּל הַבָּא עַל לֵב שְׁלֹמֹה לַעֲשׂוֹת בְּבֵית יְהוָה וּבְבֵיתוֹ הַצִּלִּיחַ : (פ)

מצודת דוד וְאֶת כָּל הַבָּא וכו'. אֶת כָּל מֵה שֶׁחֲשַׁב לַעֲשׂוֹת עָשָׂה וְהַצִּלִּיחַ : (מצודת דוד)

[יב] וַיֵּרָא יְהוָה אֶל שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וּבַחֲרַתִּי בְּמִקְוָם הַזֶּה לִי לְבַיִת : זָבַח :

רס"י וַיֵּרָא ה' אֶל שְׁלֹמֹה בַּלַּיְלָה. בַּחֲזִיוֹן לִילָה : שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ. בַּלָּשׁוֹן שְׁאֵמַר שְׁלֹמֹה וְשְׁמַעְתָּ הַשִּׁיב הַקִּב"ה שְׁמַעְתִּי תְּפִלָּתְךָ הוּא הַתְּפִלָּל בְּהַעֲרֹךְ הַשְּׁמִים הַשִּׁיב הַקִּב"ה הֵן אֲעֹרֹךְ, הוּא הַתְּפִלָּל רַעַב וְאֲרַבָּה וְהַקִּב"ה מַשִּׁיבּוֹ

והן אלוה על חגב, הוא התפלל על דבר והקב"ה משיבו ואם אסלח דבר
בעמי : ויכנעו עמי. כמה שיתפללו ויבקשו פני וישומו מדרכיהם הרעים
הרי ג' כנגד ג' : (רס"י)

מצודת דוד לבית זבח. להיות לי בית זבח : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר לו שמעתי את תפלתך וגו'. הנה הרחיב המאמר בזה
המקום כי כבר השמיט קצת אלו הדברים בס' מלכים וכל זה מבואר עם
עם שבארנו שם : (רלב"ג)

[יג] הן אעצור השמים ולא יהיה מטר והן אצוה על חגב לאכול הארץ ואם
אסלח דבר

רס"י הן אעצור. והן אלוה ואם אסלח. כנגד ג' תפילות ואני אשמע ואסלח
לחטאתם וארפא את ארלם : (רס"י)

מצודת דוד הן אעצור וכו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים מן
המטר הן שילוח החגב וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון אעצור. ענין מניעה : חגב. מין ארבה : (מצודת ציון)

[יד] ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו
מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את
ארצם :

מצודת דוד ויכנעו. וכאשר יכנעו עמי וכו' : ואני אשמע. אז אני אשמע וכו' :
(מצודת דוד)

[טו] עתה עיני יהיו פתחות ואזני קשבות לתפלת המקום הזה :

מצודת דוד לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו בהמקום הזה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון קשבות. שומעות : (מצודת ציון)

[טז] ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה להיות שמי שם עד עולם והיו
עיני ולבי שם כל הימים :

רפ"י והיו עיני ולבי. תרגם יונתן ויהי שכינתי קריא ביה אם רעותי מתעבדל תמן כל יומיא, והיו עיני סם אם לבי וחפלי סם : (רפ"י)

מצודת דוד **עד עולם**. לא אשרה עוד שכינתי במקום אחר : **עיני ולבי**. ר"ל השגחתי : (מצודת דוד)

[יז] ואתה אם תלך לפני פאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר צויתך וחקי ומשפטי תשמור : **[יח]** והקימותי את כסא מלכותך פאשר כרתי לדויד אביך לאמר לא יכרת לך איש מושל בישראל :

מצודת דוד **והקימותי**. להיות מתקיים לעולם לזרעך אחרך : **לך**. ר"ל מזרעך : (מצודת דוד)

[יט] ואם תשובון אתם ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם :

מצודת דוד **אתם**. על ישראל בכללם יאמר : **אשליך**. ר"ל אמאס בם : **למשל**. מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנות אחרות : (מצודת דוד)

[כ] ונתשתים מעל אדמתי אשר נתתי להם ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתגנו למשל ולשנינה בכל העמים :

רפ"י אשליך מעל פני. כתנאי שביני וביניכם ואם לא תשמעו לי (ויהרר כ"ו) מה נאמר והשימותי את מקדשיכם : ואתגנו למשל ולשנינה. כענין שמושלים משל על מי שאירע לו דבר פגע : ולשנינה. כמו (דברים ו') וסגנתם לבנך ותחנינון לשון סיפור רעות וכן תרגום ויספר ואשתעי ולשועי : (רפ"י)

מצודת ציון **ונתשתים**. ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) : **ולשנינה**. ענין התמדת הדבור כמו וסגנתם לבניך (דברים ו) : (מצודת ציון)

[כא] והבית הזה אשר הנה עליון לכל עבר עליו שם ואמר במה עשה יהוה ככה לארץ הזאת ולבית הזה :

רס"י לְכָל עוֹבֵר עָלָיו יָשׁוּם. כְּלוּמָר יִחַרֵּב הַבַּיִת וְאִזּוּ כָל עוֹבֵר עָלָיו יָשׁוּם
כְּמוֹ (אִיּוֹב י"ח) עַל יוֹמוֹ נִשְׁמָו אַחֲרוֹנִים : בְּמָה עָשָׂה ה' . כְּמוֹ עַל מָה עָשָׂה
ה' (דְּבָרִים כ"ט) וְכֵן כְּתִיב (בְּמַלְכִּים א' ט') : (רס"י)

מצודת דוד **היה עליון**. שהיה קודם החורבן עליון במעלה לכל עיני העובר
עליו עתה בחורבנו ישום כל אחד על גודל החורבן : **במה**. בעבור מה :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **ישום**. ענין תמהון כמו ישום וישרוק (ירמיה יט) : (מצודת ציון)

[כב] וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וַיַּחֲזִיקוּ בֵּאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם וַיַּעֲבֹדוּם עַל כֵּן הֵבִיא
עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת : (פ)

מצודת דוד **ואמרו**. המשיבים יאמרו : **הביא**. ה' אלהי אבותיכם האמור
למעלה : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-ח

[א] וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים שָׁנָה אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת בַּיִת יְהוָה וְאֶת בַּיִתוֹ :

רס"י וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים שָׁנָה. פתרון מקץ עשרים שנה שנגמר כל הבנין
שֶׁל בַּיִת ה' שְׁבַע שָׁנִים וְאַחַר בִּיתוֹ י"ג שָׁנִים כְּדִכְתִּיב בְּמַלְכִּים (ס' ו) : (רס"י)

מצודת דוד **אשר בנה**. ר"ל אשר השלים הבנין : (מצודת דוד)

[ב] וְהָעָרִים אֲשֶׁר נָתַן חִירָם לְשְׁלֹמֹה בָּנָה שְׁלֹמֹה אֹתָם וַיּוֹשֶׁב שָׁם אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל :

מצודת דוד **והערים**. ר"ל ואחר שבנה הערים וכו' : **ויושב שם וכו'**. (ובמ"א
לא הוזכר מן הערים שנתן חירם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה
לחירם וכן דרך המקרא מה שסתם זה גלה זה) : (מצודת דוד)

[ג] וַיִּלְךְ שְׁלֹמֹה חֶמֶת צוּבָה וַיַּחֲזֹק עָלֶיהָ :

מצודת דוד וילך. אחר כל המעשים האלו הלך למלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה : (מצודת דוד)

[ד] וַיִּבֶן אֶת תֵּדְמֹר בַּמִּדְבָּר וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּחֶמֶת :

רס"י ויבן את תדמור במדבר. (ובמלכים א' ט') כתיב את תמור ותדמור קרינו וזה ששנינו ביצמות אין מקבליים גרים מן התרמודים וצ"ר צפרקת עקידה מפרק שעזרו לשונאיהם של ישראל ולפי שהמירו עצמם ונתחלפו לרעה בסוף על כן נכתב במלכים תמור לשון תמורה שהיה להם לעשות לישראל חסד עשה עמהם שלמה שצנה להם כרך תדמור ומשום שלמה לא נכתב כאן תמור אלא תדמור כלומר עיר השובה הכל לכבוד שלמה שאין כבוד שלמה לומר כאן הא צנה כרך שמרדו בו וקלקלו בו ועל כן כתב תדמור ולא תמור : (רס"י)

מצודת דוד ויבן. ואח"כ בנה תדמור וכל ערי המסכנות וכו' כי בעודו בונה בית ה' וביתו לא נתעסק בזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ערי המסכנות. ערי אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : (מצודת ציון)

[ה] וַיִּבֶן אֶת בֵּית חוּרֹן הָעֶלְיוֹן וְאֵת בֵּית חוּרֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מְצֹר חוֹמוֹת דָּלְתַיִם וּבְרִיחַ :

רס"י ערי מצור. לפי שהיו עומדים על התחום הולרכו חוזק כל כך : (רס"י)

מצודת דוד ויבן את בית חורון וכו'. אף שנאמר (בדה"א) אשר שארה מבנות אפרים בנתה הערים ההם כי יתכן אשר נחרבו וחזר שלמה ובנאם או שבנאם להיות ערי מבצר מוקפות חומה וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ערי מצור. ערי מבצר נקראת ערי מצור על כי אין לבוא בהן כ"א יצורו עליהן מסביב לבלתי תת יוצא ובא להביא מזון ומים : (מצודת ציון)

[ו] וְאֵת בְּעֻלַּת וְאֵת כָּל עָרֵי הַמִּסְכָּנוֹת אֲשֶׁר הָיוּ לְשִׁלְמֹה וְאֵת כָּל עָרֵי הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי הַפָּרָשִׁים וְאֵת כָּל חֹשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר לְבָנוֹת בִּירוּשָׁלַם וּבְלִבְנוֹן וּבְכָל אֶרֶץ

מצודת דוד **כל ערי המסכנות.** מלבד מה שבנה בחמת: **ואת כל ערי וכו'.**
ר"ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה' וביתו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **חשק.** ענין תאוה: **ובלבנון.** כן שם היער: (מצודת ציון)

[ז] כָּל הָעָם הַנּוֹתֵר מִן הַחֲתִי וְהָאֹמֶרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחֲתִי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה: **[ח]** מִן בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נִוְתְּרוּ אַחֲרֵיהֶם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא כְלוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

מצודת דוד **למס.** ר"ל למס עובד לבנות את הבנינים האמורים: **עד היום הזה.** ר"ל עד כלות כל הבנינים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **כלום.** מלשון כליון: (מצודת ציון)

[ט] וּמִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא נָתַן שְׁלֹמֹה לְעֲבָדִים לְמַלְאכְתּוֹ כִּי הֵמָּה אֲנָשֵׁי מְלַחְמָה וְשָׂרִי שְׁלִישִׁיו וְשָׂרִי רֶכֶב וּפָרָשָׁיו: **(פ)**

רש"י **למלאכתו.** למלאכת בניינו למה כי הגרים למלאכתו ולא אנשי ישראל לפי כי ישראל המה אנשי חיל ואנשי מלחמה ושרי רכבו ופרשיו: **(רש"י)**

מצודת דוד **ומן בני ישראל אשר וכו'.** ר"ל אבל מן בני ישראל הם אשר לא נתן **וכו':** (מצודת דוד)

מצודת ציון **שלישיו.** גבוריו: (מצודת ציון)

רלב"ג **ומן בני ישראל אשר לא נתן שלמה וגו'.** ר"ל הנה היתה הסבה אשר לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו מבני ישראל ואע"פ שהיה אפשר לו זה לפי מה שנכתב בפרשת מלך בסי' שמואל לפי שהם אנשי מלחמה ושריו ופרשיו: **(רלב"ג)**

[י] וְאֵלֶּה שְׂרָי (הַנְּצִיבִים) הַנֶּצְבִּים אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם הָרָדִים

רס"י חמשים ומאתי'. ובמלכים (א' ט') חמשים וחמץ מאות אלא זה וזה אחד הוא שמהסר לשם ג' מאות ושנה ומנה אותם שוב שהרי שם כתוב למעלה לבד משרי הנצבים וגו' שלשת אלפים ושלש מאות הרודים וכאן כתיב לעיל שלשת אלפים ושש מאות נמצא מה שחסר בפסוק אחד הוסיף בפסוק אחר ומחלקם בשביל שהג' מאות היתרים גרים היו והיו ממונים על אותן ג' אלפים וג' מאות הרודים על ע' אלף נשא סבל ופ' אלף חלצו זהר ואלו חמשים ומאתים הנאמר כאן ישראלים היו ממונים על אותם ג' מאות גרים :

מצודת דוד ואלה שרי. ואלה מספר של השרים אשר היו ממונים על הנצבים מן הגרים כמ"ש (במ"א): **הרודים**. הנוגשים בעם עושי המלאכה והן מן החתי וכו' הנזכרים למעלה: (מצודת דוד)

מצודת ציון הנצבים. הממונים כמו נציב פלשתים (ש"א י"ג): **הרודים**. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים קי): (מצודת ציון)

רלב"ג ואלה שרי הנצבים אשר למלך שלמה וגו'. הנה התרנו הספק בזה בספר מלכים (א' ט' כ"כ) במה שכתוב בזה המקום חמשים ומאתים ושם כתוב חמשים וחמש מאות :

[יא] ואת בית פרעה העלה שלמה מעיר דויד לבית אשר בנה לה כי אמר לא תשב אשה לי בבית דויד מלך ישראל כי קדש ה'ה אֲשֶׁר בָּאָה אֵלֵיהֶם אֲרוֹן : יהוה: (פ)

רס"י העלה שלמה מעיר דוד. היא ציון שהוסיבה בעיר דוד כשלקחה והיתה שם עד כלותו לבנות את ביתו: כי קדש המה. כל העיר וכל הבתים: אשר באה אליהם. לפי שבאה אליהם ארון ה' באה לשון נקבה דוגמא (סמואל א' ד') וארון ברית ה' נלקחה: (רס"י)

מצודת דוד אשה לי. ר"ל אשה המיוחדת לי לתשמיש: **בבית דוד**. ר"ל בקבוצת בתי דוד: **אשר באה**. על אשר באה אליהם הארון ועם שלא באה אלא לאחת מהן חשב את כולם כמו קדשים כל שהיו סמוכים אל מקום הארון: (מצודת דוד)

[יב] אז העלה שלמה עלות ליהוה על מזבֹּחַ יהוה אשר בנה לפני האולם:

רפ"י על מזבח ה'. זה מזבח הנחשת שזנה שלמה וי"מ מזבח הנחשת שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שזנה משה ותימה בדבר שהרי כתיב (מלכים ב' י"ז) ואת עולת כל עם וכל דם עולה וגו' יהיה לבקר כלומר מזבח הנחשת שהיה שם קודם לכן יהיה לי לבקר מכלל שהמזבח היה של נחשת

(רפ"י) :

מצודת דוד אז. בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות : (מצודת דוד)

רלב"ג אז העלה שלמה עלות לה' וגו'. זה כלו מבואר ממה שבארנו בזה בס' מלכים :

[יג] ובדבר יום ביום להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות שלוש פעמים בשנה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות :

מצודת דוד ובדבר יום ביום. ובכל דבר הבא יום ביום : להעלות. לה' כמצות משה : לשבתות וכו'. את כולם העלה על המזבח ההוא : (מצודת דוד)

[יד] ויעמד כמשפט דויד אביו את מחלקות הכהנים על עבדתם והלויים על משמרותם להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר יום ביומו והשוערים במחלקותם לשער ושער פי כן מצות דויד איש האלהים :

מצודת דוד ויעמד כמשפט. העמיד מחלקות הכהני' כפי החק שעשה דוד : על משמרותם. כל משמר בזמנו : ולשרת. בדבר השיר : נגד הכהנים. בעת שיעבדו הם על המזבח : לדבר יום ביומו. לשורר בכל יום שיר הקבוע בו : והשוערים. שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה : כי כן מצות דוד. להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער כמ"ש בד"ה א' :

(מצודת דוד)

מצודת ציון מחלקות. מלשון חלק ור"ל המשמרות : (מצודת ציון)

[טו] ולא סרו מצות המלך על הכהנים והלויים לכל דבר ולאצרות :

מצודת דוד מצות המלך. ממצות המלך אשר היה על הכהנים והלויים לכל דבר העבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות : (מצודת דוד)

[טז] וַתֵּכֶן כָּל מְלָאכָת שְׁלֹמֹה עַד הַיּוֹם מוֹסֵד בֵּית יְהוָה וְעַד כָּלְתּוֹ שָׁלֹם בֵּית יְהוָה : **(ס)**

רפ"י עד היום מוסד בית. מיום הוסדו עד כלותו : (רפ"י)

מצודת דוד ותכן. המלאכה היתה נכונה מבלי מניעה עד היום שנגמרה : **מוסד.** ר"ל מעת בנין היסוד ועד כלותו : **שלם בית ה'.** כל שלמות בנין בית ה' וכפל הדבר פעמים ושלוש לומר שלא היה צד מניעה ועכבה בעולם : **(מצודת דוד)**

רלב"ג עד היום מוסד בית ה'. ר"ל עד היום שהיה מוסד בית ה' ועד היום שכלה אותו והיה שלם נכונה כל מלאכת שלמה וידמה מזה שלא היתה מלאכתו נכונה במה שאמר אחר זה שהלך לעציון גבר להרבות לו זהב : **(רלב"ג)**

[יז] אַז הָלַךְ שְׁלֹמֹה לְעֶצְיוֹן גִּבֹּר וְאֵל אֵילוֹת עַל שְׂפַת הַיָּם בְּאֶרֶץ אֲדוֹם :

מצודת דוד אז. אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וגוי וכבשם : **(מצודת דוד)**

[יח] וַיִּשְׁלַח לוֹ חוֹרֶם בֶּן־עֲבָדִיו (אוניות) אֲנִיּוֹת וְעֲבָדִים יוֹדְעֵי יָם וַיָּבִיאוּ עִם עֲבָדֵי שְׁלֹמֹה אוֹפִירָה וַיִּקְחוּ מִשָּׁם אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים כֶּכֶר זָהָב וַיָּבִיאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה : **(פ)**

מצודת דוד יודעי ים. יודעי דרך הים ללכת בה בספינות : **אופירה.** היא מקום עפרות הזהב : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון אניות. ספינות : **(מצודת ציון)**

דברי הימים ב פרק-ט

[א] וּמִלֶּכֶת שָׁבָא שָׁמְעָה אֶת שִׁמְעַת שְׁלֹמֹה וַתָּבוֹא לְנִסּוֹת אֶת שְׁלֹמֹה בְּחִידוֹת בִּירוֹשָׁלַם בְּחִיל כְּבֹד מְאֹד וַיִּגְמְלִים נְשָׂאִים בְּשָׂמִים וַזָּהָב לָרֹב וַאֲבֹן יָקָרָה וַתָּבוֹא אֶל שְׁלֹמֹה וַתִּדְבֹּר עִמּוֹ אֶת כָּל אֲשֶׁר הָיָה עִם לְבָבָהּ :

רפ"י לנסות את שלמה. אם אמת מה שמעו מחכמתו וזאת לנסותו :
בחידות. כמו (סופטים יד) אחודה נא לכם חידה לשמשון : (רפ"י)

מצודת דוד לנסות. לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו
אם יוכל להגידם : **עם לבנה**. אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבנה ולא
גלתה מאז לחשוש שיהיה הדבר נשמע לשלמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לנסות. מלשון נסיון : **בחידות**. דברים סתומים קשה ההבנה
: **ובחיל**. ענין עושר ורכוש כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמיה יז) : **כבד**. ענין
רבי : **יקרה**. תשובה : (מצודת ציון)

רלב"ג ומלכת שבא וגו'. כבר בארנו כל זה בס' מלכים : (רלב"ג)

ב ויגד לה שלמה את כל דבריה ולא נעלם דבר משלמה אשר לא הגיד
לה :

רפ"י ולא נעלם דבר. כיון שראתה שהגיד לה הכל לא נעלם דבר ממה
ששאלה אשר הגיד לה אז הודתה על השמועה כי אמת שמעה וזתרגום
מגלת אסתר שם כתובים קלת מן החידות אשר שאלתו : (רפ"י)

מצודת דוד את כל דבריה. אשר שאלה אותו : **אשר לא הגיד לה**. אשר לא
יוכל להגיד : (מצודת דוד)

ג ותרא מלכת שבא את חכמת שלמה והבית אשר בנה : **ד** ומאכל
שלחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ומלבושיהם
ועליתו אשר יעלה בית יהוה ולא היה עוד בה רוח :

רפ"י ומאכל שלחנו. צרכורים ומיני מעדנים העולים על שלחנו לרוב :
ומושב עבדיו. שכל אחד ואחד היה מכיר את מקומו כשהיו יושבים על
הסולחן ורואי פני המלך תדיר לא היה א' ראשי ליסב במקום חבירו כל
ימי חייו : ומעמד משרתיו. כל אחד ואחד היה מחזיק במעמד שלו ובסירות
שלו ולא היה משנה למחר : ומלבושיהם. לא כמלבושיהם שהם לבושים
היום לבושים למחר : ומשקיו. רוב משקיו : ועליתו. מסלות עליותיו אשר
יעלה עליהם מזבתו לבית ה' : ולא היה עוד בה רוח. שהיתה סבורה שאין

חכמה בכל המלכיות כי אם בארלה וכמו חכמיה כי ארלה במזרח ולפיכך הם חכמים ביותר לפי שמסתכלין במזלות כדאיתא בפרק קמא דראש השנה לדין מכסי סיהרא י"ח שנו' דארץ ישראל במערב בכל זהו שכתוב ותרב חכמת שלמה מכל חכמת בני קדם שהם היו במזרח כדכתיב ויהי בנסע' מקדם (בראשית י"א) ומכל חכמת מארים שהיו מכשפים חרטומים ואשפים וחכם היה בטיי"ר כך כתיב בפסיקתא טייר הוא ל' ערבי ובויקרא רבה בפ' בן המלרי כי עוף השמים יוליך את הקול (קהלת) זה עורב וחכמת טויארי :

מצודת דוד ומושב עבדיו. כל אחד במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו כ"א במקום הראוי לשירותו: **ומלבושיהם**. הראוי לכל אחד לפי מה שהוא: **ומשקיו**. המשרתים להשקות המסובין: **ועליתו**. דרך עליתו לבית ה': **ולא היה וכו'**. אמרה בלשון גוזמא לרוב התמהון: (מצודת דוד)

[ה] ותאמר אל המלך אמת הדבר אשר שמעתי בארצי על דבריה ועל חכמתה: **[ו]** ולא האמנתי לדבריהם עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי חצי מרבית חכמתה יספת על השמועה אשר שמעתי:

רס"י חלי מרבית רבוי חכמות: (רס"י)

מצודת דוד **יספת**. החכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי: (מצודת דוד)

מצודת ציון מרבית. מל' רבוי: (מצודת ציון)

[ז] אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד ושמעים את חכמתך: **[ח]** יהי יהוה אלהיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסאו למלך ליהוה אלהיך באהבת אלהיך את ישראל להעמידו לעולם ויתתך עליהם למלך לעשות משפט

מצודת דוד **באהבת**. בעבור שה' אוהב את ישראל שיתקיימו לעולם לזה העמידך למלך במ להנהיגם במישור לפי רוב החכמה: (מצודת דוד)

[ט] ויתתן למלך מאה ועשרים כפר זהב ובשמים לרב מאד ואבן יקרה ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה:

מצודת דוד ולא היה כבושם ההוא. בכמות רב מאד: (מצודת דוד)

[י] וגם עבדי (חירם) חורם ועבדי שלמה אשר הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אֶלְגוּמִים ואֶבֶן יִקְרָה:

רס"י עצי אלגומים. מפרס בפסיקת' כתוב אחד אומר אלמוגים וכתוב אחד אומר אלגומים אלא אלגומים שם ונקרא אלמוגים לפי שהיה מתמוגג ונכפף מתוך רכיכתו כמו כוסות שהוא נכפף מתוך חסיבתו: (רס"י)

מצודת ציון אלגומים. הוא הפוך מן אלמוגים והוא מין עץ יקר: (מצודת ציון)

[יא] ויעש המלך את עצי האלגומים מסלות לבית יהוה ולבית המלך וכלרות ונבלים לשרים ולא נראו בהם לפנים בארץ יהודה:

רס"י מסלות. מדרגות (ובמלכים א' י') כתיב מסעד כדרך שעושין לעולין כדרך מעלות ומדרגות וי"א מסעד ומסילה אחד הם: וכנרות ונבלים לשרים. י"א לבני לוי המשוררים בכלי שיר ור' אליעזר זל"ל פי' לשרים המשוררים לטייל לפני המלך דוגמא (קס ד') ויהי שירו חמשה ואלף הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל והוא שכתוב (לקמן ל"ה) ויהיו ירמיה על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות וגו': (רס"י)

מצודת דוד מסלות. הוא העלייה שזכר למעלה שהיתה כעין מסלה: **לבית ה' ולבית המלך**. ר"ל מזה לזה: **לשרים**. למשוררים: **בהם**. ברוב הגודל: **לפנים**. קודם הזמן הזה: (מצודת דוד)

מצודת ציון מסלות. מל' מסילה ודרך: (מצודת ציון)

[יב] והמלך שלמה נתן למלכת שְׁבָא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר הביאה אל המלך ותהפך ותלך לארצה היא ועבדיה: (פ)

רס"י מלבד אשר הביאה. מקום כבוד מלכי יהודה כתיב כאן דמשמע שהיא נתנה לו יותר ממה שנתן לה ובמלכים (קס י) כתיב מלבד אשר נתן לה כיד המלך דברים המליון בא"י ואינם מליון במקומ': (רס"י)

מצודת דוד כל חפצה. מהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : **מלבד אשר הביאה**. ר"ל מלבד אשר נתן לה מעצמו זולת שאלתה מול התשורה אשר הביאה היא לשלמה : **ותהפוך**. הפכה פניה והלכה לה : (מצודת דוד)

[יג] ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ושישים ושיש **זהב** כפרי

מצודת דוד אשר בא. מן אופיר : (מצודת דוד)

[יד] לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל מלכי ערב ופחות הארץ מביאים **זהב** וקסף לשלמה :

רס"י לבד מאנשי התרים. שהיו דואגים לעצור ממדינה למדינה וממלכו למלכות בלא תייר והיו נותנים לו שכר תייר : והסוחרים מביאים. שהיו מביאים לו ע"י עלילה כדי לראות חכמתו : (רס"י)

מצודת דוד לבד. חוץ הזהב הבא לו מאנשי התרים והסוחרים שהיו מביאים : (מצודת דוד)

מצודת ציון התרים. הוא מל' לתור את הארץ (במדבר יג) והם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנותה במקום הזול : **ופחות**. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א) : (מצודת ציון)

[טו] ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש מאות זהב שחוט **יעלה** על הצנה **האחת** :

רס"י מאתים כנה. כנה מקפת את האדם משלש רוחותיו הוא שכת' (תהלים ה) כנה רצון תעטרנו : זהב שחוט. זהב רך ונוח להרקע מרוב חשיבותו שנטוה כחוט : שש מאות זהב. שש מאות זהובים והוא שש מניס שהזהב הוא הדינר : (רס"י)

מצודת דוד שש מאות זהב. רצה לומר דינרי זהב : **יעלה**. היה נכנס בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון צנה. הוא כעין מלבוש מקיף את הגוף להציל ממכת חרב כמו בצנה רצון תעטרנו (תהלים ט) : **שחוט**. נמשך כמו חץ שחוט (ירמיה ט) ור"ל זהב טוב הנמשך כשעוה : (מצודת ציון)

[טז] וְשָׁלַשׁ מֵאוֹת מִגָּנִים זָהָב שְׁחוּט שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זָהָב יַעֲלֶה עַל הַמֶּגֶן הָאֶחָת וַיִּתְּנֵם הַמֶּלֶךְ בְּבֵית יַעֲר הַלְּבָנוֹן :

רס"י יַעֲר הַלְּבָנוֹן. בֵּית גָּדוֹל בָּנָה סְלֵמָה צִירוֹסְלִים כְּדֻמוּכָה לִקְמוֹן וְכָל אוֹתָם מִגִּינֵי לִקַּח שִׁסְקָה וּמְרִיצוֹי עַלִי הַלְּבָנוֹן הַגְּדוֹלִים עֲשָׂאֵן כְּדֻכְתִּיב בְּמַלְכִים (א' ז') וַיִּבֶן אֶת בֵּית יַעֲר הַלְּבָנוֹן עַל אֶרְבַּע טוּרֵי אֶרְצִים וְסָם נָתַן אוֹתָם מִגִּינִים וְהוּא שָׁכְתוּב וְתַצֵּט צִיּוֹם הֵהוּא אֶל נִסְקָ בֵּית הַיַּעֲר (יִסְעִיָה כ"ב) :

מצודת דוד **בבית יער הלבנון.** בית גדול עשה ביער הלבנון כמ"ש במלכים א : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מגנים.** כלים עשויים לאחזם במלחמה להגן : (מצודת ציון)

רלב"ג **שלוש מאות זהב.** יעלה על המגן האחי. במלכים כתוב שלשת מנים זהב וזה לאות כי המנה היא מאה זהב : (רלב"ג)

[יז] וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כֶּסֶף שֵׁן גָּדוֹל וַיִּצְפְּהוּ זָהָב טָהוֹר :

רס"י כֶּסֶף שֵׁן. שֵׁן שֵׁן שֵׁן פִּיל : (רס"י)

מצודת ציון **שן.** שן הפיל : (מצודת ציון)

[יח] וַיֵּשֶׁשׁ מַעֲלוֹת לְכֶסֶף וְכָבֶשׂ בַּזָּהָב לְכֶסֶף מֵאָחָזִים וַיָּדוּת מְזָה וּמְזָה עַל מְקוֹם הַשִּׁבְתּוֹ וּשְׁנֵי אֶרְצוֹת עֲמָדִים אֶצֶל הַיָּדוּת :

רס"י וְסָם מַעֲלוֹת לְכֶסֶף. מִדְּרָגוֹת לַעֲלוֹת צו : וַיָּדוּת מְזָה וּמְזָה עַל מְקוֹם הַשִּׁבְתּוֹ. כְּמוֹן מִקְלוֹת מִפְּאֵה לְפִאֵה מִיָּמִין וּמִשְׁמָאל וּלְסֻמוֹךְ זְרוּעוֹתָיו עַלִיהֶם : (רס"י)

מצודת דוד **וכבש בזהב.** קודם שעשו על המעלות היה עשוי כבש מזהב ודרך בו עלה המעלות לשבת על הכסא : **לכסא מאחזים.** חוזר הוא על המעלות לומר שהם היו מאחזים לכסא. וידות. כעין זרועות יצאו אצל מקום הישיבה להשען בהם : **אריות.** עשויים מזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעלות. מדרגות : וכבש. עשוי כעין גשר משופע ובמשנה רצין ועולין בכבש (יומא כב) : (מצודת ציון)

רלב"ג וכבש בזהב לכסא מאחזים. ר"ל שכל מדרגה ומדרגה ממעלות הכסא היו נאחזות לכסא בזהב שהם מצופות בו באופן שאחר שהיו מצופות זהב ידומה היותם עם הכסא מחתיכה אחת מזהב : (רלב"ג)

יט וְשָׁנִים עָשָׂר אֲרִיזוֹת עֲמָדִים שָׁם עַל שֵׁשׁ הַמַּעֲלוֹת מִזֶּה וּמִזֶּה לֹא נַעֲשֶׂה כֹן לְכָל מַמְלָכָה :

רפ"י וְשָׁנִים אֲרִיזוֹת עֲמָדִים אֵלֶּל הַיְדוּת. שֶׁל זֶהָב וְכָל כֹּרֶת הַכֶּסֶף וְכֹרֶת הַחַיִּית שֶׁכֶּסֶף מְפֹרָשׁ בְּתַרְגוּם שֶׁל מַגִּילַת אֶסְתֵּר : (רפ"י)

מצודת דוד מזה ומזה. ששה מזה וששה מזה : (מצודת דוד)

כ וְכָל כְּלֵי מִשְׁקָה הַמִּלֶּךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכָל כְּלֵי בֵּית יַעֲרֵה הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוֹר אֵין כֶּסֶף נֶחֱשֶׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹמָה :

מצודת דוד למאומה. לכולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון סגור. הנסגר בכור הצורף להסיר הסיג : (מצודת ציון)

רלב"ג וְכָל כְּלֵי בֵּית יַעֲרֵה הַלְּבָנוֹן. הוּא בֵּית שְׁלֹמֹה וְכָבֵד נִתְבָּאֵר צוּרְתּוֹ בְּסִי מַלְכִּים :

כא כִּי אֲנִיּוֹת לְמֶלֶךְ הַלְּכוֹת תִּרְשִׁישׁ עִם עֲבָדֵי חוּרָם אַחַת לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים תִּבּוֹאָנָה אֲנִיּוֹת תִּרְשִׁישׁ נִשְׂאֹת זָהָב וְכֶסֶף שְׁנֵהֲבִים וְקוֹפִים וְתוֹכִיִּים : (כא)

רפ"י שְׁנֵהֲבִים. שֶׁן פִּיל וּפִיל עֲלָמוֹ : וְקוֹפִים. מַעֲרֵר קֶאֱלָ"ן : וְתוֹכִיִּים. טוֹסִין :

מצודת דוד הולכות תרשיש. אשר היו הולכות אל תרשיש ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשיש ונושאות זהב וכו' (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשתי המקומות שלח אניות) : (מצודת דוד)

מצודת ציון שנהבים. שן הפיל : וקופים. שם חיה קוף ונזכר בדרז"ל

(יומא כט) : **ותוכים**. הם העופות יפות הנוצות בחלוף הגוונים וקרויים
טווס : (מצודת ציון)

[כב] ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר וחקמה :

רס"י ויגדל המלך שלמה וגו'. לקיים מה שאמר לו וגם אשר לא שאלת
אתן לך גם כבוד (מלכים א' ג') : (רס"י)

[כג] וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן
האלהים בלבו :

רס"י וכל מלכי הארץ וגו'. לקיים מה שאמר לו הגה נתתי לך לב חכם
ונבון אשר כמוך לא יהיה (סס) : (רס"י)

מצודת דוד מבקשים. וכו' היו חפצים לראות את פני שלמה : (מצודת דוד)

[כד] והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים
סוסים ופרדים דבר שנה בשנה : (ס)

רס"י והם מביאים איש מנחתו. על ידי עלילה שבאים לשמוע חכמתו כי
אין כבוד לבוא לפני המלך ריקם, דוגמת ולא יראה את פני ה' ריקם
(דברים ט"ז) : נשק. כלי זיין : (רס"י)

מצודת דוד דבר שנה בשנה. מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם
בשנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושלמות. מלבושים : **נשק**. כלי זיין : (מצודת ציון)

[כה] ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים ומרכבות ושנים עשר
אלף פרשים ויניחם בערי הרקב ועם המלך בירושלם :

רס"י ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלים. מקאתם ועבר על לא
ירבה לו סוסים : (רס"י)

מצודת דוד **ארבעת אלפים אוריות.** ובכ"א עמדו עשרה סוסים וז"ש במ"א ארבעים אלף אורות ור"ל ארבעים אלף סוסים עמדו באורות : **ויניחם.** מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשאר עם המלך בירושלים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אוריות.** אבוסים כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריא והוא מקום מאכל הבהמות : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויהי לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים ומרכבות.** הנה בס' מלכים כתוב ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים למרכבו. וכבר התרנו הספק בזאת הסתירה בס' מלכים : (רלב"ג)

[כו] וַיְהִי מוֹשֶׁל בְּכָל הַמְּלָכִים מִן הַנָּהָר וְעַד אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרָיִם :

מצודת דוד **מן הנהר.** היוצא מן העדן והוא תחלת המזרח : (מצודת דוד)

[כז] וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַם כְּאַבְנִים וְאֶת הָאֶרְזִים נָתַן כְּשִׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה לְרֹב :

מצודת דוד **ויתן וכו'.** כאבנים. הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם : **אשר בשפלה.** הגדלים בשפלה הרבה מאוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כשקמים.** מין אילן תאנים : **בשפלה.** בעמק : (מצודת ציון)

[כח] וּמוֹצִיָּאִים סוּסִים מִמִּצְרַיִם לְשִׁלְמָה וּמִכָּל הָאֶרְצוֹת :

מצודת דוד **ומוציאים.** אנשי מצרים היו מוציאים סוסים מארצם להביא לשלמה וכן מכל הארצות : (מצודת דוד)

רלב"ג **ומוציאים סוסים ממצרים לשלמה ומכל הארצות.** ר"ל שמס אשר היו נותנים מוציאים הסוסים ממצרים היה לשלמה וכן היה הענין במוצא הסוסים מכל הממלכות שהמס היה לשלמה. או ירצה בזה כי מכל הארצות שהיו מוציאים הסוסים ממצרים היה המס לשלמה. או ירצה בזה כי מכל הארצות שהיו מוציאים הסוסים ממצרים היה המס לשלמה : (רלב"ג)

[כט] וַיִּשְׁאַר דָּבָרִי שְׁלֹמֹה הָרֹאשֹׁנִים וְהָאֲחֵרֹנִים הֵלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל דְּבָרֵי

נָתַן הַנְּבִיא וְעַל נְבוּאָת אַחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי וּבַחֲזוֹת (יעדי) יַעֲדוּ הַחֲזָה עַל יִרְבְּעָם
בְּ: נָבִט:

רס"י על דברי נתן. ויהי כלילה ההוא ויהי דבר ה' אל נתן וגומר (סמואל
ב' י"ב) עד ויקרא שמו ידידיה : ועל נבואת אחיה השילוני. (מלכים א'
י"א) שקרע ממנו המלכות ונתנה לירבעם : (רס"י)

מצודת דוד **הראשונים**. בראשית ימיו ובאחרית ימיו : **על דברי נתן**. על
הספר אשר כתב נתן הנביא ובס' נבואת אחיה ובס' חזות יעדו החוזה
בספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים
אצלינו) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובחזות**. ענין מראות נבואה ור"ל בספר נבואות יעדו הוא עדו
החוזה : (מצודת ציון)

[ל] וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלַם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה :

רס"י על כל ישראל ארבעים שנה. מה שאין כן בדוד שנחברון מלך ז'
שנים ובירושלים שלשים : (רס"י)

מצודת דוד **על כל ישראל**. לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם
על ישראל כי בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים על יהודה לבד לכן
אמר כי שלמה מלך על כל ישראל כל ארבעים שנה : (מצודת דוד)

[לא] וַיִּשְׁכֶּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִיד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בָּנוֹ
תַּחֲתָיו : **(פ)**

דברי הימים ב פרק-י

[א] וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שָׁכְמָה כִּי שָׁכַם בָּאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְהִמְלִיךְ אֹתוֹ :

רס"י כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו. בשכם שהוא מקום ירבעם
שנחלק אפרים וירבעם אפרתי וכל זאת היתה סיבה מאת הקדוש צדק
הוא לקיים דברו קרוע אקרע הממלכה : (רס"י)

מצודת דוד **כי שכם וכו'**. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק

למלוד מבלי למלאות שאלתם : (מצודת דוד)

רלב"ג ... : (רלב"ג)

[ב] וַיְהִי כִשְׁמַע יִרְבֶּעַם בֶּן נִבֵּט וְהוּא בְּמִצְרַיִם אֲשֶׁר פָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ וַיָּשָׁב יִרְבֶּעַם מִמִּצְרַיִם :

רס"י ויהי כשמוע. פתרון ויהי כשמוע מקודם לכן שצאו להמליכו כשכס כשהוא עודנו במלרים : (רס"י)

מצודת דוד **כשמוע.** שמת שלמה : **והוא במצרים.** כשעוד היה במצרים : (מצודת דוד)

[ג] וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ לוֹ וַיָּבֹא יִרְבֶּעַם וְכָל יִשְׂרָאֵל וַיִּדְבְּרוּ אֵל רְחִבְעָם לֵאמֹר :

רס"י וישלחו ויקראו לו ויבא. וכל זה להודיענו ראונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאפילו ירבעם עצמו בא להמליכו לרחבעם והסב הקב"ה אחר דבריו עד שמלך ירבעם : (רס"י)

מצודת דוד **וישלחו ויקראו לו.** ללכת עמהם אל רחבעם : (מצודת דוד)

[ד] אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת עֲלָנוּ וְעַתָּה הִקְל מַעֲבַדְתָּ אָבִיךָ הִקְשָׁה וַיַּמְעִלוּ הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵינוּ וַנַּעֲבֹדָךְ :

רס"י אביך הקשה את עלנו. כי איש טורח במלאכה היה ועלינו המיל לפרנס פועליו והמס כדכתיב במלכים (א ה') ויעל המלך שלמה מס וגומר : (רס"י)

מצודת דוד **הקשה את עולנו.** לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים ואמרו במשל מעול כבד ההושם על צואר הבהמה : **ועתה.** הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו : (מצודת דוד)

רלב"ג ... : (רלב"ג)

[\[ה\]](#) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים עוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְשׁוּבוּ אֵלַי וַיִּלְךָ הָעָם: (ס)

מצודת דוד **עוד שלשת ימים.** התעכבו עוד שלשת ימים ואח"כ שובו אלי: (מצודת דוד)

[\[ו\]](#) וַיִּנְעֹץ הַמֶּלֶךְ רַחֲבָעַם אֶת הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָיוּ עֹמְדִים לִפְנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בְּהִיתוֹ חַי לֵאמֹר אֵיךְ אַתֶּם נוֹעְצִים לְהַשִּׁיב לָעָם הַזֶּה דָּבָר:

רפ"י **נועלים.** כמו יועלים וכן יאמר מן יודעים נודעים אך יועלים להבא
נועלים נתיעלים כזר: (רפ"י)

[\[ז\]](#) וַיִּדְּבְרוּ אֵלָיו לֵאמֹר אִם תִּהְיֶה לְטוֹב לְהָעָם הַזֶּה וּרְצִיתָם וְדִבַּרְתָּ אֲלֵהֶם דְּבָרִים טוֹבִים וְהָיוּ לָךְ עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים:

מצודת דוד **לטוב.** לאיש טוב לדבר רכות: **ורציתם.** תרצה אותם בדברי רצוי ופיוס: **והיו לך.** אז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאווה נפשך: (מצודת דוד)

[\[ח\]](#) וַיַּעֲזֹב אֶת עֶצֶת הַזִּקְנִים אֲשֶׁר יַעֲצָהוּ וַיִּנְעֹץ אֶת הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ הָעֹמְדִים לִפְנָיו:

מצודת דוד **ויעזב.** כי לא ישרה בעיניו: **גדלו אתו.** יחד מקטנותם: (מצודת דוד)

[\[ט\]](#) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים מָה אַתֶּם נוֹעְצִים וְנָשִׁיב דָּבָר אֶת הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי לֵאמֹר הֲקֵל מִן הָעַל אֲשֶׁר נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ: [\[י\]](#) וַיִּדְּבְרוּ אֹתוֹ הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לָעָם אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכֹּבֵד אֶת עֲלָנוּ וְאַתָּה הֲקֵל מֵעָלֵינוּ כֹּה תֹאמַר אֱלֹהִים קִטְנִי עָבָה מִמֶּתְנִי אָבִי:

רפ"י **קטני עבה ממתני חזק.** חזק ממתני חזק: (רפ"י)

מצודת דוד **קטני.** אצבעי הקטן היא עבה יותר משתי מתני אבי כאומר אני במעלה יות' מאבי ומהצורך להרבות סוס ובני בית: (מצודת דוד)

[\[יא\]](#) וְעַתָּה אָבִי הָעָמִיס עָלֵיכֶם עַל כָּבֵד וְאֲנִי אֶסִּיף עַל עַלְכֶּם אָבִי יִסֹּר אֶתְכֶם

בְּשׁוּטִים וְאֲנִי בְּעֶקְרָבִים : (פ)

רפ"י העמים. כמו (ראשית מ"ג) ויעמוס איש על חמורו : **בעקרבים.**
צרימ"ן כל' אשכנ"ז שעוקלין כעקרבים : (רפ"י)

מצודת דוד ועתה. הואיל וארבה סוס ובני בית עם כי אבי הכביד עליכם
עול כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהי עליכם לכלכל : **יסר אתכם.**
למלאות די מחסורו : **בעקרבים.** המכאיב יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון העמים. ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו
(בראשית מד) : **יסר.** מכת יסורין : **בשוטים.** ענין שרביט כמו שוט לסוס
(משלי כו) : **בעקרבים.** הם מיני קוצים וכן ואל עקרבים אתה יושב
(יחזקאל ב) : (מצודת ציון)

[יב] וַיָּבֹא יִרְבֶּעַם וְכָל הָעָם אֶל רְחָבֶעַם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי : **[יג]** וַיַּעֲנֶם הַמֶּלֶךְ קָשָׁה וַיַּעֲזֹב הַמֶּלֶךְ רְחָבֶעַם
אֶת עֶצֶת הַזִּקְנִים : **[יד]** וַיִּדְבֹּר אֲלֵהֶם כַּעֲצַת הַיִּלְדִּים לֵאמֹר אֲכַבִּיד אֶת
עַלְכֶּם וְאֲנִי אֲסִיף עָלָיו אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוּטִים וְאֲנִי בְּעֶקְרָבִים :

מצודת דוד אכביד. אני אכביד העול ועוד אני אוסיף עליו בכל פעם ודבר
בגאווה ובגודל לבב : (מצודת דוד)

[טו] וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הִיָּתָה נִסְכָּה מֵעַם הָאֱלֹהִים לְמַעַן הָקִים
יְהוָה אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד אֲחִיָּהוּ הַשְּׁלוֹנִי אֶל יִרְבֶּעַם בֶּן נֶבֶט :

רפ"י כי היתה נסכה. למען הקים ה' את דברו. כמו שפורש (במלכים
א יא) להסיר ממנו י' השצטים וליתן לירבעם וזהו לא יסור שצט מיהודה
(ראשית מ"ט) לא ירד ממלכותו עד כי יבא שילה פתרון עד כי יבא יהודה
שילה להמליך שם רחבעם ושם לו יקחת עמים להמליכו ושם נחלקה
המלכות ואצד מלכות של עשר' השצטים ושכם עיר קטנה סמוכה לשילה
כדכתיב (סוף שופטים) והנה חג לה' בשילה מימים ימימה במסילה העולה
מבית אל שכמה וכתוב בירמיה משכם ומסילה ולכבוד משכן שילה נאספים
לשכם שהוא ראוי לאסיפת בני אדם וסמוכה לשילה וכשנאספים בשכם אז
יסור שצט מיהודה ששם המלכות נחלקה : (רפ"י)

מצודת דוד אל העם. אשר שאלו להקל העול : **כי היתה נסיבה.** לא לגודל

סכלותו לא שמע אל העם כ"א מה' היתה : **אל ירבעם**. שימלוד הוא כמ"ש
במ"א : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסבה. מל' סבה והוא ענין הקפת הדבר והגורם לה : (מצודת ציון)

[טז] וְכָל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ לָהֶם וַיֵּשִׁיבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר מָה
לָנוּ חֵלֶק בְּדָוִיד וְלֹא נַחֲלָה בָּבוּ יֵשִׁי אִישׁ לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל עֲתָה רְאֵה בֵיתְךָ
דָּוִיד וַיֵּלֶךְ כָּל יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלָיו : (ס)

רס"י לַאֲהֲלֵיךְ יִשְׂרָאֵל. מוסב על מה לנו חלק בדוד מה לעזוב אהלינו
ולילך אחריו לא כן אלא לכו כל ישראל איש לאהלו : עתה ראה ביתך
דוד. מוסב על ולא נחלה בזן ישי כלומר אין לנו זו נחלה אלא בבית
המקדש שצירוסלים שאנו זוכים בו ולראות בו בשלש רגלים : ראה ביתך
דוד. אין אנו כריכין לו לילך שם יהיה לך לבדך (וכל זה לא נראה לי) אלא
ראה ביתך דוד אי איפסנו לא כך ולא בבית המקדש שלך : (רס"י)

מצודת דוד וכל ישראל כי וכו'. ר"ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם
אז השיבו העם את המלך וכו' : **מה לנו**. ר"ל מהו החלק הניתן לנו בעבור
דוד לשנהיה עבדים לזרעו. ולא נחלה. אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן
ישי : **איש לאהליך ישראל**. אתם ישראל לכו כ"א לאהלו ולא תמליכו
אותו : **עתה**. ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך
כאחד העם ואין לך עסק במלוכה : (מצודת דוד)

[יז] וּבָנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם : **[יח]** וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת הַדֶּרֶס אֲשֶׁר עַל הַמָּס וַיִּרְגְּמוּ בוֹ בָּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיָּמָת
וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוֹס יְרוּשָׁלַם : (ס)

רס"י הדורס. הוא אדונירס (מלכים א' ד') שצימי שלמה גדולתו גדולה
וצימי רחבעם נפלה גדולתו על כן נקרא הדורס : וירגמו בו בני ישראל
אבן. ולפי שרחבעם לא ידע הסבה והקשר שהסבו ממנו על כן נהרג
כשאל המס שקצב עליהם שלמה : (רס"י)

מצודת דוד וישלח. שלח את העם להחזירם בדברי רכות : **התאמץ וכו'.** כי
פחד לנפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירגמו. כן נקרא השלכת אבנים : **התאמץ**. מל' אומץ וחוזק :

[יט] וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִיד עַד הַיּוֹם הַזֶּה :

רס"י וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד. לִשְׁנוֹן מַרְדּוּת וְדוּגְמָא (מַלְכִּים ז') בִּימֵי פֶשַׁע מוֹאָב וְגו' (מַסְלִי י"א) אֵת נִפְשָׁע מַקְרִית עוֹז, אִז תִּפְשַׁע לְזַנָּה (לְהַמֵּן ל"א) :

מצודת דוד עד היום הזה. ר"ל עד אשר גלו מארצם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפשעו. ענין מרידה וכן ויפשע מואב (מ"ב א) : (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-יא

[א] וַיָּבֹא רְחַבְעָם יְרוּשָׁלַם וַיִּקְהַל אֶת בֵּית יְהוּדָה וּבְנֵימָן מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף בָּחור עֹשֶׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת הַמַּמְלָכָה לְרְחַבְעָם :

רס"י וַיִּקְהַל אֵת בֵּית יְהוּדָה וּבְנֵימָן. שָׁהִיו בְּתַחוּם יָחַד וְגַם יְרוּשָׁלַם הִיְתָה שֶׁל שְׁנֵיהֶם וּבֵית הַמֶּקֶדָשׁ עַל תַּחוּם שְׁנֵיהֶם צְנוּי וּבְגִבּוּלִים בִּיהוֹשָׁע מִפְּרָשׁ הַיָּאֵד הִיָּה תַחוּמָן יָחַד וְגַם רְבוּתֵינוּ אִמְרוּ לְרֹעָה יוֹלָאָה מַחֲלָק בְּנֵימָן וּנְכַנְסַת בַּחֲלָקוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְעַלִּיהָ מִזְבַּח צְנוּי לִכְךָ לֹא הָיוּ יוֹכוּלִין לְהַפְרִיד זֶה מִזֶּה וְגַם כְּתוּב בְּסִמּוּךְ :

מצודת דוד ובנימין. כי גם עליהם מלך על כי ירושלים עיר המלוכה היתה לנחלה ליהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם כי אינם רק טפלים להם : (מצודת דוד)

[ב] וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל שְׁמַעְיָהוּ אִישׁ הָאֱלֹהִים לֵאמֹר : **[ג]** אָמַר אֶל רְחַבְעָם בֶּן שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בִּיהוּדָה וּבְנֵימָן לֵאמֹר :

מצודת דוד ביהודה ובנימין. היושבים בארץ יהודה ובנימין : (מצודת דוד)

רלב"ג ואל כל ישראל ביהודה ובנימין לאמר. הנה התבאר כי קצת משאר
השבטים היו עם רחבעם : (רלב"ג)

[ד] כה אָמַר יְהוָה לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ עִם אֲחֵיכֶם שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי
מֵאַתִּי נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ מִלִּקֶּט אֶל יְרֵבָעָם :
(פ)

רפ"י עם אחיכם. והלא אחיכם בני איש אחד : (רפ"י)

[ה] וַיָּשֶׁב רְחִבְעָם בִּירוּשָׁלַם וַיָּבֹן עָרִים לְמַצוֹר בִּיהוּדָה :

רפ"י ויבן ערים למאור. ערים קטנים בנה וסבב כל סביבותם מים משום
חוזק וזה מאור כדלמרינן (ביסעיה ל"ז) אני קרתי וסתיתי מים ואחריו
בכף פעמי כל יאורי מאור ועתה הולך לכך כי פשעו זו ישראל : (רפ"י)

מצודת דוד למצור ביהודה. בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר
להשגב בהן : (מצודת דוד)

רלב"ג ויבן ערים למצור ביהודה. הנה ערי המצור הם ערים בצורות
חומה דלתים ובריח ונקראו כן לפי שלא יוכל האויב לבא בהם להלחם
אבל יצטרך לו לבא עיה במצור והנה עשה זה מפני ירבעם שאם יבא
להלחם עמו ימצא הערים בצורות ולא יוכל ללכדם בקלות : (רלב"ג)

[ו] וַיָּבֹן אֶת בֵּית לָחֶם וְאֶת עֵיטָם וְאֶת תְּקוּעַ : **[ז]** וְאֶת בֵּית צוּר וְאֶת שׁוֹכּוֹ
וְאֶת עֲדָלָם : **[ח]** וְאֶת גֶּת וְאֶת מְרֹשֶׁה וְאֶת זִיף : **[ט]** וְאֶת אֲדוּרִים וְאֶת לָקִישׁ
וְאֶת עֲזֻקָּה : **[י]** וְאֶת צָרְעָה וְאֶת אֵילוֹן וְאֶת חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וּבְבִנְיָמִן
עָרֵי מִצְרוֹת :

מצודת דוד אשר ביהודה ובנימין. מהם היו בנחלת יהודה ומהם
בבנימין : ערי מצורות. להיות ערי מבצר : (מצודת דוד)

רלב"ג ערי מצורות. הם ערי מצוק : (רלב"ג)

[יא] וַיַּחֲזֵק אֶת הַמִּצְרוֹת וַיִּתֵּן בָּהֶם נִגִּידִים וְאַצְרוֹת מֵאָכֶל וְשָׁמֶן וַיֵּין :

רס"י ויתן בהם נגידים. שרים ונלצים לשמור הערים והכרכים : ואולרות
מאכל ושמן ויין. לפי שיהא להם מאכל מזומן אם יעלו בית ישראל למאור
(רס"י) :

מצודת דוד ויחזק. חזקם בכל עת : ואוצרות מאכל. להכין על עת המצור :
(מצודת דוד)

מצודת ציון נגידים. פקידים : (מצודת ציון)

רלב"ג ויחזק את המצורות. ר"ל שכבר חזק עוד את הערים הבצורות וזה
שכבר נתן בהם שרים ממונים לשמרם ואוצרות מאכל ושמן ויין כדי
שיוכלו לעמוד במצור ימים רבים ושם גם כן בכל עיר ועיר מהם צנות
ורמחים לחזקם עוד בכלי המלחמה כשירצו להלחם עם הקמים עליהם
(רלב"ג) :

יב ובכל עיר ועיר צנות ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי לו יהודה
ובנימן :

מצודת דוד להרבה מאד. בהרבה מיני חזק : ויהי לו וגו'. ולא עלה עליו
מלך ישראל ללקחם מאתו בעבור חזק הערים : (מצודת דוד)

מצודת ציון צנות. מל' צנה והוא מכלי מלחמה : ורמחים. כעין חנית :
(מצודת ציון)

יג והפקדנים והלויים אשר בכל ישראל התיצבו עליו מפל גבולם :

מצודת דוד התיצבו עליו. באו מכל גבולם להתיצב, לעמוד בארץ יהודה
תחת ממשלתו : (מצודת דוד)

רלב"ג התיצבו עליו מכל גבולם. ר"ל התיצבו אצלו : (רלב"ג)

יד כי עזבו הלויים את מגרשיהם ואחזתם וילכו ליהודה ולירושלם כי
הזניחם ירבעם ובניו מפנה ליהודה :

רס"י כי עזבו הלויים את מגרשיהם. שכל ארץ עשרת השבטים : כי
הזניחם ירבעם. הזניחם מלעבוד ומכהן לה' : (רס"י)

מצודת דוד את מגרשיהם. שהיו להם בארץ עשרת השבטים : כי הזניחם.

הכריחם לעזוב עבודת המקום מלכהן לה' ולא נתנם ללכת לבה"מ ולזה
עזבו את מגרשיהם והלכו ליהודה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הזניחם. ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב) : (מצודת ציון)

רלב"ג כי הזניחם ירבעם ובניו מכהן. ר"ל כי מפני שעשה כהני במות
מקצת העם אשר לא היו מבני לוי עשק מהכהנים והלויים מתנותיהם
והוצרכו ללכת למלכות רחבעם לקחת מהמתנות שם חלקם : (רלב"ג)

[טו] ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה :

רפ"י כהנים לבמות. כלומר למה הזניח ירבעם הכהנים והלויים לפי
סהעמיר כהנים כומרים לשעירים : (רפ"י)

מצודת דוד ויעמד לו. ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרון :
לשעירים. שדים הנראים בדמות שעירים למי שמאמין בהם : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעמד לו כהנים לבמות ולשעירים ולעגלים אשר עשה. הוא מענין
אמרו ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים (ויקרא י"ז ז') והם שדים
ודמיונים כוזבים שעשו מהם אלוהות. או היו מסופקים אם למזל שור
יתנו הגדולה בדבר הצלחת ישראל ביציאת מצרים או למזל טלה כמו
שהיו חושבים המצרים ולזה היה הצאן אליל מצרים ולפי שהיו יותר
סומכים על דבר העגלים מפני העגל אשר עשה אהרן לא זכר בסי' מלכים
כי אם העגלים (טז יז) וזכר כי משאר השבטים באו בירושלים רבים לזבח
לה' אלהי אבותיהם ובזה הענין חזקו מאד מלכות רחבעם ואמצוהו עד
שלש שנים למלכות רחבעם כי עשו רחבעם ועמו הישר בעיני ה' עד שלש
שנים :

[טז] ואחריהם מכל שבטי ישראל הנתנים את לבבם לבקש את יהוה
אלהי ישראל באו ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם :

רפ"י ואחריהם. כל לויים וכהנים : (רפ"י)

מצודת דוד ואחריהם. אחרי בוא הכהנים והלויים : (מצודת דוד)

[יז] ויחזקו את מלכות יהודה ויאמצו את רחבעם בן שלמה לשנים שלוש
כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים שלוש :

מצודת דוד ויחזקו. הבאים ההם חזקו מלכות יהודה והיו ידם עמהם : **כי הלכו.** הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויאמצו. מל' אומץ וחוזק : (מצודת ציון)

[ית] ויקח לו רחבעם אשה את מחלת (בן) בת ירימות בן דוד אביהיל בת אליאב בן

רס"י חזיהיל בת אליאב. כמו וחזיהיל לפני שמואל ואמר (שמואל ח' י"ז) אך נגד ה' משיתו זה שהקב"ה עתיד לומר קום נא משחתו כי הוא זה וטעה בו שמואל קראה בתו של אליאב אשת רחבעם מלכה ועל זה הדבר נענש כשמואל כי שאל לו שאל איזה בית הרואה (סס ח' ט') ויאמר שמואל אנכי הרואה שלא ענהו דרך ענוה לומר מה תראה אמר לו הקב"ה חייך אתה עתיד לראות ולא תדע מה תראה כי טעה באליאב ובתו המלכה :

מצודת ציון ירימות. לא נזכר בבני דוד ואולי נזכר הוא בשמו האחר : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקח לו אשה את מחלת בת ירימות בן דוד וגו'. זכר בזה המקום שכבר לקח נשים ממשפחתו הראשונה היא מחלת והשנית היא אביהיל וזאת השנים ילדה לו את יעוש ואת שמריה ואת זהם ואחר זאת השנית לקח מעכה בת אבשלום והיא היתה גם כן ממשפחתו כמו שבארנו בספר מלכים. והנה ספר זה כי רחבעם עשה שלא כדין להמליך אביה ולפי שהיה משרש אבשלום שהיה רשע עשה אביה (אבים. מ"א ט"ו ג') הרע בעיני ה' :

[יט] ותלד לו בנים את יעוש ואת שמריה ואת זהם :

מצודת דוד ותלד לו. האחת מהן : (מצודת דוד)

[כ] ואחריה לקח את מעכה בת אבשלום ותלד לו את אביה ואת עתי ואת זיזא ואת שלמית : **[כא]** ויאבה רחבעם את מעכה בת אבשלום מכל נשיו ופילגשיו כי נשים שמונה עשרה נשא ופילגשים ששים וילד עשרים ושמונה בנים וששים בנות : **[כב]** ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו :

רפ"י לנגיד : באחיו. כדי להמליכו : (רפ"י)

מצודת דוד ויעמד לראש רחבעם. רחבעם העמיד לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחר מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד : (מצודת דוד)

רלב"ג לנגיד באחיו כי להמליכו. ר"ל שכבר שמהו רחבעם לראש ולשר באחיו כי היה רצונו להמליכו אחריו ואף על פי שאינו בכור והנה הבין זה אביה מרצון אביו ויפרץ מכל בני רחבעם ר"ל שכבר חזק מהם מאד לכל ארצות יהודה ובנימין לכל הערים הבצורות כי שם שם אנשים ממונים מצדו לשמור הערים ההן ונתן להם שם המזון לרב כדי שיהיו יותר חזקים ויותר משועבדים ובזה נוסף לו חוזק על אחיו ולזאת הסבה גם כן שאל אביה רבוי נשים כדי שיהיו לו בנים רבים ויחזק יותר מאחיו ולזה ספר אחר זה שנשא לו אביה ארבע עשרה נשים. ואפשר שנאמר שהרצון בזה שכבר הבין זה אביה כי רצון אביו היה להמליכו והנה הרבה רחבעם לשלוח מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל הערים הבצורות ונתן להם שם המזון לרב ולזה שאל רחבעם המון נשים להתחזק יותר במלכותו בסבת בניו שהיו שומרים את ערי המבצר : (רלב"ג)

[כג] ויבן ויפרץ מכל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המצודות ויתן להם המזון לרב וישאל המון נשים : המון נשים :

רפ"י ויפרץ. פזר בניו לכל ארצות יהודה דוגמא (לעיל א' ד') ובית אביהם פרטו : לרוב :

מצודת דוד ויבן. הבין בדבר מרד ופחד ממנו ולזה התחזק במה שפזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל עדי המבצר לשמרו מן המרד : לרוב. לבל יצטרכו לשאול מאת העם : וישאל המון נשים. להשיאם לפניו למען יתחזק במלוכה בעזר אבות הנשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויפרץ. ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית לח) : המון. ענין רבוי : (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-יב

[א] וַיְהִי כִּהְכִין מַלְכוּת רְחַבְעָם וַיִּכְחָזְקוּ עֲזָב אֶת תּוֹרַת יְהוָה וְכָל יִשְׂרָאֵל
עָמּוֹ : **(פ)**

רלב"ג ויהי בעת שהוכן מלכות רחבעם והתחזק לפי מה שאפשר אז שמן ויבעט ועזב תורת ה' וכל עמו עמו ולא ארכו הימים שהביא עליו ה' יתברך העונש הראוי לו כי בשנה השנית למרדו עלה שישק מלך מצרים על ירושלים ולכד ערי המבצר אשר ליהודה. וידמה שכבר עשה זה ה' יתברך להשגחה להשיבם לאמונתו כמו שזכרנו בספר מלכים : (רלב"ג)

[ב] וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמָלְךְ רְחַבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם
כִּי מָעָלוּ בִּיהוָה :

מצודת דוד **כי מעלו בה'.** ובעון זה בא עליכם האויב: (מצודת דוד)

מצודת ציון מעלו. פשעו ומרדו : (מצודת ציון)

[ג] בָּאֵלֶּף וּמֵאתַיִם רֶכֶב וּבִשְׁשִׁים אֶלֶף פָּרָשִׁים וְאִין מִסָּפָר לָעַם אֲשֶׁר בָּאוּ עִמּוֹ
מִמִּצְרַיִם לֹבִיִּים סִבִּיִּים וְכוּשִׁים :

מצודת ציון לובים וגו'. שמות עבוי"ג הם : (מצודת ציון)

[ד] וַיִּלְכְּדוּ אֶת עָרֵי הַמִּצְרוֹת אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיָּבֹאוּ עַד יְרוּשָׁלַם : **(ס)**
[ה] וּשְׁמַעְיָה הַנָּבִיא בָּא אֶל רְחַבְעָם וְשָׂרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר נֶאֱסָפוּ אֶל יְרוּשָׁלַם מִפְּנֵי שִׁישַׁק וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱתֶם עֲזַבְתֶּם אֹתִי וְאֶף אֲנִי עֲזַבְתִּי אֶתְכֶם בְּיַד שִׁישַׁק : **[ו]** וַיִּכְנְעוּ שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְהַמָּלְךְ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק יְהוָה : **[ז]** וּבִרְאוֹת יְהוָה כִּי נִכְנְעוּ הָיָה דְּבַר יְהוָה אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנְעוּ לֹא אֲשַׁחֲיֶתֶם וְנָתַתִּי לָהֶם כְּמַעַט לִפְלִיטָה וְלֹא תִתֵּן חֲמַתִּי בִירוּשָׁלַם בְּיַד שִׁישַׁק :

רס"י נכנעו לא אשחיתם. דוגמא למטה (יד) עודנו הארץ לפנינו כי דרשנו ה' אלהינו דרשנו וגו', כן דרך הפסוק כשמפסיק בנתיים כופל עוד התיב' לאומרה דוגמא (מדבר י') והיה כי תלך עמנו והיה הטוב וגו' : (רס"י)

מצודת דוד כמעט לפליטה. ר"ל פליטה מועטת : **ביד שישק.** להיות נשחתים בידו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפליטה. הצלה ושארית : **תתן.** ענין יציקה והרקה כמו ותתן עלינו האלה (דניאל ט) : (מצודת ציון)

[ח] כִּי יִהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים וַיֵּדְעוּ עֲבוֹדָתִי וְעֲבוֹדַת מַמְלָכוֹת הָאָרְצוֹת : (ס)

רס"י כִּי יִהְיוּ לוֹ לַעֲבָדִים. לְשִׁיקָה וּלְשֹׂאֵר עֹבְדֵי כּוֹכָבִים כַּמְפֹּרֵץ : וַיֵּדְעוּ עֲבוֹדָתִי. כְּשִׁסּוּבוֹ לֹא יִהְיֶה עֲלֵיהֶם שׁוֹם מוֹשֵׁל מִמְּלִכֵי עֹבְדֵי כּוֹכָבִי אֲבָל כְּשִׁתְּסוּבוֹ מֵאַחֲרֵי תוֹרָתִי תִּדְעוּ עֲבוֹדַת מַלְכֵי הָאֲרָצוֹת וְתַעֲבֹדוּ לָהֶם : (רס"י)

מצודת דוד וַיֵּדְעוּ וכו'. ידעו מה טוב אם לעבוד את ה' אם לעבוד ממלכות הארצות כ"א עבדו את ה' לא היו מושלים בהם הממלכות : (מצודת דוד)

[ט] וַיַּעַל שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם וַיִּקַּח אֶת אֲצִרוֹת בֵּית יְהוָה וְאֶת אֲצִרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֹּל לָקַח וַיִּקַּח אֶת מְגִנֵי הַזֵּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה : **[י]** וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ רְחִבָּעַם תַּחְתֵּיהֶם מְגִנֵי נְחֹשֶׁת וְהַפְקִיד עַל יָד שְׂרֵי הָרָצִים הַשְּׂמָרִים פֶּתַח בֵּית הַמֶּלֶךְ :

רס"י וְהַפְקִיד עַל יַד שְׂרֵי הָרָצִים. לָקַח הַמְּגִינִים מִבֵּית יַעֲרֵי הַלְּבָנוֹן וְהַפְקִידֵם לְשְׂרֵי הָרָצִים וְאֶחָד־כַּ הַסִּיבֵם אֶל תֹּא הָרָצִים, חֹדֶר הָרָצִים, כְּלוֹמַר אֶל מְקוֹמָם, עֲנִין אַחֵר מִפִּי מוֹרֵי לְפִי שֶׁהִיא דוֹאֵג מִמֶּלֶךְ מִצְרַיִם וּמִמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָיוּ נוֹשְׂאִין אוֹתָן לִפְנֵיו : (רס"י)

מצודת ציון תַּחְתֵּיהֶם. בַּמְּקוֹמָם : וְהַפְקִיד. מִלִּי פִקְדוֹן : עַל יַד. בִּיד : (מצודת ציון)

[יא] וַיְהִי מִדֵּי בּוֹא הַמֶּלֶךְ בֵּית יְהוָה בָּאוּ הָרָצִים וַיִּנְשְׂאוּם וַיַּשְׁבּוּם אֶל תֹּא הָרָצִים :

מצודת דוד נושאים. להגן עליו מהאויב הבא פתאום : והשיבום. אחרי בואו לבית המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון מדי. מתי ר"ל בכל עת וכן מדי עלותה (ש"א א) : תא. ענין חדר מה כמו והתא קנה אחד (יחזקאל מ) : (מצודת ציון)

[יב] וּבַהֲפָנְעוֹ שָׁב מִמֶּנּוּ אִף יְהוָה וְלֹא לְהַשְׁחִית לְכָלָה וְגַם בִּיהוֹדָה הָיָה דְּבָרִים טוֹבִים : (ס)

רס"י ובהכנעו שז ממנו חרון אף ה'. היה לו לומר למעלה מיד כשאמר
ויעל שיק וגומר אלא שהפסיק בנתיים לאורך ויעל תחתיהם מגיני נחשת
:(רס"י)

מצודת דוד **בהכנעו**. בעבור הכנעו שב וכו' ולא אמר להשחית בכליון גמור :
וגם ביהודה. באנשי יהודה נמצאו דברים טובים וישרים והגין עליהם
זכותם : (מצודת דוד)

רלב"ג **וגם ביהודה היה דברים טובים**. ר"ל כי גם בעם יהודה היה דברים
טובים ובזכותם גם כן שב חרון אף ה' מרחבעם ומהם : (רלב"ג)

[יג] ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך כי בן ארבעים ואחת שנה
רחבעם במלכו וישבע עשרה שנה מלך בירושלם העיר אשר בחר יהוה
לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה העמנית :

רס"י ויתחזק המלך רחבעם. ומפרש למה שהרי כשהומלך תחילה היה בן
מ"א לפיכך היה בו כח וחוזק להתחזק מעצמו כי היה בן שנה כשמת דוד
שהרי שלמה מלך מ' שנה ושלמה עדיין לא מלך כשנולד רחבעם נמלא
סרחבעם היה בן מ"א כשמלך : העיר אשר בחר ה' לשום את שמו שם
מכל שבטי ישראל. אלא שנתקלקלו צמעהיהם כדכתיב ויעל הרע כי לא
הכין לבו לדרוש את ה' וגרמו שנסתלקה שכניה מהם וכאלו קוצל ומפיגין
על כך :

מצודת דוד **כי בן ארבעים ואחת וכו'**. ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח
להתחזק : **מכל שבטי**. מכל ערי שבטי ישראל : (מצודת דוד)

[יד] ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש את יהוה : **(ס)**

מצודת דוד **ויעש הרע**. בעבור שהיתה אמו בת עכומ"ז ולמדה אותו לעשות
הרע : **כי לא הכין לבו**. לא חקר להשכיל לדרוש את ה' לדעת אותו כי סמך
על מה שלמדו אמו : (מצודת דוד)

[טו] ודברי רחבעם הראשונים והאחרונים הלא הם פתובים בדברי שמעיה
הנביא ועדו החזה להתחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל הימים :

רס"י בדברי שמעיה הנביא. כל נביא ונביא היה כותב ספרו מה שהיה מתנבא וזהו שמעיה שאמר לעיל (ב' י"א) ולקמן (י"ב) מוכיח ויתר דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובין במדרש הנביא עדו ספרו היה נקרא מדרש : (רס"י)

מצודת דוד **להתיחש**. ר"ל בספריהם אשר יסופר בהם זכרון היחוס : **כל הימים**. המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה שב רחבעם מלהלחם בירבעם בדבר הנביא מ"מ לאחר זמן חזר להלחם עמו כל הימים עד מותו : (מצודת דוד)

[טז] וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר בעיר דוד וימלך אביה בנו תחתיו : **(פ)**

דברי הימים ב פרק-יג

[א] בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך אביה על יהודה :

מצודת דוד **בשנת שמונה עשרה**. כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם ב"ז למלכו ובשנה הבאה מלך אביה שהיא ב"ח לירבעם : (מצודת דוד)

[ב] שלוש שנים מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת אוריאל מן גבעה ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם :

רס"י שלש שנים מלך בירושלים. ולא יותר כדמוכח במלכים ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה נמא אפילו שלשה שנים שלמים לא מלך : מיכיהו בת אוריאל. ולמעלה (י"א כ) קורא לה שם אחר מעכה בת אבשלום ובמלכים כתיב כמו כן מעכה בת אבשלום מיכיהו בת אוריאל היה שמה וכאן קורא אותה כן לפי שהוא ספר הייחוס של יהודה ובמלכים שהוא ספר מלכי ישראל ויהודה קראה בשם כנויה מעכה בת אבשלום ולפיכך כינו שמה משם גמור שלה מיכיהו מעכה ושם אביה אוריאל אבשלום לפי שעל שם כלתה נקראת שהיתה אשת חיל גברתנית ככתוב (לקמן כ"ב) וגם מעכה אם אסא הסירה מגבירה ומשום כבודה של כלתה קראה לחמותה על שם כלתה כך מפורש בירושלמי והמסורת הזה תקח בידך בשם רבינו אלעזר וכן אמר לי בשם אביו וכן

מנאחתי בפירוש אציו בכל מקום שהוסיף וי"ו בשם אשה זו מקום שזחה כמו עתליה ועתליהו מולכ' על הארץ כי אשת חיל היתה וכן יכליה יכליהו לפי שהיתה גברתנית כי אמליהו בעלה נס לכישה ויהי שם חמש עשרה שנה עד שמת והיא שפטה את העם כל אותן חמש עשרה השנים ושז כשמת המליכו את בנו עזיהו אחריו בן שש עשרה שנה : (רס"י)

מצודת דוד מיכיהו בת אוריאל. היא מעכה בת אבישלוס הנזכרת למעלה ושתי שמות היו לה ולאביה וכמוהו רבים בזה הספר : (מצודת דוד)

[ג] ויאסר אביה את המלחמה בחיל גבורי מלחמה ארבע מאות אלף איש בחור (ס) וירבעם ערד עמו מלחמה בשמונה מאות אלף איש בחור גבור חיל : (ס)

מצודת דוד ויאסור. ראש המלחמה נקרא אוסר על כי הוא מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי יאסור המלחמה (מ"א כ') : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאסר אביה את המלחמה. הנה זאת המלחמה לא נזכרה כפרט בספר מלכים : ארבע מאות אלף איש בחור. הנה לא זכר בכאן שיהיו גבורי חיל וזכר זה באנשי המלחמה לירבעם וכל זה להישיר כי לה' המלחמה הלא תראה כי חיל אביה לא היו כי אם ארבע מאות אלף איש וחיל ירבעם היו שמונה מאות אלף איש בחור גבורי חיל כלם ועם כל זה נצחו חיל אביה חיל ירבעם עד שכבר המיתו מהם חמש מאות אלף איש כי צעקו לה' ויעתר להם : (רלב"ג)

[ד] ויקם אביה מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל :

רס"י ויקם אביה. שהלך אביה על ירבעם במחוז של ירבעם צהר אפרים : (רס"י)

מצודת דוד מעל להר צמרים. ר"ל במקום גבוה מן ההר : (מצודת דוד)

מצודת ציון צמרים. מל' גובה כמו צמרת הארז והוא הסעיף העולה למעלה מכולם (יחזקאל יז) : (מצודת ציון)

ה] הלא לכם לדעת כי יהוה אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח: (פ)

רס"י ברית מלח. בקיום ואמונה, ועתה: (רס"י)

מצודת דוד הלא לכם לדעת. ר"ל הלא כולכם יודעים: **ברית מלח**. בכריתת ברית המתקיים כמלח הזה המתקיים ואינו מסריח: (מצודת דוד)

רלב"ג **ברית מלח**. הנה המלח שומר הדברים מהעפוש וההפסד ורצה בזה שזה הברית הוא קים תמיד להיות המלכות לבית דוד. הנה ספר אביה כל זה הספור לישראל למשוך לבבם אליו כדי שיעזבו שקוצי ירבעם וישוּבו אל ה' אלהיהם ולא היה רוצה אביה שימותו אך שיתחרטו מתועבותיהם אשר המציא להם ירבעם וישוּבו אל ה' אלהיהם ואל זרע דוד הראוי למלוך עליהם: (רלב"ג)

יז ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וימרד על אדניו:

רס"י ויקם ירבעם. עבד שלמה וגו'. ועל זאת יש בזיון גדול: (רס"י)

יז ויקבצו עליו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב ולא התחזק לפניהם:

רס"י ויקבצו עליו אנשים רקים. רשעים: ויתאמצו על רחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך לבב. ולפי שמלאו זו שפלות ורכיכות לבב התאמצו עליו: נער. אע"פ שהיה בן מ"א שנה כשמלך קוראו נער ופי' (לעיל א כ"ז) על שלמה: (רס"י)

מצודת דוד היה נער. ר"ל בלא אמוץ הלב כנער בשנים: **ורך לבב**. הוא הפוך מן קשה הלב ור"ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה: **ולא התחזק**. לקחת המלוכה מיד ירבעם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **רקים**. פחותים ורקים מכל מעלה: **בליעל**. בלי עול, ר"ל שפרקו עול שמים: **ויתאמצו**. התחזקו: (מצודת ציון)

יח ועתה אתם אמרים להתחזק לפני מלכות יהוה ביד בני דויד ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים:

מצודת דוד **ביד בני דוד**. הנתונה ביד בני דוד : **ואתם המון רב**. ר"ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון עגלי הזהב ולא תוכלו לעמוד כי אתם המון רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המון**. ענין רבוי ולתוספת ביאור אמר רב : (מצודת ציון)

[ט] הלא הדחתם את פהגי יהוה את בני אהרן ויהלויים ותעשו לכם פהגים כעמי הארצות כל הבא למלא ידו בפר בן בקר ואילם שבעה ויהיה כהן ללא אלהים : **(ס)**

רס"י **כעמי הארצות**. כל הרוצה לבוא ולמלא ידו ולהיות כהן לעגל זהב יביא עמו פר בן בקר ואילם שבעה ויקבלוהו : והיה כהן ללא אלהים. למלא ידו להבדיל בין טומאה לטהרה דוגמא (שמות כ"ט) למשחה בהם ולמלא בם את ידם : **(רס"י)**

מצודת דוד **הדחתם**. ע"י נדחו ממקומם ובאו לשבת עמדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה' : **כל הבא**. כל הרוצה לחנך עצמו לעבודה : **בפר וכו'**. היה לכהן לעגלי הזהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **למלא ידו**. ענין חנוך כמו ומלאת את ידם (שמות כח) : (מצודת ציון)

[י] ואנחנו יהוה אלהינו ולא עזבנוהו ויהלויים משרתים ליהוה בני אהרן ויהלויים : **במלאכת**

רס"י **והלויים במלאכת**. כלומר במלאכתם זה לשון זה לשון כל איש למלאכתו כאשר הכין דוד : **(רס"י)**

מצודת דוד **ואנחנו**. אבל אנחנו ה' הוא אלהינו : **בני אהרן**. המה בני אהרן : **במלאכת**. המה במלאכתם המוטל עליהם לשורר בבית ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג **ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו**. ר"ל ואמנם אנחנו הנה ה' הוא אלהינו ולא עזבנוהו : **והלויים במלאכת**. ר"ל לעבוד עבודתם בשיר ובכלי ובפה להודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו : **(רלב"ג)**

[יא] ומקטרים ליהוה עלות בפקר בפקר ובקרב בקרב וקטרת סמים

וּמַעֲרַכְתָּ לָחֶם עַל הַשֶּׁלֶחַן הַטָּהוֹר וּמִנּוֹרַת הַזָּהָב וְנִרְתִּיחַ לְבָעַר בְּעָרֵב בְּעָרֵב
כִּי שֹׁמְרִים אֲנִיחֵנוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּם עֹזְבֵתֶם אֹתוֹ:

מצודת דוד ומקטירים. הוא חוזר על בני אהרן: **בבקר בבקר.** ר"ל בכל
בוקר: **ומערכת.** ועורכים מערכת לחם הפנים: **ומנורת וכו'.** ר"ל וזהירים
הם בדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב: (מצודת דוד)

מצודת ציון ומערכת. ענין סדור: **ונרותיה.** כעין בזיכין והשמן והפתילה
נתון בהם: **לבער.** להדליק כמו ובער עליה הכהן (ויקרא ו): (מצודת ציון)

[יב] וְהָיָה עִמָּנוּ בְּרֹאשׁ הָאֱלֹהִים וְכִהְיֵנוּ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה לְהַרְיֵעַ עֲלֵיכֶם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל תִּלָּחֲמוּ עִם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם כִּי לֹא תִצְלִיחוּ:

מצודת דוד בראש. ללכת בראש המלחמה: **להריע עליכם.** להעלות
זכרוננו לטובה כמ"ש וכי תבואו מלחמה וכו' והרעותם וכו' ונזכרתם
וכו' (במדבר י): (מצודת דוד)

[יג] וַיִּרְבְּעֶם הַסֵּב אֶת הַמַּאֲרֵב לְבֹא מֵאַחֲרֵיהֶם וַיְהִיו לִפְנֵי יְהוּדָה וְהַמַּאֲרֵב
מֵאַחֲרֵיהֶם:

מצודת דוד הסב. הסתיר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא
מאחרי בני יהודה: **ויהיו.** ירבעם והעם אשר עמו: (מצודת דוד)

[יד] וַיִּפְּנוּ יְהוּדָה וְהָיָה לָהֶם הַמִּלְחָמָה פָּנִים וְאַחֹר וַיִּצָּעְקוּ לִיהוָה וְהַכֹּהֲנִים
(מחצצרים) מִחֻצְצֹרוֹת

מצודת דוד המלחמה. אנשי המלחמה: **מחצרים.** היו תוקעים בחצוצרות
ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות: (מצודת דוד)

[טו] וַיַּרְיֵעוּ אִישׁ יְהוּדָה וַיְהִי בְּהַרְיֵעַ אִישׁ יְהוּדָה וְהָאֱלֹהִים נָגַף אֶת יִרְבְּעֶם
וְכָל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲבִיהַ וְיְהוּדָה:

מצודת דוד ויריעו. תרועת נצחון כי בטחו בה' שינצחו המלחמה: **נגף.** הכה
והחליש: (מצודת דוד)

[טז] וַיָּנוּסוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם אֱלֹהִים בְּיָדָם: **[יז]** וַיָּכּוּ בָהֶם
אֲבִיהַ וְעַמּוֹ מִכָּה רַבָּה וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים מִיִּשְׂרָאֵל חֲמִשׁ מֵאוֹת אֶלְף אִישׁ בַּחֹר:

[ית] ויִכְנְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא וַיֵּאָמְצוּ בְנֵי יְהוּדָה כִּי נִשְׁעָנוּ עַל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: **[יט]** וַיִּרְדֹּף אָבִיָּה אַחֲרֵי יִרְבֶּעַם וַיִּלְכֹּד מִמֶּנּוּ עָרִים אֶת בֵּית אֵל וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת יִשָּׁנָה וְאֶת בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת (עֶפְרוֹן) עֶפְרָיִם וּבְנֹתֶיהָ:

מצודת ציון בנותיה. הכפרים הסמוכים לה : (מצודת ציון)

[כ] וְלֹא עָצַר כַּח יִרְבֶּעַם עוֹד בִּימֵי אָבִיָּהוּ וַיִּגְפְּהוּ יְהוָה וַיָּמָת: **(פ)**

רס"י וְלֹא עָצַר כַּח וּגו'. ויגפּהוּ ה'. לירבעם : וימת. לֹא סָמַת מִיד חֹלָא הוֹלֵךְ וְחָסַר צַעֲזוֹר הַמִּלְחָמוֹת וּצַ"ר מְפֹרָשׁ וַיִּגְפְּהוּ ה' לֹאֲצִיָּה : (רס"י)

מצודת דוד וְלֹא עָצַר כַּח. לֹא הִיָּה יָכוֹל לְהִתְחַזֵּק עוֹד בִּימֵי אֲבִיָּה : וימת. ר"ל הִיָּה מְנוּגָף וּמוֹכָנֵעַ עַד כִּי מָת בִּימֵי אֶסָא בֶּנוֹ : (מצודת דוד)

מצודת ציון עצר. ענין עכבה : (מצודת ציון)

רלב"ג וְלֹא עָצַר כַּח יִרְבֶּעַם עוֹד בִּימֵי אֲבִיָּהוּ. ר"ל כִּי לֹא הִשְׁאִיר לַעֲצֻמוֹ עוֹד יִרְבֶּעַם כַּח לְהִלָּחֵם עִם אֲבִיָּה כִּי מָתוּ רַב גְּבוּרָיו : וַיִּגְפְּהוּ ה' וַיָּמָת. הֵנָּה יָדַעְנוּ כִּי חִיָּה שְׁתֵּי שָׁנִים אַחֲרֵי אֲבִיָּה וְלֹזָה יִהְיֶה הַרְצוֹן בִּזְהָ כִּי מֵרַב מִצּוֹקָתוֹ בַּהֲחֻלְשׁוֹ וְאִפִּיסֶת כַּחוֹ מֵת קוֹדֵם עֲתוֹ כִּמּוֹ שֶׁאִמְרַ בְּנָבֵל וַיִּגּוֹף ה' אֶת נָבֵל וַיָּמָת (ש"א כ"ה ל"ח) : (רלב"ג)

[כא] וַיִּתְחַזַּק אָבִיָּהוּ וַיִּשָּׂא לוֹ נָשִׁים אַרְבַּע עֶשְׂרֵה וַיּוֹלֵד עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם בָּנִים וְשֵׁשׁ בָּנוֹת עֶשְׂרֵה

מצודת דוד ויתחזק. וכאשר התחזק במלוכה נשא לו נשים וכו' : (מצודת דוד)

[כב] וַיֵּתֶר דִּבְרֵי אָבִיָּה וַיִּדְרָכּוּ וַיִּדְבְּרוּ כְּתוּבִים בְּמִדְרַשׁ הַנְּבִיא עֲדוֹ:

מצודת דוד במדרש. בספר מדרש של הנביא עדו ונקראה כן ע"ש שבה היה נדרש ספור עניני המלכים : (מצודת דוד)

[כג] וַיִּשְׁכַּב אָבִיָּה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמָּלֵךְ אֶסָא בֶּנוֹ תַּחְתָּיו בְּיָמָיו שְׁקָטָה הָאָרֶץ עֶשְׂרִים שָׁנִים: **(פ)**

מצודת דוד שקטה הארץ. נחה מן המלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג בימיו שקטה הארץ עשר שנים. ר"ל ששקטה ארץ יהודה ובנימין מכל מלחמה כמו שבארנו זה בספר מלכים. הנה זה באור מה שהגבלנו באורו מזה הספר בזה המקום שלא בארנוהו בספר מלכים. ואולם התועלות המגיעים מזה הספור זולתי התועלת שמנינו בזה בספר מלכים הם אלו. התועלת הראשון הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתחיל במלאכה אם לא יוכל לו להשלימה ולזה ראוי שישער תחלה אם יוכל להשלימה קודם שיתחיל בה. ולזה ספר כי לא התעורר שלמה לבנות בית המקדש לקושי המלאכה הזאת עד שהתחזק על מלכותו וגדלוהו ה' יתברך על כל מלכי הארץ ומלך על כל ישראל באופן שהיו כלם נכנעים מאד למצותו כי אז יאות לו לעשות זאת המלאכה הגדולה וזה שכבר הוצרך לעזר גדול מזה ממלכי הארץ ובפרט מחורם מלך צור והוצרך ג"כ לעזר רב מישראל כמו שיתבאר מדברי זה הספור. התועלת השני הוא להודיע כי הלויים המשוררים בכלי ובפה היו עומדים ממזרח למזבח לצד עזרת ישראל לפי שהיתה קדושתם למטה מקדושת הכהנים וכן תמצא בדברים המזרחים שהיתה קדושתם למטה מקדושת הדברים המערבים כמו שהרחבנו המאמר בזה בפרשת ויקרא. התועלת השלישי. הוא לפרסם השגחת ה' יתברך בטובים והתפשט ענשו על החטאים. ולזה תמצא שזכר כי בעת שהיה רחבע' הולך בדרכי ה' יתברך היתה מלכותו הולכי ומתחזקת ואחר שסר מדרכי ה' יתברך נתנו ה' יתברך ביד שישק מלך מצרים ולולא הכנעו לפני ה' יתברך היה משחית מלכותו. ולזה גם כן זכר כי מפני שהיו אביה ועמו הולכים בצד מה אחרי מצות ה' יתברך לפי מה שנתבאר מדברי אביה לירבעם ולישראל וזעקו לאלהים במלחמה נפלו בידם חיל ירבעם עם היותם רבים מאד ותקיפים מחיל אביה. ואולם שאר התועלות מנינו אותם כלם בספר מלכים : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-יד

[א] וַיַּעַשׂ אָסָא הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהָיו :

רלב"ג ויעש אסא הטוב והישר וגו'. עד סוף הספר : (רלב"ג)

[ב] וַיִּסֶּר אֶת מְזַבְחוֹת הַנֶּכֶר וְהַבָּמוֹת וַיִּשְׁבֵּר אֶת הַמִּצְבֹּת וַיִּגְדַּע אֶת הָאֲשָׁרִים :

מצודת דוד הנכר. של אלהי הנכר : **והבמות.** הבתים שבהם המזבחות קרוים גם הם בשם במות : **המצבות.** העשויות מאבן אחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויגדע.** ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויגדע את האשרים.** כמו שצותה התורה ואשריהם מגדעון (דברים ז' ה') וכבר בארנו שם באי זה מין מן האשרה יהיה זה הדין : (רלב"ג)

ג] **ויאמר ליהודה לדרוש את יהוה אלהי אבותיהם ולעשות התורה והמצוה :**

רפ"י **ויאמר ליהודה לדרוש.** ולא כעשרה שצטים שדרשו לאלהים אחרים חדשים מקרוב באו ואת אלהי אבותם לא דרשו : (רפ"י)

ד] **ויסר מכל ערי יהודה את הבמות ואת החמנים ותשקט הממלכה לפניו :**

מצודת דוד **החמנים.** הצורות העשויות לעבודת החמה : (מצודת דוד)

רלב"ג **ואת החמנים.** הם אלילים עשו לעבודת החמה ולזה נקראו חמנים והנה טעו רבים בשמש לעשותו אלוה להתפרסם הפעולות השופעות ממנו בזה העולם השפל לפי מה ששם בו ה' יתברך מהכח ביום הבראו : (רלב"ג)

ה] **ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה** **כי הניח יהוה לו :**

מצודת דוד **ערי מצורה.** ערי מבצר : **כי שקטה.** והיה לו פנאי לבנותם : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ.** העיר בזה כי ראוי לאדם בעת אשר יש לאל ידו להשתדל בתקון עניניו ולא ימתין לעת הצורך פן יצר עליו העת ולא ישלם לו זה ולזה גם כן אמר אסא לבני יהודה (ו) נבנה את הערים האלה ונסב אותם חומה ונבנה בהם גם כן מגדלים לחזקם ונשים בחומה דלתים ובריח ובמגדלים שלא יוכל האויב להכנס בהם בעוד שהארץ לפנינו ואנחנו יושבים בה לבטח : **כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וינח לנו מסביב.** למדנו מזה שהוא ראוי שיכיר המושגח שהטובה הבאה לו היא מאת ה' יתברך בעבור טוב דרכיו עם ה'. גם ראוי שיפרסם זה כי בזה תועלת נפלא להתישר לעבודת ה' יתברך : (רלב"ג)

[11] וַיֹּאמֶר לַיהוָה נִבְנָה אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְנִסָּב חוֹמָה וּמִגְדָּלִים דָּלְתִים וּבְרִיחִים עוֹדְנוּ הָאָרֶץ לְפָנֵינוּ כִּי דָרְשָׁנוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָרְשָׁנוּ וַיִּנָּח לָנוּ מִסָּבִיב וַיָּבִנוּ : וַיִּצְלִיחוּ : (פ)

רס"י עודנו הארץ לפנינו. בעוד שהמלכות נכונה לפנינו שאם נארכו להם יהיו לנו למנות וכל אלה היה בעשר שנים שכתוב בימיו שקטה הארץ ולאחר אותן עשר שנים היתה מלחמה בינו ובין בעשא כל ימיהם כי בשנת שלש לאסא מלך בעשא וז' שנים היו שלום ביניהם וכן מוכח אף כאן אין עמו מלחמה בשנים האלה אבל בשנים אחרים היתה עמו מלחמה ולמטה (ט"ו) כתיב ומלחמה לא היתה עד שנת ל"ה למלכות אסא אבל יכולים אנו לפרש אותה מלחמה שהיתה לו עם הכוש' לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכותו אבל זה קשה לי שכתוב למטה (ט"ז) בשנת ל"ו למלכות אסא עלה בעשא וגו' עד נסכלת על זאת כי מעתה יהיו לך מלחמות משמע שקודם לכן לא היו לו מלחמות והוא לאחר כן כי אם ג' שנים ובמלכים (א ט"ו) כתיב ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא כל ימיהם ובסדר עולם מפרש הטיב : כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וגו'. לפי שדרשנוהו הניח לנו מסביב : ויבנו. ערים : ויכליחו. ודוגמא (לעיל י"ב) ובראות ה' כי נכנע וגו' : (רס"י)

מצודת דוד עודנו וכו'. נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב : **דרשנו** וינח לנו. על שדרשנו לה' לזה הניח לנו מסביב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ונסב.** ונסבב : (מצודת ציון)

[12] וַיְהִי לְאִסָּא חֵיל נָשָׂא צָנָה וְרִמָּח מִיְהוּדָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף (ס) וּמִבְּנִימִן נְשָׂאִי מִגֹּן וְדִרְכֵי קֶשֶׁת מֵאֲתָנִים וּשְׂמוֹנִים אֶלֶף כָּל אֵלֶּה גִבּוֹרֵי חֵיל :

מצודת ציון **ודורכי קשת.** הדרך לדרוך הקשת ברגל למותחו היטב לירות למרחוק : (מצודת ציון)

[13] וַיֵּצֵא אֶלֵיהֶם זָרַח הַכּוּשִׁי בְּחֵיל אֶלֶף אֶלְפִים וּמִרְקָבוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיָּבֹא עַד מִרְשָׁה : **[14]** וַיֵּצֵא אִסָּא לְפָנָיו וַיַּעֲרֻכוּ מִלְחָמָה בָּגִיא צִפְתָּה לְמִרְשָׁה :

מצודת דוד **בגיא צפתה למרשה.** בהעמק הנראה והנשקף אל העומד במרשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון צפתה. מל' צפיה והבטה : (מצודת ציון)

[יז] וַיִּקְרָא אֱסָא אֶל יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵין עֲמָךְ לַעְזוֹר בֵּין רַב לְאֵין כַּח עֲזָרְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעָנוּ וּבְשִׁמְךָ בָּאנוּ עַל הַהֶמוֹן הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה אֵל יַעֲצָר עֲמָךְ אָנוּשׁ : **(ס)**

רפ"י **אין עמד לעזור.** כלומר מע"פ שאנו מעטים והם רבים כחול הים ואין כח לנו בפניהם עמד לעזור בין רב לאין כח כלומר בידוע שיש לך כח לעזור לפיכך עזרנו ה' אלהינו כי עליך נשענו : אל יעצר עמד אנוש. אל יהיה לאויבינו לחותו אנוש כי אנוש מושל עוצר ידי עמד נגדך לנחנו שלא יאמר נחנו אלהיהם, ד"א מפי הרב, אל יהי לנו אנוש שאנו אנושים עוצר יד מלנח' דוגמא (דברים י"א) ועצר את השמים כי עצר עזר ה' (ראשית כ') כמו אם תעצרני (סופטים י"ג) : **(רפ"י)**

מצודת דוד **אין עמד לעזור.** אין הפרש עמד לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל : **ובשמך.** בבטחון שמך : **אל יעצר עמד.** אל יעצור אדם כח למולך לעבב הכח בידו להתגבר : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **נשענו.** ענין תמיכה : **ההמון.** רבוי עם : **אנוש.** הוא שם משמות האדם המורה על חולשתו והוא מל' אנוש לשברך (ירמיה ל) : **(מצודת ציון)**

רלב"ג **ה' אין עמד לעזור בין רב לאין כח.** ר"ל אין עמד הבדל כשתרצה לעזור בין שיהיה הנעזור רב אוניס או יהיה נעדר הכח כי הכל שוה אצלך : **ה' אלהינו אתה אל יעצר עמד אנוש.** ר"ל ה' אתה אלהינו ומנהיגנו ומשגיח בנו הנה אנוש לא יוכל לעצור ולמנוע עם שפרצה ולזה לא יבצר ממנו עזרך מפני רבוי העם הזה הבא להלחם עמנו : **(רלב"ג)**

[יא] וַיִּגַּף יְהוָה אֶת הַכּוֹשִׁים לִפְנֵי אֱסָא וּלְפָנֵי יְהוּדָה וַיִּנָּסוּ הַכּוֹשִׁים : **[יב]** וַיִּרְדְּפֵם אֱסָא וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ עַד לַגֶּרֶר וַיִּפֹּל מִכּוֹשִׁים לְאֵין לָהֶם מַחִיָּה כִּי נִשְׁבְּרוּ לִפְנֵי יְהוָה וּלְפָנֵי מַחֲנֵהוּ וַיִּשְׁאוּ שָׁלָל הַרְבֵּה מְאֹד :

מצודת דוד **לאין להם מחיה.** עד לא נשאר להם חיות : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **וישאו.** ולקחו : **(מצודת ציון)**

[יג] וַיָּכּוּ אֶת כָּל הָעָרִים סְבִיבוֹת גֶּרָר כִּי הָיָה פָּחַד יְהוָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְזּוּ אֶת כָּל הָעָרִים כִּי בָזָה רַבָּה הָיְתָה בָּהֶם :

מצודת דוד **כי היה פחד ה'.** ולא עצרו כח להלחם בהם : **כי בזה רבה.** ולזה התעכבו לשלול את כל הערים : (מצודת דוד)

[יד] וְגַם אֶהְיֶה מִקְנֶה הַכּוֹף וַיֵּשְׁבוּ צֶאֱן לָרֶב וּגְמָלִים וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם : (ס)

מצודת דוד **אהלי מקנה.** אנשי אהל מקנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וישבו.** מלי שביה : (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-טו

[א] וַעֲזַרְיָהוּ בֶן עֹודֵד הָיְתָה עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים :

רלב"ג **ועזריהו בן עודד היתה עליו רוח אלהים.** ר"ל שאמר זה המאמר בנבואה והנה שלחו ה' יתברך לאסא לחזק עוד לבנו לטוב עם ה' הוא ויהודה ובנימין עמו ולזה אמר (ב) שמעוני אסא וכל יהודה ובנימין הנה ה' עמכם בהיותכם עמו התדעו כי אם תדרשוהו כראוי וזה יהיה בלכתכם אחרי מצותיו אז ימצא לכם ותדבק השגחתו בכם להטיב לכם ולהצילכם מן הרע ואם תעזבוהו הנה הוא יעזוב אתכם ותסור השגחתו מכם ולזה תהיו משולחים למקרים הרעים : (רלב"ג)

[ב] וַיֵּצֵא לִפְנֵי אֶסָא וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁמַעוּנִי אֶסָא וְכָל יְהוּדָה וּבְנֵימָן יְהוָה עִמָּכֶם בְּהִיוֹתְכֶם עִמּוֹ וְאִם תִּדְרֹשׁוּהוּ יִמָּצֵא לָכֶם וְאִם תַּעֲזֹבֻהוּ יַעֲזֹב אֶתְכֶם : (ס)

מצודת דוד **ויצא.** יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה : **בהיותכם.** בעבור היותכם עמו לשמור דברו : (מצודת דוד)

[ג] וַיָּמִים רַבִּים לַיִּשְׂרָאֵל לֹא אֱלֹהֵי אֻמָּת וּלְאָ כָהֵן מוֹרָה וּלְאָ תוֹרָה :

רס"י **וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת.** עד שבאת אתה : **וללא כהן מורה.** שאין מי ששואל להם שום דבר תורה משום הכי לא יורו אתכם

הכהנים

:

(רס"י)

מצודת דוד **ימים רבים**. הנה יהיו ימי רבי לישראל שיעבדו ללא אלהי אמת והם בימי אחז ומנשה והדומים : **וללא כהן מורה**. על הכהן להורות דרכי ה' כמ"ש יורו משפטיך וכו' (דברים לב) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ"א מאשר יבחרו הם כנביאי הבעל והדומים : **וללא תורה**. לא יחפצו בתורה ה' אבל יחפצו ללא תורה והם דברי כהני עבודת כוכבים : **מצודת** (דוד)

מצודת **ציון מורה**. **מלמד** : **מצודת** **ציון**

רלב"ג **והנה נמשך לישראל ימים רבים שיהיו ללא אלהי אמת**. אבל יעבדו ע"ז ולא נמצא להם כהן מורה התורה אליהם ולזה נהיה ללא תורה כי הכהנים הם אשר יורו משפטי ה' יתברך ליעקב ותורתו לישראל וכאשר שב ישראל בצר לו אצל ה' יתברך ובקשו אותו וזעקו לו נמצא להם וזה היה בימי השופטים שנמצא זה בהם פעמים רבות : (רלב"ג)

[ד] **וַיָּשָׁב בָּצָר לוֹ עַל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְקֹשׁהוּ וַיִּמָּצָא לָהֶם :**

רס"י **ויסב בצר לו על ה' אלהי ישראל**. כלומר עתה כשצאת כרה להם בקשו על ה' אלהי ישראל ויבקשוהו לפיכך וימצא להם המצוי והושיעכם **ככל אשר הלכתם :** (רס"י)

מצודת דוד **וישב בצר לו**. וכאשר יהיה צר לישראל ישוב אל ה' וכאשר יבקשהו **ימצא להם :** **מצודת** (דוד)

[ה] **וַיִּבְעַתִּים הָהֵם אֵין שָׁלוֹם לַיּוֹצֵא וּלְבָא כִּי מְהוּמַת רַבּוֹת עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאֶרְצוֹת :**

רס"י **ובעתים ההם אין שלום**. צאותן הימים רבים לישראל ללא אלהי אמת אין שלום ליוצא ולבא וגו', צרחצעים כתיב (לעיל ב' י"ב) עליו עלה שישק מלך מצרים על ירוסלים כי מעלו בה' וכל הפרקה ואף לאציה היו מהומות **רבות :** (רס"י)

מצודת דוד **ובעתים ההם**. בעוד יחזיקו במרדם : **ליוצא ולבא**. בין בדרך ההליכה בין בחזרה : **הארצות**. הם ארצות בני ישראל : **מצודת** (דוד)

רלב"ג והנה בעתים ההם שהיו ישראל ללא אלהי אמת וללא תורה לא היה שלום ליוצא ולבא כי מחוץ היתה משכלת חרב ומחדרים אימה כי היו מהומות רבות על כל יושבי ארץ ישראל והנה אז : (רלב"ג)

י וְכַתְּתוּ גוֹי בְּגוֹי וְעִיר בְּעִיר כִּי אֱלֹהִים הִמָּמְסוּ בְּכָל צָרָה:

רפ"י וכתתו גוי בגוי. דוגמא (מדבר י"ד) ויכתוס : (רפ"י)

מצודת דוד וכתתו גוי בגוי. ילחמו יהודה עם ישראל: **הממס**. ישברם ויכתתם בכל מיני צרה: (מצודת דוד)

מצודת ציון וכתתו. ענין שבירה ורציצה כמו וכתתו חרבותם (ישעיה ב): **הממס**. ענין שבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כח): (מצודת ציון)

רלב"ג היה קם גוי לכתת גוי ישראל אז יושבי עיר מהגויים ילחמו ביושבי עיר מישראל כי אלהים המם ישראל אז יושבי עיר מהגויים ילחמו ביושבי עיר מישראל כי אלהים המם ישראל אז בכל צרה : (רלב"ג)

יז וְאַתֶּם חֲזָקוּ וְאַל יִרְפוּ יְדֵיכֶם כִּי יֵשׁ שָׂכָר לַפְּעֻלָּתְכֶם: (ס)

רפ"י ואתם חזקו. לדרוש באלהים : (רפ"י)

מצודת דוד ואתם. אבל אתם כאשר החילותם לאחוז בדרכי ה' חזקו בה ואל ירפו ידיכם ממנה לעזבה: **כי יש שכר**. הרבה שכר נכון לפני המקום ליתן גמול פעולתכם: (מצודת דוד)

רלב"ג ואתם חזקו ללכת בדרכי ה' יתברך ואל ירפו ידיכם מלהסיר השקוצים אשר התחלתם בהסרתם כי יש לפעולתכם שר מאת ה' יתברך : (רלב"ג)

יח וְכִשְׁמַע אֶסָּא הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהַנְּבוּאָה עִיד הַנְּבִיא הַתַּחֲזֹק וַיַּעֲבֹר הַשְּׁקוּצִים מִכָּל אֶרֶץ יְהוּדָה וּבְנֵימָן וּמִן הָעָרִים אֲשֶׁר לְכַד מֵהָר אֶפְרַיִם וַיַּחֲדֹשׁ אֶת מִזְבַּח יְהוָה אֲשֶׁר לִפְנֵי אוֹלָם יְהוָה:

מצודת דוד והנבואה. וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא כדברים האלה ועם שלא נזכר במקרא: **השקוצים**. העבודת כוכבים המאוסים כשקצים: **ויחדש**. תקנו ובנהו מחדש: (מצודת דוד)

רלב"ג וכשמוע אסא את הדברים האלה שספר ממה שקרה בימי השופטים שהיה עדות על דברי נבואתו ושמע הנבואה נבואת עודד הנביא אז התחזק להעביר כל השקוצים ולחדש מזבח ה' אשר לפני האולם והוא מזבח העולה. והנה קרא נבואת עודד הנביא הנבואה שהתנבא בנו כי בזה הספר יחס במקומות רבים עניני הבן לאב. ולזה תמצא שיאמר שהאב הוליד הבנים שהיו מזרעו אחר כמה דורות כמו שנתבאר בראש זה הספר (רלב"ג) :

[ט] וַיִּקְבֹּץ אֶת כָּל יְהוּדָה וּבְנֵימִן וְהַגָּרִים עִמָּהֶם מֵאֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּמִשְׁמַעוֹן כִּי נָפְלוּ עָלָיו מִיִּשְׂרָאֵל לָרֹב בְּרֹאֲתָם כִּי יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ: **(פ)**

מצודת ציון נפלו. ענין הטיה כמו ותפל מעל הגמל (בראשית כד) ור"ל נטו עצמם להיות תחת ממשלתו : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקבץ את כל יהודה ובנימין והגרים עמהם מאפרים ומנשה ומשמעון וגוי'. ראוי שתדע כי בשנת חמש עשרה למלכות אסא היתה מלחמה לאסא עם בעשא ונצח אסא את בעשא והביאו שלל מישראל וזה שכבר נזכר בזה המקום כי בחדש השלישי לשנת חמש עשרה למלכות אסא זבחו לה' ביום ההוא מן השלל אשר הביאו. והנה זה השלל אי אפשר שיהיה מן הכושים כי כבר אמר קודם זה בימיו שקטה הארץ עשר שנים מורה כי אחר עשר שנים היתה לו מלחמה וזאת המלחמה אי אפשר שתהיה עם בעשא כי כבר אמר ומלחמה לא היתה עד שנת שלשים וחמש למלכות אסא וזה היה בשנת חמש עשרה למלכות אסא כמו שבארנו בספר מלכים כי השלשים וחמש התחילו בהכרח צמיחת מלכות רחבעם ולזה הוא מבואר כי עד שנת חמש עשרה למלכות אסא לא היתה שם מלחמה עם בעשא ומזה המקום יתבאר שאותו השלל הביאו מישראל ובאותה המלחמה נצח אסא את בעשא ומפני זה נפלו עליו מישראל לרב בראותם כי ה' אלהיו עמו ועל דבר אותה המלחמה שהיתה עם בעשא דבר לו עזריה בן עודד הנביא אותם הדברים שקדמו : (רלב"ג)

[י] וַיִּקְבְּצוּ יְרוּשָׁלַם בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לַשָּׁנָה חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּת אָסָא: **[יא]** וַיִּזְבְּחוּ לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִן הַשָּׁלָל הַבִּיאוּ בָקָר שִׁבְעַת מֵאוֹת וְצֹאן שִׁבְעַת

רס"י ויזבחו לה' ביום ההוא מן השלל הביאו. פתרון ומן השלל שהביאו זבחו בקר שבע מאות ולאן שבעת אלפים שצבו וממנו הביאו כדלמעלה (ב' י"ד) וגם אהלי מקנה הביאו ויטבחו לאן לרוב וגומר, ד"א נראה לי ויזבחו לה' ביום ההוא שגנלחו וזכו בשלום צירושלים מן השלל הביאו כלומר מן השלל אשר הביאו הביאו בקר שבע מאות ולאן שבעת אלפים :

מצודת דוד מן השלל הביאו. מן השלל אשר הביאו: (מצודת דוד)

[יב] וַיָּבֹאוּ בְּפָרִית לְדָרוֹשׁ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל לִבָּבָם וּבְכָל נַפְשָׁם: **[יג]** וְכָל אֲשֶׁר לֹא יִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יוֹמֶת לְמֹן קֶטֶן וְעַד גָּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה: **[יד]** וַיִּשָּׁבְעוּ לַיהוָה בְּקוֹל גָּדוֹל וּבִתְרוּעָה וּבְחִצְצוֹת וּבְשׁוֹפְרוֹת:

מצודת דוד ובתרועה. ר"ל בקול שמחה: (מצודת דוד)

[טו] וַיִּשְׁמְחוּ כָּל יְהוּדָה עַל הַשְּׁבוּעָה כִּי בְּכָל לִבָּבָם נִשְׁבָּעוּ וּבְכָל רְצוֹנָם בְּקִשְׁהוּ וַיִּמָּצֵא לָהֶם וַיִּנָּח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב:

מצודת דוד כי בכל לבבם. לא מהכרת מצות המלך לשיהיו עצבים בדבר: **וימצא להם.** ולזה היה נמצא להם והניח להם מסביב: (מצודת דוד)

[טז] וְגַם מַעֲכָה אִם אָסָא הַמֶּלֶךְ הִסִּירָהּ מִגְבִּירָהּ אֲשֶׁר עָשְׂתָה לְאִשְׁרָה מִפְּלָצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְּלָצֶתָהּ וַיִּדְק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן:

כ"ז וְגַם מַעֲכָה אִם אָסָא הַמֶּלֶךְ הִסִּירָהּ מִגְבִּירָהּ. לפי שעשתה לאשרה מפלצת מפליא ליכנותא זכרות עשתה לו לאל' והיתה נבעלת לו: (כ"ז)

מצודת דוד אם אסא. אם אביו היתה ועל שגדלתו קראה אמו: **מגבירה.** מהיות עוד גבירה מושלת לבל תסית אנשים לעבודת כוכבים: **אשר עשתה.** על אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות לע"ג וכמו שהע"ג נקראים עצבים ע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מלשון פלצות בעתתני (ישעיה כ"א): **וידק.** עשאה דק דק: **וישרוף בנחל קדרון.** רצה לומר שרפה והשליך אפרה בנחל קדרון כי אפר עבודת כוכבים אסור בהנאה: (מצודת דוד)

[יז] וַתִּבְמֹת לֹא סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק לִבָּב אָסָא הָיָה שָׁלֵם כָּל יָמָיו:

כ"ז והבמות לא סרו. צמות יחיד שהורגלו להקריב עליהם לשמים מחרבה שילה עד שנבנה הבית והיו עונקים עליהם כרת: (כ"ז)

מצודת דוד **והבמות.** אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בבל מקום לזה יחשב לחטא: (מצודת דוד)

[יח] וַיָּבֵא אֶת קִדְשֵׁי אָבִיו וְקִדְשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף וְזָהָב וְכֵלִים:

מצודת דוד **קדשי אביו.** אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש **והביאם** **אסא** **לבית** **ה':** (מצודת דוד)

[יט] וּמִלְחָמָה לֹא הָיְתָה עַד שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וְחֲמִשׁ לְמַלְכוּת אָסָא: (פ)

רס"י ומלחמה לא היתה וגו'. תניא בסדר עולם בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא אפסר לומר כן והלא מת כבר בעשא בשנת כ"ו למלכות אסא כדכתיב (במלכים א' ט"ז) בשנת כ"ו לאסא מלך אלה בן בעשא אלה מה ת"ל בשנת ל"ו למלך אסא כנגד ל"ו שנים שנתחתן שלמה לבת פרעה שהרי כתב כן במלכים (א' ז') ויצרחו שני עצדים לשמעיה (סס) עד ויאו המלך את בניהו וילך ויפגע בו וכתב בסמוך (סס ג') ויתחתן שלמה לבת פרעה כלו' מיד אחר אותן ג' שנים ובשנת ד' לקחה והוא מלך מ' שני' נמלא שהיתה עמו ל"ו שנים וכנגדן ל"ו שנים נגזר' גזירה על מלכי ארם להיות שוטנים על ישראל ובאחרונה ליפול ביד בני דוד לכך נאמר בשנת ל"ו למלך אסא ובשנת י"ו למלכותו מעת שנפל זרח הכוסי בידו היא שנת ל"ו משמת שלמה ובשנת י"ו לאסא כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באסא וקלקל אסא שנאמר ויואל אסא כסף וזהב לאמר כרות ברית ביני ובינך: (רס"י)

מצודת דוד **ומלחמה.** בינו ובין מלך ישראל: **עד שנת שלשים וחמש.** עד סוף שנת ל"ה למלכות אסא: (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-טז

[א] בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה בַּעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עַל יְהוּדָה וַיָּבִן אֶת הָרְמָה לְבִלְתִּי תֵּת יוֹצֵא וָבֹא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה:

מצודת דוד בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומנין ל"ו שנים היא מעת שנחלקה מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י"ז שנים ואביה בנו ג' שנים הרי נשלמו ל"ו שנים ב"ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל"ו שנים כי בסוף ד' למלכותו נשאה ומלך מ' שנה לכן כהחשבון הזה נגזרה שתחלק מלכות בית דוד וראויה היתה לחזור ב"ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ"ש למטה לזה לא חזרה ומש"כ למלכות אסא ר"ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות ההיא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל"ו שנה : **את הרמה**. מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא : (מצודת דוד)

רלב"ג בשנת שלשים ושש למלכות אסא. היא שנת שש עשרה למלכות אסא כמו שבארנו בספר מלכים : (רלב"ג)

[ב] ויצא אסא כסף וזהב מאצרות בית יהוה ובית המלך וישלח אל בן הדד מלך ארם היושב בדרךמשק לאמר :

מצודת ציון בדרמשק. היא דמשק האמור במלכים א' : (מצודת ציון)

[ג] ברית ביני ובינך ובין אבי ובין אביך הנה שלחתי לך כסף וזהב לך הפר בריתך את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי :

מצודת דוד ויעלה מעלי. ר"ל לך והלחם בו ויעלה מעלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפר. ענין בטול : (מצודת ציון)

[ד] וישמע בן הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים אשר לו אל ערי ישראל ויכפו את עיון ואת דן ואת אבל מים ואת כל מסכנות ערי נפתלי :

רש"י וישמע בן הדד. ולא פסקו מלכי ארם מלהיות שוטנים לישראל עד שמת אחז ובשנת ג' לאחז כרתו ברית מלך ישראל ומלך ארם לעלות ולהתגרות באחז ולא הי' זכות באחז שיפלו בידו ונפלו שניהם ביד תגלת פלאסר מלך אשור : בדרמשק. ובמלכים (ב' טז) כתיב דמשק ובפסוק אחר דומשק וכולן א' היה ודוגמא שוט שבו שרביט : (רש"י)

מצודת ציון אבל מים. היא אבל בית מעכה האמור במלכים א' : **מסכנות.**
ערי אוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א) : (מצודת ציון)

[ה] וַיְהִי כִשְׁמֹעַ בַּעֲשָׂא וַיַּחְדֵּל מִבְּנוֹת אֶת הָרָמָה וַיִּשְׁבֵּת אֶת מְלָאכָתּוֹ : **(ס)**

מצודת ציון וישבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : (מצודת ציון)

[ז] וְאַסָּא הַמֶּלֶךְ לָקַח אֶת כָּל יְהוּדָה וַיִּשְׁאוּ אֶת אֲבְנֵי הָרָמָה וְאֶת עֲצֵיהָ
אֲשֶׁר בָּנָה בַּעֲשָׂא וַיִּבְנוּ בָּהֶם אֶת גִּבֵּעַ וְאֶת הַמִּצְפָּה : **(ס)** **[ז]** וַיַּעַת הַהִיא בָּא
חֲנָנִי הָרָאָה אֶל אַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בַּהֲשָׁעֲנָךְ עַל מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא
נִשְׁעַנְתָּ עַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן נִמְלֹט חֵיל מֶלֶךְ אֲרָם מִיָּדְךָ :

רפ"י על כן נמלט. שלא יכולת לו למה שלא בטחת בהקב"ה כי אם
בטחת בהקב"ה כשנשבעו וכרתו ברית יחד מלך ישראל ומלך ארם עליך
כאשר בטחת בו כשצאו עליך הכושים לא נמלטו מידך והיית נוחה לכולם
אף לא היית מאבד ממונך שנתת לו כדי להפך בריתו עם בעשא ועתה
שלא בטחת בהקב"ה אבדת ממונך וגם מלך ארם נמלט מידך : **(רפ"י)**

מצודת דוד בהשענך. בעבור השענך על כן נמלט כי היו מעותדים ליפול
בידך : **מצודת**

רלב"ג בהשענך על מלך ארם וגו'. ר"ל כי אלו לא היה נשען על מלך ארם
שהיתה ידו עם בעשא והיה נשען על ה' ית' להלחם עם מלך ארם ועם
בעשא הקמים עליו היה נותן חיל מלך ארם בידו כמו שנתן ה' יתברך בידו
חיל הכושים והלובים שהיו יותר רבים מזה : **(רלב"ג)**

[ח] הֲלֹא הַכּוּשִׁים וְהַלּוּבִים הָיוּ לְחִיל לָרֹב לָרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים לְהִרְבֶּה מְאֹד
וַיַּהֲשָׁעֲנָךְ עַל יְהוָה נִתָּנָם בְּיָדְךָ :

מצודת דוד והלובים. גם המה באו עם זרח הכושי ועם שלא נזכר למעלה :
לחיל לרוב. לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו' : **(מצודת דוד)**

[ט] כִּי יְהוָה עֲיָנִיו מִשְׁטָטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ לְהִתְחַזֵּק עִם לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו
נִסְכַּלְתָּ עַל זֹאת כִּי מִעַתָּה יֵשׁ עִמָּךְ מְלָחָמוֹת :

מצודת דוד עיניו משוטטות. ר"ל משגיח על כל : להתחזק. לתת חוזק עם אשר לבבם שלם אליו לבטוח בו : נסכלת. נעשית סכל בעבור זאת : יש עמך מלחמות. ר"ל כבר מוכן מלחמות שילחמו עמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון משוטטות. ענין הנעה והרחיפה ממקום למקום כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : נסכלת. מל' סכלות ושטות : (מצודת ציון)

רלב"ג להתחזק עם לבבם שלם אליו. ר"ל אשר לבבם שלם אליו : נסכלת על זאת כי מעתה יש עמך מלחמות. ר"ל ה' ית' השקיט ארצך תחלה ממלחמ' מפני בעתך בו וכאשר באו עליך מלחמות הצליחך בהם. אך מעתה שלא בטחת בו יש עמך מלחמות ולא תהיה נעזר בהם מה' ית' כמו שהיית נעזר בו במה שקדם : (רלב"ג)

וי ויכעס אסא אל הרעה ויתנהו בית המהפכת פי בזעף עמו על זאת וירצץ אסא מן העם בעת ההיא :

רס"י בית המהפכת. בית הסוהר שעקוי מלחכת המהפכת גוועלכ"ט בלשון אשכנז : עד למעלה חליו. נפח שברגליו עלה מכף רגלו עד קדקדו : (רס"י)

מצודת דוד כי בזעף עמו. כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת : בעת ההיא. כי גברה בו הכעס ורצץ גם מהעם בכעס : (מצודת דוד)

מצודת ציון בית המהפכת. הוא מל' כיפה בהיפוך אותיות והוא מקום מאסר כעין כיפה : וירצץ. ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : (מצודת ציון)

רלב"ג ויכעס אסא אל הרואה. הנה מפני שלא חלק הנביא כבוד למלכות כמנהג הנביאים שאינם חולקים כבוד למלכות בדברי הנבואה כעס אסא על הרואה ונתנו בבית הסוהר כי היה בכעס עמו על אלו הדברים הקשים שאמר. וידמה כי אז היו קצת ישראל מדברים בעד הנביא ואומרים למלך שאין ראוי שיעשה זה והוא רצן אותם ושברם מרב כעסו על דברי הנביא שלא חלק כבוד למלכות. והנה בסוף ימיו חלה את חליו מדה כנגד מדה הוא לא הסכים ללכת להלחם עם מלך ארם ועם בעשא עם ראותו היותו נעזר בשם ה' כשבטח בו כאלו לא היו לו רגלים ולזה הסיר ה' יתברך מרגליו כח ההליכה וספר שגם בזה הענין חטא שלא דרש ה' בחליו אך בטח ברופאים וידמה מזה כי אם היה דורש ה' היה נמצא לו להסיר ממנו זה החולי : (רלב"ג)

[יא] וְהָיָה דְבַר אֲסָא הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרֹנִים הֵנָּה כְּתוּבִים עַל סֵפֶר הַמְּלָכִים לַיהוּדָה וַיִּשְׁרָאֵל:

מצודת דוד **וישראל.** גם בד"ה של מלכי ישראל יסופר מדברי אסא : (מצודת דוד)

[יב] וַיִּחְלָא אֲסָא בְּשָׁנָת שְׁלוֹשִׁים וַתַּשַּׁע לְמַלְכוּתוֹ בְּרִגְלָיו עַד לְמַעְלָה חָלָיו וְגַם בְּחָלָיו לֹא דָרַשׁ אֶת יְהוָה כִּי בְרָפָאִים:

מצודת דוד **עד למעלה חליו.** חולי רגליו נתגברה ועלתה עד למעלה לקדקדו : **לא דרש.** להתפלל אל ה' : **כי ברופאים.** שם בטחונו ברופאים לבדם : (מצודת דוד)

[יג] וַיִּשְׁכַּב אֲסָא עִם אֲבֹתָיו וַיָּמָת בְּשָׁנָת אַרְבָּעִים וְאַחַת לְמַלְכוֹ: **[יד]** וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּקִבְרֹתָיו אֲשֶׁר כָּרָה לוֹ בְּעִיר דָּוִד וַיִּשְׁכְּבֵיָהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מָלָא בְּשָׁמִים וְזָנִים מְרַקְחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה וַיִּשְׁרְפוּ לוֹ שָׂרְפָה גְדוֹלָה עַד לְמָאֵד: **(פ)**

רפ"י **וזנים.** מיני צממים הם והצממים היו מרוקחים צמרקה מעשה רוקח מרקחת וזה פתרון מרוקחים צמעשה רוקח : **וישרפו לו שרפה גדולה.** שרפו לו צממים טובי' לאכפר ואותו אכפר יזורו עליו ויש מפרשין כמו ששורפין על המלכים ומהו. שורפין וכו' ועוקרין על המלכים : (רפ"י)

מצודת דוד **אשר כרה לו.** חפר לעצמו בחייו : **מרקחים במרקחת מעשה.** מעורבבים במעשה מרקחת ר"ל בערבוב בשמים מעשה רוקח : **וישרפו לו.** מטתו וכלי תשמישו כי כן הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמיה ל"ד) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כרה.** חפר כמו בור כרה (תהלים ז) : **וזנים.** ר"ל מינים הרבה כי מהעוף למינהו (בראשית ז) ת"א לזנוהי : **מרקחים.** ענין ערבוב הבשמים וכן אשר ירקח כמוהו (שמות ל) : **במרקחות.** כן יקרא שם האומנות והאומן נקרא רוקח : (מצודת ציון)

רלב"ג **וזנים מרוקחים.** ר"ל מינים מרוקחים : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-יז

[א] וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ תַחְתָּיו וַיִּתְחַזֵּק עַל יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד ויתחזק. עשה תחבולות להתחזק במלוכה: (מצודת דוד)

[ב] וַיָּתֶן חֵיל בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיָּתֶן נָצִיבִים בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבְעָרֵי אֲפֵרַיִם אֲשֶׁר לְכַד אֲסָא אָבִיו:

מצודת ציון נציבים. פקידים: (מצודת ציון)

רלב"ג ובערי אפרים אשר לכד אסא אביו. הנה לכדם אסא אביו מבעשא קודם דבר חנני הרואה ושם בערים ההם שרים ישמרום לו וינהיגו העם אשר שם: (רלב"ג)

[ג] וַיְהִי יְהוָה עִם יְהוֹשָׁפָט כִּי הָלַךְ בְּדַרְכֵי דָוִיד אָבִיו הָרָאשִׁים וְלֹא דָרַשׁ לְבַעָלִים:

רס"י בדרכי דוד אביו הראשנים. ולא האחרונים שפסע במעשה בת שבע וגם הסית אותו שטן למנות את ישראל ועיקר ויש מפרשים ראשונים ראש לשלמה ורחבעם שלמה נסיו הטו לבדו באחרית ימיו וזנה כמה לכמוס תועבת מואב ולמולך שקוץ בני עמון ורחבעם כתיב (לעיל ז יב) והי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' ולא כאביו שכתוב בו במלכים (א' ט') ולא היה לבו שלם עם ה' אלהיו ולא כאסא שלא נשען בה' אלא כדוד אביו שלא היה לו אלא לב אחד לאביו שצממים: ולא דרש לבעלים. כמעשה ישראל שצימיו כי אחאב היה צימיו שעבד את הבעלים הוא וישראל שצימיו: (רס"י)

מצודת דוד הראשונים. שלא חטא בהם אבל בימים האחרונים חטא בדבר אוריה ובמה שמנה את ישראל: (מצודת דוד)

[ד] כִּי לֹאֱלֹהֵי אָבִיו דָּרַשׁ וּבִמְצוֹתָיו הָלַךְ וְלֹא כָמַעֲשֵׂה יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד ולא כמעשה ישראל. הם בני יי השבטים שחטאו בעבודת כוכבים: (מצודת דוד)

רלב"ג ולא כמעשה ישראל. ר"ל ששהיו עובדים ע"ז : (רלב"ג)

[ה] ויָכֵן יְהוָה אֶת הַמַּמְלָכָה בְּיָדוֹ וַיִּתֶּנּוּ כָּל יְהוּדָה מִנְחָה לַיהוֹשָׁפָט וַיְהִי לוֹ עֹשֶׁר וְכָבוֹד לָרֹב : **[ו]** וַיִּגְבֶּה לְבֹו בְּדַרְכֵי יְהוָה וְעוֹד הִסִּיר אֶת הַבָּמוֹת וְאֶת הָאֲשֵׁרִים מִיְהוּדָה : **(פ)**

רפ"י ויגבה לבו בדרכי ה'. גבה לבו בדבר זה שלא הלך כי אם בדרכי ה' דוגמא (שמות ל"ה) אשר נשא לבן אתנה בחכמה : (רפ"י)

מצודת דוד ויגבה לבו בדרכי ה'. ר"ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה' כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה' : **ועוד הסיר**. ר"ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה' אלא אף היה מכריח לזולתו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויגבה לבו בדרכי ה'. ר"ל שגבה רצונו מאד להפליא ללכת בדרכי ה' יתברך ולזה הסיר מה שנשאר מהבמות והאשרים מיהודה וצוה ללמד בערי יהודה תורת ה' למען יחזיקו בה בני עמו : (רלב"ג)

[ז] וּבִשְׁנַת שְׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ שָׁלַח לְשָׂרָיו לְבֶן חִיל וּלְעֹבְדֵיהָ וּלְזִכְרֶיהָ וּלְנִתְנָאֵל וּלְמִיכָיָהוּ לִלְמַד בְּעָרֵי יְהוּדָה :

רפ"י שלח לשריו לבן חיל. כך היה שמו ויש מפרשים שלח לשריו כל שר בן חיל וקס"א לי א"כ לא היה לומר אלל לעובדיה אלל ממה שאמר ולעובדיה מכלל לבן חיל שם אדם הוא : ללמד בערי יהודה. תורה ולהורות בני ישראל : **(רפ"י)**

מצודת דוד לשריו. את שריו : **לבן חיל**. אל בן חיל והוא שם אדם : **ללמד**. להכריחם על הלמוד כי הכהנים והלויים למדום : (מצודת דוד)

[ח] וְעַמָּהֶם הַלְוִיִּם שָׁמְעִיהוּ וַיִּתְּנֵיהוּ וַיִּבְדְּיָהוּ וַעֲשֶׂהֶאֱל (ושמרימות) וּשְׁמִירָמוֹת וַיְהוֹנָתָן וַאֲדֹנֵיהוּ וְטוֹבִיָּהוּ וְטוֹב אֲדוֹנֵיָה הַלְוִיִּם וְעַמָּהֶם אֲלִישָׁמַע וַיְהוֹרָם הַכֹּהֲנִים :

רפ"י ועמהם. מן הלויים שמעיהו ונתניהו וגומר : ועמהם אלישמע ויהורם הכהנים. כי על הכהנים והלויים ללמד ולהורות כדכתיב (דברים

כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים והלויים והשרים הלכו עמהם לפי שלא ימרו את פיהם ולהכריחם לשמוע להם ולשמור לעשות כמלות השופטים דוגמת (סס ט"ז) שופטים וסוטרס תתן לך שופטים לשפוט את העם וסוטרס להכריחם ולעשות לווי השופטים : (רס"י)

מצודת ציון טוב אדוניה. הוא שם איש אחד : (מצודת ציון)

[ט] וילמדו ביהודה ועמקם ספר תורת יהוה ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם :

מצודת דוד ועמקם ספר וכו'. ועמקם הביאו ספר תורת ה' : (מצודת דוד)

[י] ויהי פחד יהוה על כל ממלכות הארצות אשר סביבות יהודה ולא נלחמו נלחמו עם יהושפט :

רס"י ויהי פחד ה' על כל ממלכות הארצות. בזכות שלמדו תורה : (רס"י)

[יא] ומן פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא גם הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת אלפים ושבע מאות ותיששים שבעת אלפים ושבע מאות : (פ)

רס"י וכסף משא. משאות של כסף דוגמא (ישעיה מ"ז) היו נסאותיכם עמוסות משא : (רס"י)

מצודת דוד וכסף משא. כסף הרבה אשר משאם רב : צאן. הוא כולל אילים ותיששים וכלל בתחילה ואח"כ פרט : (מצודת דוד)

מצודת ציון הערביאים. שם אומה : (מצודת ציון)

[יב] ויהי יהושפט הלך וגדל עד למעלה ויבן ביהודה בירניות וערי מסכנות :

רס"י ויהי יהושפט הולך וגדל. שלשה שנה כלשון זה יחזק שמואל יהושפט אצל משה דוד מרדכי נאמר בהם וגדול אצל יחזק שמואל יהושפט

כתוב זהם וגדל שאין נכון לומר וגדול, בשמואל כתיב ויגדל הנער שמואל
עם ה' וח' לומר גדול עם ה' וכאן כמו כן גדל עד למעלה לכן לא הגון
לומר גדול וכן בינחק : בירניות. מגזרות בירה מגדלים גדולים לחוזק :
וערי מסכנות. ערי אולרות לתת זהם תבואה ויין ודגן : (רס"י)

מצודת דוד עד למעלה. עד אשר נתרומם למעלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בירניות. ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כ"ט) :
מסכנות. אוצרות : (מצודת ציון)

רלב"ג בירניות וערי מסכנות. ר"ל מגדלות וערי אוצרות : (רלב"ג)

[יג] ומלאכה רבה היתה לו בערי יהודה ואנשי מלחמה גבורי חיל
בירושלם :

מצודת דוד ומלאכה רבה. יאמר על האומנים מחולפים עושי מלאכת חרש
וחושב : (מצודת דוד)

[יד] ואלה פקודתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים (ס) עדנה השך
ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף : (ס)

מצודת דוד ואלה. המספר הזה היה פקודתם של מספר בית אבותיהם :
שרי אלפים. השרים שהיו על קבוצת אלפים : (מצודת דוד)

רלב"ג ואלה פקודתם לבית אבותיהם. ספר זה להעיר איך פרו ורבו
מלכות יהודה מפני היותם הולכים בדרכי ה' יתברך כי בימי אביה לא
היו כי אם ארבע מאות איש שולף חרב ובימי יהושפט היו אלף אלפים
ומאה וששים אלף גבורי חיל רבים. מלבד הגבורים אשר נתן המלך בערי
המבצר בכל ארץ יהודה לשמרם : (רלב"ג)

[טו] ועל ידו יהונתן השך ועמו מאתים ושמונים אלף : (ס)

מצודת דוד ועל ידו. סמוך לו במעלה אחריו : (מצודת דוד)

[טז] ועל ידו עמסיה בן זכרי המתנדב ליהודה ועמו מאתים אלף גבור חיל :
(ס)

רס"י ועל ידו. אללו דוגמא חלקת יואב על ידי (סמואל ב' י"ד) : המתנדב לה'. דוגמא (סופטים ה') המתנדבים בעם ברכו ה' : (רס"י)

מצודת דוד המתנדב לה'. דרכו היה להתנדב לה' נדבות מרובות : **גבור חיל**. ר"ל כ"א מהם היה גבור חיל : (מצודת דוד)

יז ומן בנגמן גבור חיל אלקדע ועמו נשקי קשת ומגן מאתים אלה : (ס)

מצודת ציון **נושקי קשת**. מזויינים בקשת : (מצודת ציון)

יח ועל ידו יהוצבד ועמו מאה ושמונים אלה חלוצי צבא : (ס)

מצודת ציון **חלוצי צבא**. מזויינים ללכת בצבא מלחמה : (מצודת ציון)

יט אלה המשרתים את המלך מלבד אשר נתן המלך בערי המבצר בכל יהודה : (פ)

מצודת דוד **המשרתים את המלך**. אשר היו עמו בתמידות בירושלים : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-יח

א ויהי ליהושפט עשר וכבוד לרב ויתחתן לאחאב :

מצודת דוד **ויתחתן לאחאב**. כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון . : (מצודת ציון)

רלב"ג ... : (רלב"ג)

ב וירד לקח שנים אל אחאב לשמרון ויזבח לו אחאב צאן ובקר לרב ולעם אשר עמו ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד :

רס"י וירד לקץ שנים. ובמלכים (א' כ"ז) כתיב ויהי בשנה השלישית וירד יהושפט וגומר בשנה השלישית משלח את בן הדד : ויסיתו לעלות אל רמת גלעד. כמו שכתוב שם בספר מלכים הידעתם כי לנו רמות גלעד כי כשהליב יעקב אבניו שם את הגל (בראשית ל"א) וקרא לו גלעד הוחזק בו ואבותינו לקחו גלעד והרמות משוכי' ומוחזקים אחרי העיר ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה כי לא חששו בהם או שמא בימי משה לקחוה ואחרי כן לקחוה האומות מיד ישראל ושלנו הם : (רס"י)

מצודת דוד **לקץ שנים.** לסוף כמה שנים מעת החתון ולא פירש כמה : **ויסיתו.** הסית ופיתה אותו : **לעלות.** להלחם עליה : (מצודת דוד)

[ג] ויאמר אחאב מלך ישראל אל יהושפט מלך יהודה התיאך עמי רמת גלעד ויאמר לו כמוני כמוך וכעמך עמי ועמך במלחמה :

מצודת דוד **כמוני כמוך.** כמו שתלך אתה אלך כן גם אני : **ועמד במלחמה.** ויעלו עמד במלחמה : (מצודת דוד)

[ד] ויאמר יהושפט אל מלך ישראל דרש נא כיום את דבר יהוה :

רס"י **דרש נא כיום את דבר ה'.** ולא מנביאי הזעלים אשר אתה בוטח בהם : (רס"י)

מצודת דוד **דרש נא כיום.** ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא : (מצודת דוד)

[ה] ויקבץ מלך ישראל את הנבאים ארבע מאות איש ויאמר אליהם הנה אל רמת גלעד למלחמה אם אחדל ויאמרו עליה ויתן האלהים ביד המלך :

רס"י ויקבץ מלך ישראל את הנביאים ארבע מאות. וכולם נביאי אמת היו כי מה ששאל ממנו יהושפט קבץ לו כן מוכיח בסמוך (פ"כ) וילא הרוח ויאמר אני אפתנו וגו' עד והייתי לרוח שקר צפי כל נביאיו שאומר להם לאמר לאחאב עליה ויתן האלהים ביד המלך מכלל שהיו נביאי ה' שלא היו

מתנבאים אלא דבר ה' שחם היו נביאי סקר אין הפתוי נופל עליהם אלא
היו מתנבאים אלא מה שהיו בודי' מלבן ועוד שאמר יהושפט טוב האין
פה נבי' לה' עוד ודאי יודע אני שהם נביאי ה' אלא מקובלני מבית אבי
אבא שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון א' ולקון א' והללו כולם מתנבאים
עלה והללח :

מצודת דוד הנביאים. נביאי הבעל: ויתן האלהים. בפני יהושפט אמרו
בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה': (מצודת דוד)

[1] ויאמר יהושפט האין פה נביא ליהוה עוד ונדדשה מאתו:

מצודת דוד האין פה וכו'. ר"ל וכי כולם הרגם איזבל ולא נשאר עוד נביא
לה' וארז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם
אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה': (מצודת דוד)

[2] ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרוש את יהוה מאתו
ואני שגאתיהו כי איננו מתנבא עלי לטובה כי כל ימיו לרעה הוא מיכיהו
בן ימלא ויאמר יהושפט אל יאמר המלך בן:

רס"י כי כל ימיו לרעה. כי זהו שאמר (מלכים א' כ"ב) יען אשר שלחת
איש חרמי וגו' :

מצודת דוד לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו: אל יאמר וכו'. כי את
אשר ישם ה' בפיו אותו ידבר: (מצודת דוד)

[3] ויקרא מלך ישראל אל סריס אחד ויאמר מהר (מיכהו) מיכיהו בן
ימלא:

רס"י מהר מיכהו. כתיב חסר יו"ד מקום בזיון כינה לו קם אחר מיכהו
:

מצודת דוד אל סריס. אל שר אחד משריו: מהר. אמור למיכיהו שיבא
מהר: (מצודת דוד)

[ט] וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹשֶׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה יוֹשְׁבִים אִישׁ עַל כִּסְאוֹ מִלְבָּשִׁים בְּגָדִים וְיוֹשְׁבִים בְּגָרְןָּ פֶתַח שַׁעַר שְׁמֶרֶן וְכָל הַנְּבִיאִים מִתְנַבְּאִים לִפְנֵיהֶם :

רס"י מלוצקים בגדים. בגדי מלכות ויושבין בגורן פתח שער שומרון בא להודיענו כי כשנתנצחו הנביאים לפניהם היו יושבים חוץ לעיר ושם באו מרגלים של מלך ארם ושמעו שהודיע למלך ישראל שהוא לבדו יפול במלחמה הוא שזה מלך ארם לחיילותיו (לקמן פ' ל) לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לבדו להקיים דברי מיכיהו לפיכך כתיב בגורן שהיה מקום מרגלים לרגל אבל אם הועד בתוך העיר לא היו המרגלים של מלך ארם יכולין לבא שמא ירגישו בהם שהם מרגלים אבל כשהם חוץ לעיר אפי' ירגישו בהם ויצינו כי מרגלים הם יכולים הם לומר למקום אחר אנו הולכים ומה שקרצנו פה אל הגורן בשביל הרגש גדול וקבוץ חיילות הנה פתח העיר תמהנו ופנינו מן הדרך לראות מה זה והמרגלים הם הודיעו למלך ארם והוא כזה שלא להרוג שום אדם כי אם מלך ישראל לבדו שאם לא כן מה עלה בלבו שזה שלא להרוג מישראל רק המלך לבדו אלא מרגלים היו לו ושמעו את מיכיהו אומר ראיתי את כל ישראל נפולים וגו' :

(רס"י)

מצודת דוד בגדים. ר"ל בגדי מלוכה : **בגורן פתח.** בהגורן העומד מול פתח השער : (מצודת דוד)

[י] וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּהוּ בֶן פְּנַעְנָה קֶרְנִי בְּרָזֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּאַלְהֵי תִנְגַּח אֶת אֶרֶם עַד כָּלֹתָם :

מצודת דוד צדקיה. הוא היה מנביאי הבעל : **באלה.** ר"ל תחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה' לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : (מצודת דוד)

[יא] וְכָל הַנְּבִיאִים נְבִיאִים כֹּן לֵאמֹר עֲלֶה רִמַּת גִּלְעָד וְהַצַּלַּח וְנָתַן יְהוָה בְּיָד הַמֶּלֶךְ : **[יב]** וְהַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הָלַךְ לִקְרֹא לְמִיכָיָהוּ דָּבָר אֱלֹהֵי לֵאמֹר הִנֵּה דְבָרֵי הַנְּבִיאִים פֶּה אֶחָד טוֹב אֶל הַמֶּלֶךְ וַיְהִי נָא דְבָרְךָ כְּאֶחָד מֵהֶם וְדִבַּרְתָּ טוֹב :

מצודת דוד פה אחד. בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבא כמוהם לטובה : (מצודת דוד)

[יג] וַיֹּאמֶר מִיכָיְהוּ חִי יְהוָה כִּי אֶת אֲשֶׁר יֹאמַר אֱלֹהֵי אֲתוֹן אֲדַבֵּר :
[יד] וַיָּבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֵלָיו מִיכָה הַנִּלְוֶה אֶל רָמֹת גִּלְעָד
לְמַלְחָמָה אִם אֶחָדֶל וַיֹּאמֶר עָלָיו וְהַצְלִיחוּ וַיִּנָּתְנוּ בְּיָדְכֶם :

רפ"י **עלו והצליחו וינתנו בידכם. כלומר הלואי שתצליחו וינתנו בידכם :**
(רפ"י)

מצודת דוד **עלו והצליחו.** מעצמו אמר לו בברכה הלואי שתצליחו וימסרם
ה' בידכם או שאמר בלעג והתול כסגנון נביאי הבעל : (מצודת דוד)

[טו] וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַמֶּלֶךְ עַד כַּמָּה פְּעָמִים אָנִי מְשַׁבֵּיעַךְ אֲשֶׁר לֹא תִדְבֹּר אֵלַי
רַק אָמֶת בְּשֵׁם יְהוָה :

מצודת דוד **עד כמה פעמים.** ר"ל אני משביעך עתה לא פעם ולא שנים
כ"א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה' ולא שקר בלעג
והתול ולא מעצמך בברכה ועל שלא אמר הנביא כה אמר ה' עלו והצליחו
השכיל לדעת שאין זה דבר ה' והיה מסתפק אם אמר בלעג אם אמר
בברכה : (מצודת דוד)

[טז] וַיֹּאמֶר רְאִיתִי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל נְפוּצִים עַל הָהָרִים כְּצֹאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶן
רֹעֶה וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא אֲדֹנִים לְאַלֶּה יָשׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ בְּשָׁלוֹם :

רפ"י **נפוצים על ההרים.** כי כצבורחים מן המלחמה בורחים על ההרים
לבית מנום כמו (רחשית יד) והגשורים הרה נסו ועוד שהמלחמה היתה
ברמות גלעד מקום הרים וגבעות : ויאמר ה' לא אדונים לאלה. סימן
סיהרג המלך חבל ישראל ישובו איש לביתו לשלום ושמעו את זה שאמר
אם שוב תשוב בשלום הכל שמעו המרגלים והגידו למלך ארם ואז כוה
מלך ארם לעשות כדבר מיכיהו להרוג המלך לבדו : ויאמר ה' לא אדונים
לאלה. לפיכך נפוצים כלאן על ההרים שאין להם רועה שמלכם יהרג :
ישובו איש לביתו בשלום. שאחאב לבדו יהרג חבל שאר ישראל ישובו איש
לביתו לשלום כאשר כוה ארם לעמו : (רפ"י)

מצודת דוד **ראיתי.** במראה הנבואה : **נפצים.** מפוזרים אלו מאלו : **אין להן**
רועה. להנהיגם יחד : **לא אדונים לאלה.** ר"ל הואיל ואין להם אדון ישובו
וכו' וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלום : (מצודת דוד)

[יז] וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשָׁפָט הֲלֹא אָמַרְתִּי אֵלֶיךָ לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב
כִּי אִם לָרָע: (ס)

מצודת דוד **הלא אמרתי וכו'.** ר"ל מפני השנאה יאמר כן ולא דבר ה' הוא:
(מצודת דוד)

[יח] וַיֹּאמֶר לָכֵן שָׁמְעוּ דְּבַר יְהוָה רְאִיתִי אֶת יְהוָה יוֹשֵׁב עַל כְּסֵאוֹ וְכָל צְבֹא
הַשָּׁמַיִם עֹמְדִים עַל יְמִינוֹ וּשְׁמָאֵלוֹ:

רס"י וכל צבא השמים עומדים על ימינו ושמאלו. אלו מלכי השחתה
(ס"א) מלכאכי (הסרת) עומדים לפניו : (רס"י)

מצודת דוד **לכן.** ר"ל הואיל וחשדתי בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל
לדעת שהאמת אתי: **על ימינו ושמאלו.** ארז"ל על ימינו רמז להמלמדים
זכות ושמאלו להמלמדים חובה: (מצודת דוד)

[יט] וַיֹּאמֶר יְהוָה מִי יִפְתָּה אֶת אֲחָאֵב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעַל וַיַּפֵּל בְּרָמוֹת גִּלְעָד
וַיֹּאמֶר זֶה אִמֵּר כָּכָה וְזֶה אִמֵּר כָּכָה וְזֶה אִמֵּר כָּכָה:

מצודת דוד **מי יפתה.** על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות
למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את
האוזן בדרך מנהגי בני אדם): **ויאמר.** כ"א אמר דברו: **זה אמר ככה.** ר"ל
באופן זה יפותה: (מצודת דוד)

[כ] וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶפְתָּנּוּ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו
בְּמָה:

רס"י ויאל הרוח. פתרון ויאל המלך שרי אומר לעיל וכל צבא השמים
וגו' ועתה יאל אחד מן המלכים ויאמר אני אפתנו כדאמר (תהלים קד)
עושה מלאכיו רוחות ולפיכך קדם ואמר לעיל וכל צבא השמים עומדים
שאל תתמה כשתאמר ויאל הרוח מי הוא ומהיכן יאל וכשאמר וכל צבא
השמים עומדים כדי להודיע מהיכן יאל משאר הרוחות העומדים עליו,
ורבותינו פירשו זהו רוח של נבות : (רס"י)

מצודת דוד הרוח. ארז"ל רוחו של נבות היזרעאלי: (מצודת דוד)

[כא] וַיֹּאמֶר אֶצֶא וְהִיִּיתִי לְרוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תִּפְתָּה וְגַם תִּוְכַל
צא ועשה
כן:

רס"י כפי כל נביאיו. סיקים דבר צפיהם לאמר עלה והכלח ויעלה ויפול
מכלל שהיו נביאי אמת שלא היו מתנבאים כי אם מה סיקים הם צפיהם
: תפתה וגם תוכל. לפי סיק מפתה הבא לפתות חזירו פעמים שהמפותה
מזין שזה רוצה לפתותו והוא נזהר ואינו שומע להתפתות אבל באחאב
תפתה וגם תוכל : (רס"י)

מצודת דוד והייתי לרוח שקר. ר"ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו
על ההצלחה: **תפתה וגם תוכל**. בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה
ניסת וילך למלחמה: **צא ועשה כן**. חזר לזרזו על הדבר: (מצודת דוד)

מצודת ציון לרוח. ענין דבור הבאה בהפחת הרוח וכן וברוח שפתיו (ישעיה
יא) : **תוכל**. מל' יכולת : (מצודת ציון)

[כב] וַעֲתָה הִנֵּה נָתַן יְהוָה רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי נְבִיאָיִךְ אֵלֶּה וַיהוָה דִּבֶּר עָלֶיךָ רָעָה :
(ס)

מצודת דוד הנה נתן ה'. ר"ל בהשגחה בא הדבר: **וה' דבר**. אבל ה' דבר
עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה': (מצודת דוד)

[כג] וַיִּגֶשׁ צִדְקִיָּהוּ בֶן כְּנַעֲנָה וַיֵּן אֶת מִיכָּהוּ עַל הַלְחִי וַיֹּאמֶר אֵי זֶה הַדָּרָךְ
עבר רוח יהוה מאתי לדבר אתך:

מצודת ציון הלחי. הוא מקום שאצל העין : (מצודת ציון)

[כד] וַיֹּאמֶר מִיכָּהוּ הִנֵּה רָאָה בַּיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר תִּבּוֹא חֶדֶר בְּחֶדֶר לְהִתְבָּא :

רס"י הנך רואה. סיהרג אחאב : (רס"י)

מצודת דוד הנך רואה. ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה
תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: (מצודת דוד)

מצודת ציון הנד. הנה אתה : (מצודת ציון)

[כח] וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל קָחוּ אֶת מִיכָיָהוּ וְהַשִּׁיבֵהוּ אֶל אֲמוֹן שֶׁר הָעִיר וְאֶל יוֹאָשׁ בֶּן הַמֶּלֶךְ :

מצודת דוד והשיבהו. אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם : (מצודת דוד)

[כז] וַאֲמַרְתֶּם כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שִׁימוּ זֶה בֵּית הַפֶּלֶא וְהַאֲכִלְהוּ לֶחֶם לַחֹץ וּמִים לַחֹץ עַד שׁוּבִי בְּשָׁלוֹם :

רש"י שִׁימוּ זֶה בֵּית הַכֹּלֵא. וְהַאֲכִלְהוּ לֶחֶם לַחֹץ שִׁימוּ רָחִינוּ שְׁנֵתָנוּ קוֹדֵם לְכֵן צִבִּית הַכֹּלֵא אֲלֵא מִתּוֹךְ שְׁאֵמַר הַשִּׁיבֵהוּ תוֹכֵל לֹמַר שְׁנֵתָנוּ קוֹדֵם לְכֵן צִבִּית הַכֹּלֵא וְאֵם תִּרְלָה לֹמַר שֶׁלֹא נִתְּנוּהוּ קוֹדֵם לְכֵן מַעֲוֹלָם לֹא תִקְשָׁה לֵךְ וְהַשִּׁיבֵהוּ כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת כִּמוֹ (תִּלְיִם ט) יִשְׁוּבוּ רַעֲעִים לְשֹׁלֵה וְכֵן הִרְבָּה : לֶחֶם לַחֹץ וּמִים לַחֹץ. דּוֹגְמָא (צִיִּשְׁעִיָּה כ) לֶחֶם לֹר וּמִים לַחֹץ : (רִש"י)

מצודת דוד לֶחֶם לַחֹץ. ר"ל בדוחק רק כדי החיות נפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון בית הכלא. בית האסורים : (מצודת ציון)

[כז] וַיֹּאמֶר מִיכָיָהוּ אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִבֶּר יְהוָה בִּי וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ עַמִּים :

מצודת דוד לא דבר ה' בי. ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה' : ויאמר. אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם : (מצודת דוד)

[כח] וַיַּעַל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיְהוֹשֶׁפֶט מֶלֶךְ יְהוּדָה אֶל רָמֹת גִּלְעָד : **[כט]** וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוֹשֶׁפֶט הַתַּחֲפֹשׁ וְבוֹא בַּמִּלְחָמָה וְאַתָּה לְבִשׁ בְּגָדֶיךָ וַיִּתַּחֲפֹשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיָּבֹאוּ בַּמִּלְחָמָה :

רש"י הַתַּחֲפֹשׁ וְבוֹא. פִּתְרוֹן כְּרִיךְ אֲנִי לִהְתַּנַּכֵּר וּלְהַתַּחֲפֹשׁ צִבְגִּדִים אַחֲרִים שֶׁלֹא יִכִּירוּנִי שְׁאֵנִי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כִּי חָשׂ לְדַבְּרִי מִיכָיָהוּ שְׁאֵמַר לוֹ אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם וְגו' וְאֵמַר לִיהוֹשֶׁפֶט אֲנִי רוֹלָה לְהַשְׁתַּנוֹת עֲלָמִי וּלְבוֹא בַּמִּלְחָמָה

סִיף לִי לַחוּץ שָׁמָּה שָׁמְעוּ אֲרָמִים מִה שָׁאֲמַר מִיכִיָּהוּ אִם שׁוֹב תִּשׁוּב בְּשָׁלוֹם
וְלֹא יִסָּבּוּ לַהֲלָחֵם כִּי אִם עָלַי : וְאַתָּה לִבָּשׁ בְּגָדֶיךָ. תִּכְסִּי מַלְכוּת וּסְרִיוֹנוֹת
וְכָלִי מִלְחָמָה שֶׁל מַלְכוּת כִּי אֵין לַחוּץ בְּדַבְרֵי הַנְּבִיא כִּי אִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
לִבְדּוֹ כִּי כֵן הִגִּידוּ מַרְגְּלִים שֶׁלֹּו דַבְּרֵי מִיכִיָּהוּ : (רַס"ו)

מצודת דוד **התחפש ובא.** ר"ל לי ראוי להתחפש ולבא במלחמה אתנכר
בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך
המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנביא לא ניבא הרעה כ"א
עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנביא מ"מ חשש לדבריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **התחפש.** ענין השתנות המלבוש כמו ויתחפש שאול (ש"א כח)
: (מצודת ציון)

[ל] וּמֶלֶךְ אֲרָם צִוָּה אֶת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֲשֶׁר לוֹ לֵאמֹר לֹא תִלָּחֲמוּ אֶת הַקָּטָן
אֶת הַגָּדוֹל כִּי אִם אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ : **[לא]** וַיְהִי כִּפְּרָאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב אֶת
יְהוֹשָׁפָט וְהֵמָּה אָמְרוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וַיִּסָּבּוּ עָלָיו לְהִלָּחֵם וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט
וַיִּהְיֶה עֲזָרוֹ וַיִּסִּיתֶם אֱלֹהִים מִמֶּנּוּ :

רַס"ו וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט. אחר בני דגלו וחילותיו שיצאו לעזור לו כמו אות
אריה שדגלו או דגל בני יהודה וכן מנהג כשנלחמים שני גדודים מכנה
כל גדוד וגדוד שם א' לסימן לדגלו לצורך הגדוד שעמו שם יתפרדו איש
מעל אחיו או יתערבו הגדודים זה בזה ילעקו כל גדוד וגדוד שם סימן שלו
ויכירו בקול הסימן ויתקבצו כולם יחד ויהיו באגודה אחת כבראשונה ולא
שעק לאלהיו וכן מוכיח (במלכים א' כב) ויזעק יהושפט ולא נאמר לשם
וה' עזרו ויסיתם אלהים ממנו אך כתיב שם ויהי כראות שרי הרכב כי לא
היה מלך ישראל, שהכירו והבינו מיד כשעק אחר הסימן של דגלו כדמפרש
כמו שהכירוהו וישבו מעליו כלוי מלך ארם ומה' הוא שהכירוהו : (רַס"ו)

מצודת דוד **מלך ישראל הוא.** על כי ראוהו בלבוש מלכות : **ויזעק.** לאנשיו
לבא לעזרו : **וה' עזרו.** לא אנשיו עזרוהו כ"א ה' במה שהסית אותם להרף
ממנו : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויסיתם אלהים ממנו.** ר"ל ויסירם אלהים ממנו : (רלב"ג)

[לב] וַיְהִי כִּפְּרָאוֹת שָׂרֵי הָרֶכֶב כִּי לֹא הָיָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁבּוּ מֵאַחֲרָיו :

מצודת דוד ויהי כראות וכו'. כי ראו אשר אנשי יהודה לבד באו לעזרו מזה ידעו שאין זה מלך ישראל: (מצודת דוד)

[לג] ואיש משד בקשת לתמו ונד את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכב הפד (ידיד) ידד והוצאתני מן המחנה כי החליתי:

רס"י ואיש משד בקשת. איש ישראל מתכוין לירות במחנה ארם וכלא כוונתו: ויד. החז את המלך ישראל: בין הדבקים ובין השרין. בין אותה לזועה שמדציקין הכובע שעל ראשו לשריון ואין לומר מכרי הי' כי לזו נתכוין והלא מלך ארם לזו לא תלחמו את הקטן ואת הגדול כי אם את מלך ישראל לזו ואף לו לא נתכוין שהרי כתיב לתומו אלא בעל כרחו י"ל ישראל היה המורה ונתכוין לירות במחנה ארם ולפי תומו הכה את מלך ישראל: ויאמר לרכב. למנהיג את המרכבה: והוצאתני מן המחנה. כלומר מן המערכה הזו הראשונה והסניני במערכות האחרונות: (רס"י)

מצודת דוד לתמו. בתמימות שלא נתכוין לאחאב שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השריון. השריון הזה מעשהו מברזל כעין לבוש ועשוי נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשויים הם לסתום נקבי השריון לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרויים דבקים כי המה דבוקים בהשריון ולזה אמר שבא החץ בין אחד מהקשקשים ובין השריון ונכנס בנקב השריון ונתחב בהגוף: **לרכב**. הוא המוליך את הרכב: **הפוד ידד**. לשוב לאחור: **החליתי**. נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהוכה שלא יבעית אותו ויודע לכולם וינוסו מן המלחמה: (מצודת דוד)

[לד] ותעל המלחמה ביום ההוא ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה נכח ארם עד הערב ויקמת לעת בוא השמש:

רס"י ותעל המלחמה. נסתלקה ולא הזק אחד מישראל כי אם מלך ישראל לזו כדבר הנביא שאמר (לעיל ז יח) לא אדונים לאלה יסובו איש לביתו בשלום לשלום לא נאמר כי נהרג אחאב: מעמיד במרכבה. החזיק ועמד במרכבה שלא יצינו ישראל מכתו ויזכרו ותחילת נפילה ניסה: (רס"י)

מצודת דוד ותעל. המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמיד. בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם

שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: **לעת בא השמש.** כאשר שקעה
השמש: (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-יט

[א] וישב יהושפט מלך יהודה אל ביתו בשלום לירושלם: **(ס)** **[ב]** ויצא אל פניו יהוא בן חנני החזה ויאמר אל המלך יהושפט הלךשע לעזר ולשנאי יהנה תאקב ובזאת עליך קצף מלפני יהנה:

מצודת דוד אל פניו. לקראתו: **הלךשע לעזר.** היתכן שהלכת לעזר לרשע והוא אחאב: **ובזאת.** ובעבור זאת יש עליך קצף מה': (מצודת דוד)

רלב"ג **הלךשע לעזר ולשנאי ה' תאהב וגו'.** ר"ל כי מפני שבא לעזר לרשע והוא אחאב היה עליו קצף מאת ה' להביא עליו שרי הרכב אשר למלך ארם להמיתו. אך הצילו ה' יתברך כי נמצאו עמו דברים טובים: (רלב"ג)

[ג] אבל דברים טובים נמצאו עמך כי בערת האשרות מן הארץ והכנינת לבבך לדרש

רס"י כי צערת האשרות. כדלעיל ועוד הסיר את הצמות וגו': **לדרוש האלהים.** כדלעיל (כ' יז) כי לאלהי אביו וגו': (רס"י)

מצודת דוד אבל דברים טובים. ר"ל אבל מ"מ לא יעזובך כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך: (מצודת דוד)

מצודת ציון בערת. ענין הפנוי מן העולם וכן ובערתי אחרי בית ירבעם (מ"א י"ד): (מצודת ציון)

[ד] וישב יהושפט בירושלם וישב ויצא בעם מבאר שבע עד הר אפרים וישיבם אל יהנה אלהי אבותיהם:

מצודת דוד וישב יהושפט בירושלים. ר"ל נמנע מעתה לבוא לבית אחאב: וישב ויצא. ר"ל הלך פעם בפעם בין העם: (מצודת דוד)

[ה] וַיַּעֲמֵד שְׁפָטִים בְּאֶרֶץ בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת לָעִיר וָעִיר:

רס"י וַיַּעֲמֵד שׁוֹפְטִים. כַּאֲמֹר לוֹ הַחוּזָה דְּבָרִים טוֹבִים נִמְלְאוּ עִמָּךְ כִּי בָעֵרַת הָאֲשֵׁרוֹת בָּא לוֹ אֲלֹל סֶה"ת אִם בָּעֵרַם כַּמִּשְׁפָּט וּמִתְחִילָה רָאָה כְּתִיב אֲבָל תִּחְבְּדוֹן עַד וְאֲשִׁרְיָהֶם תִּשְׁרָפוֹן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּגְדְּעוֹן וְנִזְכָּר שֶׁכִּי בְּכִי תִשָּׂא (שְׁמוֹת לז) וְאֵת מִלְּבָבוֹתָם תִּשְׁבְּרוּן וְגו' תָּמָה בַּעֲלָמוֹ עַל שֶׁהֵטִיב בַּעֲיֵנֵי ה' שֶׁבָּעַר הָאֲשֵׁרִים אֲשִׁירֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרִי לֹא הִזְהִירָם אֲלֹלָה עַל אֲשִׁירְיָהֶם וְשׁוֹב חֹזֵר בְּשׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וּמִלֵּא כְּתוּב (דְּבָרִים טו) לֹא תִטַּע לָךְ אֲשִׁירָה וְאִזְ שָׁמָּה שֶׁבָּעַרְם וְגַם רָאָה שֶׁסֶּ כְּתוּב שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ (שֵׁם) מִיָּד וַיַּעֲמֵד שׁוֹפְטִים מוֹחֲזָקִי בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה לָעִיר וָעִיר : בְּכָל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת. הַעֲמִיד מוֹחֲזָקִים לְהַכְרִיחַם וּלְכַוֵּן לְדִין מִתְחִילָה וְשׁוֹב הַעֲמִיד שׁוֹפְטִים שְׁאִינוֹן מוֹחֲזָקִים כָּל כֵּךְ לַעֲיִירוֹת שְׁאִינוֹן בְּלוֹרוֹת לְפִי שֶׁהֵן יִרְאִי לִהְיוֹת סִרְבָּנִים יוֹתֵר מֵאֲוֹתָן הַיּוֹשְׁבִים בָּעֵרִים בְּלוֹרוֹת שְׁבוֹטָחִים בָּעֵרֵי מִבְּצָרָם :

[ו] וַיֹּאמֶר אֶל הַשְּׁפָטִים רְאוּ מָה אֲתֶם עוֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ כִּי לַיהוָה וְעַמְּכֶם בְּדִבֶּר מִשְׁפָּט:

רס"י כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ. פִּתְרוֹן אֵל תִּחְשְׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם לֹמֵר מַה לָּנוּ אִם אֲנוּ מִטִּים אֵת הַדִּין לְזָכוֹת אֵת אֲוֵהֲבֵינוּ לְהַטּוֹת דִּין דְּלִים וּלְיִשָּׂא פָנֵי עֲשִׁירִים הַלֹּא אֵין הַמִּשְׁפָּט לֵה' לְכַךְ נֹאמַר לֵה' שֶׁלּוֹ הוּא אִם חַיִּיבַת אֵת הַזִּכָּאִי כֹאֲלוֹ נִטְלָה וּלְקַחַת מִשָּׁל בּוֹרֵאךְ וְדִין שְׁמִים עֵקֶלֶת לְתֵת מִשְׁפָּט מִעוֹקֵל לְפִיכָךְ תִּרְאוּ מַה שֶׁתַּעֲשׂוּ וְהִיא לְבִצְכֶם בְּכָל דִּין וְדִין כֹּאֲלוֹ הַקִּבְ"ה עוֹמֵד לְנִפְכִּים בְּדִין וְזֶהוּ וַעֲמַכֶּם בְּדִבֶּר מִשְׁפָּט וּבִסְנֵהֲדִרִין מִפּוֹרֵשׁ מַה אֲתֶם עוֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפָּטוּ כִּי לֵה' וְשָׁמָּה יֹאמַר הַדִּין מַה לִּי וּלְעֵרָה הַזֶּה ת"ל וַעֲמַכֶּם בְּדִבֶּר מִשְׁפָּט כְּלוֹמֵר מוֹטֵל עֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת וְאֵין לוֹ לְדִין לַעֲשׂוֹת אֲלֹלָה מַה שֶּׁעִינִיו רֹאאוֹת :

מצודת דוד רְאוּ מַה אֲתֶם עוֹשִׂים. ר"ל מֵאֵד הַסִּתְכַּלּוֹ בַּמַּעֲשֵׂה הַמִּשְׁפָּט : כִּי לֹא לְאָדָם. אֵין הַמִּשְׁפָּט מִצּוֹת אָדָם לְשִׁתּוֹכֵלוֹ לְכַחַשׁ וּלְוֹמַר לְפָנָיו כֵּן הִיא הַדַּעַת נוֹטָה וְלֹא בַּמַּעַל יֵצֵא הַמִּשְׁפָּט מִעוֹקֵל : כִּי לֵה'. וְיֻדַּע הוּא אִם נַעֲשֵׂה בַּמַּעַל אִם בַּטְּעוֹת הַדַּעַת : וַעֲמַכֶּם. ה' עִמָּכֶם בְּדִבֶּר הַמִּשְׁפָּט לַדַּעַת תַּעֲלוּמוֹת לֵב : (מִצּוֹת דָּוִד)

רלב"ג **כי לא לאדם תשפטו כי לה'.** ד"ל המשפט שתשפטו אינכם ממונים עליו בעבור אדם שתעמדו במקומו אך אתם בו בעבור ה' יתברך אשר ממנו המשפטים והוא עמכם בדבר המשפט כאמרו כי המשפט לאלהים הוא (דברים א' י"ז) ולזה מי שיעות המשפט הוא מורד בה' יתברך ולזה ראוי שתשמרו מלעשות עול ומלשאת פני איש ומלקיחת שחד כי אין עם ה' יתברך דבר מאלו הדברים הפחותים : (רלב"ג)

יז **וַעֲתָה יְהִי פֶחַד יְהוָה עֲלֵיכֶם שְׁמְרוּ וַעֲשׂוּ כִּי אֵין עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲוֹלָה וּמִשָּׁא פָנִים וּמִקָּח שֹׁחַד :**

רפ"י **אין עם ה' אלהינו עולה ומשא פנים ומקח שוחד.** והוא עמכם במשפט לפיכך אינו רוצה שתעשו עול במשפט : (רפ"י)

מצודת דוד **ועתה.** הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם : **שמרו ועשו.** כתורה וכמצוה : **כי אין עם ה' וכו'.** אין חפצו במעשה העולה לעול את המשפט ולשאת פניו במשפט ולקחת שוחד ענש יענש עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ומשא פנים.** נקרא כן על כי החייב מתבייש ונופלים פניו להטות כלפי הקרקע וכמ"ש ולמה נפלו פניך (בראשית ד) והמסביר לו פנים הוא כאלו נושא הפנים שנפלו : (מצודת ציון)

ח **וְגַם בִּירוּשָׁלַם הָעֶמִיד יְהוֹשֶׁפֶט מִן הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמֵרָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יְהוָה וְלָרִיב וּלְיָשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם :**

רפ"י **וגם בירושלים העמיד יהושפט מן הלויים והכהנים ומראשי האבות לישראל למשפט יהוה ולריב ולישבו ירושלים :** **למשפט ה' ולריב.** משפט נופל לומר על דיני ממונות דוגמא (במדבר כ"ו) והיתה לבני ישראל לחקת משפט ולרוב נופל על דיני נפשות וחבלות דוגמת (שמות כ"א) **וכי יריבון אנשים וגו' :** (רפ"י)

מצודת דוד **לישראל.** של בני ישראל : **למשפט ה'.** לשפוט משפט ה' בדבר המצות : **ולריב.** בדבר שבין אדם לחברו : **וישובו.** יהושפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ (ואף ששב לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ סמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים בכל הארץ ואח"כ אמר ששב לירושלים עם ששב מקודם) : (מצודת דוד)

[ט] וַיֵּצְאוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר כֹּה תַעֲשׂוּן בְּיִרְאַת יְהוָה בְּאַמוּנָה וּבְלִבָּב שָׁלֵם :

רפ"י **כה תעשון.** מקום זריזות וזהירות ולחוזק הוסיף נו"ן כמו (רות ג') עד אשר תדעין איך יפול דבר וכמו (צרחית ל"ב) כה תאמרון לאדני לעשו וכה תדבקין וגו' אשר יקלרון (רות ב') : (רפ"י)

מצודת דוד **עליהם.** על שופטי ירושלים : **כה תעשון ביראת וכו'.** כן תעשו את דבר המשפט עשו אותה ביראת ה' וכו' : (מצודת דוד)

[י] וְכָל רִיב אֲשֶׁר יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵאֲחֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵיהֶם בֵּין דָּם לְדָם בֵּין תוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים וְהִזְהַרְתֶּם אֹתָם וְלֹא יֹאשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה קֶצֶף עֲלֵיכֶם וְעַל אֲחֵיכֶם כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא תֹאשְׁמוּ :

רפ"י **בין דם לדם.** בין דם רציחת סוגג למזיד : והזהרתם אותם. אחיכם : והיה קצף עליכם ועל אחיכם. לפיכך כה תעשון והזהרתם את אחיכם : ולא תאשמו. אותם מכל מקום שאם תקבלו את האזהרה לא יהיה לכם קצף ואף לא יהיה צקום דבר אשם עליכם הואיל ועשיתם חובתכם המוטל עליכם לעשות : (רפ"י)

מצודת דוד **וכל ריב.** כאשר יהיו שופטי הערים חולקין בדבר מה ויבואו לשאול את פיהם : **בין דם לדם.** בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד או לשוגג יחשב : **בין תורה למצוה.** רוצה לומר בין בדבר הוראה באחת ממצות ה' שבין אדם למקום : **לחקים.** הם המצות שהמה כחק מבלי טעם : **ולמשפטים.** בדברים שבין אדם לחבירו : **והזהרתם אותם.** לעשות כמו שתאמרון אתם : **ולא יאשמו לה'.** לעשות כמו שאמרו הם : **והיה קצף עליכם.** אם לא הזהרתם אותם : **ועל אחיכם.** על שעמדו בדבריהם : **כה תעשון.** להזהירם בדבר : **ולא תאשמו.** הואיל ועשיתם את שלכם והם אם ישמעו ואם יחדלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תורה.** מל' הוראה ולמוד : **יאשמו.** מל' אשם וחטא : (מצודת ציון)

רלב"ג **וכל ריב אשר יבא עליכם מאחיכם וגו'.** הנה השופטים שהעמיד בירושלים הם ב"ד הגדול ולזה שם בהם יהושפט מן הלויים והכהנים ומראשי האבות לישראל והזהירם בדבר הדבר הנפלא במשפט בין דם לדם באחד השערים שישפטו בהם כמו שצותה התורה ויזהירו אותם מעבור על הוראותם ולא יאשמו לה' כמו שזכרה התורה בפרשת כי יפלא ממך דבר למשפט כי בזה יסוד התורה וקיומה כי אם יעשה כל אחד

כהוראתו תהיה תורה כשתי תורות ויבא זה להפסד רב ולמריבות חזקות מפני חלוף הדעו'. הלא תראה מה שקרה לישראל מהרע מפני דעות הצדוקין בימי בית שני : (רלב"ג)

[יא] וְהָיָה אֲמָרָהּוּ כִּהְיוֹן הָרֹאשׁ עֲלֵיכֶם לְכָל דְּבַר יְהוָה וְיִבְדְּיָהּ בֶן יִשְׁמָעֵאל הַנֶּגִיד לְבֵית יְהוּדָה לְכָל דְּבַר הַמֶּלֶךְ וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לַפְּנִיכָם חֲזָקוֹ וַעֲשׂוּ וַיְהִי

רס"י וַיְהִי ה' עִם הַטוֹב. עִם עוֹשֵׂה הַטוֹב וְהִסָּר : (רס"י)

מצודת דוד אמריהו. יתכן שהוא עזריה הנזכר (בדה"א ה') ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות: **הראש עליכם**. אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה' וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו: **לכל דבר המלך**. את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה: **לפניכם**. מזומנים לפניכם לכל אשר תצום להכריח את העם על המשפט: **עם הטוב**. עם העושה הטוב והישר בעיני ה': (מצודת דוד)

מצודת ציון ושוטרים. הם הרודים ונוגשים לקיים דברי השופטים: (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-כ

[א] וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְנֵי מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן וְעַמְהָם מִהָעֲמוּנִים עַל יְהוֹשָׁפָט לְמַלְחָמָה :

רס"י ועמהם מהעמונים. זה עמלק ולמה נקראו עמונים לפי שסינה כסותו ולשונו כעמונים ונתערבו בהם וזא להלחם בישראל וכן מוכח למטה בענין ובעת החלו צרינה ותהלה נתן ה' מארצים על בני עמון ומואב והר שעיר וגו' נמאץ שהעמונים שנאמר כאן הם עמלקים שסינו לשונם וכסותם והוא סיסד הקליר בפרשת זכור זכור עריץ בעמונים נחבא פרץ כרמי עין גדי כהובא כלומר זכור מה שעשה עמלק העריץ שנחבא בין העמונים וזא לפרוץ כרמי ישראל באותו זמן כדכתיב והגם בחלכון תמר היא עין גדי ועין גדי סמוך למחוז של עמלק כמו שנאמר בלך לך

(בראשית יד) ויכו את כל קדה העמלקי וגם את האמורי היושב בחלכון
תמר :

מצודת דוד מהעמונים. שם אומה נקראת ע"ש מקומה וכן נאמר ויתנו
העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ"ו) ואולי הוא הפוך מן המעונים שזכר
שם ובמדרש אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם
עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא יכירום בני ישראל כי כל בני
אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן
יהושפט : (מצודת דוד)

מצודת ציון . : (מצודת ציון)

[ב] וַיָּבֹאוּ וַיִּגִּידוּ לַיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עֲלֵינוּ הָמוֹן רַב מֵעֵבֶר לָאִם מֵאֶרֶם
וְהִנֵּם בְּחֻצוֹן תִּמָּר הִיא עֵין גִּדִּי :

רס"י היא עין גדי. כלומר שאמרו לו כבר באו כל כך בקרוב לנו : (רס"י)

מצודת דוד מעבר לים. הוא ים המלח : **מארים.** בדרך מהלכם באו מעבר
ארים : **והנם.** והנה הם עתה בחצצון תמר : (מצודת דוד)

[ג] וַיֵּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת פָּנָיו לְדָרוֹשׁ לַיהוָה וַיִּקְרָא צוֹם עַל כָּל יְהוּדָה :

מצודת דוד את פניו. ר"ל שם בטחונו לדרוש ה' : (מצודת דוד)

[ד] וַיִּקְבְּצוּ יְהוּדָה לְבִקֵּשׁ מִיְהוָה גַּם מִכָּל עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבִקֵּשׁ אֶת יְהוָה :

רס"י גם מכל ערי יהודה. שלא תאמר כשאמר בתחלה ויקבצו יהודה
לבקש אלו יושבי ירושלים לבד הם אלא מכל ערי יהודה באו : (רס"י)

מצודת דוד ויקבצו יהודה. מיושבי ירושלים : (מצודת דוד)

[ה] וַיַּעֲמֵד יְהוֹשָׁפָט בְּקֶהֱל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי הַחָצֵר
הַחֲדָשָׁה :

מצודת דוד החצר החדשה. אולי תקנו אותה וחדשו הבנין : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעמוד יהושפט בקהל יהודה. מזה המקום למדנו שהקהל יאמר על אחד מהשבטים. ומזה המקום למדנו שפר העלם דבר של צבור יקריבו אותו כל שבט ושבט שנאמר והקריבו הקהל (ויקרא ד' י"ד) וכל שבט ושבט מהם נקרא קהל : (רלב"ג)

י ויאמר יהוה אלהי אבותינו הלא אתה הוא אלהים בשמים ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך פת וגבורה ואין עמך להתיצב :

רס"י ואתה מושל בכל ממלכות הגוים ובידך כח וגבורה. לנהוג ממסלתך עליהם לכך אנו מבקשים ממך לעזרנו מהם : ובידך כח. בעל כח וגבורה הרדי"ן בלע"ז : ואין עמך להתיצב. אין שום דבר יכולה לעמוד נגדך בכל ממלכות הגוים דוגמתו (יהושע א') לא יתיצב איש לפניך וכן (מ"א) מי הוא לפניו יתיצב (כך פי' רבינו מנחם בר חלבו ז"ל) : (רס"י)

מצודת דוד ואין עמך. אין מי להתיצב ולעמוד למולך : (מצודת דוד)

יז הלא אתה אלהינו הורשת את ישיבי הארץ הזאת מלפני עמך ישראל ותתנה לזרע אברהם אברהם לזרע לעולם :

רס"י ותתנה לזרע אברהם. לפיכך עליך להחזיקה בידם ולגרש העמי' האלה כי אפי' מלך ואפי' שום אדם כשנתן מתנה לאוהבו וזא אחר לגוזלו הימנו דוחק בעלמנו להחזיקה בידו כ"ס אתה ושמא תאמר לא נתתה לכם אלא לפי שעה בשביל כך נאמר לעיל ירושת עולם נתת לנו : (רס"י)

מצודת דוד הורשת. גרשת אותם : ותתנה וכו'. לעולם. כאומר והנה מדרך הנותן מתנה לעולם לעזור להמקבל להשאר בידו : (מצודת דוד)

יח וישבו ביה ויבנו לך ביה מקדש לשמך לאמר :

רס"י ויבנו לך ביה מקדש לשמך לאמר. שחס תבוא עלינו רעה חרב ספוט או שום דין ודבר ורעב : (רס"י)

מצודת דוד לאמר. ר"ל כי אמרו ע"י יהיו נושעים וכמ"ש במקרא של אחריו : (מצודת דוד)

[ט] אִם תָּבוֹא עָלֵינוּ רָעָה חָרֵב שָׁפוּט וְדָבָר וְרָעָב נִעְמָדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ כִּי שָׁמַךְ בַּבַּיִת הַזֶּה וְנִזְעַק אֵלֶיךָ מִצָּרֵתָנוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ:

רס"י וּנְזַעַק אֵלֶיךָ מִצָּרֵתָנוּ. בַּבַּיִת הַמִּקְדָּשׁ : וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ. כֹּאשֶׁר הִתְפַּלֵּל לִפְנֵיךָ שְׁלָמָה וְהִצְטַחְתּוּ לַעֲשׂוֹת כֹּךְ כַּמִּשָּׁן (לְעִיל ב' ו') וְאִם יִגְּרָף עִמָּךְ וְכָל הַפְּרָשָׁה עַד וְסִלַּחְתָּ וְנָתַתָּ לְאִישׁ כֹּכֵל דְּרָכָיו וְיַעֲתֵר לוֹ ה' כְּדַכְתִּיב (קס) וְיִרְאֵה ה' אֵל שְׁלָמָה וְיֹאמַר לוֹ שָׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ וְכָל הַפְּרָשָׁה עַד וְאִסְלַח לַחַטָּאתָם וְאַרְפָּא אֶת אֲרָכָם וְעַתָּה אֲנִי מִתְפַּלֵּל שְׁתִּזְכּוֹר אוֹתָהּ הִצְטַחְתָּ שֶׁהִצְטַחְתּוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעֵנוּ מֵאוֹיְצֵינוּ הַבָּאִים עָלֵינוּ : (רס"י)

מצודת דוד **שפוט**. משפט פורעניות : **ולפניך**. ר"ל והמידה ההיא הלא תהיה לפניך כי שמך בבית הזה : (מצודת דוד)

רלב"ג **אם תבוא עלינו רעה חרב שפוט**. כבר נתבאר זה מתפלת שלמה בן דוד הנזכרת במה שקדם אחר בנין בית המקדש : (רלב"ג)

[י] וְעַתָּה הִנֵּה בָנִי עִמּוֹן וּמוֹאָב וְהָרָה שְׁעִיר אֲשֶׁר לֹא נָתַתָּה לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָּהֶם בְּבֹאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלִיָּהֶם וְלֹא הִשְׁמִידוּם:

רס"י וְעַתָּה. עַל כָּל זֹאת שֶׁהִצְטַחְתָּנוּ לְהוֹשִׁיעֵנוּ מֵאוֹיְצֵינוּ הַבָּאִים עָלֵינוּ : הִנֵּה בָנִי עִמּוֹן וּמוֹאָב וְהָרָה שְׁעִיר אֲשֶׁר לֹא נָתַתָּה לְיִשְׂרָאֵל לָבוֹא בָּהֶם. לְהִלָּחֵם : בְּבֹאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְעַלִּיהֶם הָיָה לְזָכוֹר אֶת הַחֶסֶד וּלְזָכֹר בְּעִזְרָתָנוּ וְהֵם לֹא דִי לָהֶם שְׂאִינָן זֹכְרִין לָנוּ אוֹתוֹ הַחֶסֶד לִהְיוֹת עִמָּנוּ בְּכָל צָרוֹתֵינוּ אֲלֹא שְׂגוּמָלִין אֲלֵינוּ רָעָה וְצָאִין עָלֵינוּ : (רס"י)

מצודת דוד **לבא בהם**. לרשת את ארצם : (מצודת דוד)

רלב"ג **אשר לא נתתה לישראל לבוא בהם בבאם מארץ מצרים**. כבר הזהיר ה' יתברך אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה (דברים ב' ט') ובזה הזהיר שם מעמון ובני שעיר ולזה סרו ישראל מעליהם ולא השמידום :

[יא] וְהִנֵּה הֵם גְּמָלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגִרְשָׁנוּ מִיִּרְשָׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרֵשְׁתָּנוּ:

רס"י לְגִרְשָׁנוּ מִיִּרְשָׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרֵשְׁתָּנוּ. אֶתָּה בְּעַלְמָךְ וּלְפִיכָךְ מֵהָ יָס לָהֶם

לערער על ירושתינו : (רפ"י)

מצודת דוד והנה הם גומלים. ר"ל והנה ראה הגמול שמשלמים לנו לגרשנו
וכי' וכי הוא הגמול הראוי : (מצודת דוד)

מצודת ציון גומלים. ענין תשלום שכר : הורשתנו. מל' ירושה : (מצודת ציון)

[יב] אֱלֹהֵינוּ הָלֹא תִשְׁפֹּט בָּם כִּי אֵין בָּנוּ כַּח לִפְנֵי הַהֲמוֹן הָרַב הַזֶּה הַבָּא
עָלֵינוּ וְאֶנְחֵנוּ לֹא יָדַע מֶה נַעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ :

רפ"י כי עליך עינינו. להוסיענו : (רפ"י)

מצודת דוד מה נעש'. להנצל מידם : כי עליך עינינו. אלא עינינו עליך
להצילנו מידם : (מצודת דוד)

[יג] וְכָל יְהוּדָה עֹמְדִים לִפְנֵי יְהוָה גַּם טָפִים נְשִׁיָּהִם וּבְנֵיהֶם : (ס)

רפ"י גם טפם. כמנהג שהגדודים באים על הארץ בורחים מן הכפרים
לערי מצלריהם טפם נסיהם ובניהם : (רפ"י)

מצודת דוד לפני ה'. לפני בית ה' : (מצודת דוד)

[יד] וַיִּחְזִיאל בֶּן זְכַרְיָהוּ בֶּן בְּנָיָה בֶּן יַעֲזִיאל בֶּן מִתְנָה הַלֵּוִי מִן בְּנֵי אָסָף
הִיָּתָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה בְּתוֹךְ הַקָּהָל :

מצודת דוד בתוך הקהל. בעמדו בתוך הקהל : (מצודת דוד)

[טו] וַיֹּאמֶר הַקָּשִׁיבוּ כָל יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם וְהַמָּלֶךְ יְהוֹשָׁפָט כֹּה אָמַר
יְהוָה לָכֶם אַתֶּם אֵל תִּירָאוּ וְאֵל תַּחֲתוּ מִפְּנֵי הַהֲמוֹן הָרַב הַזֶּה כִּי לֹא לָכֶם
הַמִּלְחָמָה כִּי

רפ"י אל תיראו ואל תחתו. מוסב על שאמרו אין בנו כח לפני ההמון
והנביא אמר להם אף על פי שהם רבים מכם אל תיראו מהם : כי לא
לכם המלחמה כי לאלהים. מוסב על ואנחנו לא נדע והסיב הנביא ודאי
כאשר אמרתם שעל הקב"ה עיניכם ובטחונכם להוסיעכם כן יעשה כי לא

לכם המלחמה כי לאלהים : (כ"י)

מצודת דוד לא לכם המלחמה. לא עליכם ללחום עמהם כי ה' ילחם לכם :
(מצודת דוד)

מצודת ציון תחתיו. ענין פחד ושבר : (מצודת ציון)

[טז] מִחַר רְדֵי עֲלֵיהֶם הִנֵּם עֲלֵי הַצִּיץ וּמִצָּאתֶם אֹתָם בְּסוֹף הַנֶּחֱל
פְּנִי מִדְּבַר יְרוּאֵל :

כ"י כמעלה הציץ. קם מקום : (כ"י)

מצודת דוד הנם עולים. עתה עולים הם במקום שעולים בה אל הציץ והוא
שם מקום : ומצאתם. למחר תמצאו אותם בסוף הנחל לפני מדבר ירואל
ונתן להם אות למען יחזק לבבם : (מצודת דוד)

[יז] לֹא לָכֶם לְהִלָּחֵם בְּזֹאת הַתִּיצָבוּ עִמָּדֵי וַיֵּרְאוּ אֶת יְשׁוּעַת יְהוָה עִמָּכֶם
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחַתּוֹ מִחַר צָאוּ לִפְנֵיהֶם וַיִּהְיֶה עִמָּכֶם :

כ"י התיצבו. מוסב על לא לכם המלחמה : וראו את ישועת ה'. מוסב
למעלה הלא אתה אלהינו הורשתנו ואמר להם הקב"ה הדין עמכם עלי
להחזיקה בידכם : מחר לאו. ואלחם בעדיכם והם האמינו ונזכרו ויטעמו
בזקר :

מצודת דוד בזאת. בהמלחמה הזאת : התיצבו. עמדו ועל תתגרו במ
מלחמה ולזרז כפל הדבר : (מצודת דוד)

[יח] וַיִּקְדּוּ יְהוֹשֻׁפָּט אֲפִים אֶרְצָה וְכָל יְהוּדָה וַיִּשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם נָפְלוּ לִפְנֵי יְהוָה
לְהַשְׁתַּחֲוֹת לַיהוָה :

מצודת דוד ויקוד. כפה הקדקד והשתחוה על פניו ארצה לפני ה' : (מצודת דוד)

[יט] וַיִּקְמוּ הַלְוִיִּם מִן בְּנֵי הַקְּהֹתִים וּמִן בְּנֵי הַקְּרָחִים לְהַלֵּל לַיהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל בְּקוֹל גָּדוֹל לְמַעַל :

מצודת דוד **להלל לה'.** על בשורת התשועה: **למעלה.** ר"ל גדול מאוד: (מצודת דוד)

[כ] וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיֵּצְאוּ לְמִדְבַּר תְּקוּעַ וּבְצִאתָם עֶמֶד יְהוֹשָׁפָט וַיֹּאמֶר שְׁמְעוּנִי יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם הָאֲמִינוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְתִאֲמִנוּ הָאֲמִינוּ בְּנִבְיָאֵיו

רס"י ותאמנו. ותהיו בני אמונה ותכליחו דוגמא (ישעי' ז') לא תאמינו: (רס"י)

מצודת דוד **ותאמנו.** ותתקיימו כמו והיה אמונת עתיד (ישעיה ל"ג): (מצודת דוד)

רלב"ג **האמינו בה' אלהיכם ותאמנו.** ר"ל האמינו ביעודי ה' יתברך ותהיו קימים ונאמנים ולא יפול בלבבכם ספק על דבר הנבואה כי אולי בסבת החטא תסור ממנו הטובה הזאת: (רלב"ג)

[כא] וַיִּנְעֹץ אֶל הָעָם וַיַּעֲמֵד מְשַׁרְרִים לַיהוָה וּמַהֲלָלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ בְּצֵאת לִפְנֵי הַחֲלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַיהוָה כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:

מצודת דוד **אל העם.** את העם: **להדרת קדש.** על המקום ב"ה יאמר שהוא מהודר ומפואר בקדושה: **ובצאת.** בעת שיצאו לפני החלוץ ישוררו ויהללו ויהיו אומרים הודו וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון **החלוץ.** האנשים המזוינים מכלי מלחמה: **החלו.** התחילו: (מצודת ציון)

רלב"ג **ויעמד משוררים לה' וגו'.** הנה נראה יהושפט כי אינו בוטח כי אם בה' יתברך ולזה כאשר היה יוצא לפני אנשי המלחמה העמיד משוררים לה' שהיו מהללים להדרת קדשו והיו מודים לה' יתברך על החסד שהבטיחם ובעת שהחלו לרנן ולהלל ה' יתברך נתן ה' לאויביהם רצון שהיו מארבים קצתם לקצתם ונתחדשה שנאה ביניהם עד שכבר עמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר שהיו עמם להחרים ולהשמיד ואחר שכלו להכות ביושבי שעיר סבב ה' יתברך לחדש שנאה בין בני עמון ובין מואב עד שכבר השחיתו איש את רעהו ובזה היו כמו עוזרים לישראל: (רלב"ג)

[כב] וּבָעֵת הַחֲלוּ בְרָנָה וַתִּהְיֶה נָתַן יְהוָה מְאָרְבִּים עַל בְּנֵי עַמּוֹן מוֹאָב וְהָר שְׁעִיר הַבָּאִים לַיהוּדָה וַיִּנָּגְפוּ:

רס"י נתן ה' מארבים. נתן מארבים להשמידם ולהחרימם דוגמא באביה
בן רחבעם (לעיל ב' י"ג) וירבעם היסב את המארב כמו בן הסיבם הקב"ה
זה בזה ושוב חזר מואב ועזר לבני עמון וקמו שניהם על בני שעיר : (רס"י)

מצודת דוד נתן ה' מארבים. נתן בלב אנשים לארוב עליהם ולהכות בהם :
וינגפו. הוכו מן האורבים ונחלשו : (מצודת דוד)

[כג] ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים ולהשמיד
ויכבדוהם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית :

רס"י ויעמדו בני עמון ומואב על יושבי הר שעיר להחרים ולהשמיד
וכלולם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו. הסיבן הקב"ה זה אל זה
להשחיתם עד כלותם עד שנפלו ההגרים לארץ לאין פליטה : (רס"י)

מצודת דוד על יושבי הר שעיר. כי חשבו שבני המארב הם מאנשיהם :
ביושבי שעיר. להשמיד את כולם : עזרו איש ברעהו. האחד עזר את חברו
להיות משחית את הבא כנגדו להלחם בו ואח"כ בא אחר לעזור לאחד
מהם להשחית את השני וכן היה הולך וחוזר עד כלותם : (מצודת דוד)

[כד] ויהודה בא על המצפה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים
ארצה ואין פליטה :

מצודת דוד על המצפה. על המקום שצופים בה אל המדבר מקום המחנה
ההיא : ואין פליטה. לא נשאר בהם שארית : (מצודת דוד)

[כה] ויבא יהושפט ועמו לבז את שללם וימצאו בהם לרב ורכוש ופגרים
וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא ויהיו ימים שלושה בזזים את השלל
כי רב הוא :

רס"י לאין משא. מרוב : (רס"י)

מצודת דוד ופגרים. ר"ל מצאום פגרים מתים ואין מי מוחה מלקחת :
וינצלו להם. עשו המקום ריק לקחת הכל לעצמם : לאין משא. עד שלא
יוכלו לשאתם מגודל הרבוי : (מצודת דוד)

מצודת ציון ורכוש. הוא שם כולל לזהב וכסף ומטלטלין : **וינצלו.** ענין רקות כמו וינצלו את מצרים (שמות יב) : (מצודת ציון)

[כו] וּבַיּוֹם הָרְבִּיעִי נִקְהְלוּ לְעֶמֶק בְּרָכָה כִּי שָׁם בֵּרְכוּ אֶת יְהוָה עַל כֵּן קָרְאוּ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עֶמֶק בְּרָכָה עַד הַיּוֹם :

מצודת דוד **לעמק ברכה.** אמר ע"ש סופו שקראו לה עמק ברכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נקהלו. נאספו כמו ויקהל משה (שם לה) : (מצודת ציון)

[כז] וַיָּשְׁבוּ כָּל אִישׁ יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיהוֹשָׁפָט בְּרֹאשׁוֹם לָשׁוּב אֶל יְרוּשָׁלַם בְּשִׁמְחָה כִּי שָׁמְחָם יְהוָה מֵאוֹיְבֵיהֶם :

רס"י נקהלו לעמק ברכה. לאותו עמק שלאחר כן נקרא עמק ברכה על שם המעשה כמו שמפורש בסמוך כדלמך כי שם ברכו את ה' והודו על כל הטובה אשר עשה להם שעזרם מעכומ"ז : (רס"י)

מצודת דוד מאויביהם. במה שעזרם מאויביהם : (מצודת דוד)

[כח] וַיָּבֹאוּ יְרוּשָׁלַם בְּנִבָּלִים וּבִכְנָרוֹת וּבַחֲצָצְרוֹת אֶל בֵּית יְהוָה :

רס"י ויצאו ירושלים בנבלים ובכנרות ובחלצרות. הרי ג' כלי סיר כנגד ג' כל איש יהודה וירושלים ויהושפט : (רס"י)

[כט] וַיְהִי פָחַד אֱלֹהִים עַל כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶצוֹת בְּשִׁמְעָם כִּי נִלְחַם יְהוָה עִם אוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל : **[ל]** וַתִּשְׁקֹט מַלְכוּת יְהוֹשָׁפָט וַיָּנַח לוֹ אֱלֹהָיו מִסָּבִיב : **(פ)**

מצודת דוד ותשקוט מלכות יהושפט. לא היה מי מערער על מלכותו : (מצודת דוד)

[לא] וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט עַל יְהוּדָה בֶּן שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה בְּמָלְכוֹ וַעֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ עֲזוֹבָה בַּת שְׁלָחִי :

מצודת דוד וימלוד יהושפט. ר"ל קבלו מלכותו באהבה בראותם הצלחתו : (מצודת דוד)

[לב] וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו אָסָא וְלֹא סָר מִמֶּנָּה לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה :

רס"י וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ אָבִיו אָסָא. מֵאִיזָה דָּבָר לֹא סָר מִלַּעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר מִדֶּרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר שֶׁל אָבִיו לֹא סָר אֲבָל מִדֶּרֶכּוֹ הִרְעָה שֶׁל אָסָא סָר כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (לְעִיל צ' טו) וַיּוֹלֵא אָסָא כֶּסֶף וְזָהָב וְכָל הַפְּרָכָה אֲבָל יְהוֹסֵפֶט לֹא עָשָׂה כֵּן אֲלֹא בָטָח כֹּל יָמָיו בַּהֲקִבָּה : (רס"י)

מצודת דוד **לעשות הישר.** ר"ל בזה הלך בדרכי אביו לעשות הישר כמוהו אבל לא הלך בדרכו מה שלא בטח בה' : (מצודת דוד)

[לג] אֵךְ הַבְּמוֹת לֹא סָרוּ וְעוֹד הָעָם לֹא הִכִּינוּ לְבָבָם לְאֱלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם :

מצודת דוד **הבמות.** הנעשים לה' ואסורים הם משנבנה הבית : **ועוד העם לא הכינו.** ורק הוא לבד הכין לבו לה' : (מצודת דוד)

רלב"ג **אך הבמות לא סרו.** ר"ל הבמות שהיו לה' והם במות יחיד ואמר זה כי כבר נאסרו הבמות אחר בנין ביהמ"ק כמו שנתבאר בתורה : (רלב"ג)

[לד] וַיֵּתֶר דְּבָרֵי יְהוֹשֻׁפֶּט הָרָאשִׁימִים וְהָאֲחֵרִים הָנָם כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי יְהוָה בֶּן חֲנָנִי אֲשֶׁר הֶעֱלָה עַל סֶפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל :

רס"י בְּדִבְרֵי יְהוָה בֶּן חֲנָנִי. שְׁאֵמַר אֵל הַמֶּלֶךְ יְהוֹסֵפֶט (סס י"ט) הִלְכָּה לַעֲזֹר : (רס"י)

מצודת דוד **אשר העלה.** ספורי יהושפט העלה במכתב על ספר דברי הימים של מלכי ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אתחבר.** כמו התחבר ובאה האל"ף במקום ה"א : (מצודת ציון)

[לה] וְאַחֲרֵיכֵן אֶתְחַבֵּר יְהוֹשֻׁפֶּט מֶלֶךְ יְהוּדָה עִם אֲחִיזָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הוּא הַרְשִׁיעַ לַעֲשׂוֹת :

מצודת דוד **הוא הרשיע לעשות.** אף כי אחזיה הרשיע לעשות הרע לא נמנע יהושפט מלהתחבר עמו : (מצודת דוד)

[לז] וַיַּחַבְּרֵהוּ עִמּוֹ לַעֲשׂוֹת אֲנִיּוֹת לְלֶכֶת תַּרְשִׁישׁ וַיַּעֲשׂוּ אֲנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גָּבֵר :

מצודת דוד **ויחברו עמו.** יהושפט חיבר את אחזיה להיות עמו לעשות יחד
אניות וכו' : (מצודת דוד)

[לז] וַיִּתְּנָבֵא אֱלִיעֶזֶר בֶּן דִּדְוָהוּ מִמֶּרְשָׁה עַל יְהוֹשָׁפָט לֵאמֹר כָּהֵתחַבְּרָךְ עִם
אֲחִיזְיָהוּ פָּרַץ יִהְיֶה אֶת מַעֲשִׂיךָ וַיִּשְׁבְּרוּ אֲנִיּוֹת וְלֹא עָצְרוּ לְלֶכֶת אֶל תַּרְשִׁישׁ :

רס"י ולא עלרו. פתרון לא עלרו כח האניות ללכת ויטעמו : (רס"י)

מצודת דוד **בהתחברך.** בעבור התחברך עם אחזיה פרץ ה' וכו' ר"ל תבוא
פרצה ושבר במעשיך ולא תצליח בהם : **ולא עצרו.** לא עכבו אצלם הכח
להתחזק ללכת עד תרשיש ובמ"א נאמר בענין אחר ואולי הנאמר שם היה
בפעם אחר : (מצודת דוד)

רלב"ג **בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך.** באר בזה כי לולא
התחברו באניו' עם אחזיהו לא נענש יהושפט שישברו אניותיו : **ולא עצרי**
ללכת אל תרשיש. כי כבר נשברו ונתרועעו : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-כא

[א] וַיִּשְׁכַּב יְהוֹשָׁפָט עִם אָבִיתּוֹ וַיִּקְבֹּר עִם אָבִיתּוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיִּמָּלֶךְ יְהוֹרָם
בְּנוֹ תַּחְתּוֹ : **[ב]** וְלוֹ אֲחִים בְּנֵי יְהוֹשָׁפָט עֲזָרְיָה וַיְחִיאֵל וַיִּזְכְּרִיָּהוּ וַעֲזַרְיָהוּ
וּמִיכָאֵל וּשְׁפָטְיָהוּ כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל : **[ג]** וַיִּתֵּן לָהֶם אָבִיהֶם
מִתְּנוֹת רַבּוֹת לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְמַגְדָּנוֹת עִם עָרֵי מִצְרוֹת בִּיהוּדָה וְאֶת
הַמַּמְלָכָה נָתַן לַיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר : **(פ)**

מצודת ציון **ולמגדנות.** המלה ההיא יורה על דבר המשובח והמעולה בין
בפירות בין בבגדים בין באבני יקר כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כד)
: **מצורות.** ענין מבצר : (מצודת ציון)

[ד] וַיָּקָם יְהוֹרָם עַל מַמְלַכְתּוֹ אָבִיו וַיִּתְּחַזַּק וַיַּהַרְגֵּם אֶת כָּל אֲחָיו בְּחָרֶב וְגַם
מִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל :

מצודת דוד ויהרוג וכו'. לבל יהיו מערערים על המלוכה: **משרי ישראל**.
אותם שהיו ידם עם אחיו: (מצודת דוד)

[ה] בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם:
[ו] וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה לו
אשה ויעש הרע בעיני יהוה: **[ז]** ולא אבה יהוה להשחית את בית דוד
למען הברית אשר כרת לדוד וכאשר אמר ליתת לו ניר ולבגיו כל הימים:

רס"י ניר. פי' עול על ישראל: (רס"י)

מצודת דוד ולא אבה ה' להשחית. אף שהיו ראויים להשחתה: **ניר**. כמו נר
ור"ל מלוכה כי המלך משפיע ומאיר כנר: (מצודת דוד)

מצודת ציון ולא אבה. ולא רצה: (מצודת ציון)

רלב"ג לתת לו ניר. ניר הוא מלכות. או יהיה כמו נר. ר"ל שלא יכבה נר
שלא יהיה מזרעו מולך: (רלב"ג)

[ח] ביקמו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך:

רס"י בימיו פשע אדום וגו'. כי דוד הכרית כל זכר באדום ויתן זהם
לנצים במקום מלך ופרעו לו מס וכן היו עושין כל מלכי יהודה נותנין
הנלצים הטובים בעיניהם ומימיו של יהורם ואילך פשעו מתחת יד יהודה
:

מצודת דוד וימליכו. כי עד הנה היה עליהם נציב מלך מתחת יד מלכי
יהודה: (מצודת דוד)

מצודת ציון פשע. מרד: (מצודת ציון)

[ט] ויעבר יהורם עם שריו וכל הרקב עמו ויהי קם לילה ויך את אדום
השובב אליו ואת שרי הרקב:

רס"י הסובב אליו. ויך אותו אדום הסובבים וסומכים לו לעזרו כי היה
דרכם כסנאחים במלחמה היו תופסים האנשים הגבורים ומביאים אותן
עמהם שלא יתוספו על סנאיהם להיות לעזרה לאדום בני עמם וקם לילה

פתאום והרגם ורבותינו פירשו הסוכב אליו סמוכים לפניו : (רס"ו)

מצודת דוד ויעברו. אל ארץ אדום : ויהי קם לילה. כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי : **הסוכב אליו**. הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי קם לילה. ר"ל חיל אדום המורדים בו והנה אדום הסוכב אליו שהיה עם יהורם כי לא מרדו כלם כמו שזכרנו בספר מלכים : (רלב"ג)

{י} ויפֿשע אֲדֹם מִתַּחַת יָד יְהוֹדָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה אַז תִּפְשַׁע לִבָּנָה בָּעֵת הַהִיא מִתַּחַת יָדוֹ כִּי עָזַב אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו :

רס"י ויפֿשע אדום. והלא כבר נאמר למעלה כימיו פֿשע אדום אלא כן דרך הפסוק לפי שהפסיק בנתיים פסוק אחד ורואה לומר אז תפֿשע לבנה לכך סידרן מתחילה ואומר ויפֿשע אדום אז תפֿשע לבנה של יהודה היתה והיתה עומדת על גבול אדום כדכתיב בספר יהושע ויהי הערים מקלה למטה בני יהודה אל גבול אדום וכסרואו שמרדו אדומיים מרדו אף הם בעת ההיא שיושבים על גבול אדום ועזרו לאדום וזהו אז תפֿשע לבנה : כי עזב את ה' אלהי אבותיו. מגיד מה גרם לו שמרדו כימיו יותר משא' מלכי יהודה שהיו לפניו : (רס"י)

מצודת דוד אז. בעת ההיא פשעה גם לבנה וידמה שהיתה מארץ יהודה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : **כי עזב את ה'**. ובא עליו מצד העונש : (מצודת דוד)

{יא} גם הוא עֲשָׂה בָּמוֹת בְּהָרֵי יְהוּדָה וַיִּזֶן אֶת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם וַיִּדַּח אֶת יְהוּדָה :

רס"י ויזן. כל מי שעוזב ומימר יראת הקב"ה בעבודת כוכבים ומזלות נופל ל' זנות שעשה דוגמ' אשה מזנה ומנאפת מאחרים ודומה כי זנה תזנה הארץ (הושע א) וזנו אחרי אלהי נכר וגו' (דברים ל"א) : (רס"י)

מצודת דוד עשה במוֹת. לע"ג : ויזן. הסיתם לזנות אחר הע"ג : וידח. הדיחם מעבודת ה' : (מצודת דוד)

[יב] וַיָּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֱלֹהֵי הַנְּבִיא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי דָוִד אֲבִיךָ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא הִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי יְהוֹשָׁפָט אֲבִיךָ וּבְדַרְכֵי אָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה:

רפ"י וַיֵּצֵא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֱלֹהֵיו. לְאַחַר שֶׁעָלָה לְשָׁמַיִם בָּא לוֹ כְּתָב זֶה שֶׁל נְבוֹאָה זז :

מצודת דוד **מכתב.** אגרת כתובה ועם שהיתה אחר שעלה בסערה השמים כי נגלה לאחד מהנביאים ושם הדברים האלה בפיו וצוהו לכתבו בספר ולהביא אליו: **לאמר.** ובזה נאמר בה כה אמר ה' וכו': (מצודת דוד)

רלב"ג וַיֵּבֹא אֵלָיו מִכְתָּב מֵאֱלֹהֵי הַנְּבִיא וְגו'. ראוי שיתבאר מזה כי אליהו לא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע וזה כי לא נחה רוח אליהו על אלישע שיהיה לנביא תחתיו כי אם אחר שלוקח מאתו כמו שיתבאר במעט עיון ממה שנזכר בספר מלכים (ב' ב') ואז נמשח אלישע לנביא תחת אליהו כמו שאמר ה' יתברך לאליהו וזה גם כן יורה שלא יהיה לנביא רק אחר שיסור אליהו מהיות לנביא. ובהיות הענין כן נתבאר כי בימי יהושפט היה אלישע לנביא כמו שנזכר בספר מלכים בדבר מלחמת יהורם עם מישע מלך מואב. הנה התבאר כי כבר לוקח אליהו מעל ראש אלישע בימי יהושפט. ולזה התבאר שזה המכתב שבא מאליהו ליהורם בן יהושפט אחרי מות יהושפט היה אחרי לוקח אליהו מעל ראש אלישע. וכאשר התישב זה הנה נבאר שאליהו היה חי בהכרח בעת שהרג יהורם את אחיו אשר היה אחרי לוקח מעל ראש אלישע שאם לא הונח הענין כן הנה יחויב שנאמר שאליהו נתנבא קודם מותו שכן יהיה הענין ושכבר יגיע לו מזה זה העונש שזכר וזה דבר בלתי אפשר שיונח כן שאם היה הדבר כן יהיה העונש על החטא נגזר לאדם טרם היותו חוטא ולא תשאר לו בחירה ימלט בה מהיות חוטא וזה סותר כל שרשי התורה שאם הוה זה כן מה זה שאמר המלאך לאברהם עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך (בראשית כ"ב י"ב) ויעד לו שכבר יברכהו ה' בעבור זה. הלא היה ראוי גם כן שיברכהו ה' יתברך בזאת הברכה ואף על פי שלא ינסהו בזה הנסיון כי כבר ידע שאם ינסהו בזה הנסיון יעשה מה שעשה. ובכלל הנה המאמר בשיעד הנביא שיחטא פלוני ויענש עליו עונש כך הוא הורס הגדולה שבפנות התוריות והעיוניות. ולזה יחויב שנודה כי אליהו היה קים בימי יהורם ולזה לא נתבאר לנו שמת אליהו ומפני זה הוצרכנו להודות כי הנזכר בסוף ספר מלאכי הוא זה. ויהיה לו זה הארץ הנפלא מהחיים על דרך פלא כמו שזכרנו בספר מלכים :

[יג] וַתֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מֶלֶכִּי יִשְׂרָאֵל וַתִּזְנֶה אֶת יְהוּדָה וְאֶת יִשְׂרָאֵל כְּהִזְנוֹת

בֵּית אַחָאָב וְגַם אֶת אַחִיף בֵּית אָבִיף הַטּוֹבִים מִמֶּךָ הִרְגִתָּ:

מצודת דוד **כהזנות וכו'.** כמו שזנו הם אחר הע"ג: (מצודת דוד)

[יד] הִנֵּה יְהוָה נִגַּף מִגִּפָּה גְדוֹלָה בְּעַמֶּךָ וּבְבָנֶיךָ וּבְנָשֶׁיךָ וּבְכָל רְכוּשֶׁךָ:
[טו] וְאַתָּה בְּחַלְיִים רַבִּים בְּמַחֲלֵה מַעֲיָף עַד יֵצְאוּ מַעֲיָף מִן הַחֲלִי יָמִים עַל יָמִים:

מצודת דוד **ואתה בחליים.** ואתה תהיה בחליים רבים: **ימים על ימים.**
בכל יום ויום: (מצודת דוד)

רלב"ג **ימים על ימים.** ר"ל שנים ימים נוספים על שנה אחת כי ימים ויאמר על השנה כאמרו ימים תהיה גאלתו (ויקרא כ"ה כ"ט): (רלב"ג)

[טז] וַיַּעַר יְהוָה עַל יְהוֹרָם אֶת רוּחַ הַפְּלִשְׁתִּים וְהָעֲרָבִים אֲשֶׁר עַל יַד כּוּשִׁים:

מצודת דוד **על יד.** הסמוכים לארץ כוש: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויער.** מל' התעוררות: **רוח.** ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב יט): (מצודת ציון)

[יז] וַיַּעֲלֵנוּ בַּיהוּדָה וַיִּבְקְעוּהָ וַיִּשְׁבּוּ אֶת כָּל הָרְכוּשׁ הַנִּמְצָא לְבֵית הַמֶּלֶךְ וְגַם בָּנָיו וְנָשָׁיו וְלֹא נִשְׁאַר לוֹ בֶּן כִּי אִם יְהוֹאָחָז קָטָן בָּנָיו:

רש"י **ויבקעה.** כמו (ישעיה ז') נעלה ציהודה ונקיאנה ונבקיענו וכן (מלכים ז' ג') להבקיע אל מלך אדום: (רש"י)

מצודת דוד **ויבקעו.** בקעו חומת העיר ועלו בה: **יהואחז.** הוא אחזיהו בהפוך אותיות: (מצודת דוד)

רלב"ג **ולא נשאר לו בן כי אם יהואחז קטן בניו.** הנה מדד לו ה' יתברך מדה כנגד מדה הוא הרג כל אחיו ולזה נהרגו בניו לא נשאר בהם כי אם אחד כמו שלא השאיר הוא מיהושפט כי אם בן אחד והוא יהורם בעצמו: (רלב"ג)

[יח] וְאַחֲרֵי כֵן זָאת נִגְפּוֹ יְהוָה בְּמַעֲיוֹ לְחַלִּי לְאִין מִרְפָּא:

מצודת דוד לחלי לאין מרפא. חולי אנושה עד לא מצאה רפואה אף לפי שעה :
(מצודת דוד)

[יט] וַיְהִי לַיָּמִים מִיָּמִים וַיָּכַעַת צֶאֱת הַקֶּץ לַיָּמִים שְׁנַיִם יָצְאוּ מֵעִיּוֹ עִם חָלְיוֹ וַיָּמָת בְּתַחֲלָאִים רָעִים וְלֹא עָשׂוּ לוֹ עֲמוֹ שְׂרָפָה כְּשֶׁרָפָת אֲבֹתָיו :

רס"י וכעת לאת הקץ. אותו קץ שאמר לו הנביא : ולא עשו לו עמו שרפה. אע"פ שהיה צריך לאותו שרפה לפי שחלה בחליים רעים ובשרו מסריח לא חפץ הקב"ה בכבודו שיעשו לו שרפה וגם לא נקבר בקברות המלכי'
(רס"י) :

מצודת דוד ויהי לימים מימים. החולי ההוא הי' לו מתחלת השנה עד סופה מבלי הפסק : וכעת. וכאשר בא עת יציאת הקץ של שתי שנים עם חליו במכאוב החולי יצאו מעיו אל החוץ מכל וכל : בתחלואים רעים. אחר שעבר עליו תחלואים רעים מת : ולא עשו וכו'. לשרוף עליו מטתו וכלי תשמישו כדרך ששורפין על המלכים : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי לימים מימים. ר"ל שזה היה לימים מהשנה השנית : (רלב"ג)

[כ] בֶּן שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם הָיָה בְּמָלְכוֹ וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וַיָּלֶךְ בְּלֹא חֲמֻדָּה וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים :

רס"י בלא חמדה. פתרון כל ימיו היה צרעה ובתחלואים ועליו נתקיים (דברים ל"א) ראה נתתי לפניך היום את החיים וגו' וגם קצר ימים וסצע רוגז
(רס"י) :

מצודת דוד וילך. הלך מן העולם בלא חמדה כי כל ימי חייו לא היה לו קורת רוח למלאות חמדתו כי היה מעונה ומדוכא : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-כב

[א] וַיִּמְלִיכוּ יוֹשָׁבִי יְרוּשָׁלַם אֶת אֲחִיזָהוּ בֶּן־הַקָּטָן תַּחְתָּיו כִּי כָל הָרָאשִׁים

הָרַג הַגָּדוֹד הָבָא בְּעַרְבִים לַמַּחֲנֶה וַיִּמְלֹךְ אַחֲזִיָּהוּ בֶן יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה :
(פ)

מצודת דוד **הבא בערבים.** הבא מערבים אל מחנה פלשתים להלחם
ביהורם כמה שכתוב למעלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בערבים.** הבי"ת הוא במקום מ"ם כמו והנותר בבשר ובלחם
(ויקרא ח) ומשפטו מבשר ומלחם : (מצודת ציון)

[ב] בֶן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אַחֲזִיָּהוּ בְּמִלְכוֹ וּשְׁנָה אַחַת מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם
וְשֵׁם אָמוֹ עֲתַלְיָהוּ בֵּית עֶמְרִי :

רס"י בן ארבעים ושתים. ובמלכים (ב' כ"ח) הוא אומר בן עשרים ושתים
הא כייל לפי זה היה הבן גדול מאביו ב' שנים אלא ב' שנים קודם שנוול
יהורם אביו נגזרה גזירה זו על בית דוד שתכלה עם בית אחאז וכן הוא
אומר ומאלהים היתה תבוס' אחזיה וגו' וביום שנשא אסא את בת עמרי
ליהושפט בנו נגזרה גזירה זו כך שנויה בסדר עול' ובתוספתא דסוטה אך
בכל המקראות לא מצינו שנשא יהושפט בת עמרי אך מלאתי (מלכים
ולעיל ב' יח) ויתחתן לאחאז ושמא זו היא אחותו שנשא ובשנת ל"א לאסא
נשאה שנא' (במלכ' א' ט"ז) ובשנת ל"א לאסא מלך עמרי וכשנשא אסא
את בתו ליהושפט בנו שנתעלה עמרי והרגו תבני לא וחשוב משנת ל"ג
לאסא עד שמלך אחזיהו ותמלא מ"ב שנה ועוד כתוב אחד אומר (במלכים
ב' ח') בשנת י"ב ליורם בן אחאז מלך אחזיהו בן יהור' וכתוב א' אומר
(ס' ב' ט') ובשנת י"ח ליורם מלך אחזיהו על כרחינו יהורם אביו לא מת
אלא בשנת י"ב ליורם בן אחאז שהרי כתיב (ס' ב' ח') בשנת ה' ליורם בן
אחאז מלך יהורם בן יהושפט וח' שנים מלך ומה שאמר שוב בשנת י"א
ליורם לפי שמלך בחיי אביו שנה אחת לפי שהיה אביו נגוע בתחלו"י קשים
כמ"ס (לעיל ב' כא) ואחרי כל זאת נגפו ה' וגו' וימליכו יוסבי ירוסלי' את
אחזיהו בנו הקטן שנה אחת בחיי אביו וזהו דכתיב בשנת י"א ליורם ומה
שאמר בשנת י"ב ליורם לאחר שמת אביו אז היה י"ב ליורם : (רס"י)

מצודת דוד **בן ארבעים ושתים שנה.** שנויה בסדר עולם שהמנין הזה הוא
לצמיתת מלכות עמרי על כל ישראל אשר היתה ע"י שנשא יהושפט את
בתו לאשה כמ"ס שם ויתכן שנשאה שנה אחת לפני מלוך עמרי על כל
ישראל ובעבור היות אחזיה מזרעו קרה לו שנהרג עם מלך ישראל על ידי

יהוא ולזה תלה מלכותו בצמיתת מלכות עמרי : **בת עמרי**. ולמעלה נאמר שיהורם אביו נשא בת אחאב ויהושפט אבי אביו נשא בת עמרי ויתכן שעמרי גדלה ונקראת בתו אף כי בני בנים הם הבנים : (מצודת דוד)

[ג] גם הוא הלך בדרך בית אחאב כי אמו היתה יועצתו להרשיע :

[רלב"ג] כי אמו היתה יועצתו להרשיע. באר בזה כי סבת עשותו הרע בעיני ה' היה רשע אמו ורשע בית אחאב אשר היו יועצים לו אחר מות אביו : (רלב"ג)

[ד] ויעש הרע בעיני יהוה כבית אחאב כי המה היו לו יועצים אחרי מות אביו למשחית

מצודת דוד למשחית לו. וכאומר עצתם לא היו לטובתו כ"א להשחיתו : (מצודת דוד)

[ה] גם בעצתם הלך וילך את יהורם בן אחאב מלך ישראל למלחמה על חזאל מלך ארם ברמות גלעד ויכו הרמים את יורם :

רס"י ויכו הרמים. כמו הארמים הרבה מקומות חסר אל"ף כגון לעמשא תומרו ופעמים האל"ף נוספת בתיבה כגון (תילים פט) איתן האזרחי כמו הזרחי ואל"ף סל ואחותי באזניכם (איוב יג) : (רס"י)

מצודת דוד גם בעצתם הלך. הם היו מייעצים אותו וגם הוא הלך בעצתם ושמע להם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרמים. כמו הארמים באלף : (מצודת ציון)

[ו] וישב להתרפא ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה בהלחמו את חזאל מלך ארם ועזריהו בן יהורם מלך יהודה ירד לראות את יהורם בן אחאב ביזרעאל כי חלה הוא :

רס"י כי המכים אשר הכהו. פתרון מן המכים וכן (במלכ' ז' ח') : ועזריהו בן יהורם. זה אחזיהו וכן הוא אומר (קס) ואחזיהו מלך יהודה ירד לראות את יורם : (רס"י)

מצודת דוד **כי המכים**. הוא מקרא קצר וכאלו אמר כי כאבו לו המכים וכו' ולזה הי' צריך לרפואה: **ועזריהו**. הוא אחזיה ולמעלה קראו יהואחז ובשלש השמות הי' נקרא: **ירד לראות**. ר"ל לבקרו בחליו: (מצודת דוד)

[ז] ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יורם ובבאו יצא עם יהורם אל יהוא בן נמשי אשר משחו יהוה להכרית את בית אחאב:

רפ"י **תבוסת**. פתרון עירבוב כמו (יחזקאל טז) מתבוססת בדמיו: (רפ"י)

מצודת דוד **ומאלהים היתה**. מה' באה רמיסת אחזיה ולזה נחן בלבו לבוא אל יורם ומזה באה לו המיתה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תבוסת**. מל' בסיסה ורמיסה כמו כפגר מובס (ישעיה יד): (מצודת ציון)

רלב"ג **ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו**. ר"ל רמיסת אחזיהו והשחתתו. או ירצה בזה לכלוכו והתגאלו בדמו: (רלב"ג)

[ח] ויהי כהשפט יהוא עם בית אחאב וימצא את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו ויהרגם:

רפ"י **ובני אחי אחזיהו**. ומה שלא נאמר ואחי אחזיהו לפי שנהרגו בימי יהורם אזיהם כדכתיב לעיל (ז' כ"א) ויעלו זיהודה ויזקעוה ולא נשאר בן כי אם אחזיהו קטן בנו: (רפ"י)

מצודת דוד **כהשפט**. כאשר עשה משפט מות לבית אחאב: **משרתים לאחזיהו**. אשר היו משרתים לאחזיה: (מצודת דוד)

[ט] ויבקש את אחזיהו וילקדהו והוא מתחבא בשמרון ויבאהו אל יהוא וימתהו ויקברהו כי אמרו בן יהושפט הוא אשר דרש את יהוה בכל לבבו ואין לבית אחזיהו לעצר כח לממלכה:

מצודת דוד **והוא מתחבא**. בעת שבקשוהו היה מתחבא בשומרון ומצאו שם: **ויקברהו**. צוה להוליכו לירושלים לקברו בקבר הראוי לו כמ"ש במ"ב כי אמרו וכו' ובעבור כבוד אביו ראוי לקבר בדרך כבוד: **בן יהושפט**. בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן: **ואין וכו'**. לא נשאר מי מבית אחזיה לעכב הכח אצלו להתחזק במלוכה כי כל זרע הממלכה היו קטנים: (מצודת דוד)

רלב"ג ואין לבית אחזיהו לעצור כח למלכה. רוצה בזה כי היה ירא יהוא ממנו פן יקח ממנו נקמת יהורם ונקמת בית אחאב כי הוא היה בן יהושפט אשר דרש ה' בכל לבבו והצליח במלחמותיו ולזה הרגו והרג בני אחיו וחשב שאין לירא לו עוד מבית אחזיהו כי אין לבית אחזיהו מי שיוכל לעצור כח לעצמו למלוך ובזה סרה פחדתו מעל יהוא. או ירצה בזה ואין לבית אחזיהו מי שנשאר לו כח להלחם עם ממלכה : (רלב"ג)

יג וַעֲתָלְיָהוּ אִם אֶחָזְיָהוּ רָאָתָה כִּי מֵת בָּנָה וַתִּקָּם וַתִּדְבֹר אֶת כָּל זֶרַע הַמְּמָלָכָה לְבֵית יְהוּדָה :

רס"י ותקם ותדבר. לשון דבר ובמלכים (ב' י"א) כתיב ותאבד ועל הדור הזה אמר דוד (תהלים יב) למנאח על השמינית שראה צדוק הקודש שדור שמיני יהרג כל זרעו על ידי עתליהו שהרי משלמה עד כאן שמנה דורות והתפלל שישתייר זרעו לזכרון ואומר (סם) הוסיעה ה' כי גמר חסיד וגומר ובמלכים (ב' יא) אומר שעי"י סם המות הרגתם שהרי כתיב סם ותגנוב אותו מתוך בני המלך הממותי וקרינן המומתי ויש אם למקרא ויש אם למסור' המומתי משמע שכבר מתו ואם למסורת הממותים שמתים והולכים ע"י יסורים ל' הוה ולא לאלתר וזהו מיתת כישוף וסם המות שלא מתים לאלתר הולכים ומדוכים בתחלואים ושוב מתים ודוגמא ממותי תחלואי רעב כי גם הם אינם מתים לאלתר : (רס"י)

מצודת דוד ותדבר. הביאה עליהם הדבר כי האכילה אותם דבר ארסי וכדומה: **לבית יהודה.** של בית יהודה: (מצודת דוד)

יא וַתִּקַּח יְהוֹשֻׁבֶעֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶת יוֹאָשׁ בֶּן אֶחָזְיָהוּ וַתִּגְנֹב אֹתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַמּוֹמְתִים וַתִּתֵּן אֹתוֹ וְאֶת מִינְקָתוֹ בַּחֲדָר הַמְּטוֹת וַתִּסְתִּירָהוּ יְהוֹשֻׁבֶעֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ יְהוֹרָם אִשְׁתִּי הַזֶּה כִּי הָיָה קִיָּתָהּ אַחֲוֵת אֶחָזְיָהוּ מִפְּנֵי עֲתָלְיָהוּ וְלֹא הִמְיָתָתָהוּ :

רס"י בחדר המטות. תרגום באדרון בית ערסתא כלומר בעזרה בחדר שכיבת הכהנים ורבינו שלמה ז"ל פי' בעליית בית קדש הקדשים כדכתיב במלכים (ב' י) ויהי אתה בבית ה' מתחבא וגו' ועליו אמר דוד (תילים כז)

כי ילפנני בסוכה וגו' וקורו חדר המטות (צמלכים ז' יא) על סם בין שדי
לין והוא סיסד הקליר (קרא ר' אליעזר ובזכרונות דיום א' דר"ה יסד זה
ע"ס) אס פץ למטות נפץ חדר המטות לכפור יזכור חורבן הצית יכפר
עליכם :

מצודת דוד **בת המלך**. בת יהורם היתה אחות אחזיה : **בחדר המטות**. שהי'
בבה"מ : **יהודע הכהן**. יתכן שהוא יוחנן הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף
מלכים בחשבון הדורות : **כי הוא וכו'**. ולזה חמלה על בנו : **מפני עתליה**.
מוסב על ותסתירהו לומר ההסתרה היה מפני עתליה : (מצודת דוד)

יב ויהי אתם בבית האלהים מתחבא שש שנים ועתליה מלכת על
הארץ :

מצודת דוד **ויהי אתם**. יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלהים כי
יהודע בעלה היה כ"ג והתמידו לשבת בב"המ : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-כג

א ובשנה השבעית התחזק יהודע ויסקח את שרי המאות לעזריהו בן
ירחם ולישמעאל בן יהוחנן ולעזריהו בן עובד ואת מעשיהו בן עדניהו ואת
אלישפט בן זכרי עמו בבית :

מצודת דוד **עמו בבית**. לקחם עמו בבית להיות ידם עמו להמליך את
יואש : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעזריה. את עזריה : (מצודת ציון)

ב ויסבו ביהודה ויקבצו את הלויים מכל ערי יהודה וראשי האבות
לישראל ויבאו אל ירושלם : **ג** ויכרת כל הקהל ברית בבית האלהים עם
המלך ויאמר להם הנה בן המלך ימלך כאשר דבר יהוה על בני דויד :

כס"י ויכרות כל הקהל ברית צבית האלהים עם המלך. סיהיו לעזרתו :
(כס"י)

מצודת דוד עם המלך. להיות בעזרתו: ויאמר. יהוידע הכהן אמר להם
הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו': (מצודת דוד)

[ד] זה הדבר אשר תעשו השלישית מקם באי השבת לפהנים וללויים
לשערי הספים:

רפ"י באי השבת. וגם יולאי השבת כדכתיב בסמוך ויקחו איך את אנשי
באי השבת עם יולאי השבת המשמרות היו מתחדשות בשבת כהונה ולויה
אחת יולאה ואחת נכנסה ואז עכב יהוידע שם משמר היואל עם משמר
הנכנס וחלקן לשלשה חלקי': (רפ"י)

מצודת דוד השלישית. חלק שליש: באי השבת. כי משמרות הכהנים
והלויים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקרוים המה
באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שליש משומרי המלך
יהיו מאנשי באי השבת מן הכהנים ומן הלויים: לשוערי הספים. ר"ל
במספר שליש ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם
כי מקום משמרתם היה משמרת בית המלך כמ"ש במ"ב: (מצודת דוד)

מצודת ציון הספים. הוא בית האספים האמור בדה"א ובמ"ב נאמר בשער
אחר הרצים והיא היא: (מצודת ציון)

רלב"ג לשוערי הספים. הם שוערי האסופים שזכרו במה שקדם (א' כ"ו
ט"ו ט"ז) והיו נקראים גם כן אספי השערים (נחמיה י"ב ב"ה): (רלב"ג)

[ה] והשלישית בבית המלך והשלישית בשער היסוד וכל העם בחצרות בית
יהוה:

רפ"י והשלישית בבית המלך. לשמור שלא יקבלו עליו להרוג אותו:
והשלישית. היא השנית: בשער היסוד. ובמלכים (ב יא) כתיב ובשער סור
וביומא ירושלמי מפורש ז' שמות היו לו לשער היסוד סור על שם שהיו
מטהרים שם את המורעים על זהן ידם ועל שם סורו טמא קראו למו
(איכה 7): (רפ"י)

מצודת דוד והשלישית. משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר
שיבא המלך אל ביתו. והשלישית. שני השלישים היו מיוצאי השבת

כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת המה פנוים מעבודה כי באי השבת באו במקומם: **בשער היסוד**. ישמרו בשער היסוד והוא שער המזרחי שהוא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין: **וכל העם**. מבני ישראל ישמרו בחצרות בית ה': (מצודת דוד)

ו ואל יבוא בית יהוה כי אם הפהנים והמשפחות ללויים המה יבאו כי קדש המה וכל העם ישמרו משמרת יהוה:

רס"י וכל העם ישמרו. שלא יבואו בית ה' : (רס"י)

מצודת דוד בית ה'. הוא ההיכל: **והמשרתים ללויים**. משרתי הבית מן הלויים: **ישמרו וכו'**. לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור להם: (מצודת דוד)

ז והקיפו הלויים את המלך סביב איש וכליו בידו והבא אל הבית יומת והיו את המלך בבואו ובצאתו:

רס"י וכליו בידו. כלי מלחמתו בידו : (רס"י)

מצודת דוד וכליו. כלי זיינו: **והבא**. איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך: **בבואו**. אל הבית ובצאתו ממנה: (מצודת דוד)

מצודת ציון והקיפו. וסבבו : (מצודת ציון)

ח ויעשו הלויים וכל יהודה ככל אשר צוה יהונדע הפהן ויקחו איש את אנשיו באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר יהונדע הפהן את המחלקות:

רס"י באי השבת עם יוצאי השבת כי לא פטר. אותן מחלקות היוצאי ללכת לבית' אלל עכצם שם עם הצאים דוגמא בלשכות פטורים כלומר פטורים היו מכל מלאכה שבעזרה כי אם לשמור הלשכות כי יומם ולילה חובה עליה' במלאכה' לשמור העזרות והלשכות לפיכך היו פטורים מכל שאר מלאכת העזרה : (רס"י)

מצודת דוד איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו: **כי לא פטר וכו'**. לא נתן רשות למשמרת יוצאי השבת ללכת

לבתיהם כדרכם תמיד אבל הטיל עליהם החיוב להתעכב עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פטר**. הוא חלוף החיוב וכן בלשכות פטורים (דה"א ט) :
המחלקות. המשמרות הנחלקים לחלקים : (מצודת ציון)

רלב"ג **כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות**. ר"ל כי לא שלח אותם
אבל עכבם שם לזה הענין : (רלב"ג)

[ט] ויתן יהוידע הכהן לשרי המאות את החניתים ואת המגנות ואת
השלטים אשר למלך דויד אשר בית האלהים :

מצודת דוד **אשר למלך דויד**. אשר המה למלך דויד שעשאם הוא : **בית**
האלהים. בבית האלהים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **השלטים**. הם כעין מגינים : (מצודת ציון)

[י] וינעמד את כל העם ואיש שלחו בידו מכתף הבית הימנית עד כתר
הבית השמאלית למזבח ולבית על המלך סביב :

רש"י ואיש שלחו בידו. כלי זיינו כמו ובעל השלח דיואל : (רש"י)

מצודת דוד **ואיש**. וכל איש חרבו בידו : **למזבח**. לפני המזבח וההיכל :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **שלחו**. חרבו כמו בשלח יעבורו (איוב לג) : **מכתף**. מעבר :
(מצודת ציון)

רלב"ג **ואיש שלחו בידו**. ר"ל וכל אחד מהם היה חרבו בידו : (רלב"ג)

[יא] ויציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות וימליכו אתו
וימשחוהו יהוידע ובניו ויאמרו יחי המלך : **(ס)**

רש"י **את הנזר**. היא העטרה שלקח דוד מרצת בני עמון כדכתיב (לעיל
א' ד') ויקח דוד עטרת מלכם ותהי על ראש דוד ומסם והלאה היו מלכי
יהודה מניחים אותה הנזר על ראשם : ואת העדות. זה ספר תורה וכן הוא
אומר (דברים יז) וקרא בו כל ימי חייו ורבותינו אמרו הגזר זה העדות שכל
הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו : (רש"י)

מצודת דוד ויוציאו. ממקום מחבואו: הנזר. כתר מלכות: העדות. היא התורה הנקראת עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת היתירה של מלך, או הוא מלשון עדי וקשוט ור"ל קשטו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר: (מצודת דוד)

יב ותשמע עתליהו את קול העם הרצים והמהללים את המלך ותבוא אל בית העם יתנה:

מצודת דוד קול העם הרצים. קול מרוצת העם וקול המהללים את המלך: (מצודת דוד)

יג ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא והשירים והחצצרות על המלך וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרא עתליהו את בגדיה ותאמר קשר קשר: (ס)

כ"י עומד על עמודו. כדאמר (לעיל כ') ויעמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו' ויעמד עליו ויזכך על זרכיו (סס) ועד היום מנהג כשמועדים יחד עומד המלך או הדוכוס במקום גבוה כדי שיוכלו לראותו לשמוע את דברו: קשר קשר. מרד מרד: (כ"י)

מצודת דוד על עמודו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם: במבוא. במקום שבאים בה לעזרה: ומוריעים. מלמדים דעת זה לזה איך להלל: קשר קשר. מרד יש כאן וכפלה דבריה כדרך החרד: (מצודת דוד)

יד ויוצא והודיע הפהן את שרי המאות פקודי החיל ויאמר אליהם הוציאוה אל מבית השדרות והבא אחריה יומת בחרב פי אמר הפהן לא תמיתוה בית יתנה:

כ"י הסדרות. פירוש מקום מבוא המלך מביתו לבית ה' לא ידעתי מה ל' סדרות ויונתן תרגם סידריא: והבא אחריה יומת. אל תניחיה ללכת דרך מולא העזרה אל העיר פן תמלא עוזרים מתחברים אליה: והבא אחריה. לעזרה: יומת. המיתוהו: (כ"י)

מצודת דוד ויוצא. מבית ה': פקודי החיל. הממונים על החיל: הוציאוה אל מבית השדרות. ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית

השדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט : והבא אחריה.
להיות בעזרתה דתו להמית בחרב : כי אמר וכו'. ולזה לא הרגוה מיד :
(מצודת דוד)

מצודת ציון השדרות. כמו הסדרות בסמ"ך והוא מל' סדור ועריכה וכמו
שהחיל המסודר נקראים מערכות כן יקראו סדרות : (מצודת ציון)

[טו] וישימו לה ידים ותבוא אל מבוא שער הסוסים בית המלך וימיתוה
שם : (פ)

רס"י וישימו לה ידים. מקום לנוס : (רס"י)

מצודת דוד וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ובאה אל
בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מבוא. מל' ביאה : (מצודת ציון)

[טז] ויכרת יהונדע ברית בינו ובין כל העם ובין המלך להיות לעם ליהנה :

רס"י ברית בינו ובין כל העם ובין המלך. שיהו כולם המלך והעם אחרי
ה' : (רס"י)

מצודת דוד בינו וכו'. רצה לומר כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה'
ולעבדו : (מצודת דוד)

[יז] ויבאו כל העם בית הבעל ויתצוהו ואת מזבחתיו ואת צלקמו שברו
ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות :

מצודת ציון ויתצוהו. מל' נתיצה ושבירה : **צלמיו.** מל' צורה ודמות : **מתן.**
כן שמו : (מצודת ציון)

[יח] וישם יהונדע פקדת בית יהנה בידי הכהנים הלויים אשר חלק דויד על
בית יהנה להעלות עלות יהנה כפתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על ידי
דויד :

רס"י פקדות. ממונים על זה להעלו' עולות וכל האמור בפרקה דוגמ'

(ירמיה כ') וישמע פסחור וגו' והוא פקיד נגיד בית ה' : (רס"ו)

מצודת דוד וישם וכו'. עשה ממונים בבית ה' כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים : **ביד הכהנים**. המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק דוד לממונים על בית ה' להעלות עולות בזמנם : **על ידי דויד**. בשיר הנעשה על ידי דוד מה שתקן הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פקדות**. ממונים : (מצודת ציון)

רלב"ג וישם יהוידע פקדות בית ה'. ר"ל מנוים לראשי המחלקות לכהנים וללויים : (רלב"ג)

[יט] ויעמד השוערים על שערי בית יהוה ולא יבא טמא לכל דבר :

רס"י ולא יבא טמא לכל דבר. אף היו פקידים שלא יניחו ליכנס בעזרה שום טמא מקום לורך כל דבר : (רס"י)

מצודת דוד **השוערים**. הממונים לשמור שערי המקדש : **ולא יבוא**. לשמור שלא יבא בהם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעמד השוערים וגו'. שהם היו שומרים שלא יבא שום טמא במקדש והיו שומרים עם זה הקדשים שלא יבא טמא לדבר מהם : (רלב"ג)

[כ] ויקח את שרי המאות ואת האדירים ואת המושלים בעם ואת כל עם הארץ ויורד את המלך מבית יהוה ויבאו בתוך שער העליון בית המלך ויושיבו את המלך על פסא הממלכה :

מצודת ציון **האדירים**. ר"ל השרים : (מצודת ציון)

[כא] וישמחו כל עם הארץ והעיר שקטה ואת עתליהו המיתו בחרב :

מצודת דוד **והעיר שקטה**. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי את עתליהו המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שקטה**. נחה : (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-כד

[א] בן שבע שנים יאֵש בְּמֶלְכוֹ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ צְבִיָּה מִבְּאֵר שֶׁבַע: **[ב]** וַיַּעַשׂ יוֹאָשׁ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: **(ס)**

רס"י כל ימי יהוידע. ובמלכים (ב' י"ז) כתיב כל ימיו אשר הורהו הכהן אצל לאחר שמת אז באו שרי המלך להשתחוות לו לעשותו קדש ובמדרש מפורש לפי שנטמן בבית קדש הקדשים ולא הוזק אמרו כדי אתה להיות אלוה **(רס"י)** :

[ג] וישא לו יהוידע נשים שתים ויולד בנים ובנות:

רס"י ויולד בנים ובנות. לפי שנאמר למטה (כ"ד) שהרג יואש את בני יהוידע הארך לומר שהיו לו בנים: **(רס"י)**

[ד] ויהי אחריכן הנה עם לב יואש לחדש את בית יהוה:

מצודת דוד **לחדש.** לתקנו ולבנות מה מחדש: **(מצודת דוד)**

[ה] ויקבץ את הכהנים והלויים ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל ישראל קסף לחזק את בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואתם תמחרו לדבר ולא **מחרו** **הלויים:**

רס"י וקבצו מכל ישראל. כלומר קבצו אותו כסף שהיו ישראל נותנים מדי שנה בשנה כדכתיב (שמות ל') כל העובר על הפקודים ובמלכים (ב' י"ז) כל כסף הקדשים אשר יוצא בית ה' כסף עובר וגו' ששלש כספי' היו כסף עובר שקלים בכל שנה שנאמר (שמות ל') כל העובר על הפקודים עובר על סם העובר, כסף נפשות ערכו, על איש שהתנדב ערך נפשו כמו האומר ערכי עלי, וכל כסף אשר יעלה על לב איש נדבה לבדק הבית: **ואתם**

תמהרו לדבר ולא מהרו הלויים. מפורש בטוב (במלכים ב' יב) שאמר המלך יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו ויתעללו בדבר להטריח מכריהם וכפראה המלך כן אמר להם (סס) ועתה אל תקחו כסף מאת מכריכם כי לבדק הבית תתנוהו, זהו שאמר כאן ואתם תמהרו לדבר ולא מהרו הלויים :

מצודת דוד **מדי שנה בשנה.** להוצאות התקון הצריך בכל שנה ושנה : **תמהרו לדבר.** לכו מהרה וקבצו הכסף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מדי.** מתי ר"ל בכל עת שנה ושנה כמו מדי עלותה (ש"א א) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויקבוץ את הכהנים והלויים וגו'.** הנה באר בזה המקום מה שקצר זכרו בספר מלכים והנה הגביל תחלה שיקחו הכהנים הכסף מכל ישראל והוא מחצית השקל שהוגבל בתורה לכל איש ואיש והיא משאת מה עכד ה' לחזק את בית האלהים כי בני עתליה פרצו את בית האלהי וכל קדשי בית ה' עשו לבעלים ולא השאירו שם דבר. וצוה ואתם שישמרו לדבר לחזק את בדק הבית וצוה שיושם כל הכסף ההוא בארון בשער בית ה' ויתנו חור בדלתו ומשם היו משליכים לארון : (רלב"ג)

11 **וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ לִיהוֹנָדָע הָרֹאשׁ וַיֹּאמֶר לוֹ מִדּוּעַ לֹא דָרַשְׁתָּ עַל הַלְוִיִּם לְהָבִיא מִיְהוּדָה וּמִירוּשָׁלַם אֶת מִשְׁאֵת מִשֶּׁה עֶבֶד יְהוָה וְהִקְהֵל לְיִשְׂרָאֵל לְאַהֲלֵהם :**

רס"י **משאת משה עבד ה'.** כלומר שקלים שווה עליהם במדבר : **משאת.** על **סס** **כי** **תשא** : (רס"י)

מצודת דוד **מדוע לא דרשת.** כאומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים הם להביא מיהודה וכו' : **את משאת משה.** במ"ב מפורש שלשה כספים והם מחצית השקל המוטל על כל איש מישראל ומי שהעריך עצמו או זולתו ומי שהקדיש מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר"ל התשורה שצוה משה להביא : **והקהל לישראל.** ר"ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאוהל העדות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **משאת.** ענין דורון ותשורה כמו ארוחה ומשאת (ירמיה מ) : (מצודת ציון)

12 **כִּי עֲתָלְיָהוּ הַמִּרְשָׁעַת בְּנִיָּהּ פָּרְצוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים וְגַם כָּל קִדְשֵׁי בֵּית**

רָאִי כי עתליהו המרשעת בניה פרצו. הוֹרֵךְ לומר כי מחדש בנאו שלמה בנין חזק כי משצנאו שלמה עד יואש לא היו רק קב"ה שנה וכבר הי' נפרץ שאם לא שפרצו עתליהו ובניה עדיין היה קיים שהרי מיואש עד יאשיהו יותר ממאתים שנה ולא הוֹרֵכוּ לחזקו עד יאשיהו ואעפ"כ לא עשאו יואש חדש כבתחילה ומגמר הבית עד יואש קב"ה כיאל שלמה מלך מ' שנה וד' שנה למלכותו התחיל לבנותו וז' שנה עיכב בצנינו הרי י' שנה וגשאר ל' ורחצעם מלך י"ז הרי מ"ז ואביה ג' הרי נ' ואסא מ"א הרי ל"א ויהושפט כ"ה הרי קי"ו יהורם ח' הרי קכ"ד ואחזיה א' הרי קכ"ה ומיואש עד יאשיהו כיאל אמאי' מלך כ"ט שנים עזיהו נ"ב יותם ט"ז אחז ט"ז חזקיה כ"ט מנשה נ"ה ואמון ב' הרי מאתים חסר אחת ואותן שנים יותר שחיה יואש לאחר חזקת הבית נמלא שלא הוֹרֵכוּ לחזק את דק הבית אם לא עתליהו המרשעת ובניה פרצוהו : כי עתליהו וגו'. לכן אין תימה אם כריך מהרה כל כך חיזוק וגם אל תתמה שלא היה כסף וזהב של הקדשות באולרות בית ה' עד שהוֹרֵכוּ ליתן קול ציהודה ובירושלים להביא משאת כי גם כל קדשי בית ה' עשו לבעלים : (רס"י)

מצודת דוד בניה. שהיו לה מאיש אחר הם פרצו את בית האלהים אם כן מהצורך לתקן וגם כסף הקדשים שהיה בבית ה' עשו לבעלים ואפס א"כ הכסף ולכן מהצורך לקבץ כסף מאת הקהל על צורך התקון : (מצודת דוד)

מצודת ציון פרצו. שברו : (מצודת ציון)

[ח] ויאמר המלך ויעשו ארון אחד ויתנהו בשער בית יְהוָה חוצה :

רָאִי ויעשו ארון אחד. ובמלכים (ב' יב) כתיב ויקוב חור בדלתו ע"י אותו חור היו זורקין בארון ההקדשות ולא לפתוח הדלת פן יבא רמאי ויגנוב ממנו : ויתנהו בשער בית ה' חוצה. כדי שיוכלו לבא אליו כל נדיב לב לתת בו את תרומת ה' : (רס"י)

מצודת דוד חוצה. בהעבר שכלפי החוץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ארון. ארגז : (מצודת ציון)

[ט] וַיִּתְּנוּ קוֹל בְּיְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם לְהָבִיא לַיהוָה מִשָּׁאֵת מֹשֶׁה עֶבֶד
הָאֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר:

מצודת דוד ויתנו קול. ר"ל הכריזו ברבים: על ישראל. מה שצוה על
ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה: (מצודת דוד)

[י] וַיִּשְׁמְחוּ כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעָם וַיָּבִיאוּ וַיִּשְׁלִיכוּ לְאָרוֹן עַד לְכַלָּה:

מצודת דוד וישמחו. ר"ל הביאו הכסף בשמחה: עד לכלה. ר"ל הביאו יום
יום עד שכלו כולם להביא איש לא נעדר: (מצודת דוד)

[יא] וַיְהִי בַעֲת יָבִיא אֶת הָאָרוֹן אֶל פְּקֻדַּת הַמֶּלֶךְ בְּיַד הַלְוִיִּם וַכְּרָאוֹתָם כִּי
רַב הַכֶּסֶף וּבָא סוֹפֵר הַמֶּלֶךְ וּפְקִיד כְּהֵן הָרֹאשׁ וַיַּעֲרוּ אֶת הָאָרוֹן וַיִּשְׁאַהּוּ
וַיִּשְׁיבֵהוּ אֶל מְקוֹמוֹ כֹּה עָשׂוּ לְיוֹם בְּיוֹם וַיֵּאָסְפוּ כֶסֶף לָרֹב:

רס"י וכראותם כי רב הכסף. אז בא סופר המלך ופקיד כהן ראש מסרת
הממונה תחת כהן הראש והוא סגן כהונה עם סופר המלך וצמלכים (סס)
כתיב ויעל סופר המלך וכהן גדול פתרון ויעל סופר המלך ואף כהן גדול
שלח פקידו הוא הסופר הכותב מה שכו"ג מלווה לו כי אין הגון וכבוד לכ"ג
לילך עם עבדי המלך: ויערו את הארון. דוגמא ותער כדה (בראשית כ"ד)
: וישאהו. בכל יום ויום כשרואין כי רב הכסף שבו מביאין אותו לפקיד
המלך בתוך העזרה מערין אותו ונושאין אותו ומחזירין אל מקומו בשער
ה' חולכה : (רס"י)

מצודת דוד ויהי בעת יביא וכו'. בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית
בפקודת המלך אשר ביד הלויים וכאשר ראו את הכסף רב בו כי משקלו
כבד אז בא סופר המלך וכו': ויערו. שפכו הכסף מן הארון: ליום ביום.
כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית וכאשר ראו
שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו: (מצודת דוד)

מצודת ציון אל פקדת. כמו בפקדת וכן ואל הארון (שמות כה) ומשפטו
ובהארון ופקדת הוא ענין צואה כמו והוא פקד עלי (לקמן לו): ויערו.
ענין שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כד): (מצודת ציון)

[יב] וַיִּתְּנֵהוּ הַמֶּלֶךְ וַיהוֹדָע אֶל עוֹשֶׂה מְלָאכָת עֲבֹדַת בַּיִת יְהוָה וַיְהִיו שְׂכָרִים חֲצָבִים וְחָרָשִׁים לְחַדֵּשׁ בַּיִת יְהוָה וְגַם לְחָרָשֵׁי בְרָזֶל וּנְחָשֶׁת לְחַזֵּק אֶת בַּיִת יְהוָה :

מצודת דוד **אל עושה מלאכת וכו'.** הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדרז"ל נקראים אדרכלין : **ויהי שוכרים.** והם יהיו שוכרים חוצבי אבן וחרשי עץ : **לחרשי ברזל.** גם יהיו שוכרים את חרשי הברזל ונחשת : (מצודת דוד)

[יג] וַיַּעֲשׂוּ עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה וַתַּעַל אַרְוֹכָה לְמְלָאכָה בְּיָדָם וַיַּעֲמִידוּ אֶת בַּיִת הָאֱלֹהִים עַל מִתְכַּנְתּוֹ וַיֹּאמְצֵהוּ :

רס"י וַתַּעַל אַרְוֹכָה לְמַלְאכָה. דוגמא היחיד האצנים לעזרע וגם לעיל (ד"ה א') יואב יחיה את שאר העיר : על מתכנתו. על מכונו : (רס"י)

מצודת דוד **ויעשו וכו'.** עשו מה שעליהם לעשות : **ותעל וכו'.** בידם. על ידם עלתה חזוק למלאכת התקון : **על מתכנתו.** על כנו ובסיסו ור"ל שתקנו את כל הצריך לתקן : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ארובה.** הוא ענין רפואה ובא בדרך השאלה על חיזוק הבנין וכן כי עלתה ארובה לחומת ירושלים (נחמיה ד) : **ויאמצהו.** מל' אמוץ וחוזק : (מצודת ציון)

רלב"ג **ותעל ארובה למלאכה בידם.** ר"ל רפואה וחוזק : (רלב"ג)

[יד] וַיְכַלּוּתָם הִבִּיאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיהוֹדָע אֶת שְׂאֵר הַכֶּסֶף וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִים לְבַיִת יְהוָה כְּלֵי שָׁרֵת וְהַעֲלוֹת וְכַפּוֹת וְכָלֵי זָהָב וְכֶסֶף וַיְהִיו מַעֲלִים עֲלוֹת בְּבַיִת יְהוָה תָּמִיד כָּל יְמֵי יְהוֹדָע : (פ)

רס"י **כלי שרת והעלות.** שטוסיל כל' אשכנז הוא שכותשין את הבשמים במכתשת דוגמא (משלי כז) אם תכתוש אויל במכתש כן אמר לי ר' יאחז בר שמואל מנרבונ"א, ויש אומרים והעלות אלו הנסרים שחותכין עליהם בשר ודוגמא בבניה אין מטלטלין את העלי לקצב עליו בשר. וכפות וכלי זהב וכסף. ובמלכים (ב' יב) כתיב אך לא יעשה בית ה' ספות כסף, הא כילד מפורש בכתובו' בפרק קמא בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית וכו' : (רס"י)

מצודת דוד **וככלותם.** לחזק את כל בית ה': **וכלי זהב.** ושאר כלי זהב וכסף: **תמיד.** הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב: (מצודת דוד)

מצודת ציון **וככלותם.** כהשלימים: **והעלות.** היא יד המכתשת וקרויה כן ע"ש שמעלין ומורידין אותה בעת הכתישה וכן בתוך הריפות בעלי (משלי כז) : (מצודת ציון)

רלב"ג **כלי שרת והעלות.** ר"ל כלי השירות וההעלאה. והנה ספר בזה המקום חטא יהואש אחר מות יהוידע אשר היה סבה אל הרע אשר הביא ה' **יתברך** עליו : (רלב"ג)

[טו] וַיִּזְקֹן יְהוֹנָדָע וַיִּשְׁבַּע גַּמִּים וַיָּמָת בֶּן מֵאָה וּשְׁלָשִׁים שָׁנָה בְּמוֹתוֹ : **[טז]** וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִיד עִם הַמְּלָכִים כִּי עָשָׂה טוֹבָה בְּיִשְׂרָאֵל וְעַם הָאֱלֹהִים וּבֵיתוֹ : **(פ)**

מצודת דוד **בישראל.** במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד: **ועם האלהים.** במה שקרב את ישראל לעבודת המקום: **וביתו.** במה שהעמיד בה הממונים: (מצודת דוד)

[יז] וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹנָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ אֲזִי שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם :

מצודת דוד **וישתחוּ למלך.** ארז"ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י"ח) ואתה היית בבה"מ ששה שנים ועודך חי ומהראוי לעבוד אותך עבודת אלהות: **אז שמע המלך.** קבל דבריהם: (מצודת דוד)

[יח] וַיַּעֲזְבוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת הָאֲשֵׁרִים וְאֶת הַעֲצָבִים וַיְהִי קֶצֶף עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּאַשְׁמַתָם זֹאת :

מצודת דוד **ויעזבו וכו'.** ונמשך מזה שעזבו את בית ה' ועבדו האשרים: **באשמתם זאת.** בעבור אשמתם זאת: (מצודת דוד)

[יט] וַיִּשְׁלַח בָּהֶם נְבָאִים לְהַשִּׁיבָם אֶל יְהוָה וַיַּעֲבִדוּ בָם וְלֹא הִאָּזִינוּ : **(ס)**

מצודת דוד **ויעידו בם.** התרו בם ע"ש שדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יכחש בדבר: **ולא האזינו.** לא הטו אוזן לשמוע: (מצודת דוד)

רלב"ג ויעידו בם ולא האזינו. ר"ל שהעידו בם הרעות שיבואו אם לא ישובו אל ה'. והנה זכר כי : (רלב"ג)

[כ] וְרוּחַ אֱלֹהִים לְבָשָׁה אֶת זְכָרְיָה בֶן יְהוֹנָדָע הַכֹּהֵן וַיַּעֲמֵד מַעַל לָעַם וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר הָאֱלֹהִים לָמָּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת מִצְוֹת יְהוָה וְלֹא תַצְלִיחוּ כִּי עֲזַבְתֶּם אֶת יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶתְכֶם :

רפ"י מעל לעם. גבוה מכל העם כדי להשמיע קולו, ובאיכה רבתי דורש סמך על עצמו שהיה קר גבוה מכל העם נביא וכהן וזיוס הכפורים וחתן המלך ולא נתיירא מלומר נבואה ועל זה נאמר (איכה ז') אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ובמותו אמר ירא ה' וידרוש כי לא הרגוני חלל שאמרתי שליחותו של מקום ומאחר שנהרגתי עליו מן הדין והגון וכדי הוא שידרוש דמי וכן היה כי מיד נדרש דמו כי לתקופת השנה וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד מעל לעם. במקום גבוה מכל העם לשמעו כולם : (מצודת דוד)

[כא] וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו וַיִּרְגְּמֵהוּ אָבֹן בְּמִצְוֹת הַמֶּלֶךְ בַּחֲצַר בֵּית יְהוָה :

מצודת דוד במצות המלך. הוא צוה לרגמו באבן : (מצודת דוד)

רלב"ג במצות המלך המיתו בחצר בית ה' זכריה הנביא בן יהוידע על שהיה מוכיח אותם ולא אחר ה' יתברך נקמתו. כי (כג) לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם מעם. ר"ל שלא השאירו מהם עם ונתן בידם ה' יתברך חיל לרוב מאד עם היות חיל ארם מעטי המספד ויואש הכו מכות רבות ונפלאות ובלכתם ממנו (כה) קשרו עליו עבדיו בעון דמי בני יהוידע הכהן והרגו אותו על מטתו. והנה אמר דמי בני יהוידע הכהן בעבור הבנים שעתידיים לצאת ממנו כמו שאמר את דמי נבות ואת דמי בניו (מלכים ב' ט' כ"ו). או אולי צוה להמית בנים אחרים ליהוידע על שהיו מגנים אותו על הרגו אחיהם. והנה זאת המלחמה שזכר בזה המקום היא זולת המלחמה הנזכרת בספר מלכים בזה המקום : (רלב"ג)

[כב] וְלֹא זָכַר יוֹאָשׁ הַמֶּלֶךְ הַחֲסֵד אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹנָדָע אֲבִיו עִמּוֹ וַיַּהַרֵּג אֶת בָּנָיו וַיְכַמּוּתוּ אֶמֶר יִרְאָה יְהוָה וַיִּדְרֹשׁ : (פ)

מצודת דוד החסד אשר עשה. אשר הצילו מן המיתה והמליכו על ישראל : **ירא ה'.** שעל חנם הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי :

[כג] וַיְהִי לְתַקּוּפַת הַשָּׁנָה עָלָה עָלָיו חֵיל אֶרֶם וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת כָּל שְׂרֵי הָעָם מֵעַם וְכָל שְׁלָלָם שְׁלָחוּ לְמֶלֶךְ דְּרָמָשֶׁק :

רס"י ויהי לתקופת השנה. לפי שצני יהוד' חטאו יותר משאר שבטים כמו שאמר לעיל ויעזבו את בית ה' אלהי אבותיהם : וישחיתו את כל שרי העם. מוסב למעלה ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך והחטיאו את יואש אחריהם על זה נפרע להם גמולם שבאו חיל ארם והשחיתו את כל שרי העם : מעם. מהיות עם : (רס"י)

מצודת דוד לתקופת השנה. ר"ל כאשר הקיפה החמה לבא אל הנקודה ההיא בעצמה שעמדה בעת שנהרג : מעם. ר"ל מן העם כי עזבו את העם והשחיתו את השרים לבד להראותם שבא בעונש על אשר השתחוו למלך : (מצודת דוד)

[כד] כִּי בִמְצַעַר אֲנָשִׁים בָּאוּ חֵיל אֶרֶם וַיְהִיָּה נָתַן בְּיָדָם חֵיל לָרֹב מֵאֹד כִּי עָזְבוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׂפָטִים :

מצודת דוד כי במצער. ר"ל נראה הדבר שבא בעונש ובהשגחה כי בא ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ"ז נפלו בידם : עשו שפטים. עשו בו דין משפט יסורין : (מצודת דוד)

מצודת ציון במצער. במעט כמו והיא מצער (בראשית יט) : (מצודת ציון)

[כה] וּבִלְכֹתָם מִמֶּנּוּ כִּי עָזְבוּ אֹתוֹ (במחליים) בְּמַחֲלוּיָם רַבִּים הִתְקַשְּׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו בְּדָמֵי בְּנֵי יְהוֹיָדָע הִכְהֹן וַיַּהַרְגֵהוּ עַל מִטָּתוֹ וַיָּמָת וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּעִיר דָּוִיד וְלֹא קִבְּרֵהוּ בְּקִבְרוֹת הַמְּלָכִים :

רס"י בדמי בני יהוידע. בשביל דמי זכריה שהיה בן יהוידע כי היה לו לזכור טובה וחסד שגמל עמו יהוידע ושבביל אותו עון נתקשרו עליו עבדיו והרגוהו על מטתו מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושלוו ובוטח שאין לו לדאג כי בן יהוידע הוא ולכבודו ינהגו בו כבוד ושפכו דמיו לארץ וע"כ נהרג גם הוא בשלום והסקט על מטתו : (רס"י)

מצודת דוד ובלכתם. ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שחמלו עליו רק

כי עזבוהו חולה בחלים רבים כי עשו בו מה שמצאה ידם : **התקשרו**. בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם שרק זכריהו נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מו): (מצודת דוד)

מצודת ציון התקשרו. עשו קשר אגודת מרידה : (מצודת ציון)

[כו] וְאַלֶּה הַמִּתְקַשְּׁרִים עָלָיו זָבֵד בֶּן שִׁמְעָת הָעַמּוֹנִית וַיהוֹזָבָד בֶּן שְׁמָרִית הַמּוֹאֲבִית :

רס"י המואבית. מה לי מי היו וממי ילאו אם מצני יסרחל או ממואבים אלא יבאו כפויי טובה שכפו טובתו של אברהם אבינו ללוט אביהם שנלחם עם המלכים כששמע שנשזה לוט והם שכרו את כלעם לקלל בניו ויפרעו מיואש שכפה טובתו של יהוידע והרג את זכריה בנו כן מפורש במכילת' : (רס"י)

מצודת ציון זבד. ובמ"ב נאמר יתבד ובשתי השמות היה נקרא וכן כאן שמרית ושם שומר : (מצודת ציון)

[כז] וּבָנָיו (ורב) יָרֵב הַמֶּשָּׂא עָלָיו וַיְסוֹד בֵּית הָאֱלֹהִים הֵנָּס כְּתוּבִים עַל מִדְרָשׁ סֵפֶר הַמְּלָכִים וַיִּמְלֹךְ אַמְצָיָהוּ בֶּנוֹ תַּחְתָּיו : (פ)

מצודת דוד ובניו. זכרון ספור בניו : **ירב המשא עליו**. ומה שרבה עליו המשא רוצה לומר מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים : **ויסוד**. ספור יסוד בית האלהים אשר חיזק ותיקן : **על מדרש**. הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש כי בו נדרש ספורי עניני המלכים והקורות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירב. מלי רבוי : (מצודת ציון)

רלב"ג ובניו ירב המשא עליו ויסוד בית האלהים. ר"ל ובניו של יהוידע שהרג ואשר ירב מהם משא הנבואה על יואש והיה מיסר אותו והוא זכריה שהרג בבית האלהים. ויסוד בית האלהים אשר בנה וחזק אותו הנה כל זה היה כתוב על ספר מדרש המלכים. ואחשוב שהוא הספר אשר דרשו בו קורות כל מלך ומלך ודברי הימים שלו וקבצו זה כלו בזה הספר. או הוא ספר אחר בלתי נמצא אצלנו והוא היותר נכון : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-כה

[א] בן עשרים וחמש שנה מלך אמציהו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלם ושם אמו יהועדן מירושלים: **[ב]** ויעש הישר בעיני יהוה רק לא בלבב שלם: **[ג]** ויהי כאשר חזקה הממלכה עליו ויהרג את עבדיו המפכים את המלך אביו: **[ד]** ואת בניהם לא המית כי ככתוב בתורה בספר משה אשר צנה יהוה לאמר לא ימותו אבות על בנים ובנים לא ימותו על אבות כי איש בחטאו

מצודת דוד **ככתוב.** כי עשה ככתוב בתורה ולתוספת ביאור אמר בספר משה: **על בנים.** בעבור עון הבנים: **איש בחטאו ימותו.** ר"ל כל המתים המה כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו: (מצודת דוד)

[ה] ויקבץ אמציהו את יהודה ויעמידם לבית אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל יהודה ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש מאות אלף בחר יוצא צבא אחז רמח וצנה:

מצודת דוד **לבית אבות וכו'.** לכל בית אב לבד ולכל שר אלף ומאה עם אנשיו לבד: (מצודת דוד)

רלב"ג **ויקבוץ אמציהו את יהודה ויעמידם לבית אבות וגו'.** כבר קצר זכרון הרבה מזה הספור בספר מלכים: **וימצאם שלש מאות אלף בחר יוצא צבא.** זה מעיר איך נמעטו להפליא מימי יהושפט עד היום ההוא: (רלב"ג)

[ו] וישלח מישאל מאה אלף גבור חיל במאה כפר כסף: **[ז]** ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל יבא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם ישראל כל

רס"י **כי אין ה' עם ישראל כל בני אפרים.** לפי קירבעם משבט אפרים והוא היה הראשון שהחטיא את ישראל וככל דור ודור אחריו היה להם למוקש שהיו עובדין לעגלי זהב של ירבעם: (רס"י)

מצודת דוד **כל בני אפרים.** מלכות עשרת השבטים קרויה על שם אפרים על כי ירבעם המלך הראשון שעליהם היה מבני אפרים: (מצודת דוד)

[ח] כי אם בא אתה עשה חזק למלחמה וכשילך האלהים לפני אויב כי

יֵשׁ כַּח בְּאֱלֹהִים לַעְזוֹר וּלְהַכְשִׁיל :

רפ"י כי אם בא אתה. פתרון אם לא תאמין בדברי הלא תנסה בא אתה ועשה וחזק למלחמה : לעזור ולהכשיל. פתרון יש לו כח וגבורה לעזור לך בלא חיל של אפרים ולהכשיל אותך אם תולידם עמך : (רפ"י)

מצודת דוד כי אם בוא אתה. בוא למלחמה לבד ולא עמהם : **יכשילך**. ר"ל פן יכשילך ומענינו תבין חסרונו ור"ל אם יבואו עמך צבא ישראל פן יכשילך האלהים לפני האויב : (מצודת דוד)

רלב"ג כי אם בא אתה וגו'. אך תבוא אתה לבד : **עשה חזק למלחמה**. הנה עשה הוא מקור וכן חזק. והרצון בו אם תעשה זה לחזק עצמך למלחמה ולזה שכרת מאה אלף מישראל הנה יכשילך ה' יתברך לפני אויב תחת אשר רצונו לעזור לך כי יש לה' יתברך כח לעזור למי שירצה ואם הוא חלוש ולהכשיל מי שירצה ואם הוא חזק : (רלב"ג)

[ט] ויאמר אֶמְצִיחוּ לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וּמָה לַעֲשׂוֹת לְמַעַת הַכֶּכֶר אֲשֶׁר נִתְּנִי לַגִּדּוּד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לִיהוָה לָתֵת לָךְ הַרְבֵּה מְזֵה :

מצודת דוד ומה לעשות. ר"ל וכי אפסיד הכסף הלא לא יחזירו לי : **יש לה' וכו'.** וימלא חסרונו ממקום אחר : (מצודת דוד)

[י] וַיַּבְדִּילִם אֶמְצִיחוּ לַהֲגִדּוּד אֲשֶׁר בָּא אֵלָיו מֵאֲפֵרִים לָלֶכֶת לְמִקְוֹמָם וַיַּחַר אֲפִם מְאֹד בִּיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ לְמִקְוֹמָם בְּחָרִי אָף : **(ס)**

מצודת דוד ויבדילם. מבין אנשי יהודה : **ויחר אפם.** כי לבזיון יחשב להם : (מצודת דוד)

[יא] וַאֲמַצְיָהוּ הַתְּחִזֵּק וַיִּנְהַג אֶת עַמּוֹ וַיִּלָּךְ גִּיא הַמֶּלֶח וַיֵּן אֶת בְּנֵי שְׁעִיר עֲשָׂרֶת אֲלָפִים : **[יב]** וְעֲשָׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים שָׁבוּ בְנֵי יְהוּדָה וַיָּבִיאוּם לְרֹאשׁ הַסֵּלַע וַיִּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ הַסֵּלַע וַיָּכֻסּוּ וַיָּבִקְעוּ :

רפ"י וכולם נבקעו. ויהי אחרי בא וגו'. באיכה רבתי עליו נאמר ורגז וסחק ואין נחת (משלי כט) : (רפ"י)

מצודת דוד נבקעו. נבקע כריסים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שבו. מל' שביה : (מצודת ציון)

[יג] וּבְנֵי הַגָּדוֹד אֲשֶׁר הִשְׁיב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עָמוֹ לַמֶּלֶכְמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה מִשְׁמֶרֶן וְעַד בֵּית חוּרוֹן וַיָּכּוּ מֵהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַיִּבְזּוּ בָזָה רַבָּה : (פ)

רס"י וּפָשְׁטוּ צַעֲרֵי יְהוּדָה מִשְׁמֶרֶן וְעַד בֵּית חוּרוֹן. לְאַחַר שְׁחָזְרוּ לַמְּקוֹמָם כְּדִלְעִיל וַיַּחַר אֶפֶס מֶלֶךְ צִיְהוּדָה וַיִּסּוּבוּ לַמְּקוֹמָם שָׁם לֹא כֵן אֲלֹא מִיֵּד שֶׁנִּבְדְּלוּ מֵאַמְלִיָּה פָּשְׁטוּ צַעֲרֵי יְהוּדָה הִיא לוֹ לֹאמַר וּפָשְׁטוּ צַעֲרֵי יְהוּדָה מִצִּיֹּן חוּרוֹן עַד שׁוּמְרוֹן : (רס"י)

מצודת ציון ויפשטו. מל' התפשטות ופזור כדרך הנלחמים ושוללים : (מצודת ציון)

[יד] וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן בּוֹא אֲמַצְיָהוּ מִהַכּוֹת אֶת אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת אֱלֹהֵי בְנֵי שְׁעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ לְאֱלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יִקְטֹר : **[טז]** וַיַּחַר אֵף יְהוָה בְּאַמַּצְיָהוּ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו נְבִיא וַיֹּאמֶר לוֹ לָמָּה דַּרְשָׁתָּ אֶת אֱלֹהֵי הָעָם אֲשֶׁר לֹא הִצִּילוּ אֶת עַמָּם מִיָּדָּךְ :

מצודת דוד אשר לא הצילו. ונראה א"כ שלא אלהים המה : (מצודת דוד)

[טז] וַיְהִי בַּדְּבָרוֹ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלִיוּעָץ לְמַלְךְךָ נִתְּנוּךְ חֲדַל לָךְ לָמָּה יִכְּוֹד וַיַּחֲדַל הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי כִּי יַעַץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתָךְ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת וְלֹא שָׁמַעְתָּ :

רס"י כִּי יַעַץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתָךְ. כְּלוֹמַר אִם אֵין אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי לִיכֹל בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל דַּע כֹּךְ אַתָּה הַמֶּלֶךְ כִּי יַעַץ ה' לְהַשְׁחִיתָךְ הוֹאִיל כִּי עָשִׂיתָ זֹאת וְלֹא שָׁמַעְתָּ לַעֲצָה וְהִיא הָעַץ שֶׁהִשְׁחִיךְ לְהַתְּגָרוֹת בַּמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּלְפִיכּוֹל לִפְנֵינוּ כְּדִכְתִּיב וַיֹּעֵץ אֲמַלְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל יוֹאָח וְגו' : (רס"י)

מצודת דוד הליועץ. וכי מי מינה אותך יועץ למלך : **חדל לך.** מדברך אלה : **למה יכוד.** מי מאנשי : **כי יעץ אלהים.** יעץ את עצמו : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיַּחֲדַל הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי כִּי יַעַץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתָךְ. הָעִיר בִּזְהָרָה כִּי אַחֲרַי שִׁירָאֵה הַנְּבִיא שֶׁאִם יוֹסִיף לְהוֹכִיחַם יוֹסִיפוּ עַל חַטָּאתָם פֶּשַׁע וַיִּקְוּמוּ לְהַרְגוֹ הִנֵּה אֵינוֹ מַחֲוִיב לִשְׁנוֹת לָהֶם דְּבַרֵּי הַנְּבוּאָה הַהִיא בַּעֲצָמָה

אחר שעשה שליחות ה' יתברך בה ולמדנו בזה שקצת העונות הם בצד שימנעו הבחירה מן האדם לשוב מהם וזה אמנם יהיה בעונות הגדולים מאד כי ה' יתברך ירצה שיגיע עליהם לחוטאים העונש הראוי : (רלבי"ג)

[יז] וַיִּנְעֹץ אֶמְצִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל יוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז בֶּן יְהוּא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר (לך) לכה נתראה פנים :

רס"י לך נתראה פנים. להראות גבורתינו על סוסים צרמחים : (רס"י)

מצודת דוד **נתראה פנים.** כאומר אין זה גבורה מה שבאו אנשיך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לך.** ענינו כמו לכה בה"א : (מצודת ציון)

[יח] וַיִּשְׁלַח יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל אֶמְצִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֵאמֹר הַחוּחַ אֲשֶׁר בִּלְבָנוֹן שָׁלַח אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בִּלְבָנוֹן לֵאמֹר תִּנֶּה אֶת בִּתְּךָ לְבָנִי לְאִשָּׁה וְתַעֲבֹר חֵיט הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בִּלְבָנוֹן וְתִרְמַס אֶת הַחוּחַ :

רס"י החוח אשר בלבנון. שהוא שפל רוח : שלח אל הארז. שהוא שר גדול מכל האילנות : ותעבר. ותרמוס. ולא ראה הארז להרגו כי זילות הוא בעיניו לטרוף החוח אלף עברה עליו ורמסו לבזיון כי היאך נשאו לבז לשלוח בזיון גדול כזה לארז גבוה אף אתה כחוח שאין לך רק שני שצטי' ועת' עבדי יקומון עליך וירמסוך כשישמעו הבזיון הזה : (רס"י)

מצודת דוד **החוח.** המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך מכ"ש לרדת עמך במלחמה : **ותרמוס.** על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמו לו שאנשיו ירמסו אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החוח.** הוא מין קוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב) : **ותרמוס.** ענין דריכה ברגל : (מצודת ציון)

[יט] אֶמְרֶתִּי הִנֵּה הִכִּיתִּי אֶת אֲדֹם וַיִּשְׁאַף לִבִּי לְהַכְפִּיד עֲתָה שָׁבָה בְּבֵיתְךָ לָמָּה תִּתְגַּרְהָ בָרָעָה וְנִפְלֵת אֶתָּה וַיְהוּדָה עִמָּךְ :

רס"י ונשאך לבד. לרדוף אחר הכבוד ורואה אתה להתכבד אף בי ובמלכים

(ב' י"ד) הכזד וסז צביתד : (רס"י)

מצודת דוד אמרת הנה הכית וכו'. ולדבר גבורה יחשב אצלך ולזה נתגאית ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי : **עתה**. הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך ותשאר בכבודך : **למה תתגרה ברעה**. למה תתגרה עמדי בעבור הביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונשאך לבך. ענין התרוממות וגאווה : **תתגרה**. מל' תגר ומחלוקת וכן אל תתגר במ (דברים ב) : (מצודת ציון)

רלב"ג ונשאך לבך להכביד עתה שבה בביך. ר"ל להקנות לך כבוד על ההצלחה שהגיע לך במלחמה : (רלב"ג)

[כ] ולא שמע אֶמְצִיחוּ כִּי מְהֻלָּהִים הִיא לְמַעַן תִּתְּנָם בְּיָד כִּי דָרְשׁוּ אֶת אֱלֹהֵי אָדָם :

רס"י כי מהאלהים היא למען תתם ביד. כלומר בידיהם כדלעיל ידעתי כי יעז אלהים להסחיתך : (רס"י)

מצודת דוד למען תתם. את אמציה ועמו ביד מלך ישראל : (מצודת דוד)

[כא] וַיַּעַל יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּרָאוּ פָנִים הוּא וְאַמְצִיחוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּבֵית שָׁמֶשׁ אֲשֶׁר לַיהוּדָה :

רס"י צבית שמש. היתה המלחמה והוארך לומר שלא תאמר כשתפסו ארמיה למה הביאו לירושלים ולא לשומרון לפי שהיה בית שמש סמוך לירושלים : (רס"י)

מצודת דוד ויתראו פנים. ר"ל נלחמו פנים בפנים : (מצודת דוד)

[כב] וַיִּנְגַּף יְהוּדָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּסוּ אִישׁ לְאֹהֲלָיו : **[כג]** וְאֵת אֶמְצִיחוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בֶּן יוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז תִּפַּשׁ יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ וַיְבִיֵּאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַם מִשְׁעַר אֶפְרַיִם עַד שַׁעַר הַפּוֹנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה :

רס"י ויפרץ בחומת. שאמר מעתה לא ימרוד בי כי לא גבה לבו כל כך

למרד הואיל ונפרכה החומה : (רפ"י)

מצודת דוד משער אפרים. התחיל לפרוץ מן השער הנקרא שער אפרים ופרץ עד השער הנקרא שער הפונה והיה באורך ת' אמה: (מצודת דוד)

מצודת ציון שער הפונה. הוא שער הפנה הנאמר במ"ב כי השער העומד בפנה הוא פונה לכאן ולכאן: (מצודת ציון)

[כד] וְכָל הַזָּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֵת כָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בְּבֵית הָאֱלֹהִים עִם עֶבֶד אָדוֹם וְאֵת אֶצְרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֵת בְּנֵי הַתַּעֲרָבוֹת וַיָּשֶׁב שְׁמֵרוֹן:

רפ"י הנמצאים בצית האלהים עם עובד אדום. כי הוא וזניו נגידים על האולרות כל ימיהם כדלעיל: ואת בני התערבות. שלא הניחו ישראל את אמליהו להיות עוד מלך בירושלים עד שנתן בני השרים ערבון שלא ימרדו עוד בו וכן תרגם יונתן אותו במלכים (ב' יד) בני רברביא, ורזינו יוסף פירש תערובות אותן התערובות שהיה לו למלך נתונים בערבות שלא ימרדו אבותם בו ולא נראה לי כי לא מצינו שגברה יד יהודה כל כך על אחרים שיהו כריכים ליתן ליהודה צניהם לערבון: (רפ"י)

מצודת דוד וכל הזהב. רוצה לומר ולקח את כל הזהב וכו' ומענינו תבין חסרונו: עם עובד אדום. עם כל הנמצא בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו שמה אף אחר שנלקח הארון משם: בני התערבות. הם בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות: (מצודת דוד)

מצודת ציון התערבות. מל' ערבין ומשכון כמו מה הערבון (בראשית לח): (מצודת ציון)

[כה] וַיְחִי אֲמֻצָּיָהוּ בֶן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת יוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה: **[כו]** וַיָּתֵר דָּבָרִי אֲמֻצָּיָהוּ הָרֹאשִׁים וְהָאֲחֵרוֹנִים הֵלֵא הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: **[כז]** וּמַעַת אֲשֶׁר סָר אֲמֻצָּיָהוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַם וַיָּנֶס לְכִישָׁה וַיִּשְׁלְחוּ אַחֲרָיו לְכִישָׁה וַיִּמִּיתֵהוּ: שם:

רפ"י ומעת אשר סר אמליה מאחו. י ה'. ונפל לפני מלך ישראל מיד ויקשרו עליו קשר בירושלים להרגו כי הי' לבס דוה איש על זנו ועל אחיו

ועל קרובו שנהרגו על ידו לפי שנתגרה במלך ישראל : וינס לכישה. עיר
מבצר אשר נלחם עליה סנחריב ונס לכישה ויהי שם ט"ו שנים עד ששלחו
אחריו לכיש' וימיתוהו שם ואותן ט"ו שנה שהי' בלכיש מלכה יכליהו אם
עזיהו תחתיו אך קשה לי ובפי' ר' יוסף זל"ל ראיתי גם אותן ט"ו שנים
שהי' בלכיש מלך עזיהו בנו תחתיו ולא נכון לפותרו כן שהרי כתיב בסמוך
והוא בן שש עשר' שנה נמלא שלא היה בזמן שברח אביו אלא בן שנה ועוד
שא"כ היה לו לומר ויקחו את עזיהו וימליכו תחת אביו בחייו אלא משמע
שלא מלך בחייו אביו : (רפ"י)

מצודת דוד **ומעת וכו'.** ויקשרו. מעת ההיא התחילו לקשור עליו ולמרוד
בו : (מצודת דוד)

רלב"ג **וישלחו אחריו לכישה וימיתוהו שם.** ידוע מזה המקום כי אמציה
חיה אחרי יואש בן יהואחז חמש עשרה שנה והנה בימי יואש סר אמציהו
מאחרי ה' ולזה יהיה הרצון בזה כי מהעת שסר מאחרי ה' קשרו עליו
קשר להמיתו כאשר תהיה לאל ידם וכאשר ידע אמציהו דבר זה הקשר
נס אל לכיש להמלט שם מהקושרים עליו וידמה שמעת שנס אל לכיש
המליכו עם יהודה את עזריה בנו ולא המיתוהו בלכיש עד שמלך עזריה
כמו אחד עשר שנים כמו שבארנו בספר מלכים. וזה כי בשנת חמש עשרה
לאמציה מלך ירבעם בן יואש והנה מלך ירבעם קודם עזריה כמו ארבע
שנים כי בשנת שלשים ושמנה לעזריה מלך זכריה בן ירבעם ואם אמרנו
שכבר נשלמו לעזריה שלשים ושמנה שנה כאשר מלך זכריה הנה לא מלך
ירבעם קודם עזריה כי אם שלש שנים וישארו י"ב שנה שמלך עזריה בחייו
אמציה אביו. וזה הבאור השני נאות מאד אל מה שבארנו בספר דניאל
כי זמן עמידת בית ראשון היה ארבע מאות ועשרים ושש שנה : (רלב"ג)

[כח] **וישאוהו על הסוסים ויקברו אתו עם אבתיו בעיר יהודה :**

מצודת דוד **בעיר יהודה.** ר"ל בהעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר
ציון : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-כו

[א] וַיִּקְחוּ כָּל עַם יִהוּדָה אֶת עֲזִיָּהוּ וְהוּא בֶן שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ : **[ב]** הוּא בָּנָה אֶת אֵילוֹת וַיִּשְׁיבָהּ לַיהוּדָה אַחֲרֵי שָׁכַב הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו : **(פ)**

מצודת דוד **הוא בנה את אילות ושיבה ליהודה.** כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לעי' ח') ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועזיהו בנה את חומתה להיות עיר מבצר ובזה השיבה ליהודה כי בעודה פרוצה אין להתחזק בה ולהחזיקה בשלהם : **אחרי שכב המלך.** על אמציה יאמר כי אף שהוא לכדה עדיין לא הוחזר לידם להחזיק בה עד כי מת ובא עוזיה ועשאה עיר מבצר : **(מצודת דוד)**

[ג] בֶּן שֵׁשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה עֲזִיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשָׁם אָמֹו (יכיליה) יְכַלְיָה מִן יְרוּשָׁלַם : **[ד]** וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֲמַצְיָהוּ אָבִיו :

רס"י ויעש הישר בעיני ה'. ככל הישר שעשה אציו עשה ולא עשה כרעתו **(רס"י)** :

מצודת דוד **ויעש הישר וכו'.** בכל וכו'. ר"ל בדבר הישר עשה כאביו ולא בדבר מה שלא טוב עשה : **(מצודת דוד)**

[ה] וַיְהִי לְדָרֹשׁ אֱלֹהִים בִּימֵי זְכַרְיָהוּ הַמִּבִּין בְּרֹאֵת הָאֱלֹהִים וּבִימֵי דָרְשׁוֹ אֶת יְהוָה הַצִּלִּיחוֹ הָאֱלֹהִים :

רס"י בימי זכריהו. זה עזיהו וג' שמות נקראו לו עזיהו זכריהו עזריהו ודוגמא (מלכים ז' יז) יהואחז אחזיהו : המבין בראות האלהים. שהבין ביראת אלהים שטובה היא ונתירא מה' : **(רס"י)**

מצודת דוד **ויהי לדרוש אלהים.** היה דרכו לדרוש אלהים : **המבין בראות האלהים.** היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים : **(מצודת דוד)**

רלב"ג **ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין ביראת.** וכן כתוב בכ"י וכן נמצא בירושלמי (סוטה פ"ט ה') בכתובים דפוס נאפולי וכן תרגם המתרגם דמליף בדחלתא דה'. (וכן נראה שהיה גורס רש"י) : **האלהים.** ר"ל שכבר היה עסקו לדרוש אלהים בימי זכריהו שהישירו אל זה כי היה חכם ומבין ביראת האלהים ובימי דרשו את האלהים הצליחו ה' יתברך

[ו] וַיֵּצֵא וַיִּלָּחֶם בַּפְּלִשְׁתִּים וַיִּפְרֹץ אֶת חוֹמַת גֵּת וְאֶת חוֹמַת יְבִנָּה וְאֶת חוֹמַת אֲשָׁדוּד וַיְבַנֶּה עָרִים בְּאֲשָׁדוּד וּבַפְּלִשְׁתִּים: **[ז]** וַיַּעְזְרֵהוּ הָאֱלֹהִים עַל פְּלִשְׁתִּים וְעַל (הַעֲרַבִּיִּים) הָעֲרָבִים הַיֹּשְׁבִּים בְּגוֹר בָּעַל וְהַמְּעוֹנִים:

רלב"ג והמעונים. ידמה שהם העמונים וכן הענין בדומה לו הנזכר בראש זה הספר (א' ד' מ"א) באמרו המעונים אשר נמצאו שם: (רלב"ג)

[ח] וַיִּתְּנוּ הָעֲמוּנִים מְנַחָה לְעִזְיָהוּ וַיִּלָּךְ שָׁמוּ עַד לְבֹא מִצְרַיִם כִּי הִחְזִיק עַד לְמַעְלָה:

מצודת דוד העמונים. אולי הם המעונים שזכר והוא הפוך: **וילך שמו.** פרסום שמו הלך עד שבא אל מצרים: **עד למעלה.** ר"ל גדול מאד: (מצודת דוד)

[ט] וַיָּבֹן מְגִדָּלִים בִּירוּשָׁלַם עַל שַׁעַר הַפֶּנֶה וְעַל שַׁעַר הַגִּיָּא וְעַל הַמִּקְצוֹעַ וַיַּחְזִקֵם:

רס"י ויבן עזיהו מגדלים וגו'. הולרך לחזק מה שפרטו בחומה בימי חזיו (רס"י):

מצודת דוד ויחזקם. בכל פעם חיזק את המגדלים ההם: (מצודת דוד)

מצודת ציון המקצוע. הזויות כמו לשני המקצועות (שמות כו): (מצודת ציון)

[י] וַיָּבֹן מְגִדָּלִים בְּמִדְבָּר וַיַּחְצֹב בְּרוֹת רַבִּים כִּי מִקְנֶה רַב הָיָה לוֹ וּבִשְׁפִלָּה וּבְמִישׁוֹר אֶפְרַיִם וְכַרְמֵים בְּהָרִים וּבְכַרְמֶל כִּי אָהֵב אֲדָמָה הָיָה: **(ס)**

רס"י אכרים. ארצותו"רי בלע"ז: **וכרמים.** דוגמא (סס ב' כ"ה) לכורמים וליוגזים שומרי זהמות היה לו: **כי אוהב אדמה הי'.** מפורסם ב"ר ב' להוטים אחרי אדמה היו ולא נמלא בם תועלת הוא וקין: (רס"י)

מצודת דוד ויחצב בורות. החופר במקום אבנים קרוי חוצב בלשון מקרא: **כי מקנה רב.** והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה: **ובשפלה ובמישור.** מהם רועים בשפלה ומהם במישור: **כי אוהב אדמה.** אוהב היה

לעסוק בעבודת אדמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובשפלה.** בעמק : **אכרים.** הם עובדי האדמה בחרישה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה) : **וכורמים.** עובדי הכרמים : **ובכרמל.** ענין גבעות שמנים וטובים כמו ורעה הכרמל והבשן (ירמיה ג) : (מצודת ציון)

[יא] וַיְהִי לְעִזְיָהוּ חֵיל עֲשֵׂה מִלְחָמָה יוֹצֵאִי צָבָא לְגָדוֹד בְּמִסְפָּר פְּקֻדָּתָם בְּיָד (יעואל) יְעִיָּאל הַסּוֹפֵר וּמַעֲשֵׂיהוּ הַשּׁוֹטֵר עַל יָד חֲנַנְיָהוּ מְשָׁרֵי הַמֶּלֶךְ :

מצודת דוד **במספר פקודתם.** במספר מנינם הנמסר ביד יעיאל וכו' : **על יד חנניהו.** הוא היה מוסר בידם המספר : (מצודת דוד)

[יב] כָּל מִסְפָּר רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְגִבּוֹרֵי חֵיל אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת :

מצודת דוד **לגבורי חיל.** של גבורי החיל : (מצודת דוד)

[יג] וְעַל יָדָם חֵיל צָבָא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אָלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וְחֲמִשׁ מֵאוֹת עוֹשֵׂי מִלְחָמָה בָּכֶחַ חֵיל לְעֶזֶר לַמֶּלֶךְ עַל הָאוֹיֵב :

מצודת דוד **ועל ידם.** הנתינים בידם ותחת ממשלתם : **בכח חיל.** הוא כפל ענין במ"ש ויורה על רב הכח : (מצודת דוד)

[יד] וַיָּכֹן לָהֶם עֲזִיָּהוּ לְכָל הַצָּבָא מִגָּנִים וּרְמָחִים וְכוּבָעִים וְשָׁרִינֹת וּקְשָׁתוֹת וּלְאֲבָנֵי קִלְעִים :

מצודת דוד **ולאבני קלעים.** הכלים הנצרכים לאבני הקלע : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויכן.** מל' הכנה : **וכובעים.** עשויים הם מברזל ישימו על הראש להגן ממכת חרב : **ושריונות.** כעין מלבוש מברזל ילבשו במלחמה להגן : (מצודת ציון)

[טו] וַיַּעַשׂ בִּירוֹשָׁלַם חֲשֻׁבְנוֹת מִחֲשָׁבֶת חוֹשֵׁב לְהִיּוֹת עַל הַמְּגִדָּלִים וְעַל הַפְּנוֹת לִירוֹא בַּחֲצִים וּבְאֲבָנִים גְּדֵלוֹת וַיֵּצֵא שָׁמוֹ עַד לְמִרְחוֹק כִּי הִפְלִיא לְהַעֲזֹר עַד כִּי חִזַּק :

רפ"י **חשבנות מחשבת חושב.** דוגמא (סמות כ"ח) מעשה חושב כלי מלחמות עשה באומנות כגון דיק ואילים המנגחים בחומה כדכתיב (משלי

כ"ד) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה : (רפ"י)

מצודת דוד חשבונות. מעשה אומנות הבאה ע"י מחשבה ועיון רב ולתוספות ביאור אמר מחשבת חושב ר"ל הנעשה במחשבת של החושב והוא הרגיל במחשבת העיון : להיות על המגדלים. מעשי האומנות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים : כי הפליא. עשה דברי נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נתחזק על ידיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפנות. המה כעין מגדלים כמו ועל הפנות הגבוהות (צפניה א) : לירוא. להשליך כמו ירה בים (שמות טו) : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעש בירושלם חשבונות מחשבת חושב. ר"ל שכבר עשה אומניות נפלאות מעשה אומן להמציא כלים יפות בהם לירות חצים גדולים מאד ואבנים גדולות : (רלב"ג)

[טז] ויחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא אל היכל יהוה להקטיר על מזבח הקטרת : (פ)

רפ"י וימעל זה' אלהיו. כאן נופל לומר מעילה כי צגגה עשה דוגמא (ויקרא ה') נפש כי תמעול מעל וחטאה צגגה : ויבא אל היכל ה'. שאמר נאה למלך לשרת למלך הכבוד : (רפ"י)

מצודת דוד עד להשחית. עד כי נשחת להרשיע בעבור רוב גובה הלב : (מצודת דוד)

מצודת ציון וימעל. ענין חטא ופשע : (מצודת ציון)

רלב"ג וכחזקתו גבה לבו עד להשחית. ר"ל כאשר התחזק מאד במלכותו בזה האופן שזכר גבה מאד לבו עד שהשיאהו לבו להשחית חק התורה ורצה לקחת לו כתר כהונה ולזה בא להקטיר על מזבח הזהב : (רלב"ג)

[יז] ויבא אחריו עזריהו הפהן ועמו פהנים ליהוה שמונים בני חיל : **[יח]** ויעמדו על עזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עזיהו להקטיר ליהוה כי לפהנים בני אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש ולא לך לכבוד מיהוה אלהים :

מצודת דוד לא לך. לא הותר לך להקטיר : כי מעלת. כי פשעת בזה : ולא לך לכבוד. ר"ל לא כמו שתחשוב אתה שיהא לך בהקטרה זו כבוד מה' כי לא כן הוא : (מצודת דוד)

רלב"ג ולא לך לכבוד מה' אלהים. ר"ל אין זה הדבר שעלה בלבך לעשותו
לך לכבוד מאת ה' כאלו רצה בזה כי כבר ישיגהו על זה ממנו עונש ובזיון
:

[יט] ויזעף עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ויזעפו עם הפהנים והצרעת
זרחה במצחו לפני הפהנים בבית יהוה מעל למזבח הקטרת:

רס"י וידו מקטרת להקטיר. ורלה להכות זו הכהן המונעו מלהקטיר
קטורת :

מצודת דוד ויזעף. על שמיחה בו : ובידו מקטרת. וכבר היה בידו המחתה
ובו הקטורת : ויזעפו. ובעת זעפו פרחת הצרעת במצחו ולפי שהצרעת
לבנה הוא כמ"ש ואם בהרת לבנה הוא (ויקרא י"ג) לזה אמר לשון זריחה
כי מבהיק בעבור הלוהב : מעל. בעמדו מעל המזבח : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויזעף. ענין כעס : מקטרת. כן יקרא המחתה כשהיא עם
הקטרת ונכונה להקטיר : (מצודת ציון)

רלב"ג ויזעף עזיהו. ר"ל שכעס עם הכהנים ובעת כעסו נגעו ה' יתברך
וזרחה הצרעת במצחו והוכרח לצאת משם במהירות כי נגעו ה' : (רלב"ג)

[כ] ויפן אליו עזריהו כהן הראש וכל הפהנים והנה הוא מצרע במצחו
ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נגעו יהוה :

מצודת דוד ויבהלוהו. הוציאוהו משם בבהלה ומהירות : נדחף לצאת.
מעצמו היה נדחף לצאת מהר בי ראה שה' נגעו ובעונש בא : (מצודת דוד)

מצודת ציון נדחף. מל' דחיפה ומהירות היציאה : (מצודת ציון)

[כא] ויהי עזיהו המלך מצרע עד יום מותו וישב בית (החפשות) החפשית
מצרע כי נגזר מבית יהוה ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ :

רס"י בית החפשית. ובירושלמי מפורש עשה לו בית צבית הקצרות על
סם צמתים חפשי (תהלים פ"ח) : כי נגזר. לו מלכא עוד בין הצריות דוגמא
(מגילה ב) ואת אשר נגזר עליה : (רס"י)

מצודת דוד **בית החפשית.** בבית החפשית רצה לומר עזב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל וכמ"ש רז"ל שהמלכות לעבדות יחשב לפי רב העמל: **כי נגזר.** כי נכרת מלבוא לבית ה' בעבור טומאת צרעתו לזה עזב גם הנהגת המלוכה: **על בית המלך.** היה ממונה על בית המלך להיות שופט משפט העם תחת המלך: (מצודת דוד)

מצודת ציון **נגזר.** נכרת : (מצודת ציון)

[כב] וַיִּתֵּר דְּבָרֵי עֲזִיָּהוּ הָרֹאשִׁים וְהָאַחֲרָיִם כָּתֹב יִשְׁעִיהוּ בֶן אֲמוֹץ הַנָּבִיא :
[כג] וַיִּשְׁכַּב עֲזִיָּהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עִם אֲבֹתָיו בְּשֵׂדֶה הַקְּבוּרָה אֲשֶׁר לְמַלְכִּים כִּי אָמְרוּ מִצֹּרֶע הוּא וַיִּמְלֹךְ יוֹתָם בְּנוֹ תַּחְתָּיו: **(פ)**

רס"י כָּשָׁה הַקְּבוּרָה. ולא במערה עם המלכים : (רס"י)

מצודת דוד **בשדה הקבורה.** ולא במערה של קברת המלכים: **מצורע** הוא. ואין מהראוי א"כ לקבורו במערה עם המלכים: (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-כז

[א] בֶּן עֶשְׂרִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה יוֹתָם בְּמָלְכוֹ וַיָּשֶׂשׁ עֲשָׂרָה שָׁנָה מָלָךְ בִּירוּשָׁלַם וַיָּשֶׂם אִמּוֹ יְרוּשָׁה בֵּת צְדוֹק: **[ב]** וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה עֲזִיָּהוּ אָבִיו רַק לֹא בָּא אֶל הַיֵּכָל יְהוָה וְעוֹד הָעָם מִשְׁחִיתִים:

רס"י ככל אשר עשה עזיהו אביו. הטובות שעשה אביו וזהו שאמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת סוכה אלמלא יהי' אברהם אבינו מקבל עליו כל עונות הדורות עד לו אני הייתי מקבל עלי חטאי הדורות מאברהם עד לי ואם היה יותם בן עזיהו עמי היינו מקבלין עלינו מאברהם ועד סוף הדורות שכל המלכים שלפניו ולאחריו מלינו בהם חטא חוץ מיותם, דוד רק באוריה החתי שלמה נסיו הטו לבדו ורחבעם עזב את תורת ה', אביה וילך בכל חטאת אביו, אסא הוליא כסף וזהב מאולרות בית ה' ונתן הנביא בית המהפכת, יהושפט נתחבר לרשע יהורם הרג אחיו אחזיהו אמו יועלתו להרשיע יואש הרג זכריה ונעשה קדש אמליה השתחו' לפסילי סעיר עזיהו

נכנס להיכל להקטיר אחז הלך בדרכי מלך ישראל וגם עשה מצבות
לבעלים חזקיה גבה לבו ויהי עליו קאף ועל שלשה לא הודו לו, מנשה
עשה הרע בעיני ה' יאשיהו לא שמע דברי נבואה מפי אלהים לדקיה עשה
הרע בעיני ה' ולא נכנע מפני ירמיה אצל יותם לא נמלא בו שום דופי
(כך אמר לי ר' אלעזר בר משה) : ועוד העם משחיתים. כדכתיב (במלכים
ב' ט') עוד העם מזבחים ומקטרים : (רס"י)

מצודת דוד **ככל אשר עשה.** ר"ל בדבר הישר עשה כאביו רק לא בדבר
המעל ולא בא אל ההיכל ולהקטיר כמו שבא אביו : **ועוד העם.** ר"ל עם
כי יותם היה צדיק גמור עכ"ז היו העם משחיתים דרכיהם ולא למדו
מדרכיו : (מצודת דוד)

[ג] הוא בָּנָה אֶת שַׁעַר בֵּית יְהוָה הָעֶלְיוֹן וּבָחוּמַת הָעֶפְלָ בָּנָה לָרֶב :

רס"י **ובחומת העופל.** דוגמא (ישעיה לב) עופל וזחן היה בונה מלודות :
(רס"י)

מצודת דוד **הוא בנה.** ר"ל בנה עליו בנין גבוה או שנפל וחזר הוא ובנהו
מחדש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העופל.** שם מגדל וכן ויבא אל העופל (מ"ב ה) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובחומת העופל.** הוא מקום גבוה בירושלים : (רלב"ג)

[ד] וְעָרִים בָּנָה בְּהָר יְהוּדָה וּבְחָרְשִׁים בָּנָה בִּירְנֵיּוֹת וּמִגְדָּלִים :

רס"י **ובחרשים בנה בירניות.** לשון בירה גדולה : (רס"י)

מצודת ציון **ובחרשים.** ביערות כמו וחרש מצל (יחזקאל לא) ור"ל סעיף :
ברניות. ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כט) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובחרשים בנה.** ר"ל בשדות או ביערים ועשה זה לחזק מלכותו :
(רלב"ג)

[ה] וְהוּא נָלַחַם עִם מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲזֹק עֲלֵיהֶם וַיִּתְּנוּ לוֹ בְּנֵי עַמּוֹן בְּשָׁנָה
הַחֵמֶשׁ מֵאָה כֶּסֶף וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים כֶּרֶם חֲטָיִם וּשְׁעוּרִים עֶשְׂרֵת אֲלָפִים

זאת השיבו לו בני עמון ובשנה השנית והשלשית:

מצודת דוד ושעורים עשרת אלפים. מוסב הוא על כורים: (מצודת דוד)

מצודת ציון השיבו. לפי ששלחו שלשה פעמים לזה אמר השיבו ר"ל שלחו והשיבו
ושלחו : (מצודת ציון)

[ו] ויתחזק יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו: **[ז]** ויתר דברי יותם וכל מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה: **[ח]** בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם: **[ט]** וישפב יותם עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אחז בנו תחתיו: **(פ)**

דברי הימים ב פרק-כח

[א] בן עשרים שנה אחז במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ולא עשה הישר בעיני יהוה כדוד אביו:

רלב"ג ... : (רלב"ג)

[ב] וילך בדרך מלכי ישראל וגם מסכות עשה לבעלים:

מצודת ציון מסכות. פסילים יצוקים ממתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד)
: (מצודת ציון)

[ג] והוא הקטיר בגיא בן הנם ויבער את בניו באש כתעבות הגוים אשר הריש יהוה מפני בני ישראל:

מצודת דוד ויבער את בניו. היא עבודת המולך: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויבער. ענין שרפה : הוריש. גרש : (מצודת ציון)

[ד] ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן: **[ה]** ויתנהו יהוה אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד מלך ישראל נתן ויד בו מכה גדולה: **(ס)** **[ו]** ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני חיל בעזבם את יהוה אלהי אבותם:

מצודת דוד בעזבם. בעבור עזבם ובעונש בא : (מצודת דוד)

[ז] וַיִּהְיֶה זָכְרִי גִבּוֹר אֶפְרַיִם אֶת מַעֲשֵׂיהוּ בֶן הַמֶּלֶךְ וְאֶת עֲזָרִיקָם נָגִיד הַבָּיִת
וְאֶת אֶלְקָנָה מִשְׁנֶה הַמֶּלֶךְ : (ס)

רס"י חַת מַעֲשֵׂיהוּ בֶן הַמֶּלֶךְ. חֲחוּ, הֲרֵג זָכְרִי גִבּוֹר אֶפְרַיִם : וְחַת עֲזָרִיקָם.
וְחַת דּוֹגְמָא (בְּרַחֲשִׁית ל"ו) וְחַיָּה וְעֵנָה וְכֵן נִרְדֵּם וְרַכָּב וְסוֹס (תְּהִלִּים
ע"ו) :

מצודת ציון נגיד הבית. פקיד הבית : **משנה המלך.** שני למלך : (מצודת ציון)

[ח] וַיָּשָׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲחִיהֶם מֵאֲתָנִים אֶלְף נָשִׁים בָּנִים וּבָנוֹת וְגַם שָׁלַל
רַב בָּזָזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת הַשָּׁלַל לְשֹׁמְרוֹן : (ס)

מצודת דוד בנים ובנות. ר"ל קטנים וקטנות : (מצודת דוד)

[ט] וְשָׁם הָיָה נָבִיא לַיהוָה עֹדֵד שְׁמוֹ וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן וַיֹּאמֶר
לָהֶם הִנֵּה בַּחֲמַת יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם עַל יְהוּדָה נִתְּנָם בְּיָדְכֶם וַתַּהַרְגוּ בָם
בְּזַעַף עַד לְשָׁמַיִם הִגִּיעַ :

מצודת דוד לפני הצבא. לקראת הצבא : **בחמת ה'.** בעבור שבערה חמת ה'
על יהודה לזה נתנם בידכם ולא בעבור זכותכם : **בזעף.** בכעס רב וגדול עד
שהגיע אל השמים לרוב גדלו והוא מלשון מליצה וכאומר והנה בזה קבלו
די גמולם : (מצודת דוד)

[י] וַעֲתָה בְנֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם אַתֶּם אֹמְרִים לְכַבֵּשׁ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת לָכֶם
הֲלֹא רַק אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם :

מצודת דוד ועתה. הואיל וקבלו די הגמול וכי מהראוי לכבשם עוד לעבדים
ולשפחות : **הלא רק אתם.** ר"ל השביה ההיא לא לטובה לכם הבאתם
עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים : (מצודת דוד)

מצודת ציון לכבוש. לאחוז בחזקה כמו ותכבשו אותם (ירמיה לד) : (מצודת ציון)

רלב"ג הֲלֹא רַק אַתֶּם עִמָּכֶם אֲשָׁמוֹת לַה' אֱלֹהֵיכֶם. ר"ל הלא רק מה
שאתם בו מזאת המחשבה לכבוש אחיכם לעבדים ולשפחות הנה עמכם

אשמות לה' אלהיכם מדברים אחרים ותוסיפו על חטאתיכם זה הפשע.
(יא) ולזה שמעוני והשיבו את השביה מאחיכ' כי חרון אף ה' עליכם על
מה שאתם מוסיפים על חטאתיכם פשע זה : (רלב"ג)

[יא] ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר שביתם מאחיכם כי חרון אף
יהוה עליכם : (ס)

מצודת דוד **כי חרון.** כי פן יהיה חרון אף ה' עליכם : (מצודת דוד)

[יב] ויקמו אנשים מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן ברכיהו בן
משלמות ויחזקיהו בן שלם ועמשא בן חדלי על הבאים מן הצבא :

מצודת דוד **על הבאים.** לעורר לבבם לעזוב השבויים : (מצודת דוד)

[יג] ויאמרו להם לא תביאו את השביה הנה כי לאשמת יהוה עלינו אתם
אמרים להסיף על חטאתינו ועל אשמתינו כי רבה אשמה לנו וחרון אף
על ישראל : (ס)

מצודת דוד **הנה.** אל שומרון : **כי לאשמת ה'.** את אשמת ה' ר"ל דברי
הנחשבים בעיני ה' לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו
אשר מאז : **כי רבה.** בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה וחרון אף מה' על
ישראל : (מצודת דוד)

[יד] ויעזב החלוץ את השביה ואת הבזה לפני השרים וכל הקהל :

מצודת דוד **ויעזב וכו'.** לפני השרים עזבו הכל מידם והעמידם לפני
השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החלוץ.** אנשי המלחמה המזוינים : (מצודת ציון)

[טו] ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם
הלבישו מן השלל וילבשו וינעלו ויאכלו וישקו ויסכּו וינהלו
בחמרים לכל כוּשֶׁל ויביאום ירחו עיר התמרים אצל אחיהם וישבו
שמרון : (פ)

רס"י ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות. למעלה מי הם אותם אנשים
שהם מראשי בני אפרים עזריהו בן יהוחנן וחזקיהו : וכל מערמיהם. לשון

ערום

ועריה

:

(רפ"י)

מצודת דוד אשר נקבו. עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה: **ויחזיקו בשביה**. שיהיו תחת ידם וברשותם: **וכל מערמיהם**. כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל: **וינעלו**. נתנו מנעלים ברגליהם: **ויסכום**. בשמן: **וינהלו**. הנהיגום על החמורים את כל מי שחלש כחו ונחלש ללכת ברגליו: **אצל אחיהם**. מבני שבט יהודה: (מצודת דוד)

מצודת ציון נקבו. נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כד): **ויחזיקו**. אחזו: **וינהלו**. ענין הנהגה כמו אתנהלה לאטי (בראשית לג): **כושל**. ענין תשות כח כמו כשל כח הסבל (נחמיה ד): **עיר התמרים**. על שם שגדל בה תמרים הרבה: (מצודת ציון)

רלב"ג **וינהלו בחמורים לכל כושל**. ר"ל כל מי שהיה חלוש ולא היה יכול ללכת ברגליו: (רלב"ג)

[טז] בעת ההיא שלח המלך אחז על מלכי אשור לעזר לו:

מצודת דוד בעת ההיא. שנלחם בו מלך ישראל: (מצודת דוד)

[יז] ועוד אדומים באו ויכבו ביהודה וישבו שבי: **[יח]** ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ובנותיה ואת גמזו ואת בנותיה וישבו שם:

רפ"י **ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב**. שהוא כנגדם כדכתיב והכנעני יושב על הים: (רפ"י)

מצודת דוד **בערי השפלה והנגב**. בהערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה: (מצודת דוד)

[יט] כי הכניע יהוה את יהודה בעבור אחז מלך ישראל כי הפריע ביהודה ומעול מעל ביהוה:

רפ"י **כי הפריע ביהודה**. דוגמא (קמות ל"ב) כי פרעה אהרן צפרוע פרעות (קופטים ה'): (רפ"י)

מצודת דוד **כי הפריע ביהודה**. הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו

בפרסום רב: **ומעול**. וגם הוא עצמו מעל בה': (מצודת דוד)

מצודת ציון **הפריע**. ענין גלוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה) :
(מצודת ציון)

רלב"ג **כי הפריע ביהודה ומעול מעל בה'**. ר"ל שכבר השבית ובטל ביהודה את מצות התורה והביאם לעבור על האזהרות שבה : (רלב"ג)

[כ] וַיָּבֹא עָלָיו תִּלְגַּת פְּלִנְאָסָר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּצַּר לוֹ וְלֹא חָזָקוֹ:

רס"י ויצא עליו. ששלח אחריו לעזור לו כמו שכתוב במלכים (ב' ט"ז) וישלח מלכאים אל תגלת פלנאסר : ויאר לו. ממה שחלק לו את בית ה' ואת בית המלך וגו' : (רס"י)

מצודת דוד **ויצר לו**. עם שהוא שלח אליו לעזור היצר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל ממנו ואף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשב לעזור הואיל והוא היצר לו בסוף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תלגת פלנאסר**. הוא תגלת פלסר האמור במ"ב : **ויצר**. מלשון צר ודוחק : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויצר לו ולא חזקו**. אמר זה כי כבר דמה אחז להתחזק עם יד מלך אשור ולזה שלח לו עבדך ובנך אני ולא היה לו ממלך אשור העזר שחשב : (רלב"ג)

[כא] כִּי חָלַק אָחִז אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַהֲשָׁרִים וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעֶזְרָה

רס"י ולא לעזרה לו. אף על פי שמנינו במלכים (סס) ויעל מלך אשור על דמשק ויתפסה ויגלה קירה ואת רצין המית לא היה לו לעזרה כל כך לחזקו ולהשיב לו ערים שלקחו ממנו פלסתיים : (רס"י)

מצודת דוד **כי חלק**. אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה : (מצודת דוד)

[כב] וּבָעֵת הַצָּר לוֹ וַיּוֹסֶף לְמַעוֹל בִּיהוָה הוּא הַמֶּלֶךְ אָחִז:

מצודת דוד **ובעת הצר לו.** בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול יותר : **הוא המלך.** ר"ל כל ימיו הי' בהיותו ולא חזר בו : (מצודת דוד)

[כג] **ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו** ויאמר פי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו לו להכשילו ולכלל ישראל :

מצודת דוד **המכים בו.** הוא חוזר על אנשי דרמשק : **להכשילו.** כי בעבור זה הי' מענשו עוד יותר : (מצודת דוד)

[כד] **ויאסף אחז את כלי בית האלהים ויקצץ את כלי בית האלהים ויסגר את דלתות בית יהוה ויעש לו מזבחות בכל פנה בירושלם :**

רס"י **ויסגר את דלתות בית ה'.** כדי שלא יבואו הכהנים לעבוד עבודתם בזהל מועד כי אם לבוא למזבחות שעש' בכל פינה בירושלם וחזקיה פתח דלתות בית ה' לפי שאביו סגר דלתות בית ה' : (רס"י)

מצודת דוד **ויקצץ.** קלף וכת מהם את הזהב : **ויסגר.** לבל יבא מי לבה"מ : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויקצץ.** ענין חיתוך וכריתה כמו ויקצץ פתילים (שמות לט) : **פנה.** זווית : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויסגר את דלתות בית ה'.** ידמה שמשה זה למנוע עבודת ה' לגמרי כמו שנתבאר אחר זה ולזה גם כן ספר כי חזקיה פתח את דלתות בית ה' להעמיד העבודה על מכונה : (רלב"ג)

[כה] **ובכל עיר ועיר ליהודה עשה במות לקטר לאלהים אחרים ויגעס את יהוה אלהי אבתיו :** **[כו]** **ויתר דבריו וכל דרכיו הראשנים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי יהודה וישראל :** **[כז]** **וישפב אחז עם אבתיו ויקברהו בעיר בירושלם כי לא הביאם לקברי מלכי ישראל וימלך יחזקיהו** **בנו** **תחתיו :** **(פ)**

מצודת דוד **כי לא וכו'.** בעבור גודל רשעתו : **מלכי ישראל.** כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-כט

[א] יִחְזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ בֶּן עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים וְתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִיָּה בֵּת זִכְרִיָּהוּ **[ב]** וַיַּעַשׂ הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו יְהוָה כָּכֵל אֲשֶׁר עָשָׂה דָוִיד אָבִיו **[ג]** הוּא בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת דְּלָתוֹת בֵּית יְהוָה וַיִּחְזַקֶם :

כ"י ויחזקם. לפי שאלו קלץ את כל כלי בית האלהים : (כ"י)

מצודת דוד פתח. כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם : **ויחזקם.** תקנם בבנין : (מצודת דוד)

[ד] וַיָּבֵא אֶת הַכֹּהֲנִים וְאֶת הַלְוִיִּם וַיֹּאסְפֶם לְרֹחוֹב הַמִּזְרָח :

מצודת דוד לרחוב המזרח. העומדת בהר הבית : (מצודת דוד)

רלב"ג ויאספם לרחוב המזרח. הוא עזרת ישראל : (רלב"ג)

[ה] וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמַעוּנִי הַלְוִיִּם עֲתָה הִתְקַדְּשׁוּ וְקִדְּשׁוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנִּדָּה מִן הַקֹּדֶשׁ :

כ"י והוציאו את הנדה. עבודת כוכבים, את המת לא נאמר כאן כי אם נדה ומאוס יותר מן המת המוטל שלם דוגמא כטומאת הנדה כי דם נדה מאוס ומוסרה : (כ"י)

מצודת דוד עתה התקדשו. הואיל ופתחתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבא לבית ה' : וקדשו וכו'. והוציאו. קדשו בזה מה שתוציאו ממנו את הנדה היא העבודת כוכבים הראויה להנידה ממקומה להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב : (מצודת דוד)

מצודת ציון התקדשו. הטהרו : הנדה. מל' נדירה : (מצודת ציון)

רלב"ג והוציאו את הנדה מן הקדש. ר"ל שיוציאו כל הטומא' הנמצאת בו : (רלב"ג)

[ו] כִּי מָעָלוּ אֲבֹתֵינוּ וַעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַיַּעֲזֹבֵהוּ וַיִּסָּבּוּ פְּנֵיהֶם

מִמֶּשְׁכֶּן יְהוָה וַיָּתֵנּוּ עָרְף :

מצודת דוד **ויסבו פניהם.** חזרו פניהם ממנה לבל הפנות אליה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **עורף.** הוא אחורי הפנים : (מצודת ציון)

[ז] גם סגרו דלתות האולם ויכבדו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועלה לא העלו בקדש לאלהי ישראל :

רס"י **ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל.** אבל לאלהים אחרים עשו צמות לכל עיר ועיר לקטר להם : (רס"י)

מצודת דוד **את הנרות.** של המנורה : (מצודת דוד)

[ח] ויהי קצף יהוה על יהודה וירושלם ויתנם (לזועה) לזענה לשמה ולשרקה באשר אתם ראים בעיניכם :

מצודת דוד **ויהי קצף.** ובעבור זה היה הקצף : **ויתנם לזענה.** נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקדם : **כאשר אתם רואים.** אשר כן הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לזענה.** מל' זיע וחרדה כמו ונתתם לזענה (ירמיה טו) : **לשמה.** לתמהון : **ולשרקה.** כן יקרא הקול הנעשה בקבוץ השפתים ודרך בני אדם לעשותם על דבר חשוב שנחרב וכן ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה (שם יט) : (מצודת ציון)

[ט] והנה נפלו אבותינו בחרב ובגינו ובנותינו ונשינו בשבי על זאת :

מצודת דוד **בשבי.** הנה הם בשבי : (מצודת דוד)

[י] עתה עם לבבי לחרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב ממנו חרון אפו : **[יא]** בני עתה אל תשלו כי בכם בחר יהוה לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו משרתים ומקטרים :

רס"י **אל תשלו.** לשון סגנה : (רס"י)

מצודת דוד **אל תשלו.** לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית : **כי**

בכם בחר וכו'. אם כן מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון תשלו. ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו) : (מצודת ציון)

רלב"ג בני עתה אל תשלו. הוא מענין הסרה כמו ונשל הברזל מן העץ (דברים י"ט ה') ונשל גוים רבים מפניך (שם ז' א') והרצון בו והחזיקו במלאכה אל תהיו מוסרים מהעבודה הנכבדת אשר נתן ה' יתברך לכם למנה כי בכם לבד בחר ה' לעמוד לפניו לשרתו. או יהיה הרצון בזה אל תתעצלו ויהיה מענין שלוח ומנוחה וכאלו זרזם שישתדלו בזריזות ובמהירות במה שצוה אותם כדי שתשוב העבודה על ענינה : (רלב"ג)

[יב] וַיִּקְמוּ הַלְוִיִּם מִחַת בֶּן עֲמָשִׁי וַיּוֹאֵל בֶּן עֲזַרְיָהוּ מִן בְּנֵי הַקֹּהֲנִי וּמִן בְּנֵי מְרָרִי קִישׁ בֶּן עֲבָדִי וְעֲזַרְיָהוּ בֶן יְהִלְיָאֵל **(ס)** וּמִן הַגֵּרָשִׁי יוֹאָח בֶּן זִמָּה וְעֹדֹן בֶּן יוֹאָח : **[יג]** וּמִן אֶלִיָּצָפָן שֹׁמֵרִי (ויעואל) וַיַּעֲיָאֵל וּמִן בְּנֵי אָסָף זְכַרְיָהוּ וּמִתְנַנְיָהוּ : **(ס)** **[יד]** וּמִן בְּנֵי הַיָּמִן (יחואל) יַחֲיָאֵל וְשִׁמְעִי **(ס)** וּמִן בְּנֵי יְדוּתוֹן שִׁמְעִיָּה וְעִזִּיאֵל : **[טו]** וַיֹּאסְפוּ אֶת אַחֵיהֶם וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבֹאוּ כְּמִצְוַת הַמֶּלֶךְ בְּדַבְרֵי יְהוָה לְטַהֵר בֵּית יְהוָה :

מצודת דוד בדברי ה'. בדבר שהיא עבודת ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג כמצות המלך בדברי ה'. ר"ל שהם עשו זה כמצות המלך שהיא בדברי ה'. וזה כי דברי ה' בתורה יחיבו אותם לעשות כן כדי שתשלם העבודה באופן שצוה ה' יתברך : (רלב"ג)

[טז] וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים לִפְנֵימָה בֵּית יְהוָה לְטַהֵר וַיּוֹצִיאוּ אֶת כָּל הַטְּמֵאָה אֲשֶׁר מָצְאוּ בְּהִיכַל יְהוָה לַחֲצֹר בֵּית יְהוָה וַיִּקְבְּלוּ הַלְוִיִּם לְהוֹצִיא לְנַחַל קִדְרוֹן חוּצָה :

רס"י ויצאו הכהנים לפנימה. כי לא על הלויים ליכנס פנימה : לחצר בית ה'. מקום מעמד הלויים כאומר ויקבלו הלויים וגו' ויחלו בחדש לחדש : (רס"י)

מצודת דוד לפנימה. הוא ההיכל ולתוספת ביאור אמר בית ה' : **הטומאה.** העבודת כוכבים : **ויקבלו הלויים.** בהחצר קבלו מיד הכהנים כי לא היו רשאים ליכנס להיכל : **חוצה.** שהוא מחוץ לעיר : (מצודת דוד)

[יז] וַיַּחֲלוּ בְּאַחַד לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן לְקַדֵּשׁ וּבַיּוֹם שְׁמוֹנָה לַחֲדָשׁ בָּאוּ לְאוֹלָם יְהוָה וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת בֵּית יְהוָה לְיָמִים שְׁמוֹנָה וּבַיּוֹם שְׁשָׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן

(ס)

כלו:

רפ"י ויקדשו את בית ה' לימים שמונה. לכך עכזו בטהרה לטהר כל כך לפי שאחזו צייר כל הכתלים כלמי משכית כדכתיב (יחזקאל כ"ג) כלמי כשדים חקוקים בשקר ועכזו ח' ימים עד שהשחיתו דמות הכלמים מן הכתלים וביום י"ו לחדש כלו הכל הבית והעזרה: (רפ"י)

מצודת דוד לקדש. לטהר את ההיכל: **את בית ה'.** זה ההיכל: **כלו.** גמרו לטהר את כל המקדש: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויחלו.** התחילו: (מצודת ציון)

יח ויבואו פנימה אל חזקיהו המלך ויאמרו טהרנו את כל בית יהוה את מזבח העולה ואת כל פליו ואת שלחן המערכת ואת כל פליו:

מצודת דוד **פנימה.** אל בית הפנימי מקום מושב המלך: **המערכת.** שעורכין עליו לחם הפנים: (מצודת דוד)

יט ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח יהוה: (ס)

רפ"י הכנו והקדשנו. מפורש בעכו"ס צפרק ר' ישמעאל כלים ששמשו בבית חניו מהו כו' עד איתיביה ארזי חזקיהו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו לאטבלינהו הקדשנהו דאקדשינהו אמר לו צרוך אתה לשמים שהחזרת לי אצדתי הכנו שגנוזם והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיים: (רפ"י)

מצודת דוד **הזניח.** שעזב מהם עבודת המקום ושמש בהם לעבודת כוכבים: **במלכותו.** בימי מלכותו: **במעלו.** ברוב מעלו: **הכנו.** טהרנו להיות מוכנים לעבודה הקדשנום לה' כבתחלה, ורז"ל אמרו שגנוזם והקדישו אחרים תחתיים כי נמאסו לגבוה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **הזניח.** ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב): (מצודת ציון)

רלב"ג אשר הזניח המלך אחז. ר"ל אשר הרחיק כי הוא הסיר זאת העבודה ובטלה: (רלב"ג)

[כ] וַיִּשְׁכֶּם יַחֲזִקְיָהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאסֹף אֶת שָׂרֵי הָעִיר וַיַּעַל בֵּית יְהוָה :
[כא] וַיָּבִיאוּ פָּרִים שְׁבָעָה וַאֲיִלִּים שְׁבָעָה וַכֹּבְשִׁים שְׁבָעָה וַצִּפִּירֵי עֲזִים שְׁבָעָה
לְחֹטָאת עַל הַמַּמְלָכָה וְעַל הַמִּקְדָּשׁ וְעַל יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לְבָנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים
לְהַעֲלוֹת עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה :

רפ"י וַלִּפְיֵי עֲזִים וּגו'. הוראת שעה היתה : **על מזבח ה'.** ולא על אותן
מזבחות **סעשה** **אחז** **אזיז** : **(רפ"י)**

מצודת דוד **על הממלכה.** לרצות לה' לכפר להם שיתקיים בהם המלכות :
ועל המקדש וכו'. למען יעמדו ויתקיימו : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **וצפירי עזים.** ושעירי עזים וכן צפירי חטאת **(עזרא ח)** :
במצלתים וגו'. שמות מיני כלי זמר : **(מצודת ציון)**

[כב] וַיִּשְׁחֲטוּ הַבָּקָר וַיִּקְבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וַיִּזְרְקוּ הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֲטוּ
הָאֵילִים וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחֲטוּ הַכֹּבְשִׁים וַיִּזְרְקוּ הַדָּם הַמִּזְבֵּחַ :

רלב"ג **וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את הדם.** למדנו מזה המקום כי
קבלת הדם היא מהעבודות ושהיא לא תהיה כי אם על יד כהן בעת היותו
בכיהונו. ר"ל עם בגדי כהונה כי אז לבד הם כהנים כמו שנתבאר בתורה
:
(רלב"ג)

[כג] וַיִּגִּישׁוּ אֶת שְׁעִירֵי הַחֹטָאת לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַהֲקֵהָל וַיִּסְמְכוּ יְדֵיהֶם עֲלֵיהֶם :
[כד] וַיִּשְׁחֲטוּם הַכֹּהֲנִים וַיַּחֲטְאוּ אֶת דָּמָם הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי
לְכָל יִשְׂרָאֵל אָמַר הַמֶּלֶךְ הָעוֹלָה וְהַחֹטָאת :

רפ"י **לכפר על כל ישראל.** שחטאו בעבודת כוכבים כן אמר המלך תהי
העולה והחטאת עבור כל ישראל, צפרסת שלח לך **(מדבר ט"ו)** כתיב ועשו
כל העדה פר וגו' וכתיב **(ויקרא ד')** והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת
וכאן כתיב ויביאו פרים ואילים ולפירי עזים שצעה אלא הוראת שעה
היתה : **(רפ"י)**

מצודת דוד **ויחטאו.** מתן הדם הנתון באצבע קרוי חטוי וכן וחטאת על
המזבח **(שמות כ"ט)** : **כי לכל ישראל וכו'.** בעבור כל ישראל אמר המלך
להקריבם : **העולה.** הפרים והאילים והכבשים הביאו לעולה וצפירי
העזים **לחטאת** : **(מצודת דוד)**

[כה] וַיַּעֲמֵד אֶת הַלְוִיִּם בֵּית יְהוָה בַּמִּצֵּלֶתִים בְּנִבְלִים וּבְכֹנֹרוֹת בַּמִּצֹּת דָּוִיד
וְגַד חֹזֶה הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּבִיא כִּי בִיד יְהוָה הַמִּצֹּה בִּיד נְבִיאָיו :

רס"י **כי ביד ה' המלכה ביד נביאיו.** לשורר הלויים בכלי קיר לא כתוב
בתורה שיהא קרבן טעון קירה אלא מלות ה' קלה ביד נביאיו לשורר על
הקרבן ורבותינו פי' במסכת ערכין מניין שהלויים טעונים לשורר בכלי קיר
דכתיב עבודת עבודה איזוהי עבודה שפריכה עבודה אחרת עמה הוא אומר
זה הקיר בכלי קיר, ועבודת משא (סס) נכון לפרש על הקיר כדכתיב (לעיל
א' ט"ו) וכנניהו קר הלויים במשא כי מזין הוא שהיה ממונה להרים קול
הנגון של קיר :

מצודת דוד **במצות דוד.** כמו שצוה דוד וכו' : **כי ביד ה'.** מצות השיר
אמורה היא מה' ביד נביאיו ועם שלא הוזכר בפירוש בתורת משה : (מצודת
דוד)

רלב"ג **ויעמד את הלויים בית ה' במצלתים וגו'.** באר בזה כי מה שצוה
דוד וסדר מענין המשוררים היה מצווה מגד ונתן הנביאים מפי ה' כי ביד
ה' היתה המצוה הזאת ביד נביאיו :

[כו] וַיַּעֲמְדוּ הַלְוִיִּם בְּכָלִי דָוִיד וְהַכֹּהֲנִים בַּחֲצָצְרוֹת : **(פ)**

רס"י **והכהנים בחלצרות.** ככתוב וזני אהרן הכהנים יתקעו בחלצרות
(במדבר י')

[כז] וַיֹּאמֶר חֲזִקְיָהוּ לְהַעֲלוֹת הָעֹלָה לְהַמְזִיבָהּ וּבָעֵת הֵחִל הָעוֹלָה הֵחִל שִׁיר
יְהוָה וְהַחֲצָצְרוֹת וְעַל יָדֵי כָּלִי דָוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל :

מצודת דוד **החל העולה.** העלאת העולה : **ועל ידי וכו'.** חוזר על השיר לומר
שהשיר היה ע"י כלי השיר שעשה דוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החל.** התחיל : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובעת החל העולה החל שיר ה'.** למדנו כי הלויים היו משוררים
בפה ובכלי יחד והכהנים מחצצרים בחצוצרות מעת התחיל העלאת
העולה עד שתכלה העולה ותשלם העבודה. ומזה המקום נלמד שלא היו
משוררים בעת העלותם מנחתה ונסכיה :

[כח] וְכָל הַקָּהָל מִשְׁתַּחֲוִים וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצָצְרוֹת (מחצצרים) מְחַצְרִים הַכֹּל עַד לְכָלֹת הָעֵלָה :

מצודת דוד **והשיר משורר**. ר"ל השיר היה משורר ע"י בעלי השיר : **הכל**. לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרו' עד שגמרו העלאת העולה : (מצודת דוד)

[כט] וּכְכָלֹת לְהַעֲלוֹת כָּרְעוּ הַמֶּלֶךְ וְכָל הַנִּמְצָאִים אֹתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲווּ :

מצודת ציון **כרעו**. נפלו על ברכיהם : (מצודת ציון)

[ל] וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לְלוֹיִם לְהִלָּל לַיהוָה בְּדַבְרֵי דָוִד וְאַסָּף הַחֲזָה וַיְהִלְלוּ עַד לְשִׁמְחָה וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ : **(פ)**

רס"י **להלל לה' בדברי דוד**. זה הודו לה' קראו בשמו ככתוב למעלה (א ט"ז) **זיוס** הוא אז נתן דוד בראש להודות וגו' : (רס"י)

מצודת דוד **בדברי דוד**. בהלולים שעשה דוד ואסף : **עד לשמחה**. מרוב הדבקות אל המקום ברוך הוא שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויקדו**. ענין כפיפת הקדקוד : (מצודת ציון)

רלב"ג **בדברי דוד ואסף החוזה**. ר"ל שאמרו מההודאות שאמר דוד בספר תהלים ומאשר אמר אסף שם שהיה חוזה דוד : (רלב"ג)

[לא] וַיַּעַן יְחִזְקִיָּהוּ וַיֹּאמֶר עֲתָה מְלֹאֲתֶם יְדְכֶם לַיהוָה גִּשּׁוּ וְהִבִּיאוּ זִבְחִים וְתוֹדֹת לְבַיִת יְהוָה וַיְבִיאוּ הַקָּהָל זִבְחִים וְתוֹדֹת וְכָל נְדִיב לֵב עֹלֹת :

רס"י **ויביאו הקהל זבחים ותודות**. דבר המותר לזעלי' באכילה : **וכל נדיב לב עולות**. קצת מהם מי שהתנדב לזבחו עולות ולא כולם לפי שאין לזעלים היתר אכילה בהם : (רס"י)

מצודת דוד **מלאתם ידכם**. התחלת הדב' וחנוכו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ"ט) ור"ל והנה עד עתה חדלתם מעבודת המקום ב"ה ועתה התחלתם לעבדו : **זבחים**. שלמים : **ותודות**. שלמי תודה : **נדיב**

לב. לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קורא למביאייהו
נדיב לב: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויען. ענין הרמת הקול כמו וענו הלויים וכו' קול רם (דברים כז)
: (מצודת ציון)

רלב"ג זבחים ותודות. הם שלמים אלא כי עם התודה היו באים לחמי
תודה כמו שנוזכר בתורה : **וכל נדיב לב עולות.** ר"ל שכל איש נדיב לב
הביא עולות שהם כולם לה' : (רלב"ג)

[לב] ויהי מספר העלה אשר הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה
בבשים מאתים לעלה ליהוה כל אלה :

מצודת דוד כל אלה. היו עולות ואמר לתוספת ביאור: (מצודת דוד)

[לג] והקדשים בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים :

רס"י והקדשים. קדשים קלים זבחי ושלמים מה שהזעלים נהגים בהם :
(רס"י)

מצודת דוד והקדשים. שאר הקדשים והם שלמים ותודות: (מצודת דוד)

רלב"ג והקדשים. הם השלמים שהיו קצתם תודות : (רלב"ג)

[לד] רק הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העלות ויחזקום
אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים כי הלויים ישרי
לב להתקדש מהכהנים :

רס"י רק הכהנים היו למעט. כלומר אותן שהקדישו היו עדיין למעט
ויחזקום אחיהם הלויים עד כלות המלאכה ועד יתקדשו הכהנים, וא"ת
היאך יתקדשו הלויים ולא יתקדשו הכהנים ומפרש לפי כי הלויים ישרי לב
להתקדש מהכהנים וישרו לבם הלויים להתקדש יותר מהכהנים והיו
הכהנים והלויים וכל יראי השם מתחפשים ומתנכרים ואף מסתתרים כל
ימי המלכים הרשעים וכשבא חזקיהו שהיה לדיק לא היו יכולים מיד
להתקדש ולטהר שזה צננה ראשונה היה למלכו והיו באים ומתקדשים על
יד כדכתיב (משלי כ"ח) בעלון לדיקני רבה תפארת וזקום רשעים יחופץ

אדם וכתיו (קס) בקום קעעים יסתר אדם ובאזדס ירבו לדיקים כלומר
בקום קע אהז יסתר אדם ובאזדס ירבו לדיקים חזקיה וסיעתו : (קס"י)

מצודת דוד **ויחזקום**. רצה לומר היו מסייעין להם : **המלאכה**. מלאכת
ההפשט : **ועד יתקדשו הכהנים**. ר"ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד
אשר נתקדשו הכהנים להיות די בהם לכלות המלאכה : **כי הלויים ישרי**
לבב. המה היו ישרי לבב למחר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו
בדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **להפשיט**. להסיר העור : (מצודת ציון)

רלב"ג **ולא יכלו להפשיע את כל העולות**. למדנו מזה שהפשטת העולות
לא תחויב היותה בכהן : **כי הלויים ישרי לבב להתקדש מהכהנים**. ידמה
שרבים מהכהנים מעלו בע"ז בעת שחטאו מלכי יהודה ולזה אמר כי
הלויים היו יותר ישרי לב מהכהנים להתקדש בזאת העבודה ולזה הוכרחו
הלויים לעזור אל הכהנים בזה עד כלות המלאכה ועד שימצאו כהנים
מתקדשים לזה מה שיספיק לעבוד עבודתם ואפשר כי קצת הכהנים לא
היו יכולים להתקדש כי היו בעלי קרי. אך הלויים היו יותר ישרי לב והיו
יכולים לשמור עצמם מזה שהרי הטומאה הזאת באה מפני הרהור עבירה
כמו שאמרו שהרי אדם מהרהר ביום ובא לידי טומאה בלילה (כתובות
מ"ו) :

[לה] וגם עלה לרב בְּחֻלְבֵּי הַשְּׁלָמִים וּבְנִסְכִּים לְעֹלָה וְתִכּוֹן עֲבוֹדַת בֵּית
יְהוָה :

מצודת דוד **וגם עולה לרוב**. ר"ל לזה היו צריכים הלויים לסייע את הכהנים
כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי
השלמים ועם הנסכים לעולה ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה
ולהפשיט : **ותכון**. כי הלויים סייעו בעבודת ההפשט : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בחלבי**. עם חלבי כמו הרק אך במשה (במדבר יב) ומשפטו עם
משה : **ותכין**. מלי' הכנה : (מצודת ציון)

רלב"ג **וגם עולה לרב וגו'**. ועוד שהרי היתה שם עולה לרב שהיה מחויב
שיעלוה הכהנים והיו צריכים בזה כהנים רבים והיו גם כן צריכים
להעלות שם חלבי השלמים שהיו רבים והנסכים לעולה שהיו גם כן
רבים. ואפשר שקרא עולה חלבי השלמים והנסכים לפי שהיו עולים על
המזבח :

[לז] וַיִּשְׁמַח יְחִזְקִיָּהוּ וְכָל הָעָם עַל הַהֲכִין הָאֱלֹהִים לָעָם כִּי בִּפְתָאֻם הָיָה הַדָּבָר :

רס"י **על ההכין האלהים לעם.** לעבדו ולעשות רצונו דוגמא דלמטה (ל פסוק יט) כל לצבו הכין לדרוש וגו' וגם שמחו כי בפתאום היה הדבר עליהם בשנה ראשונה למלכו לשוב אל ה' וסבו מיד : (רס"י)

מצודת דוד **על ההכין.** על אשר הכין אלהים להעם להיות הכל בסדור נפלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום : (מצודת דוד)

דברי הימים ב פרק-ל

[א] וַיִּשְׁלַח יְחִזְקִיָּהוּ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וְגַם אֲגָרוֹת כְּתֹב עַל אֲפְרָיִם וּמְנַשֶּׁה לָּבֹא לְבֵית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :

רס"י **וגם אגרות כתב על אפרים ומנשה וגו'.** כי עדיין לא גלו כי זה היה בשנה ראשונה למלכו והם לא גלו כי אם בשש למלכו כדכתיב (במלכים ב' י"ח) וילכדה בקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה והיא שנת ט' להושע מלך ישראל כאשר תמלא כתוב בסוף הספר : (רס"י)

[ב] וַיִּנְעֹץ הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו וְכָל הַקָּהָל בִּירוּשָׁלַם לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי :

מצודת דוד **בחדש השני.** באייר ור"ל לעבר השנה לשיקרא ניסן : (מצודת דוד)

[ג] כִּי לֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹתוֹ בְּעֵת הַהִיא כִּי הִפְתָּנִים לֹא הִתְקַדְּשׁוּ לְמִדֵּי וְהָעָם לֹא נֶאֱסָפוּ לִירוּשָׁלַם :

רס"י **כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא.** בחדש הראשון בניסן : כי הכהנים לא התקדשו למדי. התקדשו להיות די לישראל בהם להקריב פסחיהם ואין צריך לומר שלא היו יכולים לעשותו בניסן שהרי לא כלו לקדש את הבית

עד י"ו בניסן וכן פתרון כי לא יכלו לעשותו צעת ההיא כלומר אפי' אם לא עכבו טהר' הדי' שלא כלו עד י"ו בניסן לא היינו יכולין לעשותו עתה לפי כי הכהנים לא התקדשו למדי : והעם לא נאספו. עדיין כולם לירושלים (רס"י) :

מצודת דוד בעת ההיא. ר"ל בעת הראוי בחדש הראשון : למדי. למן די ר"ל שיהיה די בהם להקריב כל ישראל : (מצודת דוד)

רלב"ג כי הכהנים לא התקדשו למדי. ר"ל למה שיספיק לקרבנות הפסחים כי שם יצטרכו כהנים רבים ולזה הצטרך לדחות אותנו לחדש השני ועוד כי העם והם העוליי' לרגל לא נאספו לירושלי'. והנה מזה המקום למדנו שכבר אפשר שיעברו השנה בעבור שלא נאספו העם לירושלים או בעבור שהכהנים אינם מקודשים לפי מה שיספיק. וראוי שיתבאר מזה שאם היו הכהנים טמאים לא ידחה לפסח שני אבל יעשוהו בטומא' כי השרש בידנו אנשים נדחים לפסח שני לא הקהל וכבר למדנו זה גם כן מאמרו לא התקדשו למדי למדנו מזה שהיו רבים טהורים אלא שלא יספיקו ויצטרכו שיהיו יותר ולזה הוצרכו לעבר השנה אך אם לא התקדשו כלל היו יכולין לעשות אותנו בטומאה : (רלב"ג)

[ד] ויִישֶׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וּבְעֵינֵי כָל הַקָּהָל :

מצודת דוד וישר הדבר. למעלה אמר שהיו מתיעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה : (מצודת דוד)

[ה] וַיַּעֲמִידוּ דָבָר לְהַעֲבִיר קוֹל בְּכָל יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע וְעַד דָּן לְבֹאֵא לַעֲשׂוֹת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם כִּי לֹא לָרֹב עָשׂוּ כְּפָתוֹב :

רס"י מבאר שבע ועד דן. זהו תחום עקרת השבטים : כי לא לרוב. פתרון כי רוב שנים עברו שלא עשהו כהלכתו : (רס"י)

מצודת דוד ויעמידו דבר. גזרו אומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו' : כי לא לרוב. כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתו' בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר ולזרזם : (מצודת דוד)

רלב"ג כי לא לרוב עשו ככתוב. ר"ל כי לא עשו ישראל פעמים רבות הפסח ככתוב : (רלב"ג)

וַיֵּלְכוּ הָרָצִים בְּאֲגָרוֹת מִיַּד הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו בְּכָל יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה וַיִּכְמְצוּת הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל וְיֵשֶׁב אֵל הַפְּלִיטָה הַנִּשְׁאָרָת לָכֶם מִפֶּן מַלְכִי אֲשׁוּר׃

רס"י וישׁוב אל הפליטה הנשארת לכם מכף מלכי אשור. אע"פ שלא הגלו עדיין קורא להם פליט' כי ה' נחשב בעיניה' כאשר גלו כבר ועוד כי מלכי אשור תפסו הכל בימי אחז ומה שהיה בעיניה' כאילו גלו לפי כי ו' שנים היו ישראל למלך אשור עבדים נושאי מנחה והיה מושל בהם ומוליכן בגולה ועושה בהם כרצונו וזה היה בתוך אותן שש שנים וכבר גלו כמה פעמים בימי מלכי ישראל ואחז והם יודעים מיד כשימרדו ישראל במלך אשור יוליכם בגולה ולהם קורא פליטת אשור לפי שלא משל בהם ולא בכל ארץ יהודה : (רס"י)

מצודת דוד וכמצות המלך לאמר. לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו' : וישׁוב. ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם : מכף מלכי אשור. כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע"י אשור : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרצים. ההולכים במרוצה ורדיפה : באגרות. בספרים : הפליטה. ענין הצלה : (מצודת ציון)

וְאֵל תְּהִיוּ כְּאֲבוֹתֵיכֶם וְכִאֲחֵיכֶם אֲשֶׁר מָעַלּוּ בַיהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם וַיִּתְּנֵם לְשָׂמָה כְּאֲשֶׁר אֲתֵם רֹאִים׃

רס"י ואל תהיו כאבותיכם וכאחיכם. פתרון וא"ת עדיין בוטחים אנו שיעלה מעלינו מלך אשור אל תהיו כאבותיכם כל דור ודור שהיה לפניכם, ומה אירע להם כשעזבו את ה' וימעלו בו מעל ויתנם לשמה כאשר אתם רואים :

מצודת ציון לשמה. לתמהון : (מצודת ציון)

עֲתָה אֵל תִּקְשׁוּ עֲרֻפְכֶם כְּאֲבוֹתֵיכֶם תָּנוּ יָד לַיהוָה וּבָאוּ לְמִקְדָּשׁוֹ אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ לְעוֹלָם וְעַבְדּוֹ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וַיֵּשֶׁב מִכָּם חֲרוֹן אַפּוֹ׃

רס"י עתה אל תקשו ערפכם כגובכם וגו'. גובכם על ה' אחיכם וזניכם יהיו

לרחמים לפני שוביה' ולקוב לארץ הזאת, אפילו אותן קצת שגלו כבר שהיו
נלחמים עם ישראל ויכלו להם ומוליכין את בניה' ואת בנותיהם בשביה
ואם תשובו אליו יתנם לרחמים לפני שוביהם לשבם לארץ הזאת כי חנון
ורחום ה' אלהיכם :

מצודת דוד **תנו יד.** ר"ל תקעו כף דרך התחייבות: (מצודת דוד)

מצודת ציון **אל תקשו.** הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף עד שא"א
להחזיר הפנים מול ה' ואמר מעתה אל תקשו והחזירו פניכם אל ה' :
(מצודת ציון)

[ט] כי בשובכם על יהוה אֱחִיכֶם וּבְנֵיכֶם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵיהֶם וְלָשׁוּב
לְאַרְץ הַזֹּאת כִּי חֲנוּן וְרַחוּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא יָסִיר פָּנָיו מִכֶּם אִם תָּשׁוּבוּ
אֵלָיו :

מצודת דוד **אחיכם ובניכם.** אשר הם בגולה יתן אות' המקום לרחמים
לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב לארץ הזאת: (מצודת דוד)

[י] ויהיו הרצים עֲבָרִים מַעִיר לַעִיר בְּאַרְץ אֲפָרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְעַד זְבֻלֹן וַיְהִיו
מִשְׁחִיקִים עֲלֵיהֶם וּמַלְעִגִים בָּם : **[יא]** אֲדָ אֲנָשִׁים מֵאֲשֶׁר וּמְנַשֶּׁה וּמְזַבְלוֹן
נִכְנְעוּ וַיָּבֹאוּ לִירוּשָׁלַם :

מצודת דוד **ומנשה ומזבלון.** אף ששחקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו
ובאו : (מצודת דוד)

[יב] גם ביהודה היתה יד האֱלֹהִים לַתֵּת לָהֶם לֵב אֶחָד לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ
וְהַשָּׂרִים בְּדָבָר יְהוָה :

מצודת דוד **לב אחד.** ר"ל הסכמה אחת : **בדבר ה'.** בדבר שהוא מצות ה' :
(מצודת דוד)

מצודת ציון **יד האלהים.** כח האלהים : (מצודת ציון)

רלב"ג **גם ביהודה היתה יד האלהים.** ר"ל שהוא עזרם בזה להטות לבם
אל מה שרצהו המלך : (רלב"ג)

[יג] וַיֹּאסְפוּ יְרוּשָׁלַם עִם רַב לַעֲשׂוֹת אֶת חַג הַמִּצּוֹת בַּחֲדָשׁ הַשָּׁנִי קֹהֵל לְרַב

מֵאֵד : [יד] וַיִּקְמוּ וַיִּסְירוּ אֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם וְאֵת כָּל הַמִּקְטָרוֹת
הַסִּירוּ וַיִּשְׁלִיכוּ לַנַּחֲלָה קִדְרוֹן :

רס"י המקטרות. מקום שהיו בו כהנים ולוים : (רס"י)

מצודת דוד המקטרות. המזבחות העשויות להקטיר בהם לע"ג את
הקטורת : (מצודת דוד)

רלב"ג ואת כל המקטרות הסירו. ר"ל הכלי שהיו מקטרים בהם לע"ז :
(רלב"ג)

[טו] וַיִּשְׁחֲטוּ הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם נִכְלְמוּ
וַיִּתְקַדְּשׁוּ וַיָּבִיאוּ עֹלֹת בַּיֵּית יְהוָה :

רס"י והכהנים והלוים נכלמו. שעיכבו להתקדש ולפיכך עכבו כל כך
מלצוא עד עתה כי לא יוכלו להאמין בדבר הזה קודם לכן לפי שהזניחו
אחז מכהן וכך היו אומרים אפשר אתמול עבד אחז עבודת כוכבים וזנו
יחזקיהו לאלתר בשנה ראשונה מיד בחדש הראשון ויאמר לכהנים וללוים
לעבוד לאל אחד לבדו ויטרכו לנו ולכך נתעללו ונתרסלו מלצא וגם שאר
יהודה שלפניו הזניח אחז וכשחקרו והצינו בדבר שהכל היה לשם שמים
באו ויתקדשו כלם : (רס"י)

מצודת דוד נכלמו. על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו השנה :
ויביאו עלות. לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכלמו. ענין בושח : (מצודת ציון)

רלב"ג והכהנים והלוים נכלמו ויתקדשו. ר"ל שהם נכלמו במה שהוצרכו
לדחות הפסח חדש אחד על אשר לא התקדשו למדי כי כבר השיגם על זה
בשת וכלימה ולזה נתקדשו עתה כולם והביאו עולות הבוקר לבית ה'
קודם שחיתת הפסחים כי כן ראוי כי עולת הבוקר קודמת לכל קרבן :
(רלב"ג)

[טז] וַיַּעֲמְדוּ עַל עַמֻּדָם כַּמִּשְׁפָּטָם כְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים הַכֹּהֲנִים
זָרְקִים אֶת הַדָּם מִיַּד הַלְוִיִּם :

רס"י הכהנים זורקים. כי מקבלה ואילך מלות כהונה, ואל תתמה למה

לא שחטו בעלים עצמם לפי שכתוב בסמוך כי רצת בקהל אשר לא התקדשו
והלויים היו על שחיטת פסחיהם : (רפ"י)

מצודת דוד ויעמדו על עמדם. חוזר הוא על הלויים ולפי שאמר שהכהנים
היו זורקים את הדם מיד הלויים לזה אמר שהלויים עמדו על מקום
מעמדם ולא הוליכו את הדם כי ההולכה לעבודה יחשבו המה זרים
לעבודה וז"ש כמשפטם בתורת משה שאסר עליהם העבודה : **מיד הלויים**.
כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והושיבו המזרקות על ידי
הלויים להיות מוכן לזריקה : (מצודת דוד)

רלב"ג הכהנים זורקים את הדם מיד הלויים. הנה באר כי מפני שהיו
בעלי הפסחים טמאים הוצרכו הלויים לעמוד על שחיטת פסחיהם וזכר
כי רבים מהעם שבאו מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו ואכלו
את הפסח בלא ככתוב כי היו ראויים להדחות לפסח שני ועוד כי כבר
אכלוהו בטומאה ולא אכלוהו בטהרת הקדש כי הם היו טמאים באכלם
אותו. והנה התפלל עליהם חזקיהו לה' יתברך שיכפר על עונם ושמע ה'
לקול חזקיהו וירפא העם מהחלי שהביא ה' עליהם על עונם זה. ומזה
המקום למדנו שכבר עברו השנה שאם לא היה הענין כן הנה לא יתכן
לומר שאכלוהו בלא ככתוב כי לא היה שם עת אחר אחריו יהיה ראוי
לאכלו בו ועוד כי לא יתכן שיהיו כל הקהל נדחים לפסח שני. ואמנם קרא
אותו החדש השני כי כבר קדשו ניסן להיות ראשון קודם שעברו השנה
כמו שאמרו ז"ל (פסחים נ"ו) : (רלב"ג)

[יז] כי רבת בקהל אשר לא התקדשו והלויים על שחיטת הפסחים לכל לא
טהור להקדיש

רפ"י לכל לא טהור. שהי' לוי במקומו להקדיש לה' : (רפ"י)

מצודת דוד כי רבת בקהל. בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן
את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמצאים בהם אשר לא התקדשו ולא
הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלויים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט
בעבור מי שלא היה טהור : **להקדיש לה'**. ר"ל לעשות בעצמו את ההקדש
והוא שחיטת הפסח : (מצודת דוד)

[יח] כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו כי
אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר יהוה הטוב
יכפר

רפ"י כי אכלו את הפסח בליל ככתוב. שלא כהלכה שאכלוהו בטומאה
כי התפלל יחזקיהו עליהם וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד **רבת מאפרים**. בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו
מאפרים וכו' : **כי אכלו**. בא לפרש אם לא הטהרו איך אכלו הפסח ואמר
כי באמת אכלו את הפסח בדרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה : **כי**
התפלל. כי בעבור העון הזה התפלל יחזקיהו עליהם ואמר ה' הטוב לכל
יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן מאליו בע"כ עשו שלא כהוגן
כי לא היה מאפשר להעמיד אחרים במקומם כי אין הפסח נאכל אלא
למנוייו אבל בדבר ביאת העזרה לשחוט הפסחים הואיל והיה אפשר
בלוים לא באו בטומאה לעזרו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מרבית**. מל' רבוי : (מצודת ציון)

[יט] כָּל לִבְבוֹ הֵכִין לְדְרוֹשׁ הָאֱלֹהִים יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו וְלֹא כְּטָהֳרַת
הַקֹּדֶשׁ : (ס)

רפ"י **כל לבבו הכין**. כך מפורש בצרייתא דר' אליעזר בנו של ר' יוסי
הגלילי המתחלת בכל מקום שאתה מואל דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי
הגלילי באגדה עשה אונך כאפרכסת שנאמר (משלי כ') להקשיב אונך
לחבונה משלשים ושתים מדות האגדה נדרש וזה אחד מהם נחלק הסדר
כגון זה ה' הטוב יכפר בעד כל מי שכל לבבו הכין לדרוש האלהים לעשות
פסחו להקריב קרבנו אף על פי שלא עשו בטהרת הקדש כי לא טהרו
ויהודה כולם נטהרו לפי שהיו קרובים לירושלים והיו יכולים לטהר
ולהתקדש ולשוב לירושלים אבל רבת מאפרים ומנשה ישאכר זבולן אין
להם כל כך פסע בדבר לפי שהי' להם הדבר רחוק על ידי אגרות לא היה
להם להמתין ולאחר מלכוא עד שיתקדשו לפיכך באו ולא נטהרו ולפי שלא
היתה פשיעתם לפיכך תכפר בעדם וכן (ישעיה ל"ה) יסוקו מדבר ואיה
וגומר הוא נחלק הסידור : (רפ"י)

מצודת דוד **כל לבבו הכין**. על יחזקיהו חוזר : **ולא כטהרת הקדש**. ועם
שע"י נאכלו הפסחים בלא טהרה הראוי לקודש מ"מ הכנת לבבו היתה
לה' והוראת שעה היתה : (מצודת דוד)

[כ] וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶל יַחֲזַקְיָהוּ וַיִּרְפָּא אֶת הָעַם : (ס)

מצודת דוד וישמע ה'. ולזה שמע ה' אל תפלתו וכפר על העון הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירפא. ענין כפרה כי החטא הוא חולי הנפש ותחשב הכפרה לרפואה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מא) : (מצודת ציון)

[כא] ויעשו בני ישראל הנמצאים בירושלם את חג המצות שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה יום ביום הלויים והכהנים בכלי עז ליהוה : (ס)

רפ"י והכהנים בכלי עוז. בחלוצות : (רפ"י)

מצודת דוד ויעשו וכו'. ר"ל בדבר הקרבנות הקבועים : **בכלי עוז.** בכלים חזקים בחשיבות : (מצודת דוד)

[כב] וידבר יחזקיהו על לב כל הלויים המשפילים שכל טוב ליהוה ויאכלו את המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים ומתנודים ליהוה אלהי אבותיהם : (ס)

רפ"י המשכילים שכל טוב לה'. לענין סירה נופל לומר לשון שכל כמו שנאמר (לעיל א' כ"ו) ויפל הגורל מזרחתה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל וגומר ודבר חזקיהו על לבם תנחומים ודברים טובים לחזקם ולעזור להם כדי שיחזקו אף הם כשיר שכל טוב לה' : מתודים לה'. על זבח תודה ומודים לה' על הנס שעשה להם שזבח תודה על נס הוא צא : (רפ"י)

מצודת דוד על לב. ר"ל דברים המקובלים להכניס בלבם אהבת המקום : לה'. בדבר עבודת ה' : **את המועד.** זבחי המועד והוא מקרא קצר : **מזבחים.** היו מזבחים : **ומתודים.** על שלמי התודה הבא להודות עליו על הנסים : (מצודת דוד)

רלב"ג וידבר יחזקיהו על לב כל הלויים וגו'. הנה הדיבור על לבם היה לי מה שאחשוב למשוך לבבם להישיר העם אל הטוב כדי שיכופר להם עונם ולעבוד כולם עבודתם יום ביום בימי החג בשיר בכלי ובפה. והנה אכלו ישראל בכל ימי הפסח זבחי שלמים והיו מתודים לה' אלהיהם על השלמים בסמכם ידיהם עליהם כדי שיכופר להם העון ובזה גם כן היה תועלת ללויים כי ישמחום ישראל בשלמים אשר הם זובחים להאכילם מהם כמו שנזכר בתורה ואולי בזה גם כן דבר חזקיהו על לב כל הלויים :

(רלב"ג)

[כג] וַיִּנְעֻצּוּ כָּל הַקֶּהֱל לַעֲשׂוֹת שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים
שְׁמִינִיחָה :

רפ"י **שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵיכֶם.** כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ וַיַּעֲשׂוּ שְׁבַעַת יָמִים שְׁמִינִיחָה : (רפ"י)

מצודת דוד **שְׁבַעַת וכו'.** לְשִׁמּוֹחַ בָּהֶם וּלְזִבְחַ לַה' מִלְּבַד שִׁבְעַת יָמִים חַג
הַמִּצּוֹת : (מצודת דוד)

רלב"ג **וַיַּעֲשׂוּ כָּל הַקֶּהֱל לַעֲשׂוֹת שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵיכֶם.** יָדְמָה שֶׁזֶּה הַקֶּהֱל
הָיוּ הַלְוִיִּם וַעֲשׂוּ זֶה לְפִי שִׁמְחָה שֶׁחֲטָאוּ בְּרֵאשׁוֹנָה עֲרַבְּב שְׁמִינִיחָתָם וְעֵתָהּ רַבָּה
שְׁמִינִיחָתָם עַל אֲשֶׁר כּוֹפֵר לָהֶם עִם שְׁבֻזָּאת הָעֲבוּדָה נִסְכְּמוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם
לְהַתְּפַלֵּל לַה' יִתְּבַרֵּךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְתִבָּא תַּפְלַתָּם לְמַעַן קַדְּשׁוּ הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ
שֶׁזָּכַר אַחֵר זֶה : (רלב"ג)

[כד] כִּי חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָרִים לְקֶהֱל אֶלֶף פָּרִים וְשִׁבְעַת אֲלָפִים צֹאן
(ס) וְהַשָּׂרִים הָרִימוּ לְקֶהֱל פָּרִים אֶלֶף וְצֹאן עֶשְׂרֵת אֲלָפִים וַיִּתְּקִדְשׁוּ כֹהֲנֵי
לְרֹב :

רפ"י **הָרִים לְקֶהֱל.** מֵאֲחֵנוּ וּמִזִּקְרֹנוּ : לְקֶהֱל אֶלֶף פָּרִים וּגו'. וְהָיוּ אוֹכְלִים
בֵּיחַד מֶלֶךְ וְסָרִיס וְהַעֵם שְׁמִינִיחָה : (רפ"י)

מצודת דוד **כִּי חִזְקִיָּהוּ.** בֹּא לֹמַר מֵהִיכָן וּמֵאֵין הָיָה לָהֶם בָּשָׂר לְכָל הָעָם
הַזֶּה לֹאכֹל וּלְשִׁמּוֹחַ בְּכָל הַיָּמִים הַלָּלוּ וְאָמַר כִּי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים הָרִימוּ
לְקֶהֱל פָּרִים וּכְבָּשִׁים הַרְבֵּה וְהַכֹּהֲנִים מְרֻבִּים הִטְהִירוּ וְהַקְּרִיבוּם שְׁלָמִים
וְאָכְלוּ הַקֶּהֱל אֶת הַבָּשָׂר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הָרִים.** הַפְּרִישׁ כְּמוֹ וַיִּקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שְׁמוֹת כה) : (מצודת ציון)

[כה] וַיִּשְׁמְחוּ כָּל קֶהֱל יְהוּדָה וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל הַקֶּהֱל הַבָּאִים מִיִּשְׂרָאֵל
וְהַגֵּרִים הַבָּאִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַיּוֹשֵׁבִים בְּיְהוּדָה :

מצודת דוד **וְהַגֵּרִים.** אֲשֶׁר נִתְּגִירוּ מִן הָאוֹמוֹת : (מצודת דוד)

[כו] וַתְּהִי שְׁמִינִיחָה גְּדוֹלָה בִּירוּשָׁלַם כִּי מִיָּמֵי שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֹא
כָּזָאת בִּירוּשָׁלַם : (ס)

רפ"י כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא. היתה כזאת בירושלים. שמא עם רב יותר היו באין לרגל לירושלים בימי שלמה אבל שמחה גדולה לא היתה בירושלים כזאת מימות שלמה כי ביותר שמחו על מה שאם היו כל רגל ורגל מקובצים בירושלים לפי שלא היה להם חדוש אין להם שמחה אבל עתה שכל ימי אחז ומלכי יהודה הרשעים לא עלו לרגל לירושלים ועתה הורקו לעלות לירושלים שמחו שמחה גדולה ולפי שהיה כמה שנים שלא עלו לירושלים עד עתה הוקטן צעניהם ז' ימים דחג המלות והוסיפו עוד ז' ימים כדי לשמח בהם ושמחו שמחה גדולה : (רפ"י)

מצודת דוד לא כזאת. לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה : (מצודת דוד)

רלב"ג כי מימי שלמה בן דוד מלך ישראל לא היתה כזאת בירושלים. ר"ל להיות ארבעה עשר יום ימי שמחה והם ימי חנוכת הבית ושבעת ימי החג כמו שנזכר שם : (רלב"ג)

[כז] ויקמוי הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע בקולם ויתבוא תפלתם למעון קדשו לשמים : (פ)

רפ"י ויברכו את העם. אם תראה לומר ברכם בזה שצקו לשון מארץ סוביהם ושמע ה' בקולם ושיבוס אז ד"א וישמע בקולם וכן כתוב למעלה (ב' ל') וישמע ה' אל יחזקיהו וירפא את העם : (רפ"י)

מצודת דוד וישמע בקולם. ה' שמע בקולם והסכים על ידיהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון למעון. ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו) : (מצודת ציון)

רלב"ג ויקומו הכהנים הלויים ויברכו את העם וגו'. ידמה שהיה הרצון בזה דבר אחר זולת ברכת כהנים אך היתה תפלה וברכה שברכו בה ישראל הכהנים והלויים יחד והיה הרצון באמרו הכהנים הלויים. הכהנים והלויים. שאם היה הרצון בזה ברכת כהנים לא היה צריך לומר הלויים ועוד מה חדוש היה בזה הלא בכל יום היו נושאים כפיהם לברכם. ואפשר שנאמר שהברכה שברכו אותם עתה היתה יותר נשמעת מפני העבודה הנפלאה שקדמה לה : (רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-לא

[א] וככלות כל זאת יצאו כל ישראל הנמצאים לערי יהודה וישברו המצבות ויגדעו האשרים וינתצו את הבמות ואת המזבחת מכל יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד לכלה וישובו כל בני ישראל איש לאחוזתו לעריהם:

מצודת דוד הנמצאים. בירושלים: עד לכלה. עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויגדעו. ענין כריתה כמו גדע בחרי אף (איכה ב) : (מצודת ציון)

[ב] ויעמד יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלויים על מחלקותם איש כפי עבודתו לפהנים וללויים לעלה ולשלמים לשרת ולהדות ולהלל בשערי מחנות יהוה:

רס"י איש כפי עבודתו. הכהנים לשרת והלויים להיות מקוררים ושוערים וכל איש ואיש על עבודתו הנכונה : (רס"י)

מצודת דוד מחלקות. המשמרות המחלקות העמיד כ"א על משמרו: כפי עבודתו. אשר מוטל ע"כ אחד מהכהנים להקריב העולה והשלמים והלויים לשרת בדבר השיר וכו': מחנות ה'. זה בה"מ: (מצודת דוד)

רלב"ג ויעמד יחזקיהו את מחלקות וגו'. ר"ל שכבר העמיד מחלקות הכהנים ומחלקות הלויים שהיו מוגבלות לפי מה שסדר דוד שימשך אחריהם לבניהם הנה שם אותם על מחלקותם איש כפי עבודתו. ר"ל כי הכהנים היו משרתים כל מחלוקת מהם שבעת ימים על דבר הקרבנות והלויים היו למחלקותיהם גם כן לפי מה שהגביל דוד וזה כי מהם היו ממונים לשרת לעולה ולשלמים בדבר השיר בפה ובכלי בהם כמה יחד עם הכהנים המחצצים בחצוצרות ומהם היו ממונים בשערי בית ה' : (רלב"ג)

[ג] ומנת המלך מן רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות לשבתות ולחדשים ולמעדים כפתוב בתורת יהוה:

רפ"י ומנת המלך מן רכושו לעלות וגו'. אשר נתן לעשות אותם (ברלון)
:

מצודת דוד ומנת המלך. ותשורות המלך מן רכושו היה על דמי העולות
וחוזר ומפרש לעולת הבקר וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון ומנת. ענין תשורה כמו ומשלוח מנות (אסתר ט) : מן רכושו.
מן נכסיו : (מצודת ציון)

רלב"ג ומנת המלך מן רכושו וגו'. הנה התנדב המלך לעשות כל קרבנות
הצבור מן רכושו להקל מהעס והם התמידין והמוספין ומה שימשך להם
:

[ד] ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו
בתורת יהוה:

רפ"י ויאמר לעם ליושבי ירושלים וגו'. למען יחזקו בתורת ה' יותר ברלון
ועוד צעוד שיהא להם פרנסת' מזומנת יכלו לעשות ולעסוק בתורת ה'
לפי שלא נתנה התורה אלא לאוכלי המן וסנייז להם אוכלי תרומה : (רפ"י)

מצודת דוד מנת וכו'. הם תרומות ומעשר למען יחזקו כאשר לא יהיו
טרודים לפרנסתם יחזקו בתורת ה' בדבר העבודה המוטלת עליהם :
(מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלויים. ר"ל
המתנות שחייבה התורה לתת להם כאלו תאמר מעשר ראשון שהוא
ללויים ותרומה וחלה ובכורים ומה שידמה להם כדי שיהיו מוכנים ופנויים
להתחזק בעיון בתורת ה' כי לזאת הסבה כונה התורה בנתינת אלו
המתנות לכהנים וללויים כאמרו יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל
(דברים ל"ג י'). והנה היו יושבי ירושלים כל יהודה ובנימין והגרים שהיו
עמם מאפרים ומנשה והנה אחשוב שזה הוא מה שדבר חזקיה על לב
כל הלויים המשכילים שכל טוב כי בזה משך לבם לעבוד עבודתם בלב
שלם בעבור היות לחמם נתן ומימיהם נאמנים אך לא באר זה שם שלא
יפסיק הספור ההוא. וידמה שכבר היו נותנים גם כן להם קודם זה מתנות
אך מפני שהכהנים והלויים היו טרודים אז לחזור על הגרנות לבקש
מתנותיהם לא היו יכולים להתחזק בעיון בתורת ה' כראוי ולזה רצה
חזקיה שיביאו להם מתנותיהם בבית ה' כדי שיהיו פנויים לעיון בתורה
וזה הוא הנכון בבאור זה הדבר : (רלב"ג)

[ה] וְכִפְרוֹץ הַדָּבָר הָרַבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֹאשִׁית דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר וּדְבַשׁ וְכָל תְּבוּאֹת שָׂדֶה וּמַעֲשֵׂר הַכֹּל לָרֹב הֵבִיאוּ :

רס"י וכפרוץ הדבר. מפי המלך לתת מנת לכהנים והלויים הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש, דבש תמרים : וכל תבואת שדה. וכל אלו לא מתבואת השדה הם אלא כך מפורש במסכת נדרים בפרק הנוד' מן הירק הנודר מן הירק מותר בדלועים מתיב רב יוסף וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל וגו' ואי אמרת דגן כל דמדגן משמע מאי וכפרוץ וגומר אמר אביי לאתויי פירות האילן וירק עד אמר רבא תבואה לחוד ותבואת שדה לחוד (רס"י) :

מצודת דוד **וכפרוץ הדבר.** וכאשר נתחזק הדבר הרבו להבי' ראשית דגן וכו' והיא תרומה הקרויה ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים י"א) : **ודבש.** הוא דבש התמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וכפרוץ.** ענין חוזק כמו מה פרצת (בראשית לח) : **תירוש.** יין : **יצהר.** שמן : (מצודת ציון)

רלב"ג **וכפרוץ הדבר.** ר"ל וכהתחזק דבר המלך עליהם הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש והוא דבש תמרים וזאת היא תרומה גדולה והיא לא תנהוג אלא בדבר שנגמרה מלאכתו כמו דגן תירוש ויצהר והנה התמרים המיוחדים לעשות מהם דבש אין מלאכתם נגמרת עד שיהיה הדבש נעשה מהם והביאו גם כן ראשית כל תבואת שדה כגון מיני קטניות ופירות אשר יתחייבו בתרומה. ומעשר הכל שהוא ללויים הביאו לרב. וזה הביאו כולם כמצות המלך. ר"ל אשר היו בערי יהודה ושאר בני ישראל הגרים שבאו שם ועוד הביאו עם זה מעשר בקר וצאן שהיה קדש והיה נאכל לבעלים בירושלים ומעשר קדשים המקודשים לה' אלהיהם והם מעשר שני שהיה קדש ולא היה נאכל כי אם בירושלים. אמנם מעשר ראשון איננו קדש כמו שנתבאר בתורה : (רלב"ג)

[ו] וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְהוּדָה הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה גַּם הֵם מַעֲשֵׂר בָּקָר וְצֹאן וּמַעֲשֵׂר קִדְשִׁים מִמֶּקְדָּשִׁים לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֵבִיאוּ וַיִּתְּנוּ עֲרֻמוֹת עֲרֻמוֹת : **(ס)**

רס"י ומעשר קדשים המקודשים לה'. המעשר מן המעשר שהלויים נותנים לכהנים : ויתנו ערמות ערמות. הוי"פין כלשון אשכנז דוגמא (סיר'

מצודת דוד וגם הם. הביאו גם הם אף מעשר בקר וצאן : ומעשר קדשים. אף מהקדשים שהקדישו הביאו מהם המעשרות ואע"פ שהמה פטורים מן המעשר : הביאו. את כל אלה הביאו לירושלים והניחום ערמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ערמות. צבורים כמו בקצה הערמה (רות ג) והכפל יורה על הרבוי :

רלב"ג ויתנו ערמות ערמות. הנה הערמה היא כרי. והנה הרצון באמרו גם הם מעשר בקר וצאן. גם הם ומעשר בקר וצאן : (רלב"ג)

ז בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלֵשִׁי הֵחֵלוּ הָעֲרֻמוֹת לְיִסּוֹד וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי כָּלוּ : (ס)

רס"י החלו הערמות ליסוד. כי תחילת דבר נקרא יסוד כמו יסוד הבית שהוא ראש לבנין ודומה לו (בעזרא ז') הוא יסוד המעלה וגומר : (רס"י)

מצודת דוד החלו. התחילו ליסד את הערמות ר"ל להתחיל לצבור והוא מושאל מל' יסוד הבנין : כלו. השלימו את הערמות : (מצודת דוד)

רלב"ג החלו הערמות ליסוד. ר"ל להתחיל ואמר ליסוד כי היסוד הוא התחלת הדבר בבנין :

ח וַיָּבִיאוּ יַחֲזִקְיָהוּ וְהַשָּׂרִיס וַיֵּרְאוּ אֶת הָעֲרֻמוֹת וַיְבָרְכוּ אֶת יְהוָה וְאֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל : (פ)

רס"י ויברכו את ה'. שנתן כלל ישראל להפריש תרומותיהם ומעשרותיהם :

מצודת דוד את ה'. על שנתן בלב העם להביא עד להרבות : (מצודת דוד)

רלב"ג ויראו את הערמות ויברכו את ה' ואת עמו ישראל. הנה ברכו את ה' לפי שבדרך ישראל להרבות פירותיהם וברכו ישראל מפני שהשלימו מצות המלך בעין יפה והנה עשו זה מפני ראותם רבוי הפירות והתבואות שהביאו שם :

ט] וַיִּדְרֹשׁ יַחְזָקְיָהוּ עַל הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עַל הָעֲרֻמוֹת:

רפ"י וַיִּדְרֹשׁ יַחְזָקְיָהוּ. לִפְי שָׂרָאָה חֲזָקְיָהוּ הָעֲרֻמוֹת גְּדוּלוֹת אָמַר בְּלָבוּ שָׁמָּה לֹא לָקָחוּ הַכֹּהֲנִי' וְהַלְוִי' מֵהֶם וְלֹא נִגְעוּ בָהֶם שָׁמָּה נִגְעוּ בָהֶם אֵיךְ נִתְרַבּוּ כָל כֵּךְ וְתִמָּה וְדִרֵּשׁ מֵהֶם עַל דְּבַר הָעֲרֻמוֹת עַל מָה זֶה: (רפ"י)

מצודת דוד **על הערמות.** אם כבר לקחו מה מהם: (מצודת דוד)

רלב"ג וַיִּדְרֹשׁ יַחְזָקְיָהוּ עַל הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם עַל הָעֲרֻמוֹת. ר"ל שְׁחָקַר עִמָּהֶם אִם הָיוּ עוֹלוֹת לְזֶה הָרַבּוּי מִתְּנוּתֵיהֶם קוֹדֵם הַבָּאָה הָעַם מִתְּנוּתֵיהֶם בְּבֵית ה' וְאִזְ עָנָה עֲזַרְיָה הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁהִיא מִבֵּית צְדוֹק: (רלב"ג)

יג] וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן הָרִאשׁ לְבֵית צְדוֹק וַיֹּאמֶר מִהֲחֵל הַתְּרוּמָה לְבֵית ה' יְהוָה אֲכֹל וְשִׁבּוֹעַ וְהוֹתֵר עַד לְרֹב כִּי יְהוָה בֵּרַךְ אֶת עַמּוֹ וְהִנּוֹתָר אֶת הַקָּמּוֹן הִזָּה: (ס)

רפ"י וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ. הוּא הִיא צִימִי עוֹזִיָּהוּ: מֵהֲחֵל הַתְּרוּמָה לְבֵיתָ. אֲכַלְנוּ אֲכֹל וְלֹא אֲכִילָת עֲרָאִי אֲלֹא אֲכֹל וְשִׁבּוֹעַ וְהוֹתֵר וּמָה שְׂאֵתָה מִתִּמָּה עַל שֶׁאֲכַלְנוּ ד' חֲדָשִׁים וְאַעֲפ"כ עֲרֻמוֹתֵיהֶם כָּל כֵּךְ גְּדוּלוֹת זֶה הַדְּבַר כִּי בִרְךְ ה' אֶת עַמּוֹ וְנָתַן לָהֶם תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה לְפִיכֵךְ הַרְבֵּה הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשִׂוֹת שָׁלְנוּ: וְהִנּוֹתָר. מִן אֲכִילָתָנוּ זֶה: הַהֲמוֹן הַזֶּה. אֲשֶׁר אֵתָה רֹאֶה עֲרֻמוֹת עֲרֻמוֹת: (רפ"י)

מצודת דוד **עזריהו הכהן.** יתכן שהוא אחיטוב הנזכר בד"ה (א' ה') ועיין בסוף מלכים חשבון הדורות: **לבית צדוק.** אשר היה מבני צדוק: **מהחל.** מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע ועוד נותר מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומות: **את ההמון.** מרבית הערמות הללו הם הנותר: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ההמון.** ענין רבוי: (מצודת ציון)

רלב"ג **כי** מעת שהתחילו להביא התרומה בבית ה' שלח ה' יתברך ברכה בפירות עד שיהיה בהם לאכול ולשבוע ולהותר עד לרוב. וראוי שתדע כי בעת השובע יספיק מהמון לאכול ולשבוע מה שלא יספיק לזה בעת החסרון ולזה היה זה ראייה כי ברך ה' את עמו והנה הנותר לנו אחר שאכלנו אכול ושבוע הוא כל הרבוי הזה שאתה רואה והוא לאות גם כן ברכ ה' את עמו: (רלב"ג)

[יא] וַיֹּאמֶר יְחִזְקִיָּהוּ לְהִכִּין לְשָׁכוֹת בְּבֵית יְהוָה וַיְכִינוּ:

רפ"י להכין לשכות בבית ה'. ולקום בהם התרומות : (רפ"י)

רלב"ג להכין לשכות בבית ה'. כדי ששימו בהן מתנות כהונה ולויה :
(רלב"ג)

[יב] וַיָּבִיאוּ אֶת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַקֹּדְשִׁים בְּאֲמוֹנָה וְעֲלִיהֶם נָגִיד (כוֹנְנִיהוּ) כְּנָנִיהוּ הַלֵּוִי וְשִׁמְעִי אֲחִיהוּ מְשֻׁנָּה:

מצודת דוד ויביאו. אל הלשכות: והקדשים. הם התרומות והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה: (מצודת דוד)

מצודת ציון נגיד. פקיד וממונה : משנה. שני לו : (מצודת ציון)

רלב"ג והקדשים באמונה. אחרוב כי הקדשים הם המעשר שני והיו מביאים אותו הבעלים לירושלים לאכלו שם כשיעלו לרגל. או ירצה בקדשים מה שיקדישו ישראל לה' או אי זה שיהיה מהם והנה היה הנגיד לשמרם כנניהו הלוי ושמעי אחיהו היה משנה לו להשתדל בשמירת אלו האוצרות והנה היתה זאת השמירה על הלויים כמו שזכרנו במה שקדם : (יד כ) וקורא בן ימנה הלוי וגו'. ר"ל כי קורא הלוי שהיה שוער למזרח בית המקדש היה ממונה על נדבות בית האלהים לשמרם. ר"ל מה שיתנדבו העם לבדק הבית והיה ממונה גם כן לחלק תרומת ה' וקדשי הקדשים לכהנים כמו חטאת ואשם והיו ממונים על ידו עדן וחבריו בערי הכהנים שיתנו באמונה לאחיהם במחלקותם כקטן כגדול חלקו מהמתנות המחלקות ביניהם בשוה מלבד מה שנתחשו מהם לזכרים לכל הבא לבית ה' לדבר יום ביומו והוא הבית אב שלא היה משרת הוא וסיעתו כי אם יום אחד מהשבוע של אותו משמר. ואלו היו ממונים על זה ההתיחש כדי שיבאו כל אחד ביום בית אב שלו לעבודתם במשמרותם במחלקותם כי המחלוקת היתה מתחלקת לבתי אבות. והיו ממונים גם כן על התיחש הכהנים לבית אבותיהם לדעת בכל אחד מאי זו משמרה היה אביו ויתחשו בניו למשמרה ההיא. וכן יתיחשו הלויים על ידם מבן עשרים שנה ומעלה במשמרותיהם ומחלקותיהם כדי שיעבוד כל אחד מהם עבודתו הראויה לו יום ביום כאלו תאמר שאלו הממונים ידעו שאנשי משמר מהלויים המשרתים בשיר בכלי כך בזה היום הם פלוני ופלוני והם יעמידום על זאת העבודה ביום ההוא וכן הענין במשוררים בשאר כלי שיר ובפה ובשוערים. והם גם כן ידקדקו שיתחש כל טפס נשיהם ובניהם ובנותיהם לכל קהל אשר הם ממנו כאלו תאמר שאם ההי זה הטף מפלוני לוי הנה ייחסו הטף אל המשמר שהוא ממנו כי באמונת הממונים על זה ההתיחש יתקדשו הכהנים והלויים קדש וזה כי הם יודיעו

להם קודם זה שיתקדשו ליום פלוני כי אז תהיה עבודתם. ולולא זה הפקידות היה אפשר שיגיע יום הבית אב והם לא ידעו זה תחלה. ולא יהיו מוכנים לעבוד עבודתם כי אינם טהורים ולבני אהרן הכהנים בשדה מגרש עריהם בכל עיר ועיר היו ממונים אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות לכל זכר בכהנים ממה שהגיע לחלקם שם בכללות מהמתנות על יד הממונים הראשונים ואלו יחלקו זה ביניהם. וכן היו עושים זה ללויים לכל מי שנתיחש מהמחלוקת ההיא אשר מהעיר ההיא לחלק ביניהם המעשר שהגיע לכללם חלק כחלק. ואם יאמר אומר שכבר היתה בזה שררה ללויים על הכהנים והתורה צותה בהיפך זה והוא שיהיו הלויים משרתים את הכהנים אמרנו לו שזאת היא עבודה להעמיד הכהנים על עבודתם בדרך שלא יצטרכו לטרוח בדבר אחר זולתי העיון בתורה כי הכהנים הם יותר מיוחדים בלמידת התורה מהלויים כאמרו כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב' ז') : (רלב"ג)

[יג] וַיְחִיָּאל וַעֲזַזְיָהוּ וְנַחֲת וַעֲשֵׂהָאֵל וַיְרִימוֹת וַיּוֹזְבֵד וַאֲלִיָּאל וַיִּסְמְכָהוּ וַיִּמַּחַת וַיְבַנְיָהוּ פְּקִידִים מִיָּד (כוֹנְנִיָּהוּ) וְשִׁמְעִי אַחִיו בְּמַפְקֵד יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַעֲזַרְיָהוּ נָגִיד בֵּית הָאֱלֹהִים :

מצודת דוד **פקידים.** היו ממונים תחת יד כנניה וכו' : **במפקד יחזקיה.**
במצות יחזקיה וכו' : (מצודת דוד)

[יד] וְקוֹרָא בֶן יִמְנָה הַלֵּוִי הַשּׁוֹעֵר לַמִּזְבֵּחַ עַל נִדְבוֹת הָאֱלֹהִים לָתֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְקִדְשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים :

מצודת דוד **השוער.** שומר שער המזרח : **על נדבות.** היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים הן תרומה הן בשר קה"ק : (מצודת דוד)

[טו] וְעַל יָדוֹ עֵדֶן וּמַנִּיָּמן וַיִּשׁוּעַ וְשִׁמְעִיָּהוּ אֶמְרִיָּהוּ וְשִׁכְנִיָּהוּ בְּעָרֵי הַכֹּהֲנִים בְּאַמוֹנָה לָתֵת לְאַחֵיהֶם בְּמַחְלָקוֹת כְּגָדוֹל כְּקָטָן :

מצודת דוד **ועל ידו.** ואחריו במעלה היו ממונים עדן וכו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין גדול בין קטן : (מצודת דוד)

[טז] מִלֶּבֶד הַתִּיחָשׁ לְזָכְרִים מִבֶּן שְׁלוֹשׁ שָׁנִים וְלַמַּעֲלָה לְכָל הַבָּא לְבֵית יְהוָה לְדָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לַעֲבֹדָתָם בְּמִשְׁמֹרוֹתָם כְּמַחְלָקוֹתֵיהֶם :

מצודת דוד **מלבד וכו'.** ר"ל מלבד הניתן בעריהם היו נותנים עוד לזכריי המיוחדים הנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו

לבית ה': **לדבר**. להיות להם למאכל ביום ויום: **לעבודתם**. ר"ל לא בכל עת בואם כ"א בבואם לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא עמהם בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם: (מצודת דוד)

[יז] וְאֵת הַתִּיחֵשׁ הַכֹּהֲנִים לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַלְוִיִּם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלַמָּעֲלָה בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בְּמַחְלְקוֹתֵיהֶם:

רס"י וְאֵת הַתִּיחֵשׁ הַכֹּהֲנִים לְבֵית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַלְוִיִּם. עַם יִיחֹס טַפֵּם נָשִׂיהֶם צְנִיָּה וְצְנִיָּה לְכָל אוֹתוֹ קָהָל הָיוּ מִסְפִּיקִין מִזִּנְוֹתֵיהֶם מֵהַתְּרוּמוֹת וּמֵעֲשָׂרוֹת הַקֹּדֶשׁ, וְהַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשָׂרוֹת כָּל אֶלֹּהֵי שְׁמֵרָנוּ לְאוֹתָן הָעוֹמְדִים לְשֶׁרֶת צַעֲזָרָה וְגַם לְצִנִּי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ מִשְׁמְרוֹתָם לְשֶׁרֶת וְהֵם בְּשָׂדֶה מִגֶּרֶשׁ עֲרִיָּהם כָּל עֵיר וְעִיר: (רס"י)

מצודת דוד וְאֵת הַתִּיחֵשׁ. הַמִּמּוֹנִים חִלְקוּ תְּרוּמָה לְכֹהֲנִים הַמִּיּוֹחֲסִים לְסֹדֶר תּוֹלַדַת בֵּית אֲבוֹתֵיהֶם וְהַמַּעֲשֵׁר חִלְקוּ לְלוֹיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה לְאוֹתָם הַקְּבוּעִים בַּמִּשְׁמְרוֹת כְּפִי אֲשֶׁר נִתְחַלְקוּ: (מצודת דוד)

[יח] וְלַהֲתִיחֵשׁ בְּכָל טַפָּם נְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבָנוֹתֵיהֶם לְכָל קָהָל כִּי בְּאַמּוֹנָתָם יִתְקַדְּשׁוּ:

מצודת דוד וְלַהֲתִיחֵשׁ. וְלִכְל הַמִּיּוֹחֲסִים שֶׁל כָּל טַפָּם וְכו' שֶׁל כָּל קָהָל הַלְוִיִּם: **כִּי בְּאַמּוֹנָתָם**. בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ נֹאמְנִים לָהֶם הָיוּ מִקְדָּשִׁים אֶת הַקֹּדֶשׁ לְשִׁמְרוֹ בְּטַהֲרָה וְלִזֶּה חִלְקוּ לְכוֹלָם אֶת הַמַּעֲשֵׁר: (מצודת דוד)

[יט] וְלִבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים בְּשָׂדֵי מִגֶּרֶשׁ עֲרִיָּהם בְּכָל עֵיר וְעִיר אֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת לְתֵת מְנוֹת לְכָל זָכָר בְּכֹהֲנִים וְלְכָל הַתִּיחֵשׁ בְּלוֹיִם:

רס"י אֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבּוּ בְּשֵׁמוֹת. לְמַעַל (ב' ל"א) כִּנְיָהּ וְאֶחָיו הָיוּ מִמּוֹנִים עֲלֵיהֶם לְקַבֵּל הַמְנוֹת הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשָׂרוֹת מֵאֵת יִשְׂרָאֵל לְתֵת הַמְנוֹת לְכָל זָכָר צְהֲנִים וְלוֹיִם: לְכָל זָכָר צְהֲנִים. וְגַם לְכָל נְשִׂיהֶם צְנִיָּה וְצְנִיָּה וְהֵם שְׁמֵרָנוּ כֹּהֵן לְכָל זָכָר מִשּׁוֹם רְצוֹתָא שְׁאִפִּי לְזַכְרֵי קְטָנִים הָיוּ מִסְפִּיקִין כְּדִלְעִיל (ס) לְזַכְרֵי מִזֶּן שֶׁלֹּא וּמַעֲלָה וְכו' שֶׁהָיוּ מִסְפִּיקִין לְנָשִׂיהֶם וּלְצְנִיָּהם וּלְצְנִיָּהם: (רס"י)

מצודת דוד **בשדי וכו'.** אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים בעריהם שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם : **אנשים וכו'.** עליהם היו ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן וחבריו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל הלויים המיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא חלקו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מגרש עריהם.** כן נקראת ערי הכהנים והלויים ע"ש שהיה לכולם מגרש סביב והם בתים חוץ לחומה כאלו נגרשו מן העיר : **נקבו.** נתפרשו : (מצודת ציון)

[כ] וַיַּעַשׂ כְּזֹאת יַחְזִקְיָהוּ בְּכָל יְהוּדָה וַיַּעַשׂ הַטּוֹב וַהֲיָשָׁר וְהָאֱמֻנָה לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו :

מצודת דוד **כזאת.** הצואה ההיא צוה בכל ארץ יהודה לחלק תרומה והמעשר לכל הכהנים והלויים היושבים בכל הארץ : **והאמת.** עשה הכל באמת לשם ה' ולא ברמיה : (מצודת דוד)

[כא] וּבְכָל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר הֵחֵל בְּעִבּוּדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וּבִתְוֹרָה וּבִמְצֻנָה לְדָרֹשׁ לֵאלֹהָיו בְּכָל לְבָבוֹ עָשָׂה וְהַצְלִיחַ : **(פ)**

מצודת דוד **בעבודת וכו'.** בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר התורה ובין בדבר שצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החל.** התחיל : (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-לב

[א] אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֻנָה הָאֵלֶּה בָּא סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִיהוּדָה וַיִּחַן עַל הָעָרִים הַבְּצֻרֹת וַיֹּאמֶר לְבָקְעָם אֱלֹהֵינוּ :

רפ"י אחרי הדברים והאמת האלה וגו'. ויאמר לבקעם. כמו לבקעם כמו (עמוס ז') על מכרם בכסף כמו מכרם וסמוך ליה (קס) על בקעם הרות הגלעל ופתרונו ודוגמא (ישעיה ז') ונבקייענה, ויבקע עלי העולה (בראשית

מצודת דוד אחרי וכו'. ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת לשם ה' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם: **ויאמר לבקעם**. חשב לבקעם וכן בקעם ודוגמתו להרגו בערמה (שמות כ"א) ור"ל חשב להרגו וכן הרגו: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחן. מל' חניה והשכנה: **לבקעם**. ר"ל לשבור ולפתוח החומות (מצודת ציון)

[ב] וַיֵּרָא יַחֲזַקְיָהוּ כִּי בָא סִנְחַרִּיב וּפָנָיו לְמַלְחָמָה עַל יְרוּשָׁלַם:

מצודת דוד ופניו. שם פניו לפנות להלחם בירושלים: (מצודת דוד)

[ג] וַיִּנְעֹץ עִם שָׂרָיו וְגִבּוֹרָיו לְסִתּוֹם אֶת מִימֵי הָעֵינֹת אֲשֶׁר מִחוּץ לְעִיר וַיַּעֲזְרוּהוּ:

מצודת דוד לסתום וכו'. שלא ימצא מים לשתות וילך לו: **ויעזרוהו**. לסתמם: (מצודת דוד)

מצודת ציון העינות. המעינות כמו עין הקורא (שופטים טו): (מצודת ציון)

[ד] וַיִּקְבְּצוּ עִם רַב וַיִּסְתְּמוּ אֶת כָּל הַמַּעֲיָנוֹת וְאֶת הַנַּחַל הַשּׁוֹטֵף בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֵאמֹר לָמָּה יָבֹאוּ מַלְכֵי אַשּׁוּר וּמִצָּאוּ מִים רַבִּים:

מצודת דוד בתוך הארץ. מחוץ לירושלים: (מצודת דוד)

מצודת ציון השוטף. כן יקרא מרוצת המים בחזקה: (מצודת ציון)

רלב"ג ואת הנחל השוטף בתוך הארץ. הוא גיחון כמו שזכר אחר זה: (רלב"ג)

[ה] וַיִּתְחַזַּק וַיִּבֶן אֶת כָּל הַחוֹמָה הַפְּרוּצָה וַיַּעַל עַל הַמְּגִדָּלוֹת וְלַחוּצָה הַחוֹמָה אַחֲרֵת וַיִּתְחַזַּק אֶת הַמִּלּוֹא עִיר דָּוִיד וַיַּעַשׂ שָׁלַח לָרֶב וּמִגְנִים:

רש"י ויחזק את המלוא. דוגמא (שמואל ב' ה') ויבן את המלוא: **ויעש** שלח לרוב. כלי זיין דוגמת ואיך שלחו בידו (ד"ה ב' כ"ג פ"י כל"ל יוס"ה)

חֵץ סָלַח הַמִּים (נַחֲמִיה) (ד') : (רָפָ"י)

מצודת דוד ויעל וכו'. ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות:
ולחוצה. מן החומה ההיא בנה עוד חומה אחרת וחיזק פרצות המלוא
שהיתה בעיר דוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון המלוא. מקום מוכן לאסיפת העם כמו קראו אחריו מלא
(ירמיה יב) : שלח. קבוצת חרב כמו ואיש שלחו בידו (לעיל כג) : (מצודת ציון)

רלב"ג ויעל על המגדלות ולחוצה החומה אחרת. ר"ל שכבר העלה החומה
והגביה אותה על המגדלות הבנוים אצלה ובנה לחוצה ממנה החומה
האחרת להוסיף חזק לירושלם : ויחזק את המלוא עיר דוד. ידוע כי
סביב עיר דוד היתה חומה וחוף מן החומה היה רחוב שהיו מתקבצים בו
ולזה נקרא מלוא וכבר בנה אותה שלמה והנה חזקו חזקיה להוסיף חזק
לעיר דוד :

[ו] וַיִּתֵּן שָׂרֵי מִלְחָמוֹת עַל הָעָם וַיִּקְבְּצֵם אֵלָיו אֶל רְחוֹב שַׁעַר הָעִיר וַיַּדְבֵּר
עַל לִבָּבָם לֵאמֹר : [ז] חֲזִקוּ וְאַמְצוּ אֶל תִּירְאוֹ וְאֶל תַּחְתּוֹ מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר
וּמִלִּפְנֵי כָּל הַקָּמוֹן אֲשֶׁר עִמּוֹ כִּי עֲמָנוּ רַב מֵעַמּוֹ :

מצודת ציון תחתו. ענין פחד ושבר : ההמון. רבוי העם : רב. גדול וחזק :
(מצודת ציון)

[ח] עִמּוֹ זָרוּעַ בָּשָׂר וְעַמָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעֲזָרְנוּ וּלְהִלָּחֵם מִלְחַמֹּתֵינוּ וַיִּסְמְכוּ
הָעָם עַל דְּבָרֵי יַחְזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה : [ט]

מצודת דוד זרוע בשר. עזרת זרוע בשר : (מצודת דוד)

[ט] אַחֲרָיָה שָׁלַח סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר עֲבָדָיו יְרוּשָׁלַיִם וְהוּא עַל לִכְיֹשׁ וְכָל
מִמְשַׁלְתּוֹ עִמּוֹ עַל יַחְזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַל כָּל יְהוּדָה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם
לֵאמֹר :

מצודת דוד והוא על לכיש. אז היה נלחם על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו :
על יחזקיה. חוזר על ראשית המקרא לומר ששלח אל יחזקיה : (מצודת דוד)

[י] כֹּה אָמַר סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר עַל מָה אַתֶּם בֹּטְחִים וַיֹּשְׁבִים בְּמִצּוֹר

בִּירוּשָׁלַם :

רס"י על מה אתם בוטחים. לפי שכתוב (במלכים ב' י"א) זה' אלהי ישראל בטח וגם כתיב שם וימרד במלך אשור לכן אמר על מה אתם בוטחים שמרדת בי : ויושבים במאור בירושלים. כדכתיב (כאן) למות ברעב ובצמא

:

(רס"י)

מצודת דוד על מה וכו'. כאומר אם היה לכם בטחון מה להנצל מידי היה מהראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל הואיל ובטחון אין ובע"כ תהיו נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור צאו מיד אלי ועבדו אותי : (מצודת דוד)

מצודת ציון במצור. מל' צר ומצוק : (מצודת ציון)

[יא] הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת אתכם למות ברעב ובצמא לאמר יהנה אלהינו יצילנו מפך מלך אשור :

מצודת דוד הלא יחזקיהו. כאומר הסתת יחזקיה תועיל שתמותו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה' יצילנו ואין זה בטחון : (מצודת דוד)

[יב] הלא הוא יחזקיהו הסיר את במותיו ואת מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לאמר לפני מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו :

רס"י הלא הוא יחזקיהו. הבוטח באלהיו הלא הוא פסע ואפילו אם היה יכולת לעזור לו לא יהיה עוזרו כי חטא לו שהסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלם לפני מזבח אחד תשתחוו ולא מוטב שיתחוו יהודה לפני מזבח אחד וירושלם לפני אחד או שנים ויותר ומה מועיל אחד לעם רב כזה שהיו סבורים שכל אותן במות שהסיר כדלעיל (ל"ח) ויגדע את האשרה וגו' שהיו בנוים לשם אלהי ישראל : (רס"י)

מצודת דוד הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וכו' ומיעט א"כ בעבודת האלוה ואיך א"כ יעזרו : (מצודת דוד)

[יג] הלא תדעו מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות היכול יכלו אלהי

גוֹי הָאֲרָצוֹת לְהַצִּיל אֶת אֶרֶצָם מִיָּדִי : [יד] מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
הִחְרִימוּ אֲבוֹתַי אֲשֶׁר יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת עַמּוֹ מִיָּדִי כִּי יוֹכַל אֱלֹהֵיכֶם לְהַצִּיל
אֶתְכֶם

רס"י הַחֲרִימוּ אֲבוֹתַי. פֹּל מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְתַגְלַת פִּלְאֶסֶר : (רס"ו)

[טו] וְעַתָּה אֵל יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם חִזְקָהוּ וְאֵל יִסִּית אֶתְכֶם כְּזֹאת וְאֵל תִּתְאַמֵּינוּ
לוֹ כִּי לֹא יוֹכַל כָּל אֱלֹהִים כָּל גּוֹי וּמַמְלָכָה לְהַצִּיל עַמּוֹ מִיָּדִי וּמִיָּד אֲבוֹתַי אֶף
כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא יִצִּילוּ אֶתְכֶם מִיָּדִי :

מצודת דוד **כזאת.** בַּדְּבַר הַבִּטְחוֹן כֹּזֵאת : **אף כי.** כִּי אֱלֹהֵיכֶם לֹא יִצִּילוּ
אֶתְכֶם הוֹאִיל וְהִסִּיר יַחֲזִקִּיהָ אֶת בְּמוֹתָיו וְכַמִּיּוֹשׁ לַמַּעֲלָה וְאִיכָּא אֵין לְכֶם
בִּטְחוֹן מֶה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ישיא.** עֲנִין הַסִּתָּה כִּמּוֹ הַנַּחֲשׁ הַשִּׁיאֲנִי (בְּרֵאשִׁית ג') : (מצודת ציון)

[טז] וְעוֹד דִּבְּרוּ עֲבָדָיו עַל יְהוָה הָאֱלֹהִים וְעַל יַחֲזִקָהוּ עֲבָדָיו :

מצודת דוד **ועוד.** שִׁדְּבֵרוּ דְּבָרֵי חֲרוֹף : (מצודת דוד)

[יז] וּסְפָרִים כָּתַב לְחֲרוֹף לִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְלֵאמֹר עָלְיוּ לֵאמֹר בְּאֱלֹהֵי
גּוֹי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לֹא הִצִּילוּ עַמָּם מִיָּדִי כִּן לֹא יִצִּיל אֱלֹהֵי יַחֲזִקָהוּ עַמּוֹ
מִיָּדִי :

רס"י וּסְפָרִים כָּתַב לְחֲרוֹף לַה' אֱלֹהֵי. וּבְמַלְכֵי (ב' י"ט) וּבִישָׁעִיה (ל"ז)
כְּתִיב וַיִּקַּח חֲזַקִּיהוּ אֶת הַסְּפָרִים מִיַּד הַמַּלְאָכִים וַיִּקְרָאָהוּ וַיַּעַל בֵּית ה'
וַיִּפְרֹשֶׁהוּ חֲזַקִּיהוּ לִפְנֵי ה' : (רס"ו)

[יח] וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל יְהוּדִית עַל עַם יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר עַל הַחוֹמָה לְיִרְאָם
וּלְבַהֲלָם לְמַעַן יִלְכְּדוּ אֶת הָעִיר :

רס"י בְּקוֹל גָּדוֹל יְהוּדִית וּגו'. לִירְאָם וּלְבַהֲלָם. כֹּחַן סָתֵם הָעֲנִין וּבְמַלְכֵי
מִפּוֹרָץ הֵיטֵב מֶה אָמַר לָהֶם וְגַם בִּישָׁעִיה : (רס"ו)

מצודת דוד **יהודית.** בַּלְשׁוֹן יְהוּדִית לַמַּעַן יִבְיִנוּ כּוֹלָם : לַמַּעַן יִלְכְּדוּ.

בחושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ולבהלם.** מל' בהלה : (מצודת ציון)

רלב"ג **ליראה ולבהלם למען ילכדו את העיר.** זה מבואר כי כשיפחדו שומרי החומות תרפינה ידיהם משמירתם ויקל אז לאויבים ללכוד העיר : (רלב"ג)

[יט] וַיִּדְבְּרוּ אֶל אֱלֹהֵי יְרוּשָׁלַם כָּעַל אֱלֹהֵי עַמִּי הָאָרֶץ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָדָם: **(ס)**

רס"י וידברו אל אלהי ירושלים. מי שכתב ספר זה הוא קובל על נבל זה סנחריב שחירף אלהים חיים: כעל אלהי עמי הארץ. שהם מעשה ידי אדם ודמו את אלהי יוצרנו יוצר הכל לאלהי העמים שהם מעשה ידיהם כמו שאמר לעיל מי בכל אלהי וגו' כי לא יוכל אלהיכם להציל אתכם מידי : (רס"י)

מצודת דוד **מעשה וגו'.** אשר המה מעשה ידי אדם: (מצודת דוד)

[כ] וַיִּתְּפֹלֵל יְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁעֶהוּ בֶן אָמוֹץ הַנָּבִיא עַל זֹאת וַיִּזְעַקוּ הַשָּׁמַיִם: **(ס)**

רס"י ויתפלל יחזקיהו. במלכים וביסעיה מפורשת התפילה: (רס"י)

[כא] וַיִּשְׁלַח יְהוָה מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חֵיל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֶה מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיָּשֶׁב בְּבֶשֶׁת פָּנִים לָאָרֶץ וַיָּבֹא בֵּית אֱלֹהֵיו (וּמִיִּצְיָאוּ) וּמִיִּצְיָאֵי מַעְיו שָׁם הִפְלָהוּ בְּחָרָב:

רס"י ומיציאי מעיו. כדכתיב (קס) ובניו הכוהו בחרב: (רס"י)

מצודת דוד **ומיציאי מעיו.** בניו המיתו אותו בבית אלהיו כמ"ש במ"ב: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויכחד.** ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט): (מצודת ציון)

רלב"ג **ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור.** ר"ל שלא נשארו

שם מהמחנה אשר לו אחד מהשרים והסגנים ולא מהגבורים והנה מה שנשאר היו החלשים שלא היתה להם לא גבורה ולא שררה והנשארים היו מעטי מספר כמו שזכר ישעיה : (רלב"ג)

[כב] וַיֹּשַׁע יְהוָה אֶת יְחִזְקִיָּהוּ וְאֶת יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם מִיַּד סִנְחַרִּיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וּמִיַּד כָּל וַיִּנְהָלֵם מִסְבִּיב :

מצודת דוד **וינהלם מסביב.** את כלם מסביב נהגם בנחת ובחמלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וינהלם.** ענין הנהגה בנחת כמו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג) : (מצודת ציון)

[כג] וַרְבִּים מְבִיאִים מִנְחָה לַיהוָה לִירוּשָׁלַם וּמִגְדָּנוֹת לִיְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּנְשָׂא לְעֵינָי כָּל הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי כֵן : (פ)

מצודת דוד **מאחרי כן.** אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנושא ומכובד לעיני כל העמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ומגדנות.** המלה ההיא יורה על דבר המעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני יקר : (מצודת ציון)

[כד] בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה יְחִזְקִיָּהוּ עַד לָמוֹת וַיִּתְּפֹל אֶל יְהוָה וַיֹּאמֶר לוֹ וּמוֹפֶת נָתַן לוֹ :

רס"י **ויתפלל אל ה'.** כדמפורש במלכים : ויאמר לו. מה האות : ומופת נתן לו. וזה לך האות הכל מפורש שם : (רס"י)

מצודת דוד **בימים ההם.** שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב : **עד למות.** עד שהיה קרוב למות : **ויאמר לו.** קצר וסמך על המבין שאמר לו שקבל תפלתו ויחיה וגם נתן לו מופת ע"ז כמ"ש במ"ב : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויתפלל אל ה' ויאמר לו ומופת נתן לו.** ר"ל שכבר התפלל חזקיה אל ה' כמו שנזכר בספר מלכים ואמר לו ישעיה שהי"ת יוסיף על ימיו חמש עשרה שנה וירפאהו עד שכבר עלה בית ה' ביום השלישי ונתן לו ישעיה מופת על זה כמו שנזכר בספר מלכים ולא השיב יחזקיהו להש"י כמו מה שגמל עליו מהטוב כי היה ראוי שיפרסם לכל גבורי הש"י ונפלאותיו למען יתישרו לעבודתו ולא עשה זה כי הבאים אליו מבבל לדרוש המופת אשר היה בארץ לא נתן בו חזקיה הכבוד להש"י אך

התכבד בפניהם להראות להם גדולתו וכל בית נכותו ועל זה היה עליו קצף ועל יהודה וירושלים ששלח לו ה' יתברך ביד ישעיה הנביא (מ"ב כ"א י"ז כי וישע"י לט ו' ט') כי הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתו ואשר אצרו אבותיו אל בבל ומבניו אשר יוליד יקח מלך בבל ויהיו סריסים בהיכלו ולא יהיה כי אם בהשחתת יהודה וירושלים ובהגלות' אמר שהקצף היה על יהודה וירושלים וספר שכבר נכנע יחזקיה מגבה לבו ונכנעו יושבי ירושלים ולא בא עליהם הקצף בימי חזקיהו ולזה אמר חזקיה הלא אם שלום ואמת יהיה בימי : (רלב"ג)

[כח] וְלֹא כִגְמַל עָלָיו הִשִּׁיב יְחִזְקִיָּהוּ כִּי גָבַהּ לְבָו וַיְהִי עָלָיו קָצֶף וְעַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם :

רס"י וְלֹא כִגְמוּל עָלָיו הִשִּׁיב. לֹא כִמוּ שִׁגְמוּל הַקִּבְ"ה עַל יְחִזְקִיָּהוּ שֶׁרָפְאוּהוּ הִשִּׁיב לוֹ יְחִזְקִיָּהוּ כִּי גָבַהּ לְבָו שֶׁהִרְאָה אֶת כָּל בֵּית נִכּוּתוֹ וּגּו' עַד וּבְכָל מִמְשָׁלְתּוֹ : וַיְהִי עָלָיו קָצֶף וְעַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם. עַל זֹאת וְהַכּוֹתֵב הַסֵּפֶר הִזָּה קָלְרוּ כֹאֵן לִפִּי שִׁכְתּוֹב בְּמַלְכִים וּבִישָׁעִיה : (רס"י)

מצודת דוד וְלֹא כִגְמוּל. לֹא כִמוּ שִׁגְמוּל עָלָיו הַמָּקוֹם בִּ"ה הִשִּׁיב לוֹ : **כִּי גָבַהּ לְבָו.** בְּמָה שֶׁהִרְאָה לְשִׁלּוּחֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת כָּל בֵּית נִכּוּתוֹ לְהַתְּגָאוֹת בָּהֶם כִּמִּי"ש בִּמִּי"ב : (מצודת דוד)

[כז] וַיִּכְנַע יְחִזְקִיָּהוּ בְּגָבַהּ לְבָו הוּא וַיִּשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם וְלֹא בָּא עָלֵיהֶם קָצֶף יְהוָה : בְּיָמֵי יְחִזְקִיָּהוּ :

רס"י וַיִּכְנַע יְחִזְקִיָּהוּ בְּגוֹבָהּ לְבָו. כִּדְכַתִּיב שֶׁס וַיֹּאמֶר חִזְקִיָּה אֵל יִשְׂרָאֵל טוֹב וּגּוֹמֵר וּכְסָנְכֵנִע לֹא זָא עֲלֵיהֶם הַקָּצֶף צִימִיו : (רס"י)

מצודת דוד בגובה לבו. בַּעֲבוּר עוֹן גּוֹבָה לְבָו : (מצודת דוד)

[כז] וַיְהִי לִיְחִזְקִיָּהוּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד הִרְבָּה מְאֹד וְאַצְרוֹת עָשָׂה לוֹ לְקָסָף וּלְזָהָב וּלְאַבֹן יְקָרָה וּלְבָשָׂמִים וּלְמִגְנִים וּלְכָל כְּלֵי חֲמֻדָּה :

רס"י וְלִכְל כְּלֵי חֲמֻדָּה. עָשָׂה מִיָּנִי אוֹצְרוֹת : (רס"י)

[כח] וּמִסִּפְנוֹת לְתִבּוּאַת דָּגוֹן וְתִירוֹשׁ וַיִּצְהָר וְאַרְזוֹת לְכָל בְּהֶמָּה וּבְהֶמָּה

ועדרים

לאורות:

רפ"י ומסכנות לתבואה. על אורות התבואה נופל לומר מסכנות בכל מקום כמו (שמות ח) ערי מסכנות לפרעה וכן לעיל (ב ח) ויבן תדמר במדבר ואת כל ערי מסכנות אשר בנה בחמת ועל כרחך לאורך תבואה שזמדבר לא היה לו לאור זהב וכסף. וארות לכל בהמה ובהמה. אינטבלאות גדולות : (רפ"י)

מצודת דוד לכל בהמה ובהמה. לכל מין ומין בפ"ע : **ועדרים לאורות.** בכל אבוס העמיד עדרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומסכנות. מקום אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א) : וארות. הם מקומות אשר יאכילו שם הבהמות כי אבוס בעליו (ישעיה א) תרגומו אוריה דמרוהי : **ועדרים.** כן יקראו קבוצת המקנה : (מצודת ציון)

רלב"ג וארות לכל בהמה. הם בתי אבוס הבהמות אשטאבלי"ש בלע"ז : **ועדרים לאורות.** הנה קצת האורות ישימו שם העדרים לשמרם בלילה והם כמו גדרות צאן קורט"ן בלע"ז והנה האורות שם לעדרים אינם מקורות אבל הם מעלות : (רלב"ג)

[כט] וערים עשה לו ומקנה צאן ובקר לרב כי נתן לו אלהים רכוש רב מאד : **[ל]** והוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון העליון וישרם למטה מערבה לעיר דויד ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו :

רפ"י וישרם למטה מערבה. הנהיגם דרך ישר למטה מערבה לעיר דוד : (רפ"י)

מצודת דוד את מוצא. את מקום מוצא עליון של גיחון : **וישרם.** הולכים בדרך ישר צד מטה אל רוח המערב לעיר דוד : **בכל מעשהו.** ר"ל ברוב כי הרוב הוא ככל : (מצודת דוד)

רלב"ג סתם את מוצא מימי גיחון וגו'. ר"ל שהוא סתם את המוצא בדרך שיבש הנחל ההוא ועשה תחבולה שהביא אותם המים למטה דרך חריצין תחת הקרקע לפאת מערב לעיר דוד : (רלב"ג)

[לא] וכן במליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנשותו לדעת כל בלבבו :

רפ"י וכן במליאי. שלוחי דוגמא (ראשית מ"ב) כי המליץ בינותם על פס
שהשליח מליץ בין השולח למשתלח ונופל על פסוק שאמר ויכלח יחזקיהו
בכל מעשיו ואחר כל הטוב הזה שהלליתו הקב"ה עזבו האלהים לנסותו
לדעת כל בלבבו ביד מליאי שרי בכל המשלחים אליו : לדרוש המופת אשר
היה בארץ. לא עמד בנסיון והראה להם את כל בית נכותו ומסיפיה
לריסיה נדרש : (רפ"י)

מצודת דוד וכן וגו'. חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח
וכן פעם נסהו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל : לדרוש המופת.
לשאל אמיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ"ש למעלה : עזבו
האלהים. ר"ל לא הטה אז את לבבו לא לטובה ולא רעה : לנסותו. למען
נסותו לדעת כל אשר בלבבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון במליצי. השליח נקרא מליץ כי מביא דברי המשלח אל מי
שנשלח אליו והוא מל' כי המליץ בינותם (בראשית מב) : (מצודת ציון)

רלב"ג וכן במליצי שרי בבל וגו'. זה הוא דבר המלאכים ששלח בראדך
בלאדן בן בלאדן אל חזקיהו. והנה הרצון באמרו במליצי שרי בבל
במליצים שהיו שרי בבל והיו שלוחים לו מאת מלך בבל : לדרוש המופת
אשר היה בארץ. ר"ל המופת שהיה בענין חיל מלך אשרו שהשכימו בבקר
והנה כולם פגרים מתים (מלכים ב' י"ט ל"ה) : עזבו האלהים לנסותו
לדעת כל בלבבו. ר"ל שבזה הענין עזבו ה' יתברך לעשות כפי מחשבתו
ולא הישירו על יד נביאו מה יאמר למלאכי מלך בבל כדי לנסותו לדעת
כל אשר בלבבו וידמה מזה כי בשאר עניניו שעשה מהם לפי מה שאפשר
מהטוב עזרהו ה' ית' והישירהו אליהם אך בזה המקום לא רצה להישירו
בצד אחר לנסותו ולפי שאמר וכן במליצי שרי בבל למדנו שכמו שעשה
דבר בלתי ראוי בזה הדבר כן עשה דבר כלתי ראוי במה שעשה מסתימת
מי גיחון. והסבה בזה אצלי מפני שהוא הזיק בזה לעצמו כשהסיר תועלת
זה הנהר מירושלים והיה לו לבטוח בה' ית' שיעזרהו ויצילהו מסנחריב
מזולת שיסתם מי גיחון : (רלב"ג)

לב ויתר דברי יחזקיהו וחסדיו הנם פתובים בחזון ישעיהו בן אמוץ
הנביא על ספר מלכי יהודה וישראל :

מצודת דוד בחזון ישעיהו. ר"ל בדברי נבואות ישעיה : על ספר. כמו ועל
ספר : (מצודת דוד)

[לג] וַיִּשְׁכַּב יַחְזָקְיָהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֵהוּ בַּמַּעֲלָה קִבְּרֵי בְנֵי דָוִיד וַכָּבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ כָּל יְהוּדָה וַיֵּשְׁבִי יְרוּשָׁלַם וַיִּמְלֹךְ מִנְּשָׁה בְנוֹ תַּחֲתָיו: (פ)

רס"י **זמעה.** **זמיטז כמפורז כסוף פרק קמא דזכא קמא :** (רס"י)

מצודת דוד **זמעה.** **במקום המעולה שבהם וארז"ל עם דוד ושלמה:**
(מצודת דוד)

מצודת ציון **זמעה.** **במקום מעולה ומכובד :** (מצודת ציון)

דברי הימים ב פרק-לג

[א] בֶּן שְׁתַּיִם עָשְׂרָה שָׁנָה מִנְּשָׁה בְּמָלְכוֹ וְחֲמִשִּׁים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם: **[ב]** וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה כְּתוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְהוָה מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת ציון **הוריש.** **גרש :** (מצודת ציון)

[ג] וַיִּשָּׁב וַיָּבֶן אֶת הַבָּמוֹת אֲשֶׁר נָתַץ יַחְזָקְיָהוּ אָבִיו וַיָּקָם מִזְבְּחוֹת לִבְעָלִים וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרוֹת וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם:

מצודת ציון **צבא השמים.** **כוכבים ומזלות :** (מצודת ציון)

[ד] וַבִּנְהַ מִזְבְּחוֹת בְּבֵית יְהוָה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה בִּירוּשָׁלַם יִהְיֶה שְׁמִי לְעוֹלָם:

רס"י **צירוסלים יהיה שמי לעולם.** **הפסוק קובל זה מנסה שזנה מזרחו לעכומ"ז צבית שאמר הקצ"ה אני רואה שישכון שמי שם וגם פסוק שאמר בסמוך לשון קובלנא הוא :** **וישם את פסל הסמל אשר עשה צבית האלהים וגו'.** **וגם הפסוק ולא אוסיף להסיר את רגל :** (רס"י)

מצודת דוד **אשר אמר וכו'.** **כאלו המקרא קובל עליו לומר ראו מה עשה:**
בירושלים. **בבית ה' אשר בירושלים :** (מצודת דוד)

[ה] וַיָּבֹן מִזְבְּחוֹת לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם בְּשִׁתֵּי חֲצָרוֹת בֵּית יְהוָה:

מצודת דוד בשתי חצרות. עזרת כהנים ועזרת ישראל: (מצודת דוד)

[ו] וְהוּא הָעֶבֶר אֶת בָּנָיו בָּאֵשׁ בְּגִי בֶן הַנֶּם וְעוֹנֵן וְנַחֵשׁ וְכַשָּׁף וְעָשָׂה אוֹב וַיִּדְעוּנִי הָרָבָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינַי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ:

רס"י ועשה אוב וידעוני. מלא צוי"ו לפי שהרבה לעשות והוא הוסיף על פסל הסמל אשר עשה : (רס"י)

מצודת דוד והוא העביר וכו'. הוא עבודת המולך: ועונן וכו'. הם מעשה כשפים: (מצודת דוד)

[ז] וַיֵּשֶׁם אֶת פֶּסֶל הַסָּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל דָּוִיד וְאֶל שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בְּבֵית הַזֶּה וּבִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּחֶרְתִּי מִכָּל שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשִׁים אֶת שְׁמִי לְעִלּוֹם:

רס"י לעילום. לעולם: (רס"י)

מצודת דוד בבית וכו'. פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים: לעילום. כמו לעולם: (מצודת דוד)

מצודת ציון הסמל. צורה מה וכן סמל הקנאה (יחזקאל ח): (מצודת ציון)

רלב"ג פסל הסמל. הוא כמו פסל הצלם: (רלב"ג)

[ח] וְלֹא אוֹסִיף לְהַסִּיר אֶת רֶגֶל יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הָעִמְדָתִי לְאַבְתִּיכֶם רַק אִם יִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִים לְכָל הַתּוֹרָה וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים בְּיַד מֹשֶׁה:

רס"י ולא אוסיף להסיר את רגל ישראל. מוסב על פסוק של מעלה והכל קובלנא הוא כלומר הקב"ה אומר כך אמרתי אל דוד ואל שלמה צבית הזה אשים שמי שם לעולם וגם הבטחתים לא אוסיף להסיר רגל ישראל מעל האדמה רק אם ישמרו וגו' ועתה ויתע מנשה וגו' נמצא שעל ידו נסתלקה שכינה וגם אנו עדיין בגלות על ידו: (רס"י)

מצודת דוד ולא אוסיף וכו'. גם זה מדברי ה' שאמר לדוד ולשלמה : (מצודת דוד)

[ט] ויתע מנשה את יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יהנה מפני בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : (פ)

מצודת דוד מן הגוים. יותר מן הגוים וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתע. הוליד אותם בדרך תועה : (מצודת ציון)

[י] וידבר יהנה אל מנשה ואֵל עֲמוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ :

מצודת דוד וידבר ה'. ע"י הנביאים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הקשיבו. ענין שמיעה : (מצודת ציון)

[יא] ויבא יהנה עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בְּחִימִים וַיֹּאסְרוּהוּ בְּנִחְשָׁתִים וַיֹּלִיכֻהוּ בְּבִלָּה :

מצודת ציון בחוחים. הוא טבעת המשימים בלחיי החיה להוליכה בע"כ כמו ונתתי חחים בלחייך (שם לא) ואמר בלי מליצה ושאלה : **בנחשתים**. שלשלאות של נחשת : (מצודת ציון)

רלב"ג וילכדו את מנשה בחוחים. ר"ל בבנינים החזקים שבא להמלט בהם : (רלב"ג)

[יב] וכִּהְיָה לוֹ חֶלֶה אֶת פְּנֵי יְהוָה אֶלְהֵיו וַיִּכְנַע מֵאֵד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו :

מצודת ציון וכהצר. מלי צרה : חלה. ענין תפלה כמו חל נא (מ"א יג) : (מצודת ציון)

[יג] ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנונו וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי יהנה הוא הקאֵלֵהִים :

מצודת ציון ויעתר. קבל התפלה כמו ויעתר לו ה' (בראשית כה) : (מצודת ציון)

[יד] וְאַחֲרֵי כֵן בָּנָה חוֹמָה חִיצוֹנָה לְעִיר דָּוִיד מִעֶרְבָּהּ לְגִיחון בְּנַחַל וְלִבְּוֹא בְּשַׁעַר הַדָּגִים וְסָבַב לְעֶפְלָל וַיִּגְבֶּיהָ מְאֹד וַיִּשֶׁם שָׂרֵי חֵיל בְּכָל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת בִּיהוּדָה:

רס"י לְגִיחון בְּנַחַל. אֲלֵל נַחַל גִּיחון שֶׁם מְקוֹם : וְסָבַב לְעוֹפֶל. וְסָבַב מִסָּם חוּזָק הַמַּגְדִּלִּים הַבְּנוּיִ' בְּמִלְאכ' עוֹפֶל : (רס"י)

מצודת דוד **מערבה.** מִמְּעַרְב מִי גִיחון הַהוּלֵךְ בְּנַחַל: **ולבוא.** מִשָּׁם מִשַּׁךְ הַחוֹמָה לְבּוֹא בְּשַׁעַר הַדָּגִים וּמִשָּׁם הֵלֵךְ וְסָבַב אֶת הָעוֹפֶל וְהוּא שֶׁם מַגְדֵּל: (מצודת דוד)

מצודת ציון נחל. בַּעֲמֶק : (מצודת ציון)

רלב"ג **וסבב לעופל.** ר"ל שֶׁסָּבַב הַחוֹמָה לְעוֹפֶל שֶׁהִיא הַמְּקוֹם הַגָּבוֹה יוֹתֵר סָבִיב יְרוּשָׁלַיִם וְהַגְבִּיחַ הַחוֹמָה מְאֹד וְשָׁם שָׂרֵי חֵיל בְּכָל הָעָרִים הַבְּצֻרוֹת בִּיהוּדָה לְחֻזְקָם מִפְּנֵי הָאוֹיֵב וַיִּדְמָה שֶׁלֹּא הִסִּיר הַגִּלְגּוּלִים כִּי אִם מִבֵּית ה' וּמִירוּשָׁלַם אֲךָ לֹא עָבְדוּ עִיז אַחֵר זֶה בִּימֵיו לֹא עִם יְהוּדָה וְלֹא הוּא אֲךָ לְבָמוֹת הָיוּ מִזְבָּחִים לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵיהֶם. וּבִזָּה לְבַד הָיוּ חוֹטְאִים כִּי כָּבַר בְּאַסְרוֹ הַבָּמוֹת : (רלב"ג)

[טו] וַיִּסֶּר אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד וְאֶת הַסֶּמֶל מִבֵּית יְהוָה וְכָל הַמִּזְבָּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהָר בָּיתָה יְהוָה וּבִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁלַךְ חוּצָה לְעִיר:

רס"י וַיִּשְׁלַךְ חוּצָה. וְלֹא שָׂכַרם וְלֹא גִנָּזם מִן הָעֵין לְפִיכָךְ נִכְסַל זֶהָם זֵנו כְּדַכְתִּיז וְלִכְלֵל הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה מִנְּסָה אֲבִיו וְגו' שֶׁלָּקַח אֹתָם מִמְּקוֹם שֶׁהִסְלִיךְ אֹתָם : (רס"י)

[טז] (וַיִּכֶן) וַיִּבֶן אֶת מִזְבֵּחַ יְהוָה וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וַתּוֹדֶה וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לְעִבּוֹד אֶת יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"י וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וַתּוֹדֶה. שֶׁהִבִּיא קֶרְבֵּן תּוֹדָה וְהַתּוֹדָה לְהַקְבִּ"ה שֶׁהִסִּיב לִירוּשָׁלַם וּלְמַלְכוּתוֹ : (רס"י)

מצודת דוד **ויבן את מזבת.** ר"ל תִּקְנֵנו וְחִדְּשׁוּ: (מצודת דוד)

[יז] אָבֵל עוֹד הָעַם זִבְחִים בַּבָּמוֹת רַק לַיהוָה אֱלֹהֵיהֶם:

מצודת דוד רק לה'. ועל כל זה אסורים הם משנבנה הבית: (מצודת דוד)

[יח] וַיֵּתֶר דְּבָרֵי מְנַשֶּׁה וַתִּפְּלֹתוּ אֵל אֱלֹהָיו וְדְבָרֵי הַחֲזִים הַמְדַּבְּרִים אֵלָיו בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּם עַל דְּבָרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד הנם על דברי. הנם כתובים על דברי הימים של מלכי ישראל: (מצודת דוד)

[יט] וַתִּפְּלֹתוּ וְהִעָתֶר לוֹ וְכָל חֲטָאתוֹ וּמַעֲלוֹ וְהַמְקֻמּוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָּהֶם בָּמוֹת וְהַעֲמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסָלִים לִפְנֵי הַכְּנָעוֹ הֵנָּם כְּתוּבִים עַל דְּבָרֵי חוֹזִי:

רס"י ותפלתו. היאך נתפלל: והעתר לו. והשיבו על מלכותו: (רס"י)

מצודת דוד והעתר לו. מה שה' קבל תפלתו: (מצודת דוד)

מצודת ציון חוזי. כן היה שם נביא: (מצודת ציון)

[כ] וַיִּשְׁכַּב מְנַשֶּׁה עִם אִבְתָּיו וַיִּקְבְּרֵהוּ בֵּיתוֹ וַיִּמְלֹךְ אָמֹן בְּנוֹ תַּחְתָּיו: (פ)

רס"י ויקברוהו ביתו. כמו בביתו (ובמלכים ז' כ"ח) כתוב בגן ביתו לא זכה ליקבר עם אבותיו: (רס"י)

מצודת ציון ביתו. בביתו: (מצודת ציון)

[כא] בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אָמֹן בְּמֶלְכוֹ וּשְׁתַּיִם שָׁנִים מָלַךְ בִּירוּשָׁלַם:
[כב] וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָיו יְהוָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו וּלְכָל הַפְּסִילִים אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה אָבִיו זָבַח אָמֹן וַיַּעֲבֹד: **[כג]** וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְהוָה כְּהַכְנָע מְנַשֶּׁה אָבִיו כִּי הוּא אָמֹן הַרְבֵּה אֲשָׁמָה:

מצודת דוד כי הוא אמן. ר"ל הוא היה בהיותו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו: (מצודת דוד)

מצודת ציון אשמה. פשע ועון: (מצודת ציון)

[כד] וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו עֲבָדָיו וַיְמִיתֵהוּ בְּבֵיתוֹ :

מצודת ציון ויקשרו. ענין מרידה : (מצודת ציון)

[כה] וַיָּכּוּ עִם הָאָרֶץ אֶת כָּל הַקְּשָׁרִים עַל הַמֶּלֶךְ אָמוֹן וַיִּמְלִיכוּ עִם הָאָרֶץ אֶת יֹאשִׁיָּהוּ בְּנוֹ תַּחְתָּיו : **(פ)**

דברי הימים ב פרק-לד

[א] בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יֹאשִׁיָּהוּ בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וָאַחַת שָׁנָה מָלָךְ בִּירוּשָׁלָּם :
[ב] וַיַּעַשׂ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָי יְהוָה וַיֵּלֶךְ בְּדַרְכֵי דָוִד אָבִיו וְלֹא סָר יְמִין וּשְׂמֹאול :
[ג] וּבְשִׁמוֹנֶה שָׁנִים לְמָלְכוֹ וְהוּא עוֹדְנוּ נָעַר הֵחָל לְדָרוֹשׁ לְאַלְהֵי דָוִד אָבִיו וּבִשְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה הֵחָל לְטַהֵר אֶת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם מִן הַבָּמֹת וְהָאֲשֵׁרִים וְהַמִּסְכּוֹת :

רס"י וְהוּא עוֹדְנוּ נָעַר הֵחָל לְדָרוֹשׁ. פִּתְרוֹן אַע"פ שֶׁהִיא נָעַר הֵחָל לְדָרוֹשׁ אֲלֵהִי דוֹד אֲבִיו דּוֹגְמַת (רִאשִׁית ל"ז) וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי בָלָה וַיִּבֹּא יוֹסֵף אֶת דָּבָרָם רָעָה וְאִין תִּימָה בְּדָבָר אֲבָל אִם הִיא בֶן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה לֹא הִיא עוֹשֶׂה זֶה תִּימָה שֶׁהִיא נָעַר וְאֵף ע"פ כֵּן הֵחָל לְדָרוֹשׁ וְגו' : הֵחָל לְטַהֵר אֶת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם. מִן הַבָּמֹת וְהָאֲשֵׁרִים שֶׁעָשָׂה מִנְסָה וְחִדְשָׁה אֲמוֹן בְּנוֹ כְּדִלְמַעְלָה (ב' ל"ג) וַיִּסַּב וַיִּבֶן אֶת הַבָּמֹת אֲשֶׁר נִתְּן יַחֲזִקִּיהוּ אֲבִיו וְגו' : **(רס"ז)**

מצודת דוד ובשמנה וכו'. בעת שהיה בן שמנה שנים והיא לעת מלכו בתחלת מלכותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון החל. התחיל : (מצודת ציון)

[ד] וַיִּנְתְּצוּ לִפְנֵי אֶת מִזְבְּחוֹת הַבָּעַלִּים וְהַחֲמָנִים אֲשֶׁר לְמַעַלָּה מֵעֲלֵיהֶם גִּדְּעוּ וְהָאֲשֵׁרִים וְהַמִּסְכּוֹת שִׁבְּרָה וְהִדְּקָה וַיִּזְרַק עַל פְּנֵי הַקְּבָרִים הַזִּבְחִים לָהֶם :

רס"י וְהַחֲמָנִים. לֹרֹת חֲמָה : אֲשֶׁר לְמַעַלָּה. שֶׁהוֹסִיבּוּ לְמַעַלָּה מֵהֶם גְּבוּהָ כִּנְגַד הַחֲמָה וּמִשְׁתַּחוּוִי' לוֹ כֹּל זֶה עָשָׂה מִנְסָה כְּדַכְתִּיב לְעִיל (סס) וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לְכָל כָּבֹד הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אוֹת' : וַיִּזְרַק עַל פְּנֵי הַקְּבָרִים. כֹּאֵן נִתְקִיִּים מֵהַ שְׁחִמָּה לִירְבָּעָם (בְּמַלְכִּים א' י"ג) כִּה אָמַר ה' הִנֵּה בֶן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ

שָׁמוּ וּזְכָּה עֲלֶיךָ עֲלָמוֹת אִדָּם אֵת כַּהֲנֵי הַבָּמֹת הַמִּקְטָרִים : (רפ"ו)

מצודת דוד וינתצו. אנשיו נתצו לפניו : והדק. עשאים דק דק : הזובחים. של
הזובחים להם למען לבזותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון והחמנים. צורת חמה : גדע. כרת : והדק. מל' דק : ויזרוק.
השליך : (מצודת ציון)

רלב"ג וההמנים אשר למעלה מעליהם גדע והאשרים וגו'. ר"ל שכבר
גדע האשרים והחמנים כמו שאמרה התורה ואשריהם תגדעון. וידמה
מזה שהחמנים היו קצת אילנות הם מחלק השמש והיו חושבים שישפע
עליהם מהשמש שפע רוחני. ושבר והדק הפסילים והמסכות ויזרוק על
פני הקברים הזובחים להם. ר"ל שכבר זרק מה שהדק כדי שלא יהנו בו
על פני הקברים שיהיו קברי האנשים הזובחים לאלו האלילים ועצמות
הכומרים לע"ז שרף על מזבחותם לטמאם : (רלב"ג)

ה וְעֲצָמוֹת כְּהֲנִים שָׂרָף עַל (מזבחותים) מִזְבְּחוֹתָם וַיִּטְהַר אֶת יְהוּדָה וְאֶת
יְרוּשָׁלָּם :

מצודת דוד כהנים. כהני עבודת כוכבים שכבר מתו : (מצודת דוד)

י וּבְעָרֵי מִנְּשָׁה וְאַפְרָיִם וְשִׁמְעוֹן וְעַד נַפְתָּלִי (בהר) (בתייהם) בְּחֶרְבְּתֵיהֶם
סָבִיב :

רפ"י ובערי מנשה ואפרים וגו'. מאותן עוללות שנשתיירו מחרב ומסבי
סנחריב : חרבותיהם. זהר בתייהם כתוב לפי שלא היו כי אם עוללות
מעט נתייראו ליסב בספלה כי אם לקבוע זהר בתייהם : (רפ"י)

מצודת דוד ובערי מנשה וכו'. ואף שכבר גלו עשרת השבטים מ"מ מעט
מהם נשארו בארצותם : בחרבותיהם. ר"ל נתן מצבותם מסביב
בחרבותיהם של עצמם והם כלים העשויים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך
יתוץ בחרבותיו (יחזק אל כ"ו) : (מצודת דוד)

רלב"ג בחרבותיהם סביב. ר"ל כי הלך סביב ממקום למקום לבער אלו
האלילים והמזבחות והאשרים מחרבות ישראל והם עריהם שהיו אז
חרבות : (רלב"ג)

[ז] וַיִּנְתֹּץ אֶת הַמִּזְבְּחוֹת וְאֶת הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסָלִים כָּתַת לְהִדּוֹק וְכָל הַחֲמֻנִים גָּדַע בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב לִירוּשָׁלַם : (פ)

מצודת ציון **כתת** : ענין שבר ורציצה : (מצודת ציון)

[ח] וּבִשְׁנַת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמָלְכוֹ לְטֹהַר הָאֶרֶץ וְהַבַּיִת שָׁלַח אֶת שָׁפָן בֶּן אֶצְלִיהוּ וְאֶת מַעֲשִׂיהוּ שֹׁר הָעִיר וְאֶת יוֹאָח בֶּן יוֹאָחָז הַמִּזְכִּיר לְחִזֹּק אֶת בֵּית יְהוָה

רס"י המזכיר : ככל מקום שכתוב סופר כתוב בסמוך מזכיר שהיה לכל מלך סופר לכתוב כל המאורע לו במלכות בין טוב בין רע והיה לו מזכיר יושב אלל הסופר להזכיר כל דבר ודבר והסופר כתב על פיו : (רס"י)

מצודת דוד **לטהר** : ר"ל אשר גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו' : **המזכיר** : הממונה על ספר הזכרונות : (מצודת דוד)

רלב"ג ובשנת שמונה עשרה למלכו לטהר את הארץ והבית : ר"ל אחר שטהר הארץ והבית כי אז נתן אל לבו לחזק את בית ה' אחר שבער זכר ע"ז מהארץ לפי מה שהיה אפשר לו : (רלב"ג)

[ט] וַיָּבֹאוּ אֶל חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית אֱלֹהִים אֲשֶׁר אָסְפוּ הַלְוִיִּם שְׁמָרֵי הַסֵּף מִיַּד מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם וּמִכָּל שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל וּמִכָּל יְהוּדָה וּבְנֵימִן (וַיֵּשְׁבוּ) וַיָּשָׁבוּ יְרוּשָׁלַם :

רס"י חקר אספו הלויים שומרי הסף וגו' : בחרבותיהם סביב : (רס"י)

מצודת ציון **שומרי הסף** : והם השוערים כי סף היא ענין מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ) : (מצודת ציון)

רלב"ג אשר אספו הלויים שומרי הסף : הם הממונים על שמירת כלי הקודש והקדשים. וידמה שזה הכסף היה שגבו מחצית השקל מכל איש מישראל כמו שזכר בתורה ואז נכנעו לה' כל שארית עשרת השבטים אשר היו בארץ : (רלב"ג)

[י] וַיִּתְּנוּ עַל יַד עֹשֶׂה הַמִּלָּאָה הַמִּפְקָדִים בְּבֵית יְהוָה וַיִּתְּנוּ אֹתוֹ עוֹשֵׂי הַמִּלָּאָה אֲשֶׁר עֹשִׂים בְּבֵית יְהוָה לְבַדֹּק וּלְחַזֵּק הַבַּיִת :

רפ"י לבדוק ולחזק. לראות את ערות הארץ (ראשית מ"ב) מתרגמינן ולמחזי ית בדקא דארעא : (רפ"י)

מצודת דוד עושי המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ונקראים בדרז"ל אדרכלין ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם : **ויתנו אותו**. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר הפועלים אשר יתקנו ויחזקו את הבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון על יד. ביד : **לבדוק**. לתקן הבדק והוא מקום השבור וההרוס ונקרא בדק ע"ש שבודקין ומחפשינן אחריו : (מצודת ציון)

רלב"ג **המפקדים בבית ה'.** ר"ל אשר נתן להם זאת הפקידות : (רלב"ג)

[יא] ויתנו לחרשים ולבנים לקנות אבני מחצב ועצים למחפרות ולקרות את הבתים אשר השחיתו מלכי יהודה : **(ס)**

רפ"י ועלים למחברות. שפנגי"ן כלשון אשכנ"ז : ולקרות. טרבי"ר כלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד **ויתנו לדרשים.** יפרש מי הם הפועלים ואומר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה : **ולבנים.** בוני הקירות : **אבני מחצב.** אבנים חצובים ביושר : **למדברות.** הם המקשרין את הבנין להיות הכל בחבור אחד : **ולקרות.** על תקרת המכסה : (מצודת דוד)

[יב] והאנשים עשים באמונה במלאכה ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלויים מן בני מררי וזכריה ומשולם מן בני הקהתים לנצח והלויים כל מבין בקלי שיר :

רפ"י לנחל. רומי"ס טרי"ר כלע"ז וכן (עזרא ג') לנחל על המלאכה וכן שם מאות מנחים לעיל (ב' ב') : **והלויים כל מבין.** בכל מקום אמור לענין סירה הזנה וכן למעלה (א' כ"ה) כשהפילו גורלות כתיב כקטן כגדול מבין עם תלמיד וכן (סס) כל המבין בכלי סיר וכתיב וכנייהו (לעיל א' ט"ו) שר הלויים וגומר כי מבין הוא והיה ממונה עליהם ליסר במשא היאך ישאו כי מבין הוא :

מצודת דוד **והאנשים.** האומנים הפועלים : **לנצח.** לזרז על המלאכה

ולנגוש אותם : כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר
לשורר בעת הבנין : (מצודת דוד)

מצודת ציון מופקדים. ממונים : לנצח. מל' נצחון וחוזק ור"ל לנגוש
בחזקה : (מצודת ציון)

[יג] ועל הסבלים ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה ועבודה ומהלכים
סופרים ושטרים : ושטרים

רס"י ומהלכים סופרים. לכתוב את הכסף המובא בית ה', והיאך גבו אותו
: ושטרים. במלאכה : (רס"י)

מצודת דוד ועל הסבלים. גם העמיד ממונים על הסבלים והם נושאי
המשאות לבנין : ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושי המלאכה לכל מין
עבודה ועבודה : סופרים. לכתוב מספר הכסף הבאה בנדבה לקדש הבית :
ושטרים. הם הכופים לתת את הכסף מה שנדב כ"א : ושטרים. שומרים
שערי המקדש ורואים את הבאים אל המלאכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסבלים. ענין טעינת משא : (מצודת ציון)

רלב"ג ומנצחים לכל עשה מלאכה לעבודה ועבודה. ר"ל שהיו משגיחים
בעניני עשייתם המלאכה ההיא ומחזקים אותם בה להישירם לעשותה
כפי הראוי וממהרים אותם לעשותה בזריזות וזה הוא החזק שהיו
מחזקים אותם במלאכה ומלאכה : (רלב"ג)

[יד] ובהוציאם את הכסף המובא בית יהוה מצא חלקיהו הפהן את ספר
תורת יהוה : יהוה ביד משה :

רס"י את ספר תורת ה' ביד משה. משנה תורה : (רס"י)

מצודת דוד ובהוציאם וכו'. לצורך הבנין : ביד משה. ר"ל מה שכתב משה
בידו : (מצודת דוד)

[טו] ויען חלקיהו ויאמר אל שפן הסופר ספר התורה מצאתי בבית יהוה
ויתן חלקיהו את הספר אל שפן : שפן

רס"י ויתן חלקיהו את הספר אל שפן. שהרי על הסופר לקרות את הכל

מצודת דוד ספר התורה מצאתי. יתכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לזה פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס' ת' ההיא והטמינו מפניו ולאחר מותו חפשו אחריה ולא מצאוה וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחר בדקי הבית מצאה וארז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרש' תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה': **ויתן וכו'.** ר"ל הראה לו הנמצא כתוב בתחילת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם: (מצודת דוד)

[טז] וַיָּבֹא שָׁפָן אֶת הַסֵּפֶר אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עוֹד אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר נָתַן בְּיַד עֲבָדֶיךָ הֵם עֲשִׂים:

רס"י וישב עוד את המלך דבר. שמתחלה הסיב למלך שליחותו ששלחו המלך לחזק בית ה' אלהיו כמו שכתוב למעלה שלח את שפן בן אלכיהו וגו' (רס"י)

מצודת דוד כל אשר נתן. ר"ל דבר המוטל עליהם ונתון בידם: (מצודת דוד)

[יז] וַיִּתִּיכוּ אֶת הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְּבֵית יְהוָה וַיִּתְּנוּהוּ עַל יַד הַמִּפְקָדִים וְעַל יַד עוֹשֵׂי הַמִּלָּאכָה:

רס"י וייתכו. ויליקו כמו (ראשית כ"א) וילוק שמן ומתרגמינן ואתיד: (רס"י)

מצודת דוד וייתכו. התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה: על יד המופקדים. הם האומנים הגדולים הקרוים אדרכלין והמה נתנו על יד עושי המלאכה הם האומנים הפועלים: (מצודת דוד)

מצודת ציון וייתכו. ענין היציקה ע"י האש כמו כהתוך כסף (שם לב): (מצודת ציון)

רלב"ג וייתכו את הכסף הנמצא בבית ה'. ר"ל שהריקו הכלי שהיה בו ממנו. או תהיה ההתכה שחלקו אותו לעושי המלאכה ונתנו ממנו לכל אחד מהם לפי מה שיצטרך לו. או תהיה התכתו לעשות ממנו מטבע כדי שיוכלו לקנות בו כל מה שיצטרך להם: (רלב"ג)

[יח] וַיִּגַּד שָׁפָן הַסּוֹפֵר לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סֵפֶר נָתַן לִי חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָא בּוֹ שָׁפָן
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ :

רס"י וַיִּגַּד שָׁפָן הַסּוֹפֵר. אַחֵר שֶׁהָסִיב הַמֶּלֶךְ דָּבָר מִסְּלִיחוֹתָיו הִגִּיד לוֹ
סְלִיחוֹת שֶׁל חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן וַיִּקְרָא אֶת הַסֵּפֶר לִפְנֵיו : (רס"י)

מצודת דוד **ספר נתן לי.** ר"ל נתן לו ספר הנאבד כשהיא מגוללת בדף הזה :
ויקרא **בו.** בהדף **ההוא :** (מצודת דוד)

[יט] וַיְהִי כַּשְּׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו :

רס"י וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. כַּשְּׁמַע שֶׁהָיוּ קוֹרִין (דְּבָרִים כ"ח) יוֹלֵךְ ה' אוֹתָךְ
וְאֵת מַלְכְּךָ וְגוֹמֵר וּדְרָךְ צַעֲמָמוֹ אֲשֶׁר תִּקֵּים עֲלֶיךָ הָעַם הַמְּלִיכּוֹ וְלֹא נִצִּיא
עַל פִּי הַדְּבָר : (רס"י)

מצודת דוד **ויקרא וכו'.** בעבור החרדה כי גם הוא חשבו לאות וסימן :
(מצודת דוד)

[כ] וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת חִלְקִיָּהוּ וְאֶת אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן וְאֶת עֲבֹדוֹן בֶּן מִיכָה וְאֶת
שָׁפָן הַסּוֹפֵר וְאֶת עֲשָׂיָה עֶבֶד הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר :

מצודת ציון **עבדון.** ובמ"ב נאמר עכבור ובשתי השמות היה נקרא : (מצודת ציון)

רלב"ג **ואת עבדון בן מיכה.** הוא הנקרא עכבור בספר מלכים (ב' כ"ב י"ב)
: (רלב"ג)

[כא] לָכוּ דַּרְשׁוּ אֶת יְהוָה בַּעֲדֵי וּבַעֲד הַנִּשְׁאָר בְּיִשְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה עַל דְּבָרֵי
הַסֵּפֶר אֲשֶׁר נִמְצָא כִּי גְדוּלָּה חֲמַת יְהוָה אֲשֶׁר נִתְּכָה בָּנוּ עַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמְרוּ
אֲבוֹתֵינוּ אֶת דְּבַר יְהוָה לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב עַל הַסֵּפֶר הַזֶּה :

רס"י אֲשֶׁר נִתְּכָה בָּנוּ. לִפִּי שֶׁהַחֲמָה הִיא אֵץ נוֹפֵל עֲלֶיהָ לִשְׁוֹן נִתּוּךְ וְדוּגְמָתוֹ
לְמַטָּה וְתִתֵּךְ חֲמַתִּי בְּמָקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבֶּה : (רס"י)

מצודת דוד **דרשו את ה'.** שאלו לנביאים עלי ועל העם הנמצא פה ועל כל

יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בה בתחלת הדף אשר מהנראה שהוא לאות אשר גדלה חמת ה' וכו': **לעשות**. אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף **ההוא**: (מצודת דוד)

מצודת ציון **נתכה**. ענין יציקה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט) : (מצודת ציון)

[כב] וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ וְאַשֶּׁר הַמֶּלֶךְ אֶל חִלְדָּה הַנְּבִיאָה אִשְׁתִּי שָׁלֵם בֶּן (תוקהת) תִּקְהַת בֶּן חֲסָרָה שׁוֹמֵר הַבְּגָדִים וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַם בַּמִּשְׁנָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ כֹּזֵאת :

רס"י אל חולדה הנביאה. רבותינו דרשו לפי כי האשה רחמנית יותר מן האיש לכן לא שלח אל ירמיהו הנביא : שומר הבגדים. אם תרצה לומר או בגדי כהונה או בגדי מלכות : יושבת בירושלים במשנה. שני חומות היו לעיר והיא יושבת בין שני החומות ותרגומו בית אולפנא פירוש במקום תורה כי לשכה אחת היתה לה לחולדה סמוכה ללשכת הגזית לשכת חולדה היתה פתוחה לחוץ וסתומה כלפי סנהדרין שבלשכת הגזית כך כתוב במסכת מדות מפני כניעות: (רס"י)

מצודת דוד **ואשר המלך**. ר"ל ושאר השרים אשר שלח המלך : **אל חולדה**. ארז"ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם, או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים : **שומר הבגדים**. של המלך : **במשנה**. בין שתי החומות שהיא משנה להעיר : **כזאת**. כדברי המלך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תקהת בן חסרה**. ובמ"ב נאמר תקוה בן חרחס, והוא הוא : (מצודת ציון)

רלב"ג **בן תוקהת בן חסרה שומר הבגדים**. בספר מלכים (בי כ"ב י"ד) נקרא שמו בן תקוה בן חרחס והכל אחד אך היו לו שני שמות : (רלב"ג)

[כג] וַתֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲמָרוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר שָׁלַח אֲתֶכֶם אֵלַי :

רס"י אמרו לאיש. לפי שרצה להפסיק חזון העם על המקום הזה ועל יושביו וכששילם אותו חזון אז מבאר הטיב ואל מלך יהודה הסולח אתכם ומקלר נבואת המקום ויושבו ומסלקו ותופשו נבואת המלך שהוא מרובה

[כד] כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל יוֹשְׁבָיו אֶת כָּל הָאֱלוֹת הַכְּתוּבוֹת עַל הַסֵּפֶר אֲשֶׁר קָרְאוּ לִפְנֵי מֶלֶךְ יְהוּדָה:

מצודת דוד **הנני מביא**. ר"ל האות הזה לא במקרה בא כ"א מה' וכאלו אמר הנני מביא רעה וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון **האלות**. **הקללות** : (מצודת ציון)

[כה] תַּחַת אֲשֶׁר עָזְבוּנִי (וויקטורו) וַיִּקְטְרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים לְמַעַן הַכְּעִיסֵנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם וַתִּתֵּן חֲמָתִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְלֹא תִכְבָּה:

מצודת ציון **תתן**. ענין יציקה והרקה : **תכבה**. מל' כבוי והוא מושאל מכבוי האש : (מצודת ציון)

[כו] וְאֵל מֶלֶךְ יְהוּדָה הַשֵּׁלַח אֶתְכֶם לְדְרוֹשׁ בִּיהוָה כֹּה תֹאמְרוּ אֵלָיו **(ס)** כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ:

מצודת דוד **ואל מלך יהודה**. ר"ל דבר הנוגע אל המלך עצמו : **הדברים אשר שמעת**. ר"ל אף שהגזרה גזורה כאשר שמעת לא תהיה כליל עמהם : (מצודת דוד)

[כז] יַעַן רַךְ לְבָבְךָ וַתִּפְנֶעַ מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים בְּשִׁמְעֶךָ אֶת דְּבָרָיו עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל יוֹשְׁבָיו וַתִּפְנֶעַ לִפְנֵי וַתִּקְרַע אֶת בִּגְדֶיךָ וַתִּבְדֹּךְ לִפְנֵי וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי נֹאם יְהוָה:

מצודת דוד **בשמעך את דבריו**. ר"ל בעת השכלת בדברי האות הזה אשר היא מה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **רך לבבך**. הוא הפוך מקשה הלב : (מצודת ציון)

[כח] הִנְנִי אֶסְפֶּךָ אֶל אֲבֹתֶיךָ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל קְבֹרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְלֹא תִרְאֶינָה עֵינֶיךָ בְּכָל הָרָעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְעַל יוֹשְׁבָיו וַיָּשִׁיבוּ אֶת הַמֶּלֶךְ **(ס)** דָּבָר:

כז"ו ונאספת אל קברותיך בשלום. והלא נהרג חלא בשלום מזה שלח

תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ועל יושביו
כלומר חורבן הבית : (רס"י)

מצודת דוד אל קברותיך. ולא תקבר בארץ העמים : **בשלוש.** עם כי מת
במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה בהרעה הבאה על ישראל :
וישיבו. חלקיה וחבריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אוסיפך. ונאספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותי
(שופטים (יט) : (מצודת ציון)

[כט] וישלח המלך ויאסף את כל זקני יהודה וירושלם : **[ל]** ויעל המלך
בית יהוה וכל איש יהודה וישבי ירושלם והכהנים והלויים וכל העם מגדול
ועד קטן ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בית יהוה :

רס"י ספר הברית. הרי כל החרדה שחרד המלך על שנמלא כתוב (סס)
יולך ה' אותך וראה שקראה התורה אותה ברית (סס) אלה דברי הברית
ולכך אף הוא כרת ברית וראה כתוב בסמוך אחריו (סס ל"ט) ושמרתם
את דברי וגו' ושמרתם אותם גם ראה יאשיהו כתוב בסמוך אתם נלצים
היום כולכם וגו' עד טפכם נשיכם עד לעברך בברית עד כורת עמך היום
אמר אף באותו דוגמא אכרות אף אני ברית שסס כתוב אתם נלצים וגו'
אף אני ויעמד כל העם הנמלא בירושלים מקטן ועד גדול. ככל לבבו וככל
נפשו וגו'. אשר מלא סס כתוב (סס ל') ושבת עד ה' אלהיך ככל לבבך
וככל נפשך :

מצודת דוד ספר הברית. ספור התוכחות הנאמרים בברית : **הנמצא בית**
ה'. וזהו על בי בהספר ההוא מצאו תוכחות מגולה בפתיחתה ואף היא
כתובה בידי משה המקודשות ומפי ה' והמה סיבות עצומות להחריד את
העם לשוב לה' : (מצודת דוד)

[לא] ויעמד המלך על עמדו ויכרת את הברית לפני יהוה ללכת אחרי יהוה
ולשמור את מצותיו ועדותיו וחקיו בכל לבבו ובכל נפשו לעשות את דברי
הברית הקתובים על הספר הזה :

רס"י ויעמוד המלך על עמדו. ל' נלצים : (רס"י)

מצודת דוד על עמדו. על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : את דברי
הברית. דברי התורה הנתונה בברית : (מצודת דוד)

[לב] וַיַּעֲמֵד אֶת כָּל הַנִּמְצָא בִירוּשָׁלַם וַיַּעֲשׂוּ יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כְּבְרִית
אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם :

רס"י כבִּרִית אֱלֹהִים אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם. ככל אותן שכתוב שם אלהי
אבותיהם לפיכך כתיב כאן אלהי אבותיהם שכתל לאבותם במדבר וכל
ברית שלסם על עבודת כוכבים דכתיב (סס כט) ותראו את שקוליהם וגו'
עד פונה היום מעס ה' לפיכך ויסר יאסיהו את כל התועבות וגו' : (רס"י)

מצודת דוד ויעמד. העמיד כולם בברית : ויעשו. מאז והלאה עשו כדברי
התורה הנתונה בברית : (מצודת דוד)

[לג] וַיִּסֶר יֹאשִׁיָּהוּ אֶת כָּל הַתּוֹעֲבוֹת מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבֹד
אֶת כָּל הַנִּמְצָא בְּיִשְׂרָאֵל לְעִבּוֹד אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם כָּל יָמָיו לֹא סָרוּ מֵאַחֲרֵי
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם : (ס)

מצודת דוד ויעבד. העביד את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו
העבודה ואמר לעבוד את ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויעבר את כל הנמצא בישראל. ר"ל שכבר העביר כל הנמצא בהם
מהתועבות והגלולים אשר לא בער אותו קודם זה וכבר האריך בזה
הספור בספר מלכים לזכור מה שהעביר מאלו התועבות והגלולים :
(רלב"ג)

דברי הימים ב פרק-לה

[א] וַיַּעַשׂ יֹאשִׁיָּהוּ בִירוּשָׁלַם פָּסַח לַיהוָה וַיִּשְׁחֲטוּ הַפָּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן :

רס"י ויעש יאסיהו צירוסלים פסח. לפי שכל מלכי יהודה הרשעים לא
עשו פסח כמשפטו : (רס"י)

מצודת דוד **לחדש הראשון.** לפי שנא' למעלה שחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיה עשה בחדש הראשון כמשפט: (מצודת דוד)

[ב] ויעמד הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת בית יהוה: (ס)

מצודת דוד **על משמרותם.** כ"א במשמר שלו: **ויחזקם.** זרזם באזהרה לעשות עבודת ה': (מצודת דוד)

רלב"ג **ויעמד הכהנים על משמרותם.** ר"ל שכבר העמידם על המשמרות שהיו מוגבלים ומסודרים ביניהם מימי דוד ושלמה: **ויחזקם לעבודת בית ה'.** ר"ל שזרזם בענין העבודה שיהיו זרזים בה לעשותה כראוי תמיד (רלב"ג):

[ג] ויאמר ללויים (המבונים) המבינים לכל ישראל הקדושים ליהוה תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את יהוה אלהיכם ואת עמו ישראל:

רס"י תנו את ארון הקודש. לפי פשוטו שהעבירו מנשה ואמון את הארון וישימו תחתיו פסיליהם כדמוכח לעיל (ב' ל"ג) צמנקה וישם פסל הסמל וגו' לפיכך כוה יאשיהו להוסיפו וליתן הארון במקומו אשר בנה שלמה ורבותינו אמרו שאמר ללויים לגונזו שם: אין לכם משא בכתף. זו טענה אחרת היא ותחילת מלה הוא שאמר להם אין לכם שום טורח משא בכתף מכל כלי בית ה' שתוכלו לומר משום טורח משא בכתף אין לנו יכולין לעבוד את ה' ועמו לפיכך מעתה עבדו את ה' אלהיכם בקיר ואת עמו ישראל לשחוט ולהפשיט פסחיהן כדמוכח למטה ושחטו הפסח והתקדשו וגו' (רס"י):

מצודת דוד **ללויים המבינים.** לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל ובו': **תנו את ארון.** רז"ל אמרו שצוה לגנוז במקום מטמון שעשה שלמה למען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו: **אין לכם משא בכתף.** ר"ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה שום עבודת משא בכתף ולזה תהיו פנוים ועבדו את ה' ועמו בדבר הקרבנות: (מצודת דוד)

רלב"ג **תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד.** ידענו כי הארון לא נלקח בגלות ירושלים כי בכלים שזכר מלך בבל לא נזכר זה גם לא נזכר בכלים שהשיב כורש לזרובבל ולזה ידמה שהוא צוה לתתו בבית שהכין לו שלמה לגנוזו שם כי ידע שעתיד הבית ליחרב ולולא זה לא היה טעם לאמרו תנו את ארון הקדש בבית כי לא סר משם וכבר נרמז בזה המקום שהכין שלמה לגנוזו שם בספר מלכים. ויהיה אמרו אין לכם משא בכסף כי איך שיהיה כבר סר מהם זה העמל והוקל מהם ולזה זרזם שיעבדו את ה' ואת עמו במה שמנה אותם עליו : (רלב"ג)

[ד] (והכונו) וְהָכִינוּ לְבֵית אֲבוֹתֵיכֶם כַּמַּחְלָקוֹתֵיכֶם בְּכֶתֶב דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וּבְמִכְתָּב שְׁלֹמֹה בְּנוֹ :

מצודת דוד **והכינו.** את עצמכם הכינו כל א' לבית אבתיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה : (מצודת דוד)

רלב"ג **והכינו לבית אבותיכם כמחלקותיכם.** ר"ל שתטרחו ליחס הלויים לבית אבותיכם איש על המחלוקת שלו : (רלב"ג)

[ה] וְעָמְדוּ בִקְדֹשׁ לַפְּלָגוֹת בֵּית הָאָבוֹת לְאַחֵיכֶם בְּגִי הָעַם וְחִלְקַת בֵּית אָב לְלוֹיִם :

רס"י **לפלגות.** למחלוקת לעשות הפסח כהלכתו כדבר ה' ציד משה : (רס"י)

מצודת דוד **בקדש.** בהעזרה : **לפלגות בית האבות.** למחלוקת בית האבות כ"א לבד : **לאחיכם בני העם.** את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח : **וחלוקת וכו'.** וכן הלויים יעמדו כל בית אב לבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לפלגות.** לחלקים כמו בימיו נפלגה הארץ (בראשית י) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ועמדו בקדש לפלגות בית האבות וגו'.** ר"ל עמדו בקדש כולכם למחלוקת בית האבות כל אחד לפי עבודתו בעבור אחיכם בני העם לעזור על דבר הפסחים ובעבור חלקת בית אב ללויים העובד ביום ההוא כי לא יוכלו להשלים אנשי בית אב זאת העבודה לרבויה : (רלב"ג)

[ו] וְשִׁחֲטוּ הַפֶּסַח וְהִתְקַדְּשׁוּ וְהָכִינוּ לְאַחֵיכֶם לַעֲשׂוֹת כְּדָבָר יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה : (פ)

רס"י וירם יאשיהו לבני העם. דוגמא (מדבר י"ח) כן תרימו גם אתם לשון הפרעה : לכל הגמאל. לכל ישראל הגמאלים הפריץ לאן לפסחים : למספר שלשים אלף. בין לאן בין כבשים בין עזים : ובקר שלשת אלפים. לשלמי חגיגה :

מצודת דוד והתקדשו. טהרו את עצמכם : והכינו. גם הכינו וזרו את אחיכם לטהר את עצמם לעשות הפסחים כדבר ה' : (מצודת דוד)

רלב"ג והכינו לאחיכם לעשות. ר"ל לכהנים. וזאת ההכנה היתה שהיו הלויים מפשיעים הפסחים ועוזריה לכהנים בעבודתם להכין להם הדברים כדי שיוכלו להשלים מה שיש עליהם לעשות : (רלב"ג)

יז וירם יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני עזים הפל לפסחים לכל הנמצא למספר שלשים אלף ובקר שלשת אלפים אלה מרכוש המלך : (ס)

מצודת דוד לכל הנמצא. בירושלים : ובקר. לשלמי חגיגה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וירם.** והפריש : (מצודת ציון)

יח ושריו לנדבה לעם לכהנים וללויים הרימו חלקיה וזכריהו ויחיאל נגידי בית האלהים לכהנים נתנו לפסחים אלפים ויש מאות ובקר שלש מאות :

מצודת דוד לעם. וחוזר ומפרש שהם לכהנים וללויים : חלקיה. ר"ל השרים חלקיה וכו' פקידי בית האלהים הם נתנו לכהנים לפסחים וכו' : (מצודת דוד)

יט (וכונניהו) וכונניהו ושמעיהו ונתנאל אחיו וחשבניהו ויעיאל ויוזבד שרי הלויים הרימו ללויים לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש מאות : **י** ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על עמדם והלויים על מחלקותם כמצות המלך :

מצודת דוד ותכון העבודה. נעשית העבודה בתקון ובהכנה : על עמדם. על מקום מעמדם כל משמר לבד : על מחלקותם. כפי שנחלקו למשמרות : כמצות המלך. אשר צוה שתעמוד כל משמר לבד : (מצודת דוד)

יא וישחטו הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלויים מפשיטים :

מצודת דוד **וישחטו**. הלויים שחטו כי השחיטה כשרה בזרים : **מידם**. מיד
הלויים כי הכהנים הושיבו בידם המזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה :
מפשיטים. עורות הפסחים : (מצודת דוד)

יב וַיִּסְּרוּ הָעֹלָה לְתֵתָם לְמַפְלְגוֹת לְבֵית אֲבוֹת לְבְנֵי הָעָם לְהַקְרִיב לַיהוָה
כְּפָתוֹב בְּסִפֹּר מִשָּׁה וְכֵן לְבָקָר :

מצודת דוד **ויסירו העולה**. מכל פסח הסירו דבר העולה ממנו על מזבח
והם האימורים : **לתתם**. לתת הפסחים להכתות החלוקות מבתי אבות
וכו' : **להקריב לה'**. חוזר על ראשית המקרא לומר הסירו העולה להקריב
לה' : **וכן לבקר**. ובן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מתחלה
האימורים ואח"כ נתנו הבקר לבעליהם : **ויבשלו הפסה באש**. ר"ל צלו
אותו באש וזהו כמשפט : **והקדשים**. בשר השלמים : **ויריצו**. הוליכו
במרוצה את הבשר לבני העם : (מצודת דוד)

רלב"ג **ויסירו העולה לתתם למפלגות לבית אבות לבני העם**. ר"ל שחלקו
נתחיה לאנשי הבית אב של אותו היום וזה שאיש אחד מהם לקח נתח או
נתחים ידועים ממנה וכן עד כלות כל הנתחים : (רלב"ג)

יג וַיִּבְשְׁלוּ הַפֶּסַח בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט וְהִקְדָּשִׁים בְּשָׁלוֹ בְּסִירוֹת וּבְצִלְחוֹת
וַיִּרְצוּ לְכָל בְּנֵי הָעָם :

רס"י **ויבשלו הפסח באש כמשפט**. כלי אש (שמות י"ז) : **וירצו לכל בני
העם**. הלויים וכשהכינו לכל ישראל אחר כך הכינו להם הלויים לעצמם
ולכהנים שלא היה להם פנאי להכין : (רס"י)

מצודת ציון **בסירות**. קדרות : **ובדודים**. מלי דוד ויורה : **ובצלחות**. כעין
קדרה וכן את הצלחת (מ"ב כא) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ויבשלו הפסח באש כמשפט**. למדנו מזה המקום שהצליה תקרא
בשול ולזה אמרה התורה ובשל מבושל במים לפי שבאש גם כן יקרא
בשול ר"ל הצליה : **והקדשים בשלו בסירות**. הנה הבקר היה לשלמי
חגיגת הפסח ואותם השלמים בשלו במים באלו הכלים שזכר : (רלב"ג)

יד וְאַחַר הִכְיֵנוּ לָהֶם וְלַכֹּהֲנִים כִּי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן בְּהַעֲלוֹת הָעֹלָה
וְהַחֲלָבִים עַד לֵילָה וְהַלֵּוִים הִכְיֵנוּ לָהֶם וְלַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן :

מצודת דוד ואחר. אח"כ הכינו גם לעצמם ולהכהנים כי הכהנים היו עסוקים בהעלאת העולות והאימורים ולזה היו הלויים מכינים לעצמם ולכהנים: (מצודת דוד)

רלב"ג ואחר הכינו להם ולכהנים. ר"ל כי הלויים הכינו לעם הפסח והלשמים כמשפטי התורה למען לא יחטאו בזה והכינו אחר זה הפסח והקדשים להם ולכהנים לבשל אותם כמשפט כי הכהנים בני אהרן היו טרודים בהעלות העולה והחלבים של פסחים עד לילה ולזה הוצרכו הלויים להכין להם: (רלב"ג)

[טו] והמשחרים בני אסף על מעמדם כמצות דוד ואסף והימן וידתון חוזה המלך והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל עבודתם כי אחיהם הלויים הכינו להם:

רפ"י חוזה המלך. כל אחד ואחד היה חוזה: (רפ"י)

מצודת דוד על מעמדם. עמדו על מקום מעמדם לשורר: **כמצות דוד**. ר"ל בהלולים שתקן דוד ואסף וכו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בסי' תהלים: **והשוערים**. שומרי השערים עמדו במקומם כ"א בשערו: **אין להם לסור**. לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחיהם כי אחיהם הלויים הפנויים מעבודה הם הכינו להם: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היו המשוררים מתעסקים כל היום בעבודת השיר והשוערים היו לשער ושער ולא סר איש מהם מעל עבודתו כי שאר הלויים הכינו כל המצטרך לכהנים ולעם. ומזה המקום למדנו שהמשוררים היו משוררים בעת עבודת הפסחים כי מן התורה לא התבאר שיהיו מחצצרים רק על העולות ועל השלמים: (רלב"ג)

[טז] ותכון כל עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח והעלות עלות על מזבח יהוה כמצות המלך יאשיהו:

מצודת דוד ותכון. הכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העולות: (מצודת דוד)

[יז] ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח בעת ההיא ואת חג המצות שבועת

מצודת דוד הנמצאים. בירושלים: **ואת חג המצות**. ר"ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולות ראיה ושלמי חגיגה: (מצודת דוד)

[יח] וְלֹא נַעֲשֶׂה פֶּסַח כְּמֹהוּ בְּיִשְׂרָאֵל מִיָּמֵי שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וְכָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא עָשׂוּ כַּפֶּסַח אֲשֶׁר עָשָׂה יֹאשִׁיָּהוּ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל
הַנִּמְצָא וַיּוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם : (ס)

רס"י וְלֹא נַעֲשֶׂה פֶּסַח כְּמֹהוּ. (במלכים ז' כ"ג) כתיב כי לא נעשה כפסח
הזה מימי השופטים מיום שנחלקו ישראל לשתי ממלכות שסרו עשרת
שצטים מעל מלכי יהודה ויטליטו עליהם מלך לצדם שכל הימים שהיו
לשני גוים היו שצט יהודה וצנימין עושים פסח לשם ה' צירושלים ואלו
לשם עבודת כוכבים צצית אל וצדן וצבר זה לא אירע כל ימי השופטים
שנחלקו ישראל לשתי משפחות ולא הי' להם לכל דור ודור רק שופט א'
ואותו השופט היה מכריחם ללכת צדרך ה' כמפורש צשופטים והי' ה' עם
השופט והושיע' מיד אוביהם כל ימי השופט וכל י' השצטים היו הולכים
לשיל' ועושים פסח לשם ה' וכפסח הזה לא נעשה כל ימי מלכי ישראל
ויהודה יחד עושים פסח אצל צימי ואשיהו שצבר פסח מלכות י' השצטים
ומסהחזיר ירמיה י' השצטים לא המליכו עליהם עוד מלך אלא ואשיהו
מלך עליהם ועשו כולם פסח יחד לשם שמים צירושלים וזהו לא נעשה
כפסח הזה לה' צירושלים ופתרון זה מטעה אותי מאד ולא נראה לי נהי
נמי דהחזיר ירמיה עשרת שצטים ואשיהו מלך עליהם צירושלים היאך
יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים וצימי שמואל הרואה
וצימי דוד ושלמה שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלוים ושקטים ולא היה
להם אלא מלך אחד והיה לצם לשמים אך כך פתרונו וכך פתר לי רבי
אליעזר צ"ר משלם זצ"ל ולא נעשה פסח כמֹהוּ מעולם שיתן המלך
והשרים צהמות לפסחים די ספוקם וצקר לשלמי חגיגה ואוה ללוים להכין
להם ולשלוח לכל איש ואיש לפי אכלו : (רס"י)

מצודת דוד כמֹהוּ. להיות כמֹהוּ בטהרה יתירה ובתקון נפלא : **מלכי**
ישראל. הם דוד ושלמה שהיו גם מלכי ישראל : **הנמצא.** הבא מעריו
ונמצא בירושלים : (מצודת דוד)

[יט] בְּשִׁמוֹנָה עָשָׂרָה שָׁנָה לְמַלְכוּת יֹאשִׁיָּהוּ נַעֲשֶׂה הַפֶּסַח הַזֶּה : **[כ]** אַחֲרֵי
כָּל זֹאת אֲשֶׁר הֵכִין יֹאשִׁיָּהוּ אֶת הַבַּיִת עָלָה נָכוֹ מִלֶּדְ מִצְרִיִּם לְהַלְחֵם
בְּכַרְכְּמִישׁ עַל פֶּרֶת וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ יֹאשִׁיָּהוּ :

רפ"י אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה נכו מלך מצרים. הפסוק קובל ומקונן על יאשיהו שלא נעשה לו נס כמו לחזקיהו שכתוב בו אחרי הדברים והאמת בא סנחריב על חזקיהו ונעשה לו נס : להלחם בכרכמיש על פרת. על מלך אשור כדכתיב (במלכים ב' כ"ג) ורלה לעבור דרך ארץ ישראל עליו ופרעה נכו לא היה יכול לבוא עליו דרך נהר פרת אם לא יעבור דרך ארץ ישראל שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפונה של ארץ ישראל : ויאלץ לקראתו. שדרס וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם ולא ידע חטא ליכני הדור אשר אתרי הדלת קמו לסדור כמו שפורש במסכת תענית

:

(רפ"י)

מצודת דוד אשר הכין וכו'. אשר העמיד דבר הבית על מכונו ובסיסו בהעמדת המשמרות וכיוצא : נכו. פרעה נכו וכן נאמר במ"ב : על פרת. סמוך לנהר פרת : (מצודת דוד)

מצודת ציון נכו. ת"י חגירא והוא מענין שבירה וכן נכה רגלים (ש"ב ד) : (מצודת ציון)

רלב"ג עלה נכו מלך מצרים. כבר נקרא שמו בספר מלכים פרעה נכה : (רלב"ג)

[כא] וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך יהודה לא עליך אפה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני חדל לך מאלהים אשר עמי ואל

מצודת דוד מה לי ולך. ר"ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה : לא עליך אתה היום. היום הזה אינני הולך עליך ואמר אתם לתוספת ביאור : אל בית מלחמתי. אל מקום מלחמתי והוא על מלך אשור : ואלהים אמר לבהלני. אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה' למהר ללכת בבהלה על אשור : חדל לך מאלהים. ר"ל חדל לך מהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ר' אני הולך וא"כ הוא עמי ואם תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו תלחם עמו לזה חדל לך ולא ישחיתך האלהים. (כב) ולא הסב. לא החזיר פניו ממנו ובכדי להלחם בו שינה בגדי המלוכה ללבוש בגדי מלחמה : מפי אלהים. מה שאמר לו דברי ירמיה מפי אלהים : (מצודת דוד)

[כב] וְלֹא הִסֵּב יֹאשִׁיָּהוּ פָּנָיו מִמָּוֶן כִּי לְהִלָּחֵם בּוֹ הִתְחַפֵּשׂ וְלֹא שָׁמַע אֶל דְּבָרֵי נָכוֹ מִפִּי אֱלֹהִים וַיָּבֹא לְהִלָּחֵם בְּבִקְעַת מִגְדּוֹ :

רס"י וְלֹא שָׁמַע אֶל דְּבָרֵי נָכוֹ מִפִּי אֱלֹהִים. שָׁאֲמַר לוֹ מִפִּי אֱלֹהִים כִּי כֵן אָמַר יִשְׁעִיָּה וּסְכַסְכַּתִּי מֵאֲרִיס זֶהוּ שִׂסְדַּת הַקְּלִיר כָּל הַמּוֹנִיו לִלְכַּת אַרְס נִהֲרִיס לִמְעַן לֹא תַעֲצוֹר חֶרֶב כָּל שָׁהוֹא זֹאפְרִיס לֹא שָׁמַע לַחוּזָה וּיְסוֹב אַחוֹרִיס כִּי נִגְזָרָה גְזִירָה לְסַכְסַךְ מֵאֲרִיס זֶהוּ מֵאֲרִיס : עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנָה. לִפִּי שְׁדָרְךָ הַמֶּלֶךְ לְרִכּוֹב עַל שְׁנֵי מֵרַכְבוֹת הַרְאָשׁוֹנָה עֵיקָר וְאִם יִטְרַךְ יִסָּב זִשְׁנִיָּה זֶרַאָשׁוֹנָה יִלָּא לִפְנֵיהֶם וּכְשַׁחֲלָה הִרְכִּיבוּהוּ עַל הַרֶכֶב הַמִּשְׁנָה : (רס"י)

מצודת ציון התחפש. ענין לבישת בגדים משונים מבגדים שרגיל בהם ודוגמתו התחפש ובוא במלחמה (לעיל יח) : (מצודת ציון)

רלב"ג וְלֹא הִסֵּב יֹאשִׁיָּהוּ פָּנָיו מִמָּוֶן כִּי לְהִלָּחֵם הִתְחַפֵּשׂ. ר"ל כִּי שִׁנָּה בִּגְדָיו כְּדִי שֶׁלֹּא יִכִּירוּהוּ וְיִלְבֹּשׁ כָּלִי מִלְחָמָה וְלֹא שָׁמַע אֶל דְּבָרֵי נָכוֹ מִפִּי אֱלֹהִים. יִדְמָה שֶׁמִּלְחַמְתּוֹ הִיתָה עַל פִּי נְבִיא מָה וְהַגִּיד לוֹ שֶׁאִם יִמָּהֵר יִצְלִיחַ כֹּאמְרוֹ וְאֱלֹהִים אָמַר לְבַהֲלִנִּי : (רלב"ג)

[כג] וַיִּירוּ הַיָּרִים לְמִלָּךְ יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ הַמֶּלֶךְ לַעֲבָדָיו הַעֲבִירוּנִי כִּי הִחֲלִיתִי מְאֹד :

מצודת דוד ויורו היורים. המורים בקשת ירו בו חצים : **העבירוני.** העבירו אותי מן המרכבה ההיא כי נעשיתי חולה מאוד וקשה לי לרכוב בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויורו. וישליכו : **היורים.** רובה קשת : (מצודת ציון)

[כד] וַיַּעֲבִירָהוּ עֲבָדָיו מִן הַמֶּרְכָּבָה וַיַּרְפִּיבֵהוּ עַל רֶכֶב הַמִּשְׁנָה אֲשֶׁר לוֹ וַיּוֹלִיכֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקִבְרוֹת אֲבֹתָיו וְכָל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם מִתְאַפְּלִים עַל יֹאשִׁיָּהוּ : (פ)

מצודת דוד על רכב המשנה. השניה ההולכת אצל מרכבתו הנוחה יותר לרכוב בה : (מצודת דוד)

[כה] וַיִּקְוֶנוּ יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ כָּל הַשָּׂרִים וְהַשָּׂרוֹת בְּקִינֹתֵיהֶם עַל יֹאשִׁיָּהוּ עַד הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֹק עַל יִשְׂרָאֵל וְהֵנָּם פְּתוּבִים עַל הַקִּינֹת :

רס"י ויאמרו. ו כל השרים. לשון שירה משוררים כי גם שירה וקינה בקול אחת נאמרין עליו ניבא עמוס והבאתי את השמש בלהרים והחשכתי לארץ ביום אור זה יומו של יאשיהו שמת בן תשעה ושלשים שנים בחלי ימיו דכתיב (תהלים ל') ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכתיב (עמוס ח') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה ושמתיא כאבל יחיד ואחריתה כיום מר וזהו שאמר ויאמרו כל השרים ושרות בקינותיהם וכל יהודה וירושלים מתאבלים עליו : ויתנס לחוק. כשמזדמן להם שום לער וזכיה שהם מקוננים וזוכים על המאורע הם מזכירים זה הצער עמו דוגמא בתשעה באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו כן יצונו על מות יאשיהו דוגמא (סופטים י"א) ותהי חק בישראל וגומר (סס) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה : והנם כתובים על הקינות. על ספר הקינות :

מצודת דוד השרים והשרות. המשוררים והמשוררות וכאשר המשורר בדבר שמחה נקרא משורר כן בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי תוכן א' להם בדבר הרמת הקול ובהכרעת הנעימה : **בקינותיהם**. ר"ל בעת אשר קוננו קינה מה אמרו אז זכרון מיתת יאשיהו לקונן גם עליו : **ויתנום לחוק**. קבעו חוק בישראל להזכיר מיתת יאשיהו בקינותיהם : **והנם כתובים**. הקינות של יאשיהו : **על הקינות**. בספר איכה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנם כתובים על ספר הקינות. ידמה שהיה שם ספר נזכרו בו כל אלו הקינות. או רמז בזה אל ספר הקינות שעשה ירמיה והוא מגלת איכה. שם קונן ירמיה על יאשיהו באמרו רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם (איכה ד' כ') כי בעון הדור הוא מת כמו שבארנו בספר מלכים :

[כו] וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יֹאשִׁיָּהוּ וַחֲסַדְיוֹ כְּכָתוּב בַּתּוֹרָה וַיְהִי :

רס"י וחסדיו ככתוב בתורת ה'. (ובמלכים ב' כ"ג) כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך וזהו שאמר כאן הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה : (רס"י)

מצודת דוד וחסדיו. החסדים אשר עשה ככתוב בתורה : (מצודת דוד)

[כז] וידבריו הראשונים והאחרונים הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה :

דברי הימים ב פרק-לו

[א] ויקחו עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימליכוהו תחת אביו בירושלם :

רס"י וימליכוהו תחת אביו. אע"פ שהיה יהויקים אתיו גדול ממנו כ"א חדשים **חלוקים** :

[ב] בן שלוש ועשרים שנה יואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם : **[ג]** ויסירהו מלך מצרים בירושלם ויענש את הארץ מאה כפר כסף וכבר זקב :

רס"י ויסיו. הו מלך מצרים בירושלים. מבואר במלכים (ס) היטב ויאסרוהו פרעה נכה ברבולה בארץ חמת : בירושלים. ממלך בירושלים : ויענש את הארץ. ליתן מסים דוגמא וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב) :

מצודת דוד בירושלם. ר"ל ממלך בירושלים : ויענש. על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה : (מצודת דוד)

רלב"ג ויסירהו מלך מצרים בירושלים. כבר נתבאר בספר מלכים כי כבר שם אותו מלך מצרים במאסר (שם כ"ג ל"ג) : (רלב"ג)

[ד] וימלך מלך מצרים את אלקים אחיו על יהודה וירושלם ויסב את שמו יהויקים ואת יואחז אחיו לקח נכו וביאהו מצרימה : **(פ)**

רס"י ויסב את שמו יהויקים. כך דרך המלכים והסרים שמכנים למשרתיהם שם שהם רואים דוגמא (בראשית מ"א) ויקרא פרעה שם יוסף וגומר וכן (במדבר) ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכן (דניאל א) וישם שר הסריסים שמות וגו' והכל כדי להודיע שהוא מושל בו לכנות לו שם כרנונו : ויסב את שמו יהויקים. למה קרא שמו יהויקים למעלה מפורש

כי לאחר שהרג פרעה יאסיהו המלך מלך והעניש' למס עוזד : (רס"י)

11 בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו : **12** עליו עלה נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו בנחשתיים להליכו בבלה :

רס"י עליו עלה נבוכדנאצר. כי לא יכול פרעה לאת מארצו כמו שכתוב (במלכים ז' כד) ולא הוסיף עוד מלך מארים לאת מארצו כי לקח מלך צבל מנחל מארים עד נהר פרת כל אשר למלך מארים שנחל צנה הרביעית כרכמיס קל נהר פרת כמפורש (בירמיה מה) : להוליכו צלה. ולא הוליכו לאשור אלא צדך מת והשליך נצלתו וכן ניבא (ירמיה כ"ז) קצורת חמור יקצר סחוב והשליך מהלחה לשערי ירושלים והיכן קצורת חמור צמעי הכלב וכן מוכיח (צמ"ז כד) וישכב יהויקים עם אבותיו ולא כתב ויקברהו :

מצודת דוד ויאסרהו. קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך **כמ"ש** **בירמיה :** **מצודת** **דוד**

רלב"ג ויאסרהו בנחשתיים להוליכו בבלה. זה היה בשנה הראשונה לנבוכדנצר ובשנת שלש למלכות יהויקים כמו שנזכר בספר דניאל (א' א') וידמה שלא הביא יהויקים לבבל אך קבל עליו לעבוד אותו. ד"ל לתת לו מס והניחו לשוב למלכותו ואחר כן עבד אותו שלש שנים ושב למרוד בו כמו שבארנו בספר דניאל. והנה כאשר אסר אותו בראשונה להוליכו בבלה הביא מכלי בית ה' לבבל ויתנם בהיכלו בבבל כמו שנזכר בראש ספר דניאל : **רלב"ג**

12 ומפלי בית יהוה הביא נבוכדנאצר לבבל ויתנם בהיכלו בבל :

רס"י ומכלי בית ה'. ומקאת כלי בית ה', ועל זה נתנבא ירמיה (כו) כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים וגו' ומקשה בסדר עולם צנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה ויתן ה' צידו וכאן מוכיח שהיה צ"ל למלכות ומה ת"ל צנת שלש למרדו שנאמר (צמ"ז כד) והי לו יהויקים עבד שלשה שנים וישב וימרוד בו שלשה שנים וצנת שלשה למרדו עלה עליו והוא צנת שמונה לנבוכדנאצר דאמ' מר צנה ראשונה

כַּבֵּשׁ נִינוּה סָנִיָּה כַּבֵּשׁ יְהוֹיָקִי' וְשָׁלַשׁ' סָנִים מֵרֵד צוֹ וְהוּא לֹא מֶלֶךְ כִּי אִם
צָנִי' אֲרֻבַּע לִיהוֹיָקִים סָנִי' (יִרְמִיָּה כ"ה) צָנַת הַרְבִּיעִית לִיהוֹיָקִים צוֹ
יֵאָסִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַסָּנָה הָרִאשׁוֹנָה לְנֻכְדַּנְלַר : (רַס"י)

מצודת דוד בהיכלו. בארמונו שהיה לו בבבל: (מצודת דוד)

[ח] וַיֵּתֶר דְּבָרֵי יְהוֹיָקִים וְתַעֲבָתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנְמָצָא עָלָיו הָנֶם כְּתוּבִים
עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וַיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַחְתָּיו: (פ)

רס"י ותועבותיו. שצא על אמו: והנמצא עליו. כתובת קעקע: (רס"י)

מצודת דוד והנמצא עליו. ר"ל תועבותיו שבסתר אשר נתגלה לאחר זמן:
(מצודת דוד)

[ט] בֶּן שְׁמוֹנֶה שָׁנִים יְהוֹיָכִין בְּמָלְכוֹ וַשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַעֲשָׂרַת יָמִים מָלָךְ
בִּירוּשָׁלַם וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינָיו יְהוֹנָה:

מצודת דוד בן שמונה שנים. ובמ"ב נאמר בן שמונה עשרה שנה ואלו
יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ
המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן
לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחייו אביו ובמלכים ב'
עת מלכו לאחר מות אביו: **ושלשה חדשים וכו'.** ר"ל משמלך לאחר
מיתת אביו ובמ"ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים: (מצודת דוד)

רלב"ג **ושלשה חדשים ועשרת ימים מלך בירושלים.** הנה בספר מלכים
לא זכר רק החדשים ולא דקדק בעשרת הימים הנוספים: (רלב"ג)

[י] וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שָׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר וַיָּבִיֵּאוּ בְּבֶלְהָ עִם כָּלִי חֲמֻדַּת
בֵּית יְהוֹנָה וַיִּמְלֹךְ אֶת צִדְקִיָּהוּ אָחִיו עַל יְהוּדָה וַיְרוּשָׁלַם: (פ)

רס"י ולתשובת השנה. שהגלה יהויקים: עם כלי חמדת בית ה'. דברים
החמודים אותם לקח והשאר הניח עד גלות לדקיהו אז לקח הכל עמו
צמ"ב (כד) מפורש שיצא יהויכין מלך יהודה על מלך צבל וגו': וימלך את
לדקיהו אחיו. אחיו של יהויקים וכן (צמלכים שם) וימלך מלך צבל את
מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו לדקיהו דודו של יהויכין: (רס"י)

מצודת דוד ולתשובת השנה. ר"ל לעת שבא השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהית' עומדת כאשר שלח גדודיו על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבושו והמלכת צדקיה היה הכל בשנה אחת): **ויביאהו בבלה**. במ"ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו: **כלי חמדת**. כלים החמודים של בית ה' צדקיהו אחיו לפי שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שחזר והמליך את צדקיה אחיו של יהויקים: (מצודת דוד)

[יא] בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם: **[יב]** ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי יהוה:

רס"י ויעש הרע. מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא מפי ה' כמפורש (בירמיה ל"ח) ויאמר ירמיה אל לדקיהו כה אמר ה' אלהי לבאות אלהי ישראל אם ילא תלא וגומר עד דואג אני את היהודים וגומר וחזן מחטא זה לא חטא אלא בזה שלא שמע לדבר נביא מפי ה' ופעבר על שבועת נבוכדנאצר אבל בתועבותיו והנמלא עליו על יהויקים לא הרע לעשות, מפי ר' אליעזר ז"ר משלם ז"ל: (רס"י)

מצודת דוד מפי ה'. אשר ניבא לו מפי ה': (מצודת דוד)

רלב"ג לא נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי ה'. הנה בר נזכרו דברי ירמיהו לו בספר ירמיה (ל"ז ל"ח): (רלב"ג)

[יג] וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים ויקש את ערפו ויאמץ את לבבו משוב אל יהוה אלהי ישראל:

רס"י אשר השביעו באלהים. כמפורש (ביחזקאל י"ז) אמר נא לבית המרי וגומר וכל הפרשה נאמר על יהויכין ולדקיהו (סס) ויקח מלכה וסריה ויבא אותם אליו בצלה זה יהויכין וסיעתו (סס) ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית זה לדקיהו: (רס"י)

מצודת דוד אשר השביעו. להיות לו לעבד: **ויקש את ערפו**. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפו עד שהיה לו מהאי אפשר לסבב פניו אל ה': (מצודת דוד)

מצודת ציון ויאמץ. חיזק: (מצודת ציון)

[יד] גם כָּל שְׂרֵי הַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָרַבּוּ (למעול) לְמַעַל מַעַל כָּכָל תַּעֲבוֹת הַגּוֹיִם וַיִּטְמְאוּ אֶת בֵּית יְהוָה אֲשֶׁר הִקְדִּישׁ בִּירוּשָׁלַם :

רס"י גם כל שרי הכהנים. להורות את ישראל כדכתיב (דברים כ"ד) ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלויים לא כהנים הדיוטים למחות אלא שרי הכהנים שהיכולת בידם למחות ולא מיחו : ויטמאו את בית ה'. בסקוליה' : אשר הקדיש בירושלים. לשכן שמו שם לעולם : (רס"י)

[טו] וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם עֲלֵיהֶם בֶּיַד מַלְאָכָיו הַשָּׁפָם וַשְּׁלֹחַ כִּי חָמַל עַל עַמּוֹ וְעַל מַעֲוֹנָו :

רס"י וישלח ה'. כל זה לך הדין שלא תאמר לא התרה בהם לשון מדרכיהם הרעה אלא לאלתר ויטרוף לעד אפו לכך נאמר וישלח ה' אלהי אבותיהם עליהם ביד מלאכיו והתרה בהם לשון מרעתם ולא פעם אחת בשנה או בחודש אלא בכל יום ויום הסכם ושלוח : כי חמל על עמו. ולא חפץ במיתתו : ועל מעונו. על דירת בית המקדש שאפילו מלך בשר ודם חומל על עמו ועל בית מדורו מלהחריבם : (רס"י)

מצודת דוד וישלח. שלח דבריו עליהם : השכם ושלוח. שלח בהשכמה ר"ל בזריזות : כי חמל. וחשב אולי ישובו ולא יאבדו הם והבית לא יחרב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מעונו. מדורו כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כו). (טז) מלעיבים. ענין לעג כי והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כז) ת"א כמתלעב : במלאכי. בשלוחי : (מצודת ציון)

[טז] וַיְהִיו מַלְעָבִים בְּמַלְאָכֵי הָאֱלֹהִים וּבּוֹזִים דְּבָרָיו וּמִתְעַתְּעִים בְּנִבְאָיו עַד עֲלוֹת חֲמַת יְהוָה בְּעַמּוֹ עַד לְאִין מִרְפָּא :

רס"י והיו מלעיבים במלאכי האלהים. בשלותי הקדוש ברוך הוא ובזים דבריו ש' הקב"ה שודאי הדין עמו שאפילו שלוחי בשר ודם אין מבזין אותו ויראים לעבור על כוויין בין לרע בין לטוב ועמו בזו דבריו והלעיבו ותעתעו בנביאיו כל כך וגו' : (רס"י)

מצודת דוד ומתעתעים בנביאיו. ר"ל אמרו שעוד הנביאים המה תועים מדרך הישר או הוא ענין לעג, כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ו) ור"ל כמלעיג ומתעה: **עד לאין מרפא.** עד שלא רצה לכפר עוד ועל שהחטא הוא חולי הנפש אמר לשון רפואה על הכפרה וכן ושב ורפא לו (ישעיה ו) : (מצודת דוד)

[יז] וַיַּעַל עֲלֵיהֶם אֶת מֶלֶךְ (כשדיים) כְּשָׁדִים וַיַּהַרְג בַּחוּרֵיהֶם בַּחֶרֶב בְּבֵית מִקְדָּשָׁם וְלֹא חָמַל עַל בַּחוּר וּבְתוּלָה זָקֵן וַיִּשֶׁשׁ הַכֹּל נָתַן בְּיָדוֹ:

רס"י ויעל עליהם את מלך כשדים. שהם אומה שפלה שנאמר (ישעיה כג) הן כשדים עם לא היה וכאן נתקיים (דברים ל"ז) הם קנאוני כלל אל וגומר עד בגוי נכלל אכעיסם : ויהרוג בחוריהם בחרב בבית מקדשם. והושב להם גמולם שכתוב ויטמאו את בית ה' ונתקיים מה שאמר (יחזקאל ט') והכו אל תחוס עיניכם וגו' עד לאו וילאו והכו בעיר : ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישש. מה שאין כן מנהג אנשי חיילים כשנואחים במלחמה והורגי' אנשי המלחמה אבל על זקן בחור ובתולה חומלים ומתמלחים רחמים וגם נבואת משה רבינו נתקיימה (דברים לז) מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה גם בחור גם בתולה וגומר : (רס"י)

מצודת דוד ויעל. העיר לב מלך כשדים לעלות עליהם : **הכל נתן בידו.** ה' מסר בידו את הכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון וישש. כמו וישיש והוא רב הימים מאד כמו גם שב גם ישיש בנו (איוב טו) והוא מל' יש ר"ל עמד בו הישות ימים רבים : (מצודת ציון)

[יח] וְכָל כְּלֵי בֵּית הָאֱלֹהִים הַגְּדֹלִים וְהַקְּטָנִים וְאַצְרוֹת בֵּית יְהוָה וְאַצְרוֹת הַמֶּלֶךְ וְשָׂרָיו הַכֹּל הֵבִיא בָבֶל:

רס"י וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים. שנותרו מגלות יהויקים ויכניה :

[יט] וַיִּשְׂרְפוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים וַיִּנְתְּצוּ אֶת חֹמֹת יְרוּשָׁלַם וְכָל אֲרָמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל כְּלֵי מַחֲמָדֶיהָ לְהַשְׁחִית:

מצודת דוד להשחית. שברו וקלקלו להשחית אותם: (מצודת דוד)

[ב] וַיִּגַּל הַשָּׂאֲרִית מִן הַחֶרֶב אֶל בָּבֶל וַיְהִיו לוֹ וּלְבָנָיו לַעֲבָדִים עַד מֶלֶךְ מַלְכוּת פָּרֶס:

רס"י ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. ולמה עד מלכות פרס כי עד מלכות פרס עד אותו הזמן לא נתפייסה הארץ את שבתותי והוא שכתוב (ויקרא כו) כל ימי השמה תשבות: (רס"י)

מצודת דוד השארית. מה שנשארו מן החרב הגלה לבבל: **עד מלך פרס.** עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה: (מצודת דוד)

רלב"ג ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס. ר"ל שאז סר עבדותם שלא היו עבדים לו. והנה היו בניו אויל מרודך בנו ובלשאצר בן בנו כמו שאמר הנביא ועבדו אותו ואת בנו ואת בן בנו: (רלב"ג)

[כא] לְמַלְאוֹת דָּבָר יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד רִצְתָּהּ הָאָרֶץ אֶת שְׁבִתוֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַשָּׁמָה שְׁבִתָּהּ לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה: (ס)

רס"י עד רצתה הארץ את שבתותיה. תרצה, כי קודם לכן לא רצתה הארץ שבתותיה: כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה. של שמיטה ויובל שבעלו ישראל בארץ וכנגדן גלו שבעים שנה אותן שבעים שבתה ארץ ישראל שנים שהכעיסו ישראל בארצם ארבע מאות ושלשים שנה מהם ג' מאות ותשעים משנכנסו לארץ עד שגלו ממנה עשרת השבטים ואתה מואל אותם מפורקים מאתים וארבעים ושלשה משמלך ירבעם עד שהגלה הושע בן אלה וצימני שפוט השופטים שהכעיסו קי"א שנים והשאר סתומים הוא שנא' (ביתזקאל ד') ואתה שכב על לך השמאלי ושמת את עון בית ישראל וגו' שלש מאות ותשעים יום וגו' וכלית את אלה וסכבת על לך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים ארבעים שנה כיצד עשרים ושתים של מנשה כדכתיב (מלכים ב' כ"א) ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך כ"ב שנים ול"ג עשה תשובה הרי נ"ה מלך, ושתים דאמון וי"א דיהויקים הרי ל"ה שנה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לכדקיהו הרי ארבעים סך כולם מישראל ויהודה ארבע מאות ושלשים הרי

לארבע מאות שנה ס"ד שמיטין ויובלות ל"ה שנים הרי ה' שמיטין הרי ס"ט ושנת היובל האחרונה נחשבה להם לעון שהרי צעונם גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמוס ישראל לפיכך גלו שבעים שנה לקיים מה שנאמר (ויקרא כ"ז) אז תרצה הארץ את שבתותיה כך מפורש בסדר עולם וכאן מסיים בזה דברי הימים לפי שאמר למלאות שבעים שנה הולך לומר כאן פסוקים אלו ושל עזרא (תחלתו) להודיענו כשכלו אותן שבעים שנה היאך חזר הגלגל שחזרו לארצם לכך הולך לומר כאן בשנת אחת לכורש מלך פרס עד מי צכס מכל עמו ויעל ולכך נוספת וי"ו זו של ובשנת לפי שספר דניאל מפסיק בנתיים שהרי ספר עזרא משוך וסדור אחר ספר דניאל וכך וי"ו מוסב מזה לזה : (רפ"י)

מצודת דוד למלאות דבר ה'. ר"ל מה שהיו בגולה כפי מספר הימים ההם היה בכדי להשלים דבר ה' אשר היה בפי ירמיה שיהיו בגולה עד שתתרחש הארץ להתפייס על שלא שבתה מעבודה בשנות השמטות ויובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות והיובלות כתקן : **כל ימי השמה שבתה.** ר"ל בזה התפייסה כי תמורות השמטות והיובלות שבתה מעבודה כל הימי שהיתה שממה מאנשיה ואין עובר בה : **למלאות שבעים שנה.** להשלים שבעים שנה של שממון מול שבעים שנה של שמטות ויובלות שבטלה וכמ"ש רז"ל בס"ע : (מצודת דוד)

מצודת ציון למלאות. ענין השלמה : **רצתה.** מל' רצוי ופיוס : **שבתותיה.** ענין בטול עבודה כמו שבת נוגש (ישעיה יד) : **שבתה.** בטלה ונחה מן עבודה : (מצודת ציון)

רלב"ג עד רצתה הארץ את שבתותיה. כי כמו יובל אחד עמדו תחת עבודתו וזה כי בשנת תשע עשרה לנבוכדנצר חרבה ירושלים ונשארו למלכותו כמו חמשים ואחת שנה והנה שבתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה תחת שלא שבתה שבתותיה בהיות ישראל בה. והנה ידמה כי מעת שלא דקדקו ישראל בשמטות וביובלות שתשבת כהם הארץ באופן הנזכר בתורה היה ראוי שיעלו שנות השמטה כמו זה המספר והם כמו שלש מאות ועשרים וחמש שנה כי בכל יובל יש שבע שנות השמטה ושנת היובל והם שמונה שנים לכל יובל : **למלאות שבעים שנה.** ר"ל למלאות שבעים שנה למלכות נבוכדנצר כי כן היה זמן מלכותו כמו שזכר ירמיה. וידמה שאלו השבעים שנה נחשבו מהתחלת גלות יהויקים כי מאז גלו קצת העם והובאו קצת כלי בית ה' בבלה כמו שזכר בספר דניאל ואלו נשלמו בשנה הראשונה לכורש כמו שבארנו בספר דניאל : (רלב"ג)

[כב] וּבִשְׁנַת אֶחָת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכָלוֹת דָּבָר יְהוָה בְּפִי יִרְמְיָהוּ הָעִיר
יְהוָה אֶת רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס וַיַּעֲבֹר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמִכְתָּב לֵאמֹר :
(ס)

רפ"י אֶת רוּחַ כּוֹרֶשׁ. לָאוּנוּ : וַיַּעֲבֹר קוֹל. כְּרוֹז הַכְרִיז לְכָל צְנִי מַלְכוּתוֹ :
וְגַם בְּמִכְתָּב. קָלָה לְכָל צְנִי מַלְכוּתוֹ לֵאמֹר : (רפ"י)

מצודת דוד **ובשנת אחת.** בשנה הראשונה : **לכלות.** לעת כלה הזמן אשר
דבר ה' בפי ירמיה' והוא בכלות שבעים שנה מעת שכבש נ"נ את יהויקים
בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל : **ויעבר קול.** צוה להכריז : **בכל מלכותו.**
בכל מדינות מלכותו : **וגם במכתב.** שלח הדברים האלה במכתב : **לאמר.**
וכה אמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **העיר.** מל' התעוררות : **רוח.** רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב
(ט) : **ויעבר קול.** ענין הכרזה כמו ויעבירו קול (שמות לז) : (מצודת ציון)

רלב"ג **ובשנת אחת לכוורש מלך פרס לכלות דבר ה' בפי ירמיה.** זה הוא
לשבעים שנה מהגלות הראשון כאמרו כי כה אמר ה' כי לפי מלאת לבבל
שבעים שנה אפקד אתכם (ירמיה כ"ט י"י) וירצה בזה למלאות שבעים שנה
מעת שהתעוררו כשדים כנגד מלך יהודה וכבר נשלם זה בשנת אחת
לכוורש כמו שזכרנו בראש ספר עזרא אשר נכתבו שם שני אלו הפסוקים
האחרונים וידמה כי לזה נמשך ספר עזרא ושה הספר וספר עזרא כתבם
יחד איש אחד כי הלשונות מתדמות. הנה זה הוא מה שראינו לבארן במה
שהגבלנו הבאור בו בזה המקום. אך השאר שלא בארנו הוא מבואר
בעצמו או בארנוהו בספר מלכים. ואולם התועלות המגיעים מאלו
הספורים זולת התועלות שמנינו בספר מלכים הם אלו. התועלת הראשון
הוא במדות והוא להודיע שהוא ראוי לאדם שישתדל לעמו כנגד הרע
קודם בואו כי אם ימתין עד בואו אולי יצר לו העת ולא ישלם לו זה. ולזה
ראוי שיתחכם כנגדו בעת אשר אפשר לו זה. ולזה ספר שכבר בנה אסא
ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ. ולזה גם כן אמר נבנה את הערים
האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריח עודנו הארץ לפנינו (י"ד ו').
התועלת השני הוא להודיע שהוא ראוי שיכיר מי שהוא מושגח מה'
יתברך בעבור טוב דרכיו שהטובה הבאה לו מה' יתברך בעבור התהלכו
את האלהים וראוי גם כן שיפרסם זה להמון כי בזה תועלת לו להתחזק
בעבודת ה' יתברך וימשך מהפרסום מה תועלת להמון שיתישרו לעבוד
ה' יתברך. ולזה אמר אסא כי דרשנו את ה' אלהינו דרשנו וינח לנו מסביב
(שם). התועלת השלישי הוא לפרסם עוצם השגחת ה' יתברך באוהביו
וההפך בהפך. ולזה ספר מה שמשגיח ה' יתברך באסא ובעמו בעבור
לכתם את ה' להצילם מאויביהם ואם הם רבים מאד מהם עד שכבר נצחו
אסא ועמו חיל זרח הכושי שהיו עם רב מאד ולזאת הסבה גם כן ספר
ענין מלחמת עמון ומואב ובני שעיר ביהושפט ועמו ונתנם ה' אלהיהם

פגרים מתים לפני ה' כאשר הביא חרב איש באחיו בעבור מה שעשה יהושפט הישר בעיני ה' [כ] ולזה גם כן ספר עוצם הרע שהביא ה' יתברך וזה שכבר מת בחלאים רבים ונגפו ה' יתברך מגפה גדולה בעמו ובבניו ובנשיו ובכל רכושו ושכבר שלם לו ה' יתברך מדה כנגד מדה על הרגו אחיו וזה שכבר הומתו בניו כולם זולתי אחד מהם לבד והוא אחזיהו [כא] ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע ליואש אחר עשותו הרע בעיני ה' והוא שחיל ארם בא עליו במצער אנשים ונתן ה' יתברך בידם חיל לרב מאד ואת יואש עשו שפטים [כד] ולזה גם כן ספר מה שקרה מהרע הנפלא לאמציה מפני עשותו הרע בעיני ה' [כה] ולזה ג"כ ספר עוצם הצלחת עזיהו מלך יהודה בעת דרשו את ה' ושבעת מעלו בה' נגעו בצרעת והיה מצורע עד יום מותו [כו] ולזה גם כן ספר שכבר התחזק יותם כי הכין דרכיו לפני ה' ושכבר נלחם עם בני עמון ויחזק עליהם [כז] ולזה גם כן ספר הרע הנפלא שהגיע לאחז בעבור עשותו הרע בעיני ה' [כח] התועלת הרביעי הוא כי קרוב ה' לקוראיו אשר יקראוהו באמת. ולזה ספר שכבר התפלל אסא אל ה' אלהיו על דבר הכושים ונשמעה תפלתו והוא שכבר נגף ה' את הכושים לפני אסא. ולזה גם כן ספר מה שהתפלל יהושפט אל ה' על דבר חיל בני מואב ועמון ובני שעיר הבאים עליו למלחמה וקרא גם כן צום על כל יהודה כדי שתהיה תפלתו יותר נשמעת [כ] כמו שזכרנו במקומות רבים ונעתר לו ה' יתברך ונתן חרב איש באחיו ולא נצטרכו יהושפט ועמו לבא עליהם כי אם לשלל. וספר גם כן שכבר זעק יהושפט בבא שרי הרכב להלחם עמו וה' עזרו [יח] ולזה גם כן ספר שהתפלל חזקיהו על אשר אכלו הפסח בלא ככתוב ולא בטהרת הקדש ורפא ה' יתברך את העם בעבור תפלתו. גם ספר מה ששמע ה' יתברך תפלת חזקיהו על דבר סנחריב ועל דבר חליו אשר היה נגזר מאת ה' יתברך שימות בו [לב] גם ספר מה ששמע ה' יתברך תפלת מנשה אע"פ שהרשיע ופליג ברשע הנה בחלותו את פני ה' והכנעו מאד מלפניו נעתר לו ה' יתברך והשיבו ירושלים למלכותו [לג] התועלת החמשי הוא להודיע שהבוטח בה' ישוגב ואשר לא יבטח בו וישים בשר זרועו לא די שלא יתחזק אבל יחלש. ולזה ספר כי כאשר שם אסא בשר זרועו ולא בטח בה' אך בטח במלך ארם מנע ממנו הטוב והוא נצוחו חיל ארם כי לולא זה היה נופל בידו כמו שנפלו הכושים והלובים [טז] ולזאת הסבה ג"כ נמנעה ממנו הרפואה כאשר חלה את רגליו מפני שלא דרש את ה' כ"א ברופאים. ולזה ג"כ כי יהושפט בטח בה' על דבר חיל בני מואב ועמון ובני שעיר והצליח [כ] וספר ג"כ לזאת הסבה כי מפני התחתן יהושפט עם אחאב להוסיף לו חוזק פרץ ה' יתברך מעשיו וגרם זה לאבדן בניו עד שלא נשאר לביתו כי אם נער קטן יונק והוא יואש. וכן גם כן ספר באחז ששם בשר זרועו והוא מלך אשור ולא די לו שלא עזרו אבל הצר לו [כח] התועלת הששי הוא להודיע שהוא ראוי להשתדל בכל עוז ללמד התורה כי התלמוד מביא לידי מעשה. ולזה ספר כי מפני שהשתדל יהושפט ללמד תורה בישראל היה פחד ה' על כל הממלכות אשר סביבותיו ולא נלחמו עמו אך היו קצתם עושים לו מס והיה הולך וגדל עד למעלה. התועלת השביעי הוא להודיע כי אין ראוי להתחבר עם הרשעים אך להרחיקם בכל עוז וזה כי

בהתחבר האדם לרשע יפרוץ ה' יתברך מעשיו וישחיתם. ולזה זכר כי מפני התחבר יהושפט עם אחאב ללכת אל רמות גלעד למלחמה היה עליו קצף מאת ה' וכמעט שנהרג במלחמה ההיא לולא רוב הדברים הטובים שנמצאו עמו על אשר הכין לבבו לדרוש אלהים. ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני שהתחבר יהושפט עם אחזיהו באניות [כ] נשברו האניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש. ולזאת הסבה גם כן ספר כי מפני מה שהתעורר אמציה לחבר אליו גדוד ישראל שהיו כולם רשעים ועובדי ע"ז היה זה סבה להשחית בעצמו ולפי ששמע לדברי הנביא להבדילו מחילו נצח את בני שעיר [כה] התועלת השמיני הוא להודיע קיום יעודי הנביאים. ולזה ספר שכבר יעד יחזיאל ליהושפט כי ה' יתברך יהיה נלחם להם בחיל הגדול הזה שקם עליהם ממואב ועמון ושעיר ולא יצטרכו הם להלחם בהם אך ה' ילחם להם וכן היה ובעת שהגביל הנביא [כ] ולזה גם כן ספר קיום מה שיעד אליהו הנביא ליהורם על הרגו אחיו ועשותו הרע בעיני ה' לעבור בריתו ושכבר הגיע לו הרע שיעד לו בזמן ההוא שהגביל [כא] ולזה גם כן ספר קיום זכריה הנביא ליואש בן אחזיה [כד] וקיום דברי הנביא שאמר לאמציה ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך כי השחית אותו יואש וגורש ממלכותו [כה] וזכר גם כן קיום יעוד ירמיה והוא שבשנת אחת לכורש פקד ה' את עמו כי זה מתחייב מיעודיו כמו שזכרנו בבאור אלה הדברים. התועלת התשיעי הוא להודיע שאין ממנים בסנהדרי גדולה כי אם כהנים או לויים או ישראלים מיוחדים ולזה זכר כי בירושלים העמיד יהושפט מן הלויים ומהכהנים ומראשי האבות לישראל למשפט ה' ולריב ושכבר יחוייב שיהיה עליהם ראש אחד והוא ראש בית דין כאמרו והנה אמריהו כהן הראש עליכם לכל דבר ה'. התועלת העשירי הוא להודיע שאין ראוי לתת הממלכה לבכור כשלא היה ראוי לה. הלא תראה כי ה' יתברך בחר בשלמה בן דוד עם היותו הצעיר לבני בת שבע והיו גם כן לדוד בנים רבים קודם נשאו בת שבע. ולזה ספר בזה המקום כי יהושפט נתן הממלכה ליהורם מפני היותו הבכור כי לולא זה כבר היה בשאר בניו מי שהיה יותר ראוי למלוכה ולזאת הסבה גם כן לקח קצת ערים בצורות ממלכות יהורם ונתן לשאר בניו ולא היה ראוי לו לעשות כך אבל היה ראוי שיבחר היותר ראוי אחר שנראה לו שלא היה ראוי יהורם למלכות אלא מפני היותו הבכור. והנה נמשך מזה מה שנמשך מהרע והוא שקם יהורם על אחיו הטובים ממנו והרגם עמהם השרים העוזרים להם והיה גם כן מלכותו סבה לרעות נפלאות לפי מה שנזכר בזה הספור. התועלת האחד עשר הוא מה שלמדנו הספור שאלהיו לא מת בעת הלקחו מעל ראש אלישע בן שפט כמו שבארנו בביאור אלה הדברים מפני המכתב שבא מאליהו ליהורם ובזה נתישרנו להאמין כי מה שאמר מלאכי הנני שולח לכם את אליה הנביא וגוי רומז אל זה שנזכר בזה המקום ושהוא יחיה אלו החיים הארוכים והנפלאים וכבר הארכנו המאמר בזה בבאורנו בזה המקום ובסי' מלכים. התועלת השנים עשר הוא להודיע כי ממשמרת הלויים היו שישמרו הבית והקדשים מכל טומאה ושיעזרו לכהנים במלאכות אשר אפשר העשותם לא על יד הכהנים ולא לכהנים לבד אבל גם לישראל היו משרתים בכמו אלו

המלאכות הנכבדות ולזה ספר ביהוידע שהעמיד השוערים על שערי בית ה' ולא יבא טמא לכל דבר. ולזה גם כן ספר בספור חזקיה כי הכהנים היו למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות ויחזקום אחיהם הלויים עד כלות המלאכה. ולזה גם כן ספר שם כי הלויים היו ממונים לשמור הקדשים והמתנות כהונה ולחלקם ביניהם. ר"ל בין הכהנים אשר ראוי לחלקם ביניהם והיו ממונים ליחס אותם למחלקותם ולבתי אבות לכל מחלוקת והם יודיעו לכהנים ולמחלקות אחיהם הלויים שישרתו ליום שיודיעו אותם ויתקדשו @ לזה כדי שלא יצטרך לכהנים כי אם לעבוד עבודתם ולעסוק בתורה. וספר גם כן בספור יאשיהו כי בדבר בדק הבית היו ממונים קצת הלויים כדי לנצח לכל עושה מלאכה לעבודה ועבודה בבנין הבית וחזקוהו. וספר שם גם כן כי הלויים היו מפשיטים הפסחים ובשלו הפסח והקדשים לכל העם כמשפט ולהם ולכהנים. התועלת השלשה עשר הוא להודיע שישראל חיובו לתת כל אחד מהם מחצית השקל בכל שנה על עבודת אהל מועד. ולזה ספר שנתנו קול ביהודה ובירושלם להביא לה' משאת משה עבד האלהים. ולזאת הסבה גם כן זכר בספר עזרא שהעמידו עליהם מצות לתת שלישית השקל בכל שנה כמו שבארנו שם (נחמיה י' ל"ג) ואולם הוצרכנו לבאר זה מאלו המקומות כי לשון דברי התורה בזה בפרשת כי תשא היא עמוקה מאד. התועלת הארבעה עשר הוא לפרסם המופת שחדש ה' בעזיה המלך לנגעו בצרעת תכף שחשב למעול בה' להקטיר הקטרת על מזבח הזהב. ולמדנו בזה שהצרעת היא ענין דומה למיתה ולזה הביא ה' יתברך עליו הצרעת תמורת התחייבו מיתה בידי שמים והוא מבואר שהוא ענין מתיחס אל המות כי הצרעת תערבב כל הפעולות הטבעיות. התועלת החמשה עשר הוא במצות והוא לבאר כי קבלת דם הקדשים לא תהיה כי אם על יד הכהנים. ולזה אמר בספורי חזקיה וישחטו את הבקר ויקבלו הכהנים את הדם. ואולם הוצרכנו לזה כי בתורה לא נתבאר זה באור שלם. התועלת הששה עשר הוא במצות והוא להודיע כי הלויים היו משוררים בפה ובכלי והכהנים מחצצרים בחצוצרות מהחל העולה בבקר ובערב עד לכלות העולה. ולזה אמר ובעת החל העולה החל שיר ה' וגו' והחצוצרות מחצצרים הכל עד לכלות העולה. ומזה המקום למדנו שאינם משוררים בעלות המנחה והנסכים והנה היה זה השיר לעולה והשלמים כמו שזכר בזה הספור ונזכר עם זה בתורה. התועלת השבעה עשר הוא להודיע שמעבדין את השנה בשביל עולי רגלים שיוכלו לבא ובשביל הכהנים אם לא יוכלו להתקדש מהם באופן שיספיק וכן בשאר הסבות הנוהגות זה המנהג. ולזה אמר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי והעם לא נאספו לירושלים. התועלת השמונה עשר הוא להודיע כי הטמאים אף על פי ששחטו הפסח עליהם וזה יתכן כשלא היו טמאים לנפש אדם הנה אינם אוכלים בבשר הפסח. והנה למדנו זה ממה שזכר בזה הספר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב ולא בטהרת הקדש. ר"ל כי הם חטאו בזה בשני פנים האחד כי הטמאים לנפש אדם היה ראוי שיהיו נדחים לפסח שני ואם עשו פסחיהם בראשון הם חוטאים. והחטא השני הוא מפני מה שלא

אכלו את הפסח בטהרת הקדש. למדנו מזה ששאר הטמאים שאפשר שישחטו הפסח עליהם אינם אוכלים בו כי ראוי שיאכלוהו בטהרת הקדש. התועלת התשעה עשר הוא להודיע כי המתנות נתנו ללויים ולכהנים למען יחזקו בתורת ה'. ולזה אמר לתת מנת הכהנים והלויים למען יחזקו בתורת ה' וכבר בארנו שהענין הוא כן בבאורנו לדברי התורה. התועלת העשרים הוא להודיע כי כאשר יכינו ישראל המתנות לכהנים וללויים באופן שיגיע מזה התועלת המכוון בהם. ר"ל שלא יהיו הכהנים טרודים במזונותיהם ויהיו פנויים לעסוק בתורה ולעבוד ה' יתברך אז יתברכו תבואותיהם ופירותיהם כאמרו מהחל התרומה לבא לבית ה' אכול ושבוע והותר על לרוב כי ה' ברך עמו. התועלת העשרים ואחד הוא להודיע שכבר נכנס הארון במקום שהכין לגנוז שם שלמה מבן דוד מלך ישראל ולזה לא בא ביד מלך בבל כשהחריב את בית המקדש ונשא את כל כליו לבבל. ולזה הוא מאמר יאשיהו ללויים תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל והיה זה כי שלמה והנביאים שהיו אז בימי דוד אביו ובימיו שיערו שכבר יחרב הבית ולזה יעדו על פי הנביאים שיבנה בבית המקדש מקום יגנוז בו הארון בעת הראוי וזה הענין הודיע דוד לשלמה כמו שהודיע לו שאר דברי הבנין בכתב מיד ה'. התועלת העשרים ושנים הוא מה שלמדנו מזה המקום שהשבעים שנה שאמר ירמיה אינן נחשבות לחרבן הבית אך הן נחשבות להשתעבד ישראל תחת מלך בבל כמו שבארנו בספר עזרא ובבאורנו לזה. ולזה נשלמו בשנת אחת לכורש כמו שנזכר בסוף זה הספר. ובכאן נשלם זה הבאור והיתה השלמתו בשני לחדש ניסן של שנת תשעים ושמונה לפרט האלף הששי ישתבח היכול אשר עזרני ברחמיו וכרוב חסדיו ויתברך על כל ברכה ותהלה אמן. נשלם פירוש דברי הימים בעזרת שוכן מעונים : (רלב"ג)

[כג] כֹּה אָמַר כּוֹרֵשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיַּת בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי בָכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיו עָמוֹ וַיַּעַל : (פפב)

רס"י כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ. שאני מוסל מלך על כל ממלכות : והוא פקד עלי. והוא כוה עלי על ידי יסעיה לצנות לו בית בירושלים שנאמר (ישעיה מ"ד) האומר לכורש רועי וגו', כה אמר ה' למשיחו לכורש (קס מ"ה) וכבר נאמרה לו נבואה זו של יסעיהו : אשר ביהודה. ירושלים במדינות יהודה : מי צבם מכל עמו ה' אלהיו עמו ויעל. כך היה הכרוז על המדינות מי צכל עמו של הקב"ה יצוא לצנות ביתו אשר בירושלים : ויעל. והי הקב"ה צעזרו וצעזרתינו : (רס"י)

מצודת דוד נתן לי. ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל הממלכות א"כ מהראוי

לי לעשות מצותו : **פקד עלי**. צוה עלי לבנות ובו' כמ "ש האומר לכורש
וכו' והיכל תוסד (ישעיה מ "ד) : **אשר ביהודה**. אשר בארץ יהודה : **מי**
בכם. כי הדברים האלה צוה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי
הנמצא בכם מעם ה' יהיה ה' עמו ובעזרתו : **ויעל**. אל ארצם ר"ל הרשות
נתון ממני לעלות : (מצודת דוד)